

Förstärkt försäkringstagarskydd

Betänkande av Livförsäkringsutredningen

Stockholm 2012

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2012:64

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Agneta Öberg, Elanders Sverige AB.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2012

ISBN 978-91-38-23797-7
ISSN 0375-250X

Till statsrådet Peter Norman

Regeringen beslutade¹ den 29 april 2010 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att analysera flytträtt av försäkringssparande och vissa andra livförsäkringsfrågor med huvudsakligt syfte att stärka försäkringstagarnas intressen.

Den 1 augusti 2010 förordnades Tord Gransbo att från samma dag vara särskild utredare. Den 1 september förordnades flertalet experter och sekreterare. Utredningen antog namnet Livförsäkringsutredningen (Fi 2010:03).

I arbetet har som experter medverkat Lars Bergendal, Mary-Anne Carlsson, Charlotta Erikson, Tomas Flodén, Mats Holmqvist, Gabriella Johansson, Anette Norberg, Gustaf Rentzhog, Malin Rylander-Leijon, Gustaf Sjöberg och Leif Victorin samt från och med den 4 oktober 2010 Sofi Nyström och från och med den 1 februari 2011 Katarina Thorslund.

Sekreterare har varit Mona Risberg och Bengt Söderquist. Suzanna Zeitoun Eckerhall förordnades som sekreterare den 16 augusti 2010 och deltog i utredningsarbetet fram till och med den 14 augusti 2011.

Härmed överlämnas betänkandet Förstärkt försäkringstagar-skydd (SOU 2012:64).

Stockholm i september 2012

Tord Gransbo

/MonaRisberg
/Bengt Söderquist

¹ Dir. 2010:43.

Innehåll

Sammanfattning	19
1 Författningsförslag.....	33
2 Bakgrund	115
2.1 Livförsäkringssparandets särdrag.....	115
2.2 Det svenska pensionssystemet.....	117
2.2.1 Den allmänna pensionen	117
2.2.2 Inkomstpension.....	118
2.2.3 Garantipension.....	118
2.2.4 Premiepension	118
2.3 Företagsformer på försäkringsmarknaden	119
2.3.1 Försäkringsaktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar	119
2.3.2 Livförsäkrings- och skadeförsäkringsföretag.....	119
2.3.3 Traditionella livförsäkringsbolag och fondförsäkringsbolag.....	120
2.3.4 Icke-vinstutdelande och vinstutdelande livförsäkringsföretag.....	121
2.3.5 Hybridbolag och andra ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.....	121
2.4 Hänvisningar till associationsrättslig lagstiftning.....	122
2.5 Försäkringsföretagens associationsrättsliga särdrag.....	123
2.5.1 Aktiebolag visavi försäkringsaktiebolag.....	123
2.5.2 Ekonomiska föreningar visavi ömsesidiga försäkringsbolag respektive försäkringsföreningar	125

2.6	Olika klassificeringar av livförsäkringar.....	131
2.6.1	Döds- och livsfallsförsäkring	131
2.6.2	Personförsäkring enligt försäkringsavtalslagen.....	132
2.6.3	Tjänstepensionsförsäkring och annan pensionsförsäkring.....	132
2.6.4	Kollektivavtalsgrundad tjänstepensionsförsäkring och annan tjänstepensionsförsäkring.....	133
2.6.5	Förmånsbestämd och premiebestämd tjänstepension.....	135
2.6.6	Traditionell försäkring och fondförsäkring.....	136
2.6.7	RisKFörsäkringar och sparFörsäkringar	137
2.7	Övergripande om intressekonflikter i livförsäkringsföretag	140
3	Allmänna utgångspunkter	147
3.1	Utredningens uppdrag	147
3.2	Sambanden mellan de frågor som utredningen behandlar ...	149
3.3	Försäkringstagarskydd som motiv för särregleringen	151
3.4	Konkurrensaspekter som motiv för särregleringen	153
4	Överskott i livförsäkringsverksamhet – en bakgrund	155
4.1	Vad är överskott enligt dagens synsätt?.....	155
4.2	Olika rättigheter till överskott	156
4.3	Uppkomsten av överskott	157
4.3.1	Försäkringsavtalets innehåll har en avgörande betydelse	157
4.3.2	Antaganden för premieberäkningen har en grundläggande betydelse.....	157
4.3.3	Beräkningen av försäkringsskulden påverkar när överskotten framkommer och överskottens storlek	158
4.3.4	Valet av skuldtäckningstillgångar påverkar kapitalavkastningens storlek.....	159
4.3.5	Valet av fria tillgångar påverkar också avkastningens storlek.....	160

4.4	Uppkomsten av överskott i olika slag av försäkringar	161
4.4.1	Traditionell livförsäkring	161
4.4.2	Livförsäkring med villkorad återbäring	161
4.4.3	Fondförsäkring	162
4.4.4	Sjuk- och olycksfallsförsäkring.....	163
4.4.5	När uppstår överskott?	163
4.4.6	Överskott ackumuleras i konsolideringsfonden.....	164
4.5	Fördelning av överskott.....	165
4.5.1	Skälighetsprincipen för försäkringsbolag.....	165
4.5.2	Skälighetsprincipen för försäkringsföreningar	171
4.5.3	Kontributionsprincipen.....	172
4.5.4	Annan princip för överskottshanteringen.....	173
4.6	Metoder att fördela överskott	174
4.6.1	Kollektiv premierabatt.....	175
4.6.2	Pensionstilläggsmetoden.....	175
4.6.3	Retrospektivreservmetoden	176
4.6.4	Kollektiv konsolidering m.m.	177
4.6.5	Återbäringränta och kollektiv konsolideringsgrad	178
4.6.6	Utbetalning av överskott	179
4.6.7	Fördelning av överskott enligt kontributionsprincipen är en avvägningsfråga.....	181
4.7	Sambandet mellan överskotts-, redovisnings- och solvensregler.....	184
4.7.1	Sambandet mellan överskotts- och redovisningsregler.....	184
4.7.2	Sambandet mellan överskotts- och solvensregler	185
4.7.3	Sambandet mellan redovisnings- och solvensregler.....	185
4.8	Behandling av överskott som avsättning/skuld eller eget kapital.....	187
4.8.1	Skuld eller eget kapital enligt IAS 32.....	187
4.8.2	Medlemsandelar i ekonomiska föreningar och liknande instrument enligt IFRIC 2.....	190
4.8.3	Skuld eller eget kapital enligt lagbegränsad IFRS	192
4.8.4	Skuld eller eget kapital enligt IFRS 4	192
4.8.5	Skuld eller kapital enligt solvensreglerna	193

4.9	Ändrade överskotts-, redovisnings- och solvensregler	194
4.9.1	Nyligen ändrade överskottsregler i FRL	194
4.9.2	Nya redovisningsregler om försäkringsavtal från IASB.....	195
4.9.3	Nya solvens II-regler för försäkringsföretag	204
4.9.4	Ny FL för ekonomiska föreningar.....	210
4.9.5	Solvens- och redovisningsreglerna förändras	216
4.10	Externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning	218
4.10.1	Vad avses med externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning?	218
4.10.2	Garantikapital och verksamhetskapital.....	220
4.10.3	Vinstandelslån och kapitalandelslån.....	222
4.10.4	Förlagsinsatser.....	228
4.10.5	Konvertibla skuldebrev och teckningsoptioner	229
4.10.6	Upplåningsförbudet.....	230
4.11	Några internationella överskottsregleringar	231
4.11.1	Danska regler.....	231
4.11.2	Brittiska regler.....	235
5	Överskottshantering i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag - överväganden och förslag	241
5.1	Utgångspunkter för framtida överskottsregler	241
5.1.1	Utgångspunkten är företagets överskott i vid mening	241
5.1.2	Försäkringstagarnas olika roller och rättigheter	246
5.1.3	Regleringen av försäkringsmarknaden och försäkringsföretagen har förändrats	249
5.1.4	EU:s försäkringsrörelseregler skyddar försäkringstagarna som kunder	251
5.1.5	Överskott kan användas mer eller mindre diskretionärt	252
5.1.6	Överskottsreglerna måste beakta nya redovisnings- och solvensregler	254
5.1.7	Borgenärsskydd eller riskkapitalskydd	255
5.2	Överskottsreglernas omfattning	261
5.2.1	Vilka rättigheter och överskott ska överskottsreglerna omfatta?	261

5.2.2	Vilka försäkringsföretag bör överskottsreglerna omfatta?.....	266
5.2.3	Vilka regler bör översynen omfatta?	269
5.3	Överskottsreglernas inriktning.....	270
5.3.1	Principer för utformning av nya överskottsregler	270
5.3.2	Överskottsreglernas syften	273
5.3.3	Principer för beaktande av nya redovisnings- och solvensregler.....	274
5.3.4	Förhållandet mellan huvudförslaget och övriga förslag om överskottshantering	280
5.4	Överskottshantering enligt FRL för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst – Huvudförslaget	282
5.4.1	Precisering av rättigheter i försäkringsavtal respektive bolagsordning eller stadgar	282
5.4.2	Riktlinjer för överskottshantering och överskottsbalansräkning.....	286
5.4.3	Kompetensfördelningen mellan stämman och styrelsen.....	295
5.4.4	Förespeglingsförbudet förtydligas	300
5.4.5	Värdeöverföringsreglerna i livförsäkringsaktiebolag	301
5.4.6	Värdeöverföringsreglerna i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar	308
5.4.7	En förstärkt likabehandlingsprincip	310
5.4.8	Riktlinjer för investeringar av försäkringstagarnas överskott	311
5.4.9	Riktlinjer för hantering av intressekonflikter i överskottshantering.....	313
5.4.10	En föreskriftsrätt om innehåll i och utformning av överskottsriktlinjer m.m.	314
5.4.11	Förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade i hybridbolag.....	315
5.4.12	Förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar	318
5.4.13	Ändringar av överskottsregler med koppling till årsredovisningen och kontributionsprincipen	320

5.4.14	En oberoende kontroll av företagets överskottshantering	322
5.4.15	Förbättrad information om överskottshanteringen till försäkringstagarna.....	325
5.4.16	Förbättrad information om överskottshanteringen i årsredovisningen.....	329
5.4.17	Förbättrad försäkringstagarinsyn och -inflytande över företagsstyrningen	330
5.4.18	Förbättrad tillsyn av överskottshanteringen och informationen om den samt avtalsvillkor.....	331
5.5	Överskottshantering enligt FL för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst – Optionen	334
5.5.1	Optionens huvudsakliga innehåll.....	334
5.5.2	Optionens närmare innehåll.....	338
5.6	Nya överskottsregler i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst.....	345
5.7	Upptagande av externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning – Överväganden och förslag.....	350
5.7.1	Utgångspunkter	350
5.7.2	Vinstandelslån och kapitalandelslån.....	353
5.7.3	Konvertibla skuldebrev	358
5.7.4	Förlagsinsatser.....	359
5.7.5	Garantikapital och verksamhetskapital.....	360
5.7.6	Fondemission i livförsäkringsaktiebolag	361
5.7.7	Ägarinsatser och insatsemissioner i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar	362
5.7.8	Uttaxering i livförsäkringsföreningar	363
5.7.9	Ytterligare anpassningar av förutsättningarna för olika former av riskkapital	365
5.8	Anpassningar av regler om överskottsfonder.....	373
5.9	Vissa överskottsregler som övervägts men förkastats	375
5.9.1	Begränsningar av överskott som får användas som företagets riskkapital?	375
5.9.2	Överskottsregler motsvarande den danska eller brittiska regleringen?	377

5.9.3	Ombildning av hybridbolag till ett aktiebolag med begränsad vinstutdelning?.....	380
6	Företagsstyrning i hybridbolag – en bakgrund	383
6.1	Behovet av reform och utgångspunkter för en sådan	383
6.2	Tidigare behandling av frågan om företagsstyrning i ömsesidiga livförsäkringsbolag	384
6.3	Företagsstyrning i allmänna aktiebolag och hybridbolag....	388
6.4	Företagsstyrning i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar	393
7	Företagsstyrning i hybridbolag – överväganden och förslag.....	397
7.1	Utgångspunkter för framtida företagsstyrningsregler	397
7.1.1	Styrelsens tudelade lojalitetsplikt i ett hybridbolag	397
7.1.2	Omfattningen av förbudet mot värdeöverföringar påverkar styrelsens uppdrag i ett hybridbolag	400
7.1.3	Den förstärkta likabehandlingsprincipen påverkar styrelsens uppdrag i ett hybridbolag	401
7.1.4	Stämmans anvisningsrätt, klandertalan och skadestånd	401
7.1.5	Principer för utformning av regler om företagsstyrning i hybridbolag.....	403
7.2	Förbättrade insyns- och inflytandemöjligheter för försäkringstagare i hybridbolag.....	404
7.2.1	Närvaro- och yttranderätt på bolagsstämman	404
7.2.2	Ytterligare åtgärder för att förbättra insyn och inflytande på stämman.....	405
7.2.3	Insyn och inflytande i styrelsen.....	408
7.2.4	Styrelsens primära lojalitetsplikt lagfästs	409

8	Flytträtt – en bakgrund	411
8.1	Individens behov av att ändra och flytta sitt försäkringssparande.....	411
8.2	Problemen med avsaknaden av flytträtt utifrån ett bolagsstyrningsperspektiv	412
8.3	Argument mot flytträtt.....	414
8.3.1	Moturvalsproblem.....	415
8.3.2	Svårigheter att beräkna flyttbart värde	418
8.3.3	Försämrad avkastning.....	419
8.3.4	Provisionsdriven flyttkarusell	422
8.3.5	Ingrepp i avtalsfriheten.....	426
8.3.6	Särskilt om kollektivavtalsgrundade tjänstepensionsförsäkringar.....	428
8.4	Närmare om kollektivavtalade pensionssystem	431
8.4.1	Tjänstemän i privat sektor	431
8.4.2	Arbetare i privat sektor.....	433
8.4.3	Anställda i kommun och landsting	434
8.4.4	Anställda i statlig sektor	434
8.5	Tidigare behandling av flytträttsfrågan och gällande lagstiftning	435
8.6	Den kollektiva avtalsrätten	442
8.6.1	Bakgrund	442
8.6.2	Den kollektiva avtalsrättens historiska förankring ...	443
8.7	Internationella konventioner om förenings- och förhandlingsrätten	447
8.7.1	Europarådet	447
8.7.2	International Labour Organisation.....	451
8.8	Nationell lagstiftning för den kollektiva avtalsrätten	454
8.9	Lagstiftarens syn på arbetsmarknadens parter förhandlingsfrihet och på kollektivavtalets betydelse inom arbetsrätten	457
8.10	Särskilt om kollektivavtalet och tjänstepensionen	460
8.11	Kartläggning av flytträttsmarknaden	463

8.11.1	Flytträttens omfattning.....	463
8.11.2	Vilka volymer har flyttats.....	468
8.11.3	Flytt av fribrev	471
8.11.4	Förutsättningar för flytträtt.....	474
8.11.5	Vilka kostnader kan uppstå vid flytten?	478
8.11.6	Ekonomiska incitament och intressekonflikter vid flytträtt	482
8.12	Flytträtt i ett internationellt perspektiv	483
8.12.1	Norge.....	484
8.12.2	Danmark.....	485
8.12.3	Finland.....	486
9	Flytträtt – överväganden och förslag	487
9.1	Begreppet flytträtt	487
9.2	Principer för utformningen av regler om flytträtt	497
9.3	Lagstiftningens inriktning	505
9.4	Principer för försäkringsföretagets beräkning av flyttvärde och flyttkostnader	508
9.4.1	Flyttvärdet av en försäkring	511
9.4.2	Kostnaderna förknippade med flytt av en försäkring	516
9.4.3	Prissättning av och villkoren i det nya avtalet.....	518
9.5	Särskilda överväganden om flytträttens omfattning.....	518
9.5.1	Särskilt om kollektivavtalsgrundade tjänstepensionsförsäkringar	519
9.5.2	I vilken utsträckning kan den försäkrade ges rätt att avsluta ett försäkringsavtal genom flytt när avtalet har ingåtts av arbetsgivaren?	527
9.5.3	Hur påverkar närvaron av kollektivavtal och de rättsliga förutsättningarna möjligheten att lagstifta om flytträtt avseende kollektivavtalsgrundade tjänstepensionsförsäkringar?	533
9.5.4	Vilka begränsningar avseende försäkringens art bör tas hänsyn till avseende flytträttens omfattning?	543

9.5.5	Andra faktorer att ta hänsyn till avseende flytträttens omfattning	550
9.6	Utformningen av skattelagstiftningen	556
9.6.1	Krav på pensionsförsäkringar och överföringar av värdet av sådana försäkringar	558
9.6.2	Krav på inlämnande av kontrolluppgift	566
9.7	Behovet av information.....	570
9.7.1	Gällande rätt avseende information innan försäkringen tecknas och i samband med flytt av försäkringens värde	571
9.7.2	Utgångspunkter för behovet av översyn av nu gällande informationsregler.....	580
9.8	Förslag.....	584
9.8.1	Begreppet flytträtt	584
9.8.2	Återköps- och flyttvärde	593
9.8.3	Avgifter vid återköp och flytt	603
9.8.4	Information om återköps- och flyttvärde samt kostnader	608
9.8.5	Flytträttens omfattning	609
9.8.6	Utformningen av skattelagstiftningen.....	628
9.8.7	Krav på information.....	635
10	Övergång till eller från vinstutdelning – en bakgrund	639
10.1	Övergång till vinstutdelning – kategoribyte till ett vinstutdelande livförsäkringsföretag.....	639
10.2	Övergång från vinstutdelning – kategoribyte till icke-vinstutdelande företag.....	640
10.3	Andra verksamhetsförändringar.....	641
10.4	Övergång till och från vinstutdelning i skadeförsäkringsbolag?	641
10.5	En översikt av gällande bestämmelser om övergång till vinstutdelning	642
10.5.1	Livförsäkringsaktiebolag	642
10.5.2	Ömsesidiga livförsäkringsbolag	643
10.5.3	Livförsäkringsföreningar	643

10.6	En översikt av tidigare ombildningarna.....	644
10.6.1	Handelsbanken Liv.....	644
10.6.2	SPP Liv.....	644
10.6.3	Nordea Liv.....	645
10.6.4	Nya SEB Trygg Liv – ombildning via fusion.....	646
10.6.5	Några erfarenheter från tidigare ombildningar.....	647
11	Övergång till vinstutdelning – överväganden och förslag.....	653
11.1	Regleringens omfattning.....	653
11.1.1	Vilka associationsformer bör beaktas?.....	653
11.1.2	Vilka övergångar bör beaktas?.....	654
11.1.3	Bör andra jämförbara företagsändringar beaktas?	657
11.1.4	Vilka former av kapitalinsatser bör beaktas?	658
11.2	Principer för utformning av regler om övergång till vinstutdelning och jämförbara företagsförändringar.....	659
11.3	Förutsättningarna för övergång till vinstutdelning	665
11.3.1	Hur övergången till vinstutdelning sker	665
11.3.2	Beslutsmajoritet på stämman.....	666
11.3.3	Underrättelser om och samtycke till kategoribytet från försäkringstagarna	668
11.3.4	Bolagsordningens och stadgarnas innehåll.....	675
11.3.5	Beaktande av försäkringstagarnas rättigheter	676
11.3.6	Särskilt om flytträtt efter kategoribytet.....	679
11.3.7	Gottskrivning av fonder och övervärden	680
11.3.8	Värderingen av vad som ska gottskrivas.....	685
11.3.9	Fördelningen av kostnader för övergången till vinstutdelning	687
11.3.10	Avtals- och stadgefrågor	688
11.4	Ett förbud mot övergång från vinstutdelning och bildande av nya hybridbolag?	690
11.5	Byten av associationsform.....	692
11.6	Företagsändringar jämförbara med övergång till vinstutdelning.....	695

12	Följändringar	701
12.1	Årsredovisningsändringar.....	701
12.2	Ändringar i skattereglerna till följd av nya överskottsregler i FRL.....	704
13	Samordning med Solvens II-utredningens förslag	709
13.1	Inledning.....	709
13.2	Proportionalitetsprincipen.....	710
13.2.1	Solvens II-utredningens förslag.....	710
13.2.2	Konsekvenser av förslaget om proportionalitetsprincipen för vårt förslag.....	710
13.3	Tjänstepensionsverksamheten.....	711
13.3.1	Solvens II-utredningens förslag.....	711
13.3.2	Konsekvenser av förslaget om tjänstepensionsföretag för vårt förslag.....	711
13.4	Mindre försäkringsföretag.....	713
13.4.1	Solvens II-utredningens förslag.....	713
13.4.2	Konsekvenser av förslaget om mindre försäkringsföretag för vårt förslag.....	714
13.5	Värdering av tillgångar och skulder samt bestämmande av överskott i kapitalbasen.....	715
13.5.1	Solvens II-utredningens förslag.....	715
13.5.2	Konsekvenser av förslagen om värdering av tillgångar och skulder samt bestämmande av överskott i kapitalbasen för våra förslag.....	717
13.6	Investeringar.....	719
13.6.1	Solvens II-utredningens förslag.....	719
13.6.2	Konsekvenser av förslaget om investeringar för vårt förslag.....	721
13.7	Krav på företagsstyrning.....	723
13.7.1	Solvens II-utredningens förslag.....	723
13.7.2	Konsekvenser av förslaget om företagsstyrning för vårt förslag.....	726

14	Sammanfattande bedömning.....	729
14.1	Överskottshantering och övergång till vinstutdelning.....	729
14.2	Företagsstyrning i hybridbolag.....	733
14.3	Tillräckligheten av föreslagna åtgärder för att inte kräva en tvångsombildning av hybridbolag.....	734
14.4	Flytt av försäkringssparande	737
15	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	749
15.1	Övergångsfrågor om överskottshantering och anknutna förslag	749
15.1.1	Allmänt.....	749
15.1.2	Särskilt om övergångsregler till nya kapitalanskaffningsregler.....	751
15.2	Övergångsfrågor om flytträtt.....	753
16	Konsekvenser av förslagen.....	755
16.1	Allmänt om förslagets konsekvenser.....	755
16.1.1	Förslagen och deras inbördes beroenden.....	755
16.1.2	Vilka försäkringar och försäkringsföretag som omfattas av förslagen.....	757
16.1.3	Allmänt om konsekvenserna för försäkringsföretagen.....	758
16.1.4	Allmänt om konsekvenserna för försäkringstagarna	759
16.1.5	Allmänt om konsekvenserna för försäkringsmarknaden m.m.	760
16.1.6	Allmänt om konsekvenserna för Finansinspektionen och övriga myndigheter.....	761
16.1.7	Sammanfattning av förslagets ekonomiska konsekvenser.....	761
16.2	Flytträtt – konsekvenser för försäkringstagare och försäkringsföretag	764
16.2.1	Konsekvenser för försäkringstagare	767
16.2.2	Konsekvenser för företag	772

16.3	Överskottshantering – konsekvenser för försäkringstagare och försäkringsföretag	776
16.3.1	Konsekvenser för försäkringstagare m.fl.....	778
16.3.2	Konsekvenser för försäkringsföretag	780
16.4	Övergång till vinstutdelning och andra verksamhetsförändringar – konsekvenser för försäkringstagare och försäkringsföretag	784
16.4.1	Konsekvenser för försäkringstagare	785
16.4.2	Konsekvenser för försäkringsföretag	786
16.5	Företagsstyrning och förstärkt försäkringstagarinflytande i hybridbolag – konsekvenser för försäkringstagare och försäkringsföretag	787
16.5.1	Konsekvenser för försäkringstagare m.fl.....	788
16.5.2	Konsekvenser för försäkringsföretag	789
16.6	Konsekvenser för försäkringsmarknaden	790
16.6.1	Försäkringsförmedlare och andra rådgivare	791
16.6.2	Valcentraler.....	792
16.6.3	Övriga företag	794
16.6.4	Konkurrens inom den svenska marknaden och inom EU	795
16.7	Konsekvenser för samhället och staten.....	797
16.7.1	Påverkan på samhällsekonomin	797
16.7.2	Kollektivavtalsrätten	798
16.7.3	Skatteverket	799
16.7.4	Finansinspektionen.....	800
16.7.5	Konsumentverket.....	802
16.7.6	Bolagsverket	802
17	Författningskommentar	803
Bilagor		
Bilaga 1	Kommittédirektiv	865
Bilaga 2	Överskottshanteringen enligt Optionen – ett exempel	885

Sammanfattning

Inledning

I enlighet med utredningsdirektivet omfattar våra förslag en utvidgad lagstadgad flytträtt, en förbättrad överskottshantering i ömsesidigt bedrivna livförsäkringsföretag, en ökad insyn och inflytande för försäkringstagare i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst (företagsstyrning i hybridbolag) samt en tydligare reglering av övergången till vinstutdelning (ombildning) i livförsäkringsföretag.

Utredningens förslag syftar förenklat till att förbättra skyddet för livförsäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott i livförsäkringsföretaget, i sådana delar som inte effektivt skyddas av regler om kapitalbas och andra solvensregler eller rena avtalsrättsliga regler. Förslagen förbättrar förutsättningarna för försäkringsföretag, tillsynsmyndigheter och försäkringstagare att se och hantera de intressekonflikter som förekommer inom livförsäkringsverksamhet. I vissa livförsäkringsföretag är försäkringstagaren inte bara kund utan även finansiär av företagets riskkapital. Det medför att intressen mellan olika försäkringstagare måste balanseras av företaget och skyddas av lagstiftningen.

Sambandet mellan de frågor som utredningen behandlar

Enligt utredningens mening är de associationsrättsliga reglerna för överskottshanteringen av grundläggande betydelse för övriga frågor. Om försäkringstagarna svarar för riskkapitalet i företaget uppkommer ett större behov av insyn och inflytande än annars. Vi anser således att insyns- och inflytandefrågorna bör avgöras utifrån de motiv som bär upp försäkringsrörelselagstiftningen i denna del, dvs. skyddsaspekter relaterat till försäkringstagarnas finansiering av riskkapital, snarare än att tillgodose ett försäkringstagarintresse i

vid mening av att en viss företagsform bedriver verksamheten företagsekonomiskt effektivt eller skyddet för avtalade fordringar.

De anspråk på riskkapital som de facto finns hos försäkringstagarna måste beaktas i samband med flytt av värdet av livförsäkringar från ett ömsesidigt verkande företag. Även när nya försäkringstagare flyttar in till sådana bolag berörs befintliga försäkringstagares anspråk på riskkapital. De grunder som används för den löpande fördelningen av överskott under avtalstiden måste ha betydelse även vid bestämmandet av vilket värde som kan flyttas från det ömsesidigt verkande försäkringsföretaget. Det bör dock beaktas om och, i så fall, vilken betydelse det bör ha, att flytt av överskott som kan användas som riskkapital sker innan utbetalning på grund av försäkringsfallet.

Detsamma gäller vid en övergång till en vinstutdelande livförsäkringsverksamhet. Även i dessa sammanhang måste beaktas dels att försäkringstagarna tidigare svarat för denna form av riskkapital, dels de principer som gäller för den löpande fördelningen av överskott. Det måste även här beaktas i vad mån man ska värdera, tilldela och fördela överskott på ett annat sätt än vid en flytt av värdet av livförsäkringen. I sammanhanget bör anmärkas att situationen i ombildningsfallet är annorlunda åtminstone för hybridbolag, eftersom det efter ombildningen är aktieägaren som ska svara för riskkapitalet och därmed har rätt till uppkomna överskott.

Andra företagsändringar i form av överlåtelse av försäkringsbestånd, fusion och delning kan mer likna flytt av värdet av livförsäkringar genom att det här är fråga om kollektiv av försäkringstagare som övergår till ett nytt försäkringsföretag. Dessa förändringar skiljer sig dock från flyttfallet genom att det är försäkringsföretaget som initierar åtgärden samtidigt som de enskilda försäkringstagarna har små möjligheter att förhindra den. De har i bästa fall en möjlighet att flytta värdet av försäkringen till ett annat företag. Här behövs ett starkt försäkringstagarskydd både för försäkringsfordringarna och försäkringstagarnas anspråk på överskott.

Utredningen har också identifierat ett behov av att förtydliga gränsdragningen mellan ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst respektive inte får dela ut vinst. Det är även här motiverat med en tydligare reglering av hanteringen vid fördelningen av överskott mellan olika kollektiv av försäkringstagare som bidrar med riskkapital. Detta har inte bara betydelse för vad som bör gälla för den löpande överskottshanteringen i sådana företag, utan också när det gäller företagsändringar i

form av överlåtelse, fusion och likvidation. Utredningen har också bedömt att försäkringsrörelselagen (2010:2043, FRL) bör anpassas så att delägarna och medlemmarna ska kunna svara för riskkapitalet på ett tydligt sätt i form av delägarinsatser och medlemsinsatser kombinerat med en överskottshantering enligt lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar (FL) som bygger på vinstutdelning till ägarna.

Vidare bör regler om försäkringsföretagens finansieringsmöjligheter och dess former vara väl anpassade till om företaget får dela ut vinst, men även till övriga förutsättningar som respektive företagsform tillämpar i sin överskottshantering.

Våra förslag om en utvidgad lagstadgad flytträtt, en förbättrad överskottshantering i ömsesidigt bedrivna livförsäkringsföretag, en ökad insyn och inflytande i hybridbolag samt en tydligare reglering av övergången till vinstutdelning (ombildning) i livförsäkringsföretag presenteras närmare nedan.

Flytträtt

Ett viktigt bidrag för att uppnå ett gott konsumentskydd är individernas möjlighet att agera. Genom att utvärdera olika produkter och erbjudanden, ställa krav på kvalitet och, om försäkringsföretaget inte handlar i enlighet med deras önskemål och preferenser, ha rätt att ta sitt sparkapital och gå till ett annat försäkringsföretag, kan individerna själva ge försäkringsföretagen incitament att agera utifrån konsumenternas bästa. Trycket på företagen som konsumenterna själva kan utöva bidrar därmed till att öka handlingsfriheten och stärka deras ställning på marknaden. En flytträtt har således en disciplinerande effekt på försäkringsföretagen.

Utvecklingen på försäkringsmarknaden har inneburit en allt större valfrihet för individen – en valfrihet som har inneburit att individen tar en allt högre risk i pensionssparandet. Ett exempel på detta är utvecklingen på tjänstepensionsområdet där premiebestämda lösningar ersätter förmånsbestämda pensioner och där individen bär den finansiella risken för sparandet. Utvecklingen mot sparande i fondförsäkring innebär också att individen måste kunna hantera en större finansiell risk. Med en ökad valfrihet måste vikten av välinformerade konsumenter betonas. Felaktiga val kan innebära att pensionsförmåner utarmas och att individen får en otillräcklig pension. I förlängningen har detta också en samhälls-

påverkan, då samhället kan tvingas att ta ansvar för de individer som inte klarar sin försörjning. En förutsättning för att konsumentintresset i flytträtt ska sammanfalla med samhällsintresset på området är att den information som individen grundar sina val på är tillräcklig och rättvisande. Informationen ska förenkla den jämförelse som individen själv behöver göra i samband med en flytt. Konsumentintresset av flytträtt sammanfaller således med ett samhällsintresse under förutsättning att individen gör välgrundade val i kombination med att det finns en tillsyn över hur flytträtten utvecklas och hanteras av försäkringsföretag och rådgivare.

Föreslagen lagstadgad flytträtt för individuell livförsäkring

Mot bakgrund av vad som nu sagts föreslår utredningen när det gäller *individuella livförsäkringar som inte är tjänstepensionsförsäkringar (privata försäkringar)* att dessa även fortsättningsvis ska omfattas av lagstadgad flytträtt. För att underlätta för försäkringstagaren att sammanföra sina privata pensionsförsäkringar förtydligas skatteflyttsbestämmelsen i inkomstskattelagen (1999:1229, IL) så att det ska vara möjligt att flytta samman två eller flera pensionsförsäkringar till en nytecknad mottagande sådan försäkring. Detta är angeläget främst för att individen ska kunna få en bättre överblick över sitt totala försäkringssparande, men även för att den totala kostnaden för sparandet ska minska eftersom det kan finnas fasta avgifter som belastar varje försäkring.

När det gäller *individuella tjänstepensionsförsäkringar* begränsas utredningens förslag till flytträtt till premiebestämda sådana. I en förmånsbestämd lösning bär arbetsgivaren en stor del av risken för att försäkringsföretaget ska kunna uppfylla åtagandet. En flytträtt för den försäkrade skulle således innebära att annan än den riskbärande parten skulle ges en sådan rätt. I denna del innebär utredningens förslag en viss inskränkning från i dag.

Däremot utvidgas flytträtten av *individuella premiebestämda tjänstepensionsförsäkringar* för den försäkrade i viss utsträckning jämfört med i dag. Detta sker genom ändring av såväl civilrättsliga som skatterättsliga regler.

Den lagstadgade flytträtten utvidgas till överföring av premiebestämd tjänstepensionsförsäkring där premiebetalningen har upphört till följd av att anställningen har avslutats eller där försäkringstagaren (arbetsgivaren) har upphört att existera eller har

avlidit. I sådana situationer har den försäkrade (arbetstagaren) rätt till överföring av pensionskapitalet till en ny mottagande försäkring som den försäkrade kan teckna. Föreslagna ändringar av skatte regleringen innebär att det överförda tjänstepensionskapitalet ska placeras i en ny tjänstepensionsförsäkring. Nu nämnda regler innebär även att den försäkrade genom flytt har möjlighet att sammanföra pensionskapital från flera tjänstepensionsförsäkringar som har tecknats av olika arbetsgivare.

De skäl som redovisas ovan för en lagstadgad, framåtverkande flytträtt avseende privata försäkringar och premiebestämda tjänstepensionsförsäkringar får anses vara gällande även för en *retroaktiv tillämpning*, dvs. reglerna tillämpas även på gällande försäkringar som har tecknats tidigare. Det finns emellertid restriktioner som begränsar möjligheterna att införa retroaktiva regler på förmögenhetsrättens område, bl.a. måste beaktas båda parternas intresse av att förutsättningarna för ingångna avtal inte rubbas. Mot den bakgrunden konstateras att en retroaktiv flytträtt som i sin omfattning och utformning tar hänsyn till såväl den flyttande försäkringstagaren som till kollektivet av försäkringstagare i avgivande och mottagande försäkringsföretag kan anses ligga i alla försäkringstagares intresse och att en flytträttsreglering som innehåller ett sådant neutralitetsmoment inte heller innebär att rättsskyddet för försäkringsföretaget rubbas. De regler om flyttvärde och flyttkostnader som föreslås får anses uppfylla dessa krav. Det finns således övervägande skäl för att föreslagna obligatoriska flytträttsregler för *privata pensionsförsäkringar* bör gälla retroaktivt.

När det gäller *premiebestämda tjänstepensionsförsäkringar* måste reglerna om den lagstadgade flytträtten beakta att arbetsgivarens åtagande i pensionsutfästelsen ska kunna fullgöras. Det är visserligen så att det är den försäkrade som bär risken för utfallet av pensionen och som därför enligt tidigare redovisade principer bör ha rätten att flytta värdet i försäkringen. Det torde dock strida mot såväl allmänna avtalsrättsliga principer som mot syftet bakom arbetsgivarägda tjänstepensionsförsäkringar att införa en lagstadgad flytträtt för den försäkrade så länge arbetsgivarens huvudsakliga åtagande enligt pensionsutfästelsen kvarstår. När däremot premiebetalningen upphört till följd av att den anställde slutat sin anställning eller när försäkringstagaren har upphört att existera eller har avlidit bör flytträtten för den försäkrade gälla retroaktivt.

Nu föreslagna civilrättsliga och skatterättsliga regler är dock inte nog. En väl fungerande flytträtt förutsätter även väl avvägda

näringsrättsliga regler om flyttvärde och flyttkostnader samt effektiva informationsregler.

Det föreslås därför att flyttvärdet av vad försäkringstagaren eller den försäkrade har rätt till enligt avtal (försäkringsfordran) ska bestämmas neutralt. I värdet på försäkringsfordran ska beaktas värdet av avtalade och intjänade garantier och liknande utfästelser. Vidare ska anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag beaktas enligt företagets överskottsregler som i sin tur ska utformas mot bakgrund av de principer företaget tillämpar i överskottshanteringen.

När det gäller avgifter vid överföring får dessa högst uppgå till belopp som motsvarar direkta kostnader för den administrativa hanteringen och de obetalda anskaffningskostnader som direkt hänför sig till försäkringen. Sistnämnd reglering är viktig för att motverka att avgifterna sätts så höga att den lagstadgade flytträtten sätts ur spel.

Som nämnts förutsätter en väl fungerande flytträtt effektiva informationsregler. Utredningen kan konstatera att det finns ett behov av att revidera reglerna om information i samband med en flytt för att uppnå en ökad standardisering av informationsinnehållet. Utredningen föreslår att detta bör uppnås genom att Finansinspektionen i föreskrifter och allmänna råd ålägger försäkringsföretagen att upprätta och till försäkringstagaren eller den försäkrade tillhandahålla särskilt utformade faktablad för flyttsituationen samt lämnar uppgifter om flyttvärde och flyttkostnader i de årliga värdebeskeden.

Föreslagen lagstadgad flytträtt för kollektivavtalsområdet

Av skäl som har anförts i föregående avsnitt om flytträtt för individuella livförsäkringar har utredningen valt att helt undanta förmånsbestämda tjänstepensionsförsäkringar från lagstadgade regler om flytträtt.

När det gäller frågan om kollektivavtalsgrundade premiebestämda tjänstepensionsförsäkringar bör omfattas av lagstadgade flytträttsregler har en avvägning gjorts mellan dessa försäkringars särart och de konsumentskyddsaspekter som finns. Vid en sådan avvägning anser utredningen det vara svårt att motivera generella, bindande lagregler som skulle innebära en störning i de avtalslösningar som redan har uppnåtts på arbetsmarknaden.

Framåtverkande regler om flytträtt skulle däremot inte på samma sätt störa redan uppnådda avtalslösningar. Det kan hävdas att samhällsintresset av att möjliggöra en omfattande rätt till flytt av försäkringsparande är så stort att kollektivavtalsgrundade tjänstepensionsförsäkringar bör omfattas av någon form av framåtverkande flytträttsregler. Utredningen har stannat för att föreslå semidispositiva, framåtverkande regler om flytträtt för premiebestämda premiedragande kollektivavtalade tjänstepensionsförsäkringar. Det innebär i praktiken att kollektivavtalsparterna ges möjlighet att genom bestämmelser i kollektivavtal avstå från att låta lagregler om flytträtt gälla för avtalsområdet, alternativt utforma en annan form av flytträtt än den som läggs fast i lagstiftningen.

Som nämnts har utredningen funnit att det inte föreligger tillräckliga konsumentskyddsskäl för att föreslå en generell lagstadgad flytträtt för kollektivavtalade premiebestämda tjänstepensionslösningar. Frågan är då om det är motiverat att införa en mer begränsad sådan flytträtt inom det området.

Mer allmänt kan sägas att frågan om flytträtt för kollektivavtalade tjänstepensioner berör många svenskar och är därmed av ett stort samhällsintresse. Till skillnad från Sverige omfattas även tjänstepensionsområdet i många andra länder av det sociala trygghetssystemet. Den svenska modellen ger parterna på arbetsmarknaden en avsevärd handlingsfrihet att träffa överenskommelser, samtidigt som det medför ett betydande ansvar. I det sammanhanget bör särskilt uppmärksammas att en naturlig konsekvens av att kollektivavtalsparternas roll är att tillvarata det egna kollektivets intressen är att en övergripande flytträtt oberoende av kollektivavtalsområde saknas.

När det gäller fribrev (dvs. om premiebetalningen till försäringen har upphört till följd av att anställningen har avslutats) ställer detta till särskilda problem. I vissa planer har inträdesåldern för ålderspensionsdelen sänkts – något som innebär att fler yngre arbetstagare berörs. De yngre och medelålders arbetstagarna är rörligare i dag än tidigare. Denna utveckling får när det gäller fribrev till följd att dessa ökar i omfattning och att allt fler arbetstagare har sin tjänstepension spridd inom flera kollektivavtalsområden. Att kunna flytta ihop pensionskapital som ligger inom flera sådana områden är redan i dag en viktig fråga för dessa försäkrade. Den kommer dock sannolikt att ytterligare öka i betydelse eftersom det finns en trend bland yngre arbetstagare att arbeta kortare perioder hos olika arbetsgivare, i många fall verksamma

inom skilda kollektivavtalsområden. Detta är en fråga av stor vikt eftersom andelen fribrev redan i dag utgör en avsevärd del av antalet tecknade premiebestämda tjänstepensionsförsäkringar.

Att ha fribrev i olika försäkringsföretag innebär i många fall högre kostnader än om de fanns samlade i en försäkring. I dessa situationer är det därför av särskild vikt att den försäkrade får möjlighet att påverka placeringen av pensionskapitalet på ett för individen optimalt sätt.

Som nämnts bör det vid en analys av om det är motiverat att införa lagstadgade flytträttsregler på tjänstepensionsområdet göras en avvägning mellan kollektivavtalade försäkringars särart och konsumentskyddsaspekter. I det sammanhanget bör beaktas hur stark koppling försäkringsavtalet har till pensionsutfästelsen enligt kollektivavtalet, dvs. i vilken utsträckning arbetsgivaren bär ansvar för pensionsförmånerna. En svag koppling ökar utrymmet för tvingande lagstiftning.

När det gäller fribrev har arbetsgivaren i huvudsak fullgjort sitt åtagande enligt pensionsutfästelsen. Vissa regler i kollektivavtal om uttag och försäkringsform gäller dock alltjämt. I sammanhanget bör även beaktas att den försäkrade regelmässigt och även fortsättningsvis tar all risk för pensionens storlek, något som dock balanseras av kollektivt framförhandlade lösningar som gynnar arbetstagarkollektivet. Mot denna bakgrund har utredningen funnit övervägande skäl för att föreslå en flytträtt för fribrev, även retroaktivt. I sådana situationer har den försäkrade rätt till överföring av pensionskapitalet till en ny mottagande försäkring som den försäkrade kan teckna. Föreslagna ändringar av skatteregleringen innebär att det överförda tjänstepensionskapitalet ska placeras i en ny tjänstepensionsförsäkring. Nu nämnda regler innebär även att den försäkrade genom flytt har möjlighet att sammanföra pensionskapital från flera tjänstepensionsförsäkringar som har tecknats av olika arbetsgivare.

Överskottshantering

Det förvaltade kapitalet hos ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag utgör en stor del av det totalt förvaltade försäkringskapitalet inom branschen. De samlade överskotten i dessa företag uppgår till betydande belopp. Överskotten samlas i dag upp i företagens konsolideringsfond och utgör alltså riskkapital som i första

hand ska användas för att täcka förluster och underskott i verksamheten. Det kan användas för att finansiera investeringar eller gottskrivas försäkringstagare som återbäring om företaget fattar ett sådant beslut.

Själva grunden för en tydlig och genomlysbar överskottshantering i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag läggs genom att utredningens *huvudförslag* – som avser alla livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst – kräver en klarare åtskillnad redan på företagsnivå mellan försäkringsfordringar respektive anspråk på överskott samt var och hur respektive slag av rättighet ska regleras hos företaget. Försäkringsfordringar ska regleras i avtal och anspråk på överskott primärt i bolagsordningen eller stadgarna. I överensstämmelse med detta blir det också ändamålsenligt att definiera överskott som tillgångar som inte belastas av försäkringsfordringar eller tillskjutet riskkapital. Det anförda ligger till grund bl.a. för våra förslag om precisering av rättigheter i försäkringsavtal respektive bolagsordningen eller stadgarna, särskilda riktlinjer för överskottshanteringen och ett preciserat förespeglingsförbud. Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska även i framtiden ha en konsolideringsfond, men ska alltså klargöra sina tillämpade överskottsprinciper i bolagsordningen eller stadgarna och kompletterande överskottsriktlinjer (överskottsregler).

Däriigenom kan FRL utformas mer konsekvent så att nationella regler säkerställer ett starkt försäkringstagarskydd i form av ett särskilt riskkapitalskydd i de delar som inte rättigheterna omfattas av ett skydd enligt FRL:s solvensregler eller avtalsrättsliga bestämmelser. Detta som en följd av att försäkringstagarna i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag bidrar till – och har anspråk på – företagets överskott som kan användas som dess riskkapital. Det anförda ligger till grund bl.a. för utredningens förslag om kompetensfördelningen mellan stämma och styrelse, en förstärkt lika-behandlingsprincip, en oberoende kontroll av och förbättrad information om överskottshanteringen, såväl direkt till försäkringstagarna som i årsredovisningen, samt förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott framför delägarna, bl.a. vid likvidation.

Det är dock svårt för enskilda försäkringstagare eller försäkrade att värdera hur ett försäkringsföretag hanterar överskott och därför är överskottsregleringen också ett viktigt verktyg för styrelseledamöter och andra som även har till uppgift att tillvara försäkringstagarnas och de försäkrades intressen. De regler vi föreslår ökar

också Finansinspektionens förutsättningar att utöva tillsyn över att försäkringstagarnas intressen i överskott tillvaratas och att olovliga värdeöverföringar inte förekommer.

Den av utredningen föreslagna *optionen* avser ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Den innebär att sådana företag kan gå över till en överskottshantering enligt FL där försäkringstagarnas ägarkapital tydliggörs som delägar- respektive medlemskapital. I detta fall gäller ett kopplingsförbud mellan försäkringsfordran och anspråket på överskott. En överskottshantering enligt FL kan väljas utan att företaget måste ta in externt kapital – ett användande av optionen är dock obligatoriskt om företaget avser att ta in externt riskkapital som medför rätt till vinstutdelning för investeraren och innebär att man övergår till vinstutdelande verksamhet. För att inte kapitalbehov ska behöva framtvunga en övergång förbättras förutsättningar för att ta upp externt riskkapital som inte förutsätter vinstutdelning.

Utredningen ska enligt utredningsdirektiven beakta redovisningsutvecklingen och Solvens II-utredningens förslag. Utredningen tydliggör att överskottshanteringen enligt FRL syftar till en förutsägbar och tydlig fördelning av överskott mellan försäkringstagarna. Det föreslås även lagändringar så att överskottshanteringen enligt FRL inte måste bygga på vinster eller andra överskott enligt företagets årsredovisning.

Företagsstyrning i hybridbolag

Även om försäkringstagarna i ett hybridbolag har rättigheter i företagets överskott och starka ekonomiska drivkrafter att övervaka bolagets skötsel saknar de i stort sett associationsrättsliga eller andra rättigheter att göra det. Detta gäller även försäkrade med anspråk på överskott i hybridbolaget. Aktieägarna är däremot utrustade med samma instrument som i aktiebolag i allmänhet genom vilka de kan utse och avsätta styrelsen samt övervaka ledningens arbete.

Mot bakgrund av denna för försäkringstagarna utsatta situation i ett hybridbolag, anser utredningen att det finns anledning att förstärka skyddet för deras anspråk på riskkapital i sådana bolag genom att ge försäkringstagarna och försäkrade med anspråk på överskott större insyn och inflytande över bolagets hantering av riskkapitalet.

De nya bestämmelserna har utformats så att tillämpningen av dem inte ska försvåra företagsstyrningen när hybridbolaget driver annan försäkringsverksamhet. Sådana problem kan uppkomma när det är fråga om strategibeslut eller beslut om koncerninterna avtal innefattande värdeutveckling eller värdefördelning inom respektive mellan koncernbolag. De nya reglerna har således anpassats så att risken minimeras för att bolagsorganen stämma och styrelse blockerar varandras beslutsfattande på ett mindre lämpligt sätt.

För att uppnå syftet om ett förbättrat riskkapitalskydd i hybridbolag föreslår således utredningen en rad åtgärder som ökar möjligheten för en effektiv företagsstyrning i sådana bolag.

Berörda försäkringstagare ska ha rätt att ta del av information samt närvara och yttra sig på bolagstämman. För försäkringstagarna i hybridbolag införs därigenom i stort motsvarande rättigheter till insyn och inflytande som försäkringstagare som huvudregel har i livförsäkringsföreningar och ömsesidiga livförsäkringsbolag. Motsvarande rättigheter föreslås för övrigt även för försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst. Inflytandet ökar också genom att mer än hälften av de oberoende styrelseledamöterna i ett hybridbolag ska utses av försäkringstagarna, försäkrade med anspråk på överskott eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem. En ny regel om att styrelsens ordförande ska vara oberoende införs också.

Vidare klargörs att styrelsen i första hand ska tillvara försäkringstagarnas intressen, ifall intressekonflikter uppkommer. Den primära lojalitetsplikten ska alltså gälla till förmån för dem som har anspråket på bolagets överskott och ansvar för dess underskott.

Tillräckligheten av föreslagna åtgärder för att inte kräva en tvångsombildning av hybridbolag

I direktiven till utredningen sägs att utredaren ska överväga hur försäkringstagarna kan ges ett ökat inflytande över styrningen i hybridbolag och i så fall i vilka former ett sådant inflytande bör utövas. Där uttalas också att utredaren ska bedöma om dessa åtgärder kan anses tillräckliga – beaktat de förslag som lämnas beträffande konsolideringsfonden – för att det inte ska anses motiverat med en tvingande ombildning av hybridbolaget till vinstutdelande verksamhet eller till ett ömsesidigt försäkringsbolag.

Våra förslag om överskottshantering och om företagsstyrning i hybridbolag har beskrivits ovan. Utredningen anser att den samlade effekten av dessa förslag är tillräcklig för att det inte ska anses finnas anledning att föreslå tvångsvis ombildning av hybridbolag. En förutsättning är dock att försäkringsföretagen och Finansinspektionen kan leva upp till de nya krav som ställs så att bestämmelserna också får genomslag i praktiken.

Övergång till vinstutdelning och andra verksamhetsändringar

Som en följd av en mer konsekvent och tydlig överskottsreglering i alla livförsäkringsföretag – antingen med utgångspunkt i en självfinansiering enligt 1982 års FRL eller också med utgångspunkt i vinstutdelning enligt allmän associationsrätt – har vi funnit starka skäl för att inte bara behandla ombildning av hybridbolag till vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Även de ömsesidiga livförsäkringsföretagens och livförsäkringsföreningarnas övergång från en överskottshantering till en annan som innebär att vinstutdelning får ske, måste tas om hand med utgångspunkt från att skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott. Det behövs enligt vår mening regler för att skyddas försäkringstagarnas anspråk på överskott också vid sådana övergångar och vi föreslår därför regler av sådan art. Vi anser inte att det är tillräckligt att överlämna dessa frågor till Finansinspektionens bedömning utan att det finns klara och tydliga bestämmelser som ger rätt för inspektionen att förhindra förändringar som inte är förenliga med de befintliga försäkringstagarnas anspråk i överskott.

Detsamma gäller vid andra företagsändringar som berör försäkringstagares befintliga överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag, såsom fusioner, delning och överlåtelse av försäkringsbestånd i vissa fall. Dessa förändringar kan ha delvis samma konsekvenser som en övergång till vinstutdelning och bör då jämföras med en sådan övergång. Vi lämnar förslag som innebär att det finns bestämmelser som grund för att ingripa mot en orättvis och godtycklig hantering i strid mot antagna interna regler om överskott även i sådana fall. Det behövs inte minst eftersom en beståndsöverlåtelse i förening med en kompletterande inkråmsöverlåtelse till ett livförsäkringsföretag som får dela ut vinst – samtidigt som det överlåtande företags likvidation – i praktiken kan

användas som ett alternativ till en övergång till vinstutdelning genom ändringar av regler i företagets bolagsordning eller stadgar.

Utredningens förslag innebär att både försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott ska underrättas och höras vid en övergång till vinstutdelning. Vid vissa verksamhetsförändringar som är jämförbara med en övergång till vinstutdelning ska försäkringstagare och försäkrade bara underrättas, men behöver inte höras. Det gäller när försäkringsföretaget övergår till vinstutdelande verksamhet genom fusion, delning eller överlåtelse av försäkringsbestånd. Detsamma gäller övergång till vinstutdelning i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföretag där försäkringstagare ska underrättas särskilt om förändringen när fullmäktige är utsedd. Det kan också hända att företaget upphör med nyteckning av livförsäkring med anspråk på överskott i kombination med att erbjudanden om nyteckning av försäkringar hos ett vinstutdelande närstående företag. Våra förslag reglerar även sådana fall. I sammanhanget kan nämnas att vi föreslår förändringar som i större utsträckning medger underrättelser i elektronisk form.

Försäkringstagarnas och de försäkrades skydd stärks också något genom att det ska göras sannolikt att en ombildning till vinstutdelning inte leder till en försämring för dem. I dag är det tillräckligt att förändringen "inte kan antas" försämra rätten. Vi föreslår också att informationen ska uppfylla vissa kvalitetskrav för att övergången ska få godkännas.

Vi föreslår även tydligare bestämmelser om vilka värden som ska gottskrivas försäkringstagarna vid en övergång till vinstutdelning och hur dessa ska beräknas. Bestämmelserna ska i princip gälla även vid fusioner med vinstutdelande företag och vid uppdelning av företag, med vissa anpassningar med hänsyn till verksamhetsförändringens art.

Ikraftträdande och övergångsfrågor

Vi föreslår att de nya bestämmelserna ska träda ikraft den 1 juli 2014. Företagen får dock möjligheter att tillämpa äldre regler under år 2014 för att då ändra avtal och bolagsordningar, upprätta riktlinjer och vidta alla andra förberedelser så att de nya reglerna ska börja tillämpas från och med den 1 januari 2015.

Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (2010:2043)

Härigenom föreskrivs i fråga om försäkringsrörelselagen (2010:2043),

dels att 11 kap. 17 §, 12 kap. 68 § och 13 kap. 21 §, ska upphöra att gälla,

dels att nuvarande 11 kap. 4 § ska betecknas 11 kap. 4 b §,

dels att rubriken närmast framför 13 kap. 8 § ska placeras framför 13 kap. 7 a §.

dels att 4 kap. 5 och 12 §§, 5 kap. 15 och 16 §§, 8 kap. 7 och 9 §§, 11 kap. 3, 5, 6, 7, 11, 16, 18, 20, 21, 50 och 51 §§, 12 kap. 1, 3, 9–11, 16–20, 23, 29, 36, 38, 40, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 71, 77, 81, 86, 87 och 88 §§ samt 13 kap. 4–9, 12, 16, 19, 20, 22–25, 32, 38 och 39 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas 48 nya paragrafer, 4 kap. 11 a och 11 b §§, 5 kap. 15 a och 15 b §§, 8 kap. 8 a–8 f §§ och 8 h–8 j §§, 11 kap. 4, 4 a, 4 c, 4 d, 5 a, 7 a, 21 a–f, 46 a §§, 12 kap. 22 a, 23 a, 29 a, 40 a–f, 64 a, 86 a §§, 13 kap. 7 a, 9 a, 17 a, 17 b, 18 a–18 g, 19 a, 30 a 36 a § samt närmast före 4 kap. 11 a och 11 b §§, 8 a–8 j §§, 11 kap. 4, 4 a, 4 c, 4 d, 5 a, 7 a, 21 a, 21 e, 21 f, 12 kap. 16, 40 b, 40 e, 40 f, 65 och 69 §§, och 13 kap. 9 a, 17 a, 17 b, 18 a, 18 c, 18 f, 18 g, 19, 19 a, 20 och 36 a §§ nya rubriker, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §

Ett försäkringsföretag får ta upp eller ta över lån (upplåning) bara om det görs för att effektivisera kapitalförvaltningen eller om det i övrigt är motiverat av försäkringsrörelsen.

I verksamhet avseende tjänstepensionsförsäkring får dock upplåning bara ske om det görs för att tillgodose tillfälliga likviditetsbehov eller för att uppfylla kraven på en tillräcklig kapitalbas i 7 kap.

Utöver första och andra styckena krävs att den samlade upplåningen är av ringa betydelse med hänsyn till rörelsens omfattning och kapitalbasens storlek.

Om det finns särskilda skäl, får Finansinspektionen i ett enskilt fall besluta om undantag från kravet på att upplåningen ska vara av ringa betydelse.

Begränsningarna till ringa upplåning i tredje stycket gäller inte för livförsäkringsföretag som för dela ut vinst. Begränsningar av upplåningens omfattning följer av bestämmelserna om stabilitet i 1 § och förbudet mot försäkringsfrämmande rörelse i 4 §.

Villkor om avgifter, kostnader och återbäring i försäkringsavtal

11 a §

Av villkoren i ett livförsäkringsföretags försäkringsavtal ska framgå

1. vilka avgifter och kostnader som ska betalas som premier för en försäkring, och

2. om försäkringen medför en rätt till garanterad eller villkorad återbäring eller inte.

Villkoren enligt första stycket

ska vara tillräckligt preciserade och tydliga.

Villkoren får inte utformas så att försäkringen medför ett ansvar för allmän rörelserisk.

Upplysningar om anspråk på överskott i försäkringsavtal

11 b §

I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska försäkringsavtalet innehålla upplysningar

1. om försäkringen medför ett anspråk på företagets överskott eller inte,

2. att sådant överskott är företagets riskkapital, samt

3. att närmare regler om användningen av överskott finns i företagets bolagsordning eller stadgar enligt 8 kap. 8 a § och överskottsriktlinjer enligt samma kapitel 8 b §.

12 §

Försäkringsföretag får inte förespegla framtida återbäring som saknar grund i försäkringsavtalet.

Försäkringsföretag får inte förespegla framtida återbäring som saknar grund i försäkringsavtalets villkor.

5 kap.

15 §

Om en försäkringstagare har rätt till återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104), ska försäkringsföretaget se till att detta och de närmare villkoren för återköpet eller överföringen framgår av försäkringsavtalet.

Om en försäkringstagare har rätt till återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § eller 20 kap. 1 a § försäkringsavtalslagen (2005:104), ska försäkringsföretaget se till att detta och de närmare villkoren för återköpet eller överföringen framgår av försäkringsavtalet. *Det*

ska också framgå om en sådan rätt till återköp eller överföring saknas.

15 a §

Vid återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § och 20 kap. 1 a § försäkringsavtalslagen (2005:104) ska återköpsvärdet och flyttvärdet för en försäkringsfordran bestämmas neutralt med hänsyn till värdet vid tidpunkten för återköpet eller överföringen.

I värdet på försäkringsfordran ska beaktas värdet av avtalade garantier och liknande utfästelser samt hur dessa betalas och förbrukas.

I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska anspråket på överskott beaktas i enlighet med företagets överskottsregler enligt 8 kap. 8 § första stycket och 8 b §.

Om det finns särskilda skäl får återköpsvärdet eller flyttvärdet på försäkringsfordran och anspråket på överskott bestämmas gemensamt.

15 b §

Vid återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § och 20 kap. 1 a § får försäkringsföretaget ta ut avgifter som högst uppgår till belopp som motsvarar

1. direkta kostnader för den administrativa hanteringen, beräknade för försäkringar av samma slag, och

2. de obetalda anskaffningskostnader som direkt hänför sig till den återköpta eller överförda

försäkringen.

16 §

Om en försäkringstagare, som har rätt till återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104), vill flytta försäkringens värde till ett annat försäkringsföretag, ska det försäkringsföretag från vilket värdet flyttas så snart som möjligt överföra värdet och de uppgifter om försäkringen som behövs till det andra företaget.

Om en försäkringstagare, som har rätt till återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § *eller* 20 kap. 1a § försäkringsavtalslagen (2005:104), vill flytta försäkringens värde till ett annat försäkringsföretag, ska det försäkringsföretag från vilket värdet flyttas så snart som möjligt överföra värdet och de uppgifter om försäkringen som behövs till det andra företaget.

8 kap.

7 §

Ett försäkringsföretag som driver direkt försäkringsrörelse ska upprätta och följa riktlinjer för hantering av intressekonflikter mellan företagets intressenter.

I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska riktlinjerna särskilt behandla intressekonflikter vid hanteringen av företagets och olika försäkringars överskott samt företagets åtgärder för att hantera sådana intressekonflikter.

Överskottsregler i bolagsordningen eller stadgarna

8 a §

I ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska bolagsordningen eller stadgarna ange om

1. överskott från olika försäkringar tillkommer försäkringstagare eller försäkrade,

2. anspråken på överskott är kollektiva eller individuella, och

3. överskottshanteringen ska ske enligt skälighetsprincipen, kontributionsprincipen eller någon annan princip och principens huvudsakliga innebörd.

Ett livförsäkringsföretag som får dela ut vinst ska ha sådana överskottsregler i bolagsordningen eller stadgarna som framgår av 11 kap. 3 § för livförsäkringsaktiebolag, 12 kap. 11 § för ömsesidiga livförsäkringsbolag och 13 kap. 6 § för livförsäkringsföreningar.

Överskottsregler i överskottsriktlinjer

8 b §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska upprätta och anta särskilda riktlinjer för överskottshanteringen (överskottsriktlinjer). Sådana riktlinjer ska antas av styrelsen.

Överskottsriktlinjerna ska beskriva hur tillgängliga överskott bestäms och vilka försäkringar som

a) har rätt till återbäring enligt avtal,

b) medför anspråk på företagets överskott enligt bolagsordningen eller stadgarna,

c) har kollektiva eller individuella anspråk, och

d) omfattas av skälighetsprincipen, kontributionsprincipen eller annan avvikande princip

och, i så fall, den avvikande principens huvudsakliga innebörd.

Överskottsriktlinjerna ska utöver vad som följer av andra stycket precisera följande:

1. Vilka närmare principer som tillämpas för att bestämma olika försäkringars överskott mot bakgrund av en analys i samband med bestämmande av premierna och övriga väsentliga villkor för en livförsäkring första gången och vid efterföljande beslut om väsentliga ändringar av premierna eller övriga villkor för försäkringen.

2. När försäkringen omfattas av skälighets- eller kontributionsprincipen, vilken hänsyn som tas till skillnader mellan

a) olika försäkringar tecknade vid samma tidpunkt,

b) olika försäkringars bidrag till kapitalökastning, riskresultat och driftskostnader, dels vid tecknandet, dels vid uppsägning i förtid under försäkringstiden på grund av återköp, överföring av försäkringens värde eller ändring till fribrev och dels vid utbetalning efter försäkringsfall.

3. Om försäkringen inte omfattas av skälighets- eller kontributionsprincipen anges särskilt

a) om och, i så fall hur, hänsyn tas till skillnader mellan försäkringar och grupper av försäkringar tecknade vid samma tidpunkt,

b) om och, i så fall, hur skillnader görs i fråga om försäkringarnas bidrag till kapitalökast-

ning, riskresultat och driftskostnader, dels vid tecknandet, dels vid uppsägning i förtid under försäkringstiden på grund av återköp, överföring av försäkringens värde eller ändring till fribrev och dels vid utbetalningar efter försäkringsfall,

4. Hur överskott från olika försäkringar får användas för att täcka underskott från andra försäkringar och vilken kompensation som utgår för detta.

5. Principerna för hur företagets tillgångar motsvarande överskott och, i förekommande fall, olika försäkringars överskott investeras.

6. Rutinerna för tillämpningen av överskottsreglerna.

7. Hur överskottsreglerna och rutinerna för tillämpningen av dem ska utvärderas.

Överskottsriktlinjerna ska vara tillräckligt tydliga och fullständiga. Det ska också vara möjligt att förstå hur reglerna där förhåller sig till företagets

– villkor i försäkringsavtal för olika försäkringsprodukter,

– reglerna om överskottshandlingen i bolagsordningen eller stadgarna,

– hanteringen av vinster och konsolideringsfonden i årsredovisningen enligt lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, och

– bestämmande av försäkringstekniska avsättningar och överskottsmedel enligt solvensreglerna i 5 och 7 kap.

Översyn av företagets överskottsregler

8 c §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska minst en gång per år granska och utvärdera företagets överskottsregler. En sådan granskning och utvärdering ska också göras när särskild anledning uppkommer.

Ändringar av överskottsregler

8 d §

Ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska ändra sina överskottsregler, om det finns särskilda skäl.

I fråga om ändring av överskottsregler i bolagsordningen eller stadgarna finns ytterligare bestämmelser i 12 kap. för ömsesidiga försäkringsbolag och i 13 kap. för livförsäkringsföreningar.

Underrättelser om överskottsregler till Finansinspektionen

8 e §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska ge in sina överskottsregler till Finansinspektionen för att offentliggöras senast i samband med att de börjar tillämpas.

Tillsammans med reglerna ska det lämnas en redogörelse för vilka konsekvenser de får för försäkringsföretaget samt försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkring.

Första och andra stycket gäller även ändringar av företagets överskottsregler.

Underrättelser om företagets överskottsregler till försäkringstagare och försäkrade

8 f §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska underrätta sådana försäkringstagarna och försäkrade som har försäkringar som medför anspråk på överskott om de överskottsregler och den konsekvensanalys som ska sändas in till Finansinspektionen enligt 8 e §.

Underrättelsen behöver inte lämnas om det på grund av särskilda skäl saknas anledning till sådan information.

8 g §

Underrättelsen enligt 8 f § ska ske genom att

1. handlingarna sänds till senast kända postadress,

2. hålls tillgängliga elektroniskt på företaget hemsida på ett lättåtkomligt och överskådlig sätt samtidigt som de som ska ha informationen underrättas skriftligen om att informationen finns tillgänglig där, eller

3. på annat tillförlitligt sätt när den som ska ha informationen medger det.

I fall som anges i första stycket 2 ska handlingarna sändas skriftligen till den som ska ha informationen om denne begär det.

Information om överskottsregler i kunderbudanden

8 h §

De som erbjuds att teckna en försäkring i ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska informeras om företagets överskottsregler, om det inte på grund av försäkringens särskilda beskaffenhet eller av annat särskilt skäl saknas anledning till sådan information.

Information om beslut som kan påverka överskott väsentligt

8 i §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska underrätta försäkringstagare och försäkrade i försäkringar som medför anspråk på överskott om sådana beslut av stämman, styrelsen eller annan befattningshavare som kan påverka företagets eller olika försäkringars överskott på ett väsentligt sätt. Sådan information behöver inte lämnas om motsvarande information ska lämnas till dem enligt andra bestämmelser eller det finns andra särskilda skäl för att avstå.

Informationen enligt första stycket ska innehålla uppgifter om beslutet, skälen till detta och en redogörelse för vilka konsekvenser beslutet kan bedömas få för bolagets och olika försäkringars överskott.

Informationen ska lämnas i rimlig tid innan beslutet fattas, om det inte finns särskilda skäl för att avstå. I sådana fall ska informationen lämnas så snart särskilda skäl inte längre föreligger

Informationen ska lämnas på det sätt som anges i 8 g § om underrättelser om överskottsregler. Kravet på skriftlig underrättelse enligt första stycket 2 om att informationen har lämnats på hemsidan får också tillgodoses genom att företaget minst en gång per år skriftligen meddelar de som ska ha informationen var denna finns tillgänglig.

Oberoende kontroller av överskottshanteringen

8 j §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska, utöver vad som kan följa av andra bestämmelser, minst en gång per år säkerställa en oberoende kontroll av att företagets överskottshantering sker enligt denna lag och företagets överskottsregler.

Kontrollen ska göras av företagets revisor eller annan särskild granskare som är lämplig för uppdraget. Om kontrollen görs av annan än företagets revisor ska det

ske enligt bestämmelserna om särskild granskning av lekman-revisorer, om inte annat följer av lag eller föreskrifter från regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Granskaren ska upprätta ett intyg över kontrollen. Intyget ska överlämnas till styrelsen och stämman.

9 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om

1. vad en redogörelse enligt 2 § ska innehålla,

2. omfattningen av skyldigheten enligt 5 § att lämna information om placeringsriktlinjer och vilka försäkringar som inte ska omfattas av den skyldigheten, och

3. vilka uppgifter som placeringsriktlinjer enligt 6 § ska innehålla.

2. omfattningen av skyldigheten enligt 5 § att lämna information om placeringsriktlinjer och vilka försäkringar som inte ska omfattas av den skyldigheten, samt

3. innehållet i och utformningen av

a) placeringsriktlinjer enligt 6 §,
b) riktlinjer för intressekonflikter enligt 7 §, och

c) överskottsriktlinjer enligt 8 b §.

11 kap.

3 §

Ett försäkringsaktiebolags bolagsordning ska, utöver det som följer av 3 kap. 1 § aktiebolagslagen (2005:551), innehålla uppgift om hurvida

1. rörelsen ska avse såväl direkt försäkring som mottagen återförsäkring, och

2. bolaget ska driva försäkringsrörelse utanför EES.

I ett livförsäkringsaktiebolag gäller, i stället för 3 kap. 3 § aktiebolagslagen, att det i bolagsordningen ska anges hur bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller på annat sätt täcka bolagets förlust.

I ett livförsäkringsaktiebolag gäller, i stället för 3 kap. 3 § aktiebolagslagen, att det i bolagsordningen ska anges

1. hur bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller på annat sätt täcka bolagets förlust i årsredovisningen,

2. hur tillgängliga överskott enligt företagens överskottsregler ska bestämmas, om detta inte grundas på förfogande av vinst och täckande av förlust i årsredovisningen enligt 1, och

3. om bolaget får dela ut vinst eller inte.

I livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska också vissa överskottsregler anges i bolagsordningen enligt 8 kap. 8 a § första stycket.

3 a §

Ett försäkringsaktiebolags bolagsordning ska, utöver det som följer av 3 kap. 1 § aktiebolagslagen (2005:551), innehålla uppgift om huruvida

1. rörelsen ska avse såväl direkt försäkring som mottagen återförsäkring, och

2. bolaget ska driva försäkringsrörelse utanför EES.

Finansinspektionens skyldighet att kalla till bolagsstämma

Den skyldighet att kalla till bolagsstämma som länsstyrelsen har enligt 7 kap. 17 § andra stycket aktiebolagslagen (2005:551) ska för försäkringsaktiebolag i stället gälla för Finansinspektionen.

Rätt att delta i bolagsstämman

4 §

Utöver 7 kap. 2 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst att försäkringstagare har rätt att närvara och yttra sig på bolagsstämman.

Försäkringstagares och andras initiativrätt

4 a §

Utöver 7 kap. 16 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst att en försäkringstagare och en försäkrad med anspråk på överskott som vill ha ett ärende behandlat vid en bolagsstämma ska begära detta skriftligen hos styrelsen. Ärendet ska tas upp på bolagsstämman om begäran har kommit in till styrelsen inom de tidsfrister som anges i den bestämmelsen.

Finansinspektionens skyldighet att kalla till bolagsstämma

4 b §

Den skyldighet att kalla till bolagsstämma som länsstyrelsen har enligt 7 kap. 17 § andra stycket aktiebolagslagen (2005:551) ska för försäkringsaktiebolag i stället gälla för Finansinspektionen.

*Tillhandahållande av handlingar inför årsstämman**4 c §*

Utöver 7 kap. 25 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst att styrelsen ska hålla redovisningshandlingar och revisionsberättelse eller kopior av dessa handlingar tillgängliga hos bolaget för försäkringstagarna och de försäkrade med anspråk på överskott under minst två veckor närmast före årsstämman. Om någon av dessa begär det ska informationen lämnas på det sätt som anges i 8 kap. 8 g § om underrättelser om överskottsregler. Kravet på skriftlig underrättelse enligt första stycket 2 i sistnämnd paragraf, om att informationen har lämnats på hemsidan, får också tillgodoses genom att företaget minst en gång per år skriftligen meddelar de som ska ha informationen att beslut som omfattas av denna paragraf finns tillgängliga där.

*Styrelsens och den verkställande direktörens upplysningsplikt**4 d §*

Utöver 7 kap. 32 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst att styrelsen och den verkställande direktören ska, om någon försäkringstagare eller försäkrad med anspråk på överskott

begär det och styrelsen anser att det kan ske utan väsentlig skada för bolaget, vid bolagsstämman fullgöra den upplysningsplikt som framgår av den bestämmelsen. Vid fullgörande av upplysningsplikten ska bestämmelserna i 7 kap. 33–35 §§ samma lag även tillämpas på försäkringstagarna och de försäkrade med anspråk på överskott i dessa bolag.

5 §

Utöver 7 kap. 47 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller att bolagsstämman i ett försäkringsaktiebolag inte får fatta ett beslut som är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för de försäkringstagare eller andra ersättningsberättigade som *på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen.*

Utöver 7 kap. 47 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller att bolagsstämman i ett försäkringsaktiebolag *som inte får dela ut vinst* inte får fatta ett beslut som

1. inte på ett tillbörligt sätt beaktar företagets eller olika försäkringars överskott, eller

2. i övrigt är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för de försäkringstagare eller andra ersättningsberättigade som har försäkringar som medför anspråk på överskott.

Stämmoprotokoll

5 a §

Utöver 7 kap. 49 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag *som inte får dela ut vinst att senast två veckor efter bolagsstämman ska protokollet hållas tillgängligt hos bolaget för försäkringstagarna och försäkrade med anspråk på överskott. Om någon av dessa begär det ska*

informationen lämnas på det sätt som anges i 8 g § om underrättelser om överskottsregler. Kravet på skriftlig underrättelse enligt första stycket 2 i sistnämnd paragraf, om att informationen har lämnats på hemsidan, får också tillgodoses genom att företaget minst en gång per år skriftligen meddelar de som ska ha informationen att beslut som omfattas av denna paragraf finns tillgängliga där.

6 §

Utöver 7 kap. 50 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst, att talan får föras mot ett bolagsstämmbeslut som strider mot *de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna.*

Utöver 7 kap. 50 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst, att talan får föras *även av en försäkringstagare och försäkrad med anspråk på överskott* mot ett bolagsstämmbeslut som strider mot *denna lag eller överskottsriktlinjerna.*

7 §

I stället för 8 kap. 1 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller att ett försäkringsaktiebolag ska ha en styrelse med minst tre ledamöter. I ett försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska mer än hälften av styrelseledamöterna vara personer som varken är anställda i bolaget eller anställda eller styrelseledamöter i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller i en företagsgrupp av motsvarande slag.

I ett försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska *minst en* av styrelseledamöterna utses av försäkringstagarna eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem. Sådan styrelseledamot får inte vara

1. aktieägare i bolaget,
2. anställd i bolaget, eller
3. aktieägare, anställd eller

I ett försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska *mer än en fjärdedel* av styrelseledamöterna utses av försäkringstagarna *eller av försäkrade med anspråk på överskott* eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem. Sådan styrelseledamot får inte vara

1. aktieägare i bolaget,
2. anställd i bolaget, eller

styrelseledamot i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller i en företagsgrupp av motsvarande slag.

3. aktieägare, anställd eller styrelseledamot i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller i en företagsgrupp av motsvarande slag.

Styrelsens ordförande

7 a §

Utöver 8 kap. 17 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller för försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst att styrelsens ordförande inte får vara anställd i bolaget eller anställd eller styrelseledamot i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller i en företagsgrupp av motsvarande slag.

11 §

Utöver 8 kap. 41 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller att styrelsen eller någon annan ställföreträdare för ett försäkringsaktiebolag inte får företa en rättshandling eller någon annan åtgärd som är ägnad att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för de försäkringstagare eller andra ersättningsberättigade som *på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen.*

Utöver 8 kap. 41 § aktiebolagslagen (2005:551) gäller att styrelsen eller någon annan ställföreträdare för ett försäkringsaktiebolag *som inte får dela ut vinst* inte får företa en rättshandling eller någon annan åtgärd som

1. inte på ett tillbörligt sätt beaktar företagets eller olika försäkringars överskott,

2. i fall av intressekonflikt inte tillvaratar försäkringstagarnas intressen framför aktieägarnas intressen, eller

3. i övrigt är ägnad att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för de försäkringstagare eller andra ersättningsberättigade som har

En ställföreträdare för bolaget får inte heller följa en anvisning av bolagsstämman eller något annat bolagsorgan, om anvisningen inte gäller därför att den strider mot denna lag.

I ett livförsäkringsaktiebolag får *vinstutdelning* ske bara om det följer av bolagsordningen.

Bestämmelserna i 19 kap. 13–30 §§ aktiebolagslagen (2005:551) om vissa publika aktiebolags förvärv av egna aktier gäller *inte* för livförsäkringsaktiebolag som *inte* får dela ut vinst.

Ett livförsäkringsaktiebolag ska *gottskriva återbäring till försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade* med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i *försäkringsavtalet* eller i bolagsordningen.

Vid återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) ska

1. rätten till återbäring bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för

försäkringar som medför anspråk på överskott.

En ställföreträdare för bolaget får inte heller följa en anvisning av bolagsstämman eller något annat bolagsorgan, om anvisningen inte gäller därför att den strider mot denna lag *eller överskottsriktlinjerna.*

16 §

I ett livförsäkringsaktiebolag får *värdeöverföringar* ske bara om bolaget får dela ut vinst enligt bolagsordningen *eller värdeöverföringen i övrigt är förenligt med detta kapitel.*

Bestämmelserna i 18 kap. om *vinstutdelning* och 19 kap. 13–30 §§ aktiebolagslagen (2005:551) om vissa publika aktiebolags förvärv av egna aktier gäller *enbart* för livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst.

18 §

Ett livförsäkringsaktiebolag som *inte* får dela ut vinst ska, när *överskott fördelas, fördela överskott till olika försäkringar* med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i bolagsordningen.

försäkringsfall, om inte en avvikel-
else är försvarlig med hänsyn till

a) det kvarvarande försäkrings-
tagarkollektivets rätt till återbäring,
eller

b) försäkringsbolagets eko-
nomiska situation, och

2. avgifter bestämmas på
grundval av de kostnader som
belöper på återköpet eller över-
föringen och med beaktande av
den fordran som kvarstår mot
försäkringstagaren för kostnader
som uppkommit i samband med
försäkringsavtalets ingående.

*Ombildning till livförsäkr-
ingsaktiebolag som får dela ut
vinst*

Övergång till vinstutdelning

20 §

Villkor om vinstutdelning som införs i bolagsordningen för ett
livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst får godkännas bara
om

1. beslutet har biträttats vid bolagsstämman av aktieägare som
företräder minst nio tiondelar av samtliga aktier i bolaget,

2. de försäkringstagare vars
rätt berörs av villkoret har under-
rättats om att detta tas in eller
ändras,

3. högst femtio procent av de
underrättade försäkringstagare
som hörts av eller högst tio pro-
cent av samtliga underrättade för-
säkringstagare motsätter sig
ändringen,

2. de försäkringstagare som
har försäkringar som medför
anspråk på överskott, de försäk-
rade som har anspråk på över-
skott samt försäkringstagare och
försäkrade i förmånsbestämda
försäkringar har underrättats om
att villkoret tas in eller ändras,

3. högst femtio procent av de
underrättade försäkringstagare
och försäkrade som hörts av eller
högst tio procent av samtliga
underrättade försäkringstagare
och försäkrade motsätter sig
ändringen,

4. ändringen inte *kan antas försämra rätten* för försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar.

Första stycket 4 gäller även villkor i bolagsordningen om förlusttäckning.

En sådan underrättelse som avses i första stycket 2 ska ske genom att en redogörelse för ändringen av bolagsordningen och dess konsekvenser tillställs försäkringstagarna på deras senast kända postadress.

Första stycket 2–4 och tredje stycket gäller även när en livförsäkring övergår från en verksamhet där vinstutdelning inte är tillåten till en vinstutdelande verksamhet genom fusion eller överlåtelse av försäkringsbestånd, om det inte finns särskilda skäl för undantag. Det som föreskrivs om godkännande av villkor om vinstutdelning gäller då i stället tillstånd att verkställa fusionsplan och överlåtelseavtal.

4. *det är sannolikt att ändringen inte försämrar* för försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar, såväl med hänsyn till försäkringsfordringar som anspråk på överskott,

5. *villkoret anger att bolaget får dela ut vinst och ska börja tillämpas vid ingången av ett nytt räkenskapsår, och*

6. *tillräckligt tydlig, korrekt och utförlig information om övergången och dess konsekvenser har lämnats.*

21 §

För ett livförsäkringsaktiebolag som driver verksamhet utan villkor om vinstutdelning i bolagsordningen och som ska övergå till vinstutdelande verksamhet får sådana villkor om vinstutdelning som avses i 20 § godkännas bara om uppskrivningsfonden, konsolideringsfonden, fonden för verkligt värde och andra övervärden i bolaget, med avdrag för aktiekapitalet och överkursfonden, gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringarna som återbäring eller på annat sätt.

*För att ett villkor enligt 20 § ska få godkännas krävs också att konsolideringsfonden, fonden för verkligt värde och andra övervärden som finns på dagen för övergången till vinstutdelande verksamhet, med avdrag för aktiekapitalet och överkursfonden, gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringarna som återbäring eller på annat sätt. *Fördelningen mellan dem ska vara förenlig med företagets överskottsregler.**

Med andra övervärden avses skillnaden mellan bokfört värde och verkligt värde samt alla affärsvärden hos bolaget eller dess dotterföretag. Även värderingen av sådana affärsvärden ska göras till verkligt värde. Det verkliga värdet ska bestämmas med hänsyn till företagsändringens art.

Företagsändringar jämförbara med en övergång till vinstutdelning

21 a §

Förutsättningarna i 20 § första stycket 2 om underrättelse till försäkringstagare och försäkrade, samma stycke 4 om att ändringen inte får försämma för dem och samma stycke 6 om tillräcklig information ska tillämpas även när

1. en livförsäkring övergår genom fusion, delning eller över-

låtelse av försäkringsbestånd från ett företag där vinstutdelning inte får ske till ett företag där vinstutdelning får ske, och

2. ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst frivilligt beslutar om att

a) träda i likvidation, eller

b) helt eller delvis upphöra med nyteckning av livförsäkringar som medför anspråk på överskott, och

c) försäkringstagarna kan antas komma att erbjudas nyteckning av sådana försäkringar i ett närstående bolag som får dela ut vinst.

Det som föreskrivs om godkännande av villkor om vinstutdelning i 20 § första stycket gäller då i stället tillstånd att verkställa fusionsplan, delningsplan och överlåtelseavtal respektive företagets beslut om likvidation eller upphörande av nyteckning

21 b §

För ett beslut om verkställighet av en fusionsplan mellan ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst och ett sådant bolag som får dela ut vinst krävs också att

1. konsolideringsfonden gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade som återbäring, och

2. andra övervärden, efter avdrag för aktiekapitalet och överkursfond, gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade som återbäring eller på annat sätt i det fusionerade

företaget.

Fördelningen mellan dem ska vara förenlig med företagets över-skottsregler

21 c §

Förutsättningarna i 21 b § gäller även vid verkställighet av en delningsplan för ett livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst och ett eller flera livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Vad som i nämnda paragraf sägs om det fusionerade företaget ska då gälla i det nybildade livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst

21 d §

Förutsättningarna i 21 b § gäller även vid beståndsöverlåtelse från ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst till ett eller flera livförsäkringsföretag som får dela ut vinst och som ska följas av det förstnämnda företagens likvidation. Vad som i nämnda paragraf sägs om det fusionerade företaget ska då gälla i det mottagande livförsäkringsföretag som får dela ut vinst.

Underrättelser om övergång till vinstutdelning och jämförbara företagsändringar

21 e §

Underrättelser till försäkrings- tagare och försäkrade enligt 20 § första stycket 2 eller 21 a § första stycket om övergång till vinstutdelning eller jämförbara företagsändringar ska lämnas på sätt som anges i 8 kap. 8 g § om underrättelser av överskottsregler.

Förbud mot en övergång från vinstutdelning

21 f §

Ett livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst får inte besluta att bolaget inte längre ska vara ett aktiebolag som får dela ut vinst.

46 a §

Vid skifte av tillgångar i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska försäkrings- tagare och försäkrade med anspråk i överskott få del i tillgångarna, efter avdrag för inbetalt aktiekapital och överkursfond, enligt reglerna i bolagsordningen. Fördelningen ska vara förenlig med företagets överskottsregler.

50 §

Ett försäkringsaktiebolags firma ska innehålla ordet försäkring.

Ett försäkringsaktiebolags firma ska innehålla ordet försäkring. *Om ett livförsäkringsaktiebolag får dela ut vinst ska firman även innehålla ordet vinstutdelande eller förkortningen ”vinstud.”.*

51 §

Det som föreskrivs i 29 kap. 1–3 §§ aktiebolagslagen (2005:551) om skadeståndsansvar vid överträdelse av där angivna bestämmelser gäller för försäkringsaktiebolag även vid överträdelse av denna lag.

Det som föreskrivs i 29 kap. 1–3 §§ aktiebolagslagen (2005:551) om skadeståndsansvar vid överträdelse av där angivna bestämmelser gäller för försäkringsaktiebolag även vid överträdelse av denna lag *och överskottsriktlinjerna.*

12 kap.

1 §

Delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag är försäkringstagarna. Återförsäkringstagare ska dock inte på grund av återförsäkringen anses som delägare.

I bolagsordningen får det föreskrivas att också de försäkrade, även om de inte samtidigt är försäkringstagare, ska vara delägare för en försäkring som

1. tecknas av en arbetsgivare för att ge försäkringsskydd åt anställda, och
2. grundas på kollektivavtal.

I bolagsordningen för ett ömsesidigt livförsäkringsbolag får det också föreskrivas att försäkrade med anspråk på överskott på grund av försäkring eller delägarinsats ska vara delägare tillsammans med försäkringstagaren eller i stället för denna.

3 §

När det i detta kapitel hänvisas till lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar ska det som där sägs om

1. ekonomisk förening avse ömsesidigt försäkringsbolag,	
2. medlem avse delägare,	
3. stadgar avse bolagsordning, och	3. medlemsinsatser avse delägarinsatser,
4. föreningsstämma avse bolagsstämma.	4. stadgar avse bolagsordning, och
	5. föreningsstämma avse bolagsstämma.

Hänvisningar i lagen om ekonomiska föreningar till bestämmelser i samma lag ska i förekommande fall avse de bestämmelser i denna lag som gäller i stället för eller utöver bestämmelserna i lagen om ekonomiska föreningar.

9 §

Ett ömsesidigt *försäkringsbolag* får inte bildas utan garantikapital, om det inte finns särskilda skäl för det.

Om det behövs får tillskott av garantikapital göras även under rörelsens gång. Beslut om sådant tillskott ska anmälas för registrering senast sex månader efter beslutet. *För registrering krävs att hälften av tillskottet har betalats in.* Garantikapitalet är ökat när registrering har skett. Garantikapitalet ska vara helt inbetalat senast sex månader efter registreringen av tillskottet.

Tillskott av garantikapital ska alltid göras med pengar.

Ett ömsesidigt *skadeförsäkringsbolag* och ett ömsesidigt *livförsäkringsbolag* som inte får dela ut vinst får inte bildas utan garantikapital, om det inte finns särskilda skäl för det. *Ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som får dela ut vinst får inte bildas utan delägarinsatser.*

Om det behövs får tillskott av garantikapital göras *i ömsesidiga försäkringsbolag som inte får dela ut vinst* även under rörelsens gång. *I ömsesidiga försäkringsbolag som får dela ut vinst får i stället tillskott av delägarinsatser göras även under rörelsens gång i enlighet med vad som följer av bolagsordningen.* Beslut om tillskott av garantikapital eller delägarinsatser ska anmälas för registrering senast sex månader efter beslutet. Garantikapitalet eller delägarinsatserna är ökat

respektive ökade när registrering har skett.

Tillskott av garantikapital *eller delägarinsatser* ska alltid göras med pengar, *om inte annat medges av Finansinspektionen.*

10 §

Garantikapitalet ska återbetalas när det inte längre behövs för att rörelsen ska kunna bedrivas ändamålsenligt och en återbetalning är förenlig med bestämmelserna om kapitalbasens sammansättning och storlek i 7 kap. Bestämmelser om villkor för sådan återbetalning finns i 66 §.

Garantikapital ska också återbetalas om inte registrering sker enligt 18 §.

Garantikapital, delägarinsatser och förlagsinsatser får återbetalas endast om en återbetalning är förenlig med bestämmelserna om kapitalbasens sammansättning och storlek i 7 kap. Bestämmelser om ytterligare villkor för återbetalning av garantikapital finns i 66 §.

Garantikapital *och delägarinsatser* ska också återbetalas om inte registrering sker enligt 18 §.

11 §

Ett ömsesidigt försäkringsbolags bolagsordning ska ange

1. bolagets firma,
2. den ort i Sverige där bolagets styrelse ska ha sitt säte,
3. föremålet för bolagets verksamhet, varvid det ska anges särskilt om rörelsen ska avse såväl direkt försäkring som mottagen återförsäkring,
4. om försäkringsrörelse ska drivas utanför EES,
5. antalet eller lägsta och högsta antalet av de styrelseledamöter, revisorer och eventuella styrelsesuppleanter, som får utses av bolagsstämman, samt tiden för styrelseledamöternas och revisorernas uppdrag,
6. den krets av försäkrade som i denna egenskap är delägare, om inte bara försäkringstagarna är delägare,
7. garantikapitalet,

7 a. i bolag som får dela ut vinst,

– den nominella insats eller, alternativt, den kvotandel varje delägare ska delta i bolaget med

som insats,

– hur delägarinsatserna ska fullgöras,

– i vad mån en delägare får delta i bolaget med delägarinsatser utöver vad han är skyldig att delta med,

8. regler för hur rösträtten och förslagsrätten ska utövas och hur beslut ska fattas på stämman, varvid det ska anges särskilt

– om och hur fullmäktige ska utses samt i vilken utsträckning delägarnas rösträtt ska utövas genom fullmäktige, och,

– i vilken utsträckning garanterna ska ha rösträtt,

9. för vilka försäkringar, i vilka situationer, intill vilket belopp och i vilken ordning uttaxering kan ske hos delägarna i skadeförsäkringsföretag samt hur uttaxeringen ska genomföras,

10. i vilken ordning garanterna ska betala in det tecknade garantikapitalet,

11. om och i vilken ordning *vinst ska delas ut* till garanterna och i vilken ordning garantikapitalet ska återbetalas,

12. sättet att sammankalla bolagsstämman,

13. vilka ärenden som ska förekomma på den ordinarie stämman,

14. de regler enligt vilka bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller, *i ett livförsäkringsbolag*, på annat sätt täcka bolagets förlust,

11. om och i vilken ordning *ränta ska utgå* till garanterna och i vilken ordning garantikapitalet ska återbetalas,

14. *i skadeförsäkringsbolag*, de regler enligt vilka bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller på annat sätt täcka bolagets förlust,

14 a. i livförsäkringsbolag,

– om bolaget får dela ut vinst eller inte,

– de regler enligt vilka bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller på annat sätt täcka bolagets förlust i årsredovisningen,

– hur tillgängliga överskott enligt företagets överskottsregler ska bestämmas, om detta inte grundas på förfogande av vinst och täckande av förlust i årsredovisningen,

14 b. i bolag som inte får dela ut vinst, de överskottsregler som anges i bolagsordningen enligt 8 kap. 8 a § första stycket,

14 c. i bolag som får dela ut vinst, grunderna för fördelningen av bolagets vinst eller överskott enligt 14 a mellan delägarna,

15. antal och sammanlagt belopp av de försäkringar som ska vara tecknade innan bolaget kan anses bildat,

16. hur tillgångarna ska fördelas mellan delägarna vid bolagets upplösning, och

16. hur tillgångarna ska fördelas mellan delägarna vid bolagets upplösning,

16 a. i livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst, hur tillgångarna ska fördelas mellan delägarna, försäkringstagarna och försäkrade med anspråk på överskott vid bolagets upplösning, och

17. för det fall att förlagsinsatser som avses i 5 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar ska förekomma, vad som ska gälla för dessa.

Om försäkringsbolaget ska ha euro som redovisningsvaluta, ska detta anges i bolagsordningen.

Betalning av försäkringar och garantikapital

En skuld på grund av teckning av garantikapital får inte kvittas mot en fordran hos bolaget.

Bolaget får inte överlåta eller pantsätta fordringar på garantikapital

Betalning av försäkringar, garantikapital och delägarinsatser

16 §

En skuld på grund av teckning av garantikapital *eller delägarinsatser* får inte kvittas mot en fordran hos bolaget.

Bolaget får inte överlåta eller pantsätta fordringar på garantikapital *eller delägarinsatser*.

17 §

Betalningar i pengar av försäkringar och garantikapitalet ska ske genom insättning på ett särskilt konto som stiftarna har öppnat för ändamålet hos en bank, ett kreditmarknadsföretag eller ett motsvarande utländskt kreditinstitut i ett land inom EES. Belopp som har satts in på kontot får lyftas av bolaget först när styrelsen har valts.

Om frågan om bolagets bildande har fallit eller om teckningen av försäkringar *eller* garantikapital av annat skäl inte är bindande, ska de inbetalda beloppen betalas tillbaka enligt 19 § andra stycket.

Betalningar i pengar av försäkringar och garantikapitalet *eller delägarinsatser* ska ske genom insättning på ett särskilt konto som stiftarna har öppnat för ändamålet hos en bank, ett kreditmarknadsföretag eller ett motsvarande utländskt kreditinstitut i ett land inom EES. Belopp som har satts in på kontot får lyftas av bolaget först när styrelsen har valts.

Om frågan om bolagets bildande har fallit eller om teckningen av försäkringar, garantikapital *eller delägarinsatser* av annat skäl inte är bindande, ska de inbetalda beloppen betalas tillbaka enligt 19 § andra stycket.

18 §

Ett ömsesidigt försäkringsbolag ska anmälas för registrering senast sex månader efter beslutet om tillstånd att driva försäkringsrörelse.

För registrering av ett ömsesidigt försäkringsbolag, där garantikapital ska finnas, krävs att hela garantikapitalet är inbetalt.

För registrering av ett ömsesidigt försäkringsbolag, där garantikapital *eller delägarinsatser* ska finnas, krävs att hela garantikapitalet *eller delägarinsatskapitalet* är inbetalt.

19 §

Frågan om bolagsbildning faller, om

1. någon anmälan för registrering av bolaget inte har gjorts inom föreskriven tid, eller
2. Bolagsverket genom ett beslut som vunnit laga kraft har avskrivit ett ärende om sådan registrering eller har vägrat registrering av bolaget.

Om frågan om bolagsbildning har fallit, ansvarar styrelseledamöterna solidariskt för återbetalningen av de belopp som har betalats på grund av garantiavtalet eller de tecknade försäkringarna. Uppkommen avkastning ska läggas till beloppen och avdrag ska göras för kostnaderna på grund av åtgärder enligt 20 § tredje meningen.

Om frågan om bolagsbildning har fallit, ansvarar styrelseledamöterna solidariskt för återbetalningen av de belopp som har betalats på grund av garantiavtalet, de tecknade försäkringarna *eller de tecknade delägarinsatserna*. Uppkommen avkastning ska läggas till beloppen och avdrag ska göras för kostnaderna på grund av åtgärder enligt 20 § tredje meningen.

20 §

Innan det ömsesidiga försäkringsbolaget har registrerats, kan det inte förvärva rättigheter eller åta sig skyldigheter. Det kan inte heller föra talan inför domstol eller någon annan myndighet. Styrelsen kan dock föra talan i mål rörande bolagsbildningen och i övrigt vidta åtgärder för att erhålla de belopp som tecknats som garantikapital.

Innan det ömsesidiga försäkringsbolaget har registrerats, kan det inte förvärva rättigheter eller åta sig skyldigheter. Det kan inte heller föra talan inför domstol eller någon annan myndighet. Styrelsen kan dock föra talan i mål rörande bolagsbildningen och i övrigt vidta åtgärder för att erhålla de belopp som tecknats som garantikapital *eller delägarinsatser*.

22 a §

Bestämmelserna i 3 kap. 1–6 §§ om föreningens medlemmar m.m. och 4 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om återbetalning av medlemsinsatser gäller för bolagets delägare i ömsesidiga livförsäkringsbolag som får dela ut vinst.

Belopp som delägare har rätt att återfå enligt 4 kap. 1 och 3 §§ nämnda lag får bestämmas på annat sätt än med hänsyn till eget kapital enligt en balansräkning

som avses i 4 kap. första stycket andra och tredje meningen. Sådana regler ska vara förenliga med bolagets överskottsregler i övrigt och får inte inskränka rätten till återbetalning av inbetalda förlagsinsatser.

23 §

Ömsesidiga försäkringsbolag ska i bolagsordningen kunna ange att kapital får tillskjutas i enlighet med det som gäller om förlagsinsatser enligt 5 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Det som föreskrivs i 5 kap. 1 § andra stycket lagen om ekonomiska föreningar om det högsta beloppet av förlagsinsatser från andra än medlemmar ska inte gälla för ömsesidiga försäkringsbolag. *I stället får summan av sådana insatser efter tillskottet uppgå till högst summan av övrigt eget kapital.*

Om det finns synnerliga skäl, får Finansinspektionen i ett enskilt fall besluta om högre förlagsinsatser än som anges i andra stycket.

Ömsesidiga skadeförsäkringsbolag och sådana ömsesidiga livförsäkringsbolag som får dela ut vinst ska i bolagsordningen kunna ange att kapital får tillskjutas i enlighet med det som gäller om förlagsinsatser enligt 5 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Det som föreskrivs i 5 kap. 1 § andra stycket lagen om ekonomiska föreningar om det högsta beloppet av förlagsinsatser från andra än medlemmar ska inte gälla för ömsesidiga försäkringsbolag.

23 a §

Ömsesidiga försäkringsbolag får inte ta upp sådana penninglån eller göra sådana emissioner som anges i 11 kap. 14 och 15 §§.

29 §

Utöver 6 kap. 13 § första stycket och 7 kap. 16 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller att beslut, rättshandlingar eller andra åtgärder enligt dessa bestämmelser inte heller får fattas eller företas till nackdel för garantier eller ersättningsberättigade som på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen.

I ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst gäller, utöver 6 kap. 13 § första stycket och 7 kap. 16 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar, att beslut, rättshandlingar eller andra åtgärder enligt dessa bestämmelser inte heller får fattas eller företas som,

1. inte på ett tillbörligt sätt beaktar företagets eller olika försäkringars överskott, eller

2. i övrigt är till nackdel för garantier eller försäkringstagare och andra ersättningsberättigade som har försäkringar som medför anspråk på företagets överskott.

29 a §

Bestämmelserna om förbud för ställföreträdare att följa vissa föreskrifter av stämma eller annat organ i 6 kap. 13 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller även för ömsesidiga försäkringsbolag om föreskrifterna står i strid med bestämmelser i denna lag eller lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, eller överskottsriktlinjerna som ska upprättas av ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst enligt 8 kap. 8 a §.

36 §

Den förslagsrätt som tillkommer delägarna enligt 7 kap. 6 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar får inskränkas i ett ömsesidigt försäkringsbolags bolagsordning om fullmäktige har utsetts.

Trots första stycket får förslagsrätten inte inskränkas för delägare med anspråk på överskott i ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst. I sådana bolag ska förslagsrätten även tillkomma försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott som inte är delägare.

38 §

Utöver bestämmelserna i 7 kap. 12 § första stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om fullmäktige gäller för ömsesidiga försäkringsbolag att minst hälften av fullmäktige ska utses av delägarna eller av organisationer som kan anses företräda delägarnas intressen.

Utöver bestämmelserna i 7 kap. 12 § första stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om fullmäktige gäller för ömsesidiga försäkringsbolag att minst hälften av fullmäktige ska utses av delägarna, försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott som inte är delägare eller av organisationer som kan anses företräda delägarnas intressen.

Bestämmelserna om längsta mandattid och vem som kan utses till fullmäktig i 7 kap. 12 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar ska inte gälla för ömsesidiga försäkringsbolag.

Om fullmäktige utsetts, får bestämmelser tas in i bolagsordningen om att redovisningshandlingarna och revisionsberättelsen ska tillhandahållas enligt 7 kap. 8 § lagen om ekonomiska föreningar genom att fram till bolagsstämma hållas tillgängliga för medlemmarna och innehavarna av förlagsandelar på bolagets webbplats.

Delägarna har rätt att närvara och yttra sig vid ett fullmäktigesammanträde, om inte annat anges i bolagsordningen.

Delägarna har rätt att närvara och yttra sig vid ett fullmäktigesammanträde, om inte annat anges i bolagsordningen. *Denna rätt får dock inte begränsas i ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst och ska även till-*

komma försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott som inte är delägare.

40 §

En ändring av villkor om vinstutdelning till garanter eller innehavare av förlagsandelar eller om förlusttäckning i ett ömsesidigt livförsäkringsbolags bolagsordning får godkännas bara om ändringen inte kan antas försämra rätten för försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar.

Ett villkor om vinstutdelning som införs i bolagsordningen för ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst får godkännas bara om

1. samtliga röstberättigade har förenat sig om beslutet eller, om det fattats på två på varandra följande stämmor, beslutet på den senare stämman biträts av minst två tredjedelar av de röstande,

2. de försäkringstagare som har försäkringar som medför anspråk på överskott, de försäkrade som har anspråk på sådant överskott samt försäkringstagare och försäkrade i förmånsbestämda försäkringar, har underrättats om att villkoret ska tas in, förutsatt att fullmäktige har utsetts att representera försäkringstagarna på bolagsstämman,

3. det är sannolikt att ändringen inte försämrar för försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar, såväl med hänsyn till försäkringsfordringar som anspråk på överskott,

4. villkoret anger att bolaget får dela ut vinst och ska börja tillämpas först vid ingången av ett nytt räkenskapsår, och

5. tillräckligt tydlig, korrekt och utförlig information om övergången och dess konsekvenser har lämnats.

40 a §

För att ett villkor enligt 40 § ska få godkännas krävs också att konsolideringsfonden gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringarna som återbäring. Fördelningen mellan dem ska vara förenlig med företagets överskottsregler.

Företagsändringar jämförbara med en övergång till vinstutdelning

40 b §

Förutsättningarna i 40 § första stycket 2 om underrättelse till försäkringstagare och försäkrade, samma stycke 4 om att ändringen inte får försämra rätten och samma stycke 6 om tillräcklig information, ska tillämpas även när

1. en livförsäkring övergår från ett företag där vinstutdelning inte får ske till ett företag där vinstutdelning får ske genom fusion eller överlåtelse av försäkringsbestånd, och

2. ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst frivilligt beslutar om att

a) träda i likvidation, eller

b) helt eller delvis upphöra med nyteckning av livförsäkringar som medför anspråk på överskott, och

c) försäkringstagarna kan antas komma att erbjudas nyteckning av sådana försäkringar i ett närstående bolag som får dela ut vinst.

Det som föreskrivs om godkän-

nande av villkor om vinstutdelning i 40 § gäller då i stället tillstånd att verkställa fusionsplan och överlåtelseavtal respektive företagens beslut om likvidation eller upphörande av nyteckning.

40 c §

För ett beslut om verkställighet av en fusion mellan ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst och ett sådant bolag som får dela ut vinst krävs också att

1. konsolideringsfonden gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade med anspråk på överskott som återbäring, och

2. andra övervärden, efter avdrag för garantikapitalet, gottskrivs försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott som återbäring eller på annat sätt i det fusionerade företaget.

Fördelningen mellan dem ska vara förenlig med företagens överskottsregler.

40 d §

Förutsättningarna i 40 c § gäller även vid beståndsöverlåtelse och kompletterande verksamhetsöverlåtelse från ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst till ett eller flera livförsäkringsföretag som får dela ut vinst och som ska följas av det förstnämnda företagens likvidation. Vad som i nämnda paragraf sägs om det fusionerade företaget ska då gälla i det mottagande

livförsäkringsföretag som får dela ut vinst.

Underrättelser om övergång till vinstutdelning och jämförbara företagsändringar

40 e §

Underrättelser till försäkrings- tagare och försäkrade enligt 40 § första stycket 2 eller 40 b § första stycket om övergång till vinstutdelning eller jämförbara företagsändringar ska lämnas på sätt som anges i 8 kap. 8 g § om underrättelser av överskottsregler.

Förbud mot en övergång från vinstutdelning

40 f §

Ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som får dela ut vinst får inte besluta att bolaget inte längre ska vara ett bolag som får dela ut vinst.

63 §

Ett ömsesidigt försäkringsbolags medel får betalas ut till garantier *och* innehavare av förlagsandelar bara enligt bestämmelserna i denna lag om vinstutdelning, återbetalning av garantikapital och det som gäller enligt denna lag och lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om utskiftning vid bolagets likvidation.

Ett ömsesidigt försäkringsbolags medel får betalas ut till garantier, innehavare av förlagsandelar *och delägare* bara enligt bestämmelserna i denna lag om ränta på garantikapital, vinstutdelning, återbetalning av garantikapital *eller delägarinsatser* och det som gäller enligt denna lag och lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om utskiftning vid bolagets likvidation.

64 §

Vinstutdelning till garanten och innehavare av förlagsandelar får bara ske om det följer av bolagsordningen.

Vinstutdelningen får inte överstiga det som i den fastställda balansräkningen och, i fråga om moderbolag som ska upprätta koncernredovisning, i den fastställda koncernbalansräkningen för det senaste räkenskapsåret redovisats som bolagets respektive koncernens nettovinst för året, balanserade vinst och fria fonder sedan avdrag gjorts för

1. det belopp som enligt 68 § ska användas för återbäring,

2. den redovisade förlusten,

3. det belopp som enligt lag eller bolagsordning ska avsättas till bundet eget kapital eller, i fråga om moderbolag, det belopp som av det fria egna kapitalet i koncernen enligt årsredovisningarna för företag inom denna ska föras över till det bundna egna kapitalet, och

4. det belopp som enligt bolagsordningen på annat sätt ska användas för något annat ändamål än vinstutdelning.

Vinstutdelningen får inte ske med så stort belopp att utdelningen med hänsyn till bolagets eller koncernens konsolideringsbehov, likviditet eller ställning i övrigt står i strid med god affärsed.

Ömsesidiga försäkringsbolag får dela ut vinst endast om det framgår av bolagsordningen.

Bestämmelserna i 10 kap. 1–7 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om överskottsutdelning och annan användning av företagets egendom gäller för ömsesidiga försäkringsbolag som får dela ut vinst.

Gåvor enligt 10 kap. 8 § nyss nämnda lag får lämnas av alla ömsesidiga försäkringsbolag.

64 a §

Sådana överskott som enligt 64 § kan bli föremål för vinstutdelning får överföras till delägarinsatser genom insatsemission.

Utbetalning av ränta på garantikapital

65 §

Beslut om *utbetalning av ränta på garantikapital* fattas av bolagsstämman.

Beslut om *vinstutdelning till garanter eller innehavare av förlagsandelar* fattas av bolagsstämman.

Stämman får bara i den utsträckning den har skyldighet till detta enligt bolagsordningen besluta om utdelning av större belopp än det som styrelsen föreslagit eller godkänt.

67 §

Om utbetalning till garanter eller innehavare av förlagsandelar görs i strid med denna lag eller lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar, ska mottagaren betala tillbaka det belopp som tagits emot med ränta, beräknad enligt 5 § räntelagen (1975:635), från det att beloppet togs emot intill dess ränta, till följd av 3 eller 4 § räntelagen, ska betalas enligt 6 § samma lag. Om utbetalningen har skett i form av vinstutdelning, är dock mottagaren återbäringsskyldig bara om bolaget visar att mottagaren insåg eller borde ha insett att utbetalningen stred mot denna lag eller lagen om ekonomiska fören-

Om utbetalning till garanter, *delägare* eller innehavare av förlagsandelar görs i strid med denna lag eller lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar, ska mottagaren betala tillbaka det belopp som tagits emot med ränta, beräknad enligt 5 § räntelagen (1975:635), från det att beloppet togs emot intill dess ränta, till följd av 3 eller 4 § räntelagen, ska betalas enligt 6 § samma lag. Om utbetalningen har skett i form av vinstutdelning, är dock mottagaren återbäringsskyldig bara om bolaget visar att mottagaren insåg eller borde ha insett att utbetalningen stred mot denna lag eller lagen om ekonomiska fören-

ingar.

För den brist som kan uppkomma vid återbetalningen ansvarar, enligt 13 kap. 1–4 §§ lagen om ekonomiska föreningar, de som medverkat till att besluta om eller verkställa utbetalningen eller till att upprätta eller fastställa en oriktig balansräkning som legat till grund för beslutet.

ingar.

Fördelning av överskott

69 §

Ett ömsesidigt livförsäkringsbolag ska gottskriva återbäring till försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i försäkringsavtalet eller i bolagsordningen.

Vid återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) ska

1. rätten till återbäring bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för försäkringsfall, om inte en avvikelser är försvarlig med hänsyn till

a) det kvarvarande försäkringstagarkollektivets rätt till återbäring, eller

b) försäkringsbolagets ekonomiska situation, och

2. avgifter bestämmas på grundval av de kostnader som belöper på återköpet eller överföringen och med beaktande av den fordran som kvarstår mot försäkringstagaren för kostnader som uppkommit i samband med försäkringsavtalets ingående.

Ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst ska, när överskott fördelas, fördela överskott till olika försäkringar med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i bolagsordningen.

70 §

Ett ömsesidigt livförsäkringsbolag ska ha en konsolideringsfond.

Konsolideringsfonden får sättas ned bara för att täcka förluster eller för ett annat ändamål som anges i bolagsordningen. En sådan nedläggning får bara beslutas av bolagsstämman.

Ett ömsesidigt livförsäkringsbolag *som inte får dela ut vinst* ska ha en konsolideringsfond.

71 §

För reservfond i *ömsesidiga försäkringsbolag* gäller 10 kap. 6 § andra och tredje styckena lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Endast skadeförsäkringsföretag och sådana ömsesidiga livförsäkringsbolag som får dela ut vinst får inrätta en reservfond. För reservfond gäller 10 kap. 6 § andra och tredje styckena lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

77 §

Vid skifte av ett ömsesidigt försäkringsbolags tillgångar ska de som var delägare i bolaget vid tiden för likvidationsbeslutet få del i tillgångarna enligt de fördelningsgrunder som anges i bolagsordningen.

Vid skifte av ett ömsesidigt *skadeförsäkringsbolags* tillgångar ska de som var delägare i bolaget vid tiden för likvidationsbeslutet få del av tillgångarna enligt de fördelningsgrunder som anges i bolagsordningen.

Vid skifte av tillgångar i ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som får dela ut vinst ska de som var delägare i bolaget vid tiden för likvidationsbeslutet få del av tillgångarna, efter avdrag för förlagsinsatser, enligt reglerna i bolagsordningen.

Vid skifte av tillgångar i ett ömsesidigt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst ska även de försäkringstagare och försäkrade som har anspråk på överskott utan att vara delägare få del av tillgångarna, efter avdrag för garanti-

kapital, enligt reglerna i bolagsordningen. Fördelningen mellan dessa ska vara förenlig med företagets överskottsregler.

81 §

Vid fusion med ett ömsesidigt försäkringsbolag gäller 12 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar med de undantag och tillägg som följer av andra stycket.

I stället för 12 kap. 10–12, 14–16 och 35 §§ lagen om ekonomiska föreningar tillämpas 82–84 och 86 §§ detta kapitel. I 85 § detta kapitel finns regler om tillämpning av 12 kap. 6 och 17 §§ lagen om ekonomiska föreningar. I 86 § detta kapitel finns regler om tillämpning av 12 kap. 21 § samma lag.

I stället för 12 kap. 10–12, 14–16 och 35 §§ lagen om ekonomiska föreningar tillämpas 82–84 och 86 §§ detta kapitel. I 85 § detta kapitel finns regler om tillämpning av 12 kap. 6 och 17 §§ lagen om ekonomiska föreningar. I 86 § detta kapitel finns regler om tillämpning av 12 kap. 21 § samma lag. *I 40 § detta kapitel finns regler om fusioner mellan ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst och sådana bolag som får dela ut vinst.*

86 §

Bestämmelserna om fusion genom absorption i 12 kap. 21 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar ska bara gälla vid fusion mellan bolag enligt 80 § detta kapitel.

Moderbolaget ska ansöka om tillstånd att verkställa fusionsplanen hos Finansinspektionen. Ansökan ska ges in senast en månad efter det att fusionsplanen har blivit gällande hos moderbolaget och, om fusionsplanen har registrerats enligt 12 kap. 6 § lagen om ekonomiska föreningar, senast två år efter det att uppgift om att planen har registrerats har kungjorts.

Ärenden som är av principiell betydelse eller av särskild vikt ska prövas av regeringen efter anmälan av Finansinspektionen.

I fråga om ett sådant ärende gäller bestämmelserna i 83 och 84 §§ i tillämpliga delar. Det som sägs om överlåtande bolag

I fråga om ett sådant ärende gäller bestämmelserna i 40, 83 och 84 §§ i tillämpliga delar. Det som sägs om överlåtande bolag

ska avse dotterbolag och det som sägs om övertagande bolag ska avse moderbolag.

Finansinspektionen ska underrätta Bolagsverket om ansökningar enligt andra stycket och om lagakraftvunna beslut som har meddelats med anledning av sådana ansökningar.

Bolagsverket ska efter en sådan underrättelse registrera tillståndet enligt 12 kap. 21 § lagen om ekonomiska föreningar.

Det som sägs om föreningsregistret i 12 kap. 21 § fjärde stycket lagen om ekonomiska föreningar ska i stället avse försäkringsregistret.

86 a §

För talan mot stämmans beslut gäller 7 kap. 17 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. Sådan talan får även föras

1. mot beslut som strider mot överskottsriktlinjer enligt 8 kap. 8 b §, och

2. av försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott även om dessa inte är delägare.

87 §

Bestämmelserna i 13 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om ansvar vid överträdelse av bestämmelserna som anges där gäller även för ömsesidiga försäkringsbolag. Det som föreskrivs där ska för ömsesidiga försäkringsbolag även gälla vid överträdelse av denna lag.

Det som föreskrivs i 13 kap. 1 § lagen om ekonomiska föreningar om styrelseledamot ska även gälla för stiftare av ett ömsesidigt försäkringsbolag.

Bestämmelserna i 13 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om ansvar vid överträdelse av bestämmelserna som anges där gäller även för ömsesidiga försäkringsbolag. Det som föreskrivs där ska för ömsesidiga försäkringsbolag även gälla vid överträdelse av denna lag *och överskottsriktlinjer enligt 8 kap. 8 b §.*

88 §

Ett ömsesidigt försäkringsbolags firma ska innehålla orden ömsesidig och försäkring. Om verksamheten avser att meddela försäkring av egendom bara inom ett begränsat geografiskt område, ska firman ange området för bolagets verksamhet men ordet ömsesidig får utelämnas.

Ett ömsesidigt försäkringsbolags firma ska innehålla orden ömsesidig och försäkring. *Om ett ömsesidigt livförsäkringsbolag får dela ut vinst ska firman även innehålla ordet vinstutdelande eller förkortningen "vinstud."* Om verksamheten avser att meddela försäkring av egendom bara inom ett begränsat geografiskt område, ska firman ange området för bolagets verksamhet men ordet ömsesidig får utelämnas.

Bolagets styrelse får anta bifirma. Bifirma får inte innehålla ordet ömsesidig.

Firman ska tydligt skilja sig från firmor som är införda i det register som avses i 14 kap. 1 §. I övrigt finns bestämmelser om registreringen i firmalagen (1974:156).

13 kap.

4 §

Utöver bestämmelserna om ansvar för en förenings förpliktelser i 1 kap. 3 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar får det i en försäkringsförenings stadgar föreskrivas att en medlem ska täcka skulder, avsättningar eller förluster i försäkringsrörelsen, som föreningen inte kan täcka genom att ta i anspråk egna tillgångar eller medel, genom att göra kapitaltillskott till föreningen (uttaxering).

Vad som anges om uttaxering i första stycket gäller inte för livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

5 §

En försäkringsförening får inte bildas utan *verksamhetskapital*. Kapitalet får tillskjutas även av andra än medlemmar.

En försäkringsförening får inte bildas utan *garantikapital*, om det inte finns särskilda skäl för det. *En livförsäkringsförening som får dela ut vinst får inte bildas utan medlemsinsatser.*

För registrering av en försäkringsförening, krävs att hela *verksamhetskapitalet* har betalats in.

Verksamhetskapitalet ska återbetalas när det inte längre behövs för att rörelsen ska kunna drivas ändamålsenligt och en återbetalning är förenlig med bestämmelserna om kapitalbasens storlek och sammansättning i 7 kap.

Om det behövs får tillskott av garantikapital göras även under rörelsens gång. I livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst får istället medlemsinsatser göras under rörelsens gång i enlighet med vad som följer av lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar och stadgarna.

För registrering krävs att hela tillskottet har betalats in. Garantikapitalet *eller medlemsinsatserna* är ökat *respektive ökade* när registrering har skett.

Tillskott av garantikapital eller medlemsinsatser ska alltid göras med pengar, om inte annat medges av Finansinspektionen.

6 §

En försäkringsförenings stadgar ska, utöver det som följer av 2 kap. 2 § första stycket 1–3 och 6–12 lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar, innehålla uppgift om

1. huruvida rörelsen ska avse såväl direkt försäkring som mottagen återförsäkring,
2. huruvida föreningen ska driva försäkringsrörelse utanför EES,
3. de villkor som ska gälla för inträde i föreningen,
4. storleken på verksamhetskapitalet,
5. den eventuella rätt till avkastning som tillfaller den som tillskjutit verksamhetskapital,
6. den eventuella rösträtt på föreningsstämma som tillfaller den som tillskjutit verksamhetskapital,

4. storleken på *garantikapitalet*

5. den eventuella rätt till *ränta* som tillfaller den som tillskjutit *garantikapital*,

6. den eventuella rösträtt på föreningsstämma som tillfaller den som tillskjutit *garantikapitalet*,

6 a. i livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst,

– den nominella insatsen eller,

alternativt, den kvotandel varje medlem ska delta i föreningen med som insats,

– hur medlemsinsatserna ska fullgöras,

– i vad mån en medlem får delta i föreningen med medlemsinsatser utöver vad han är skyldig att delta med,

7. i vilken ordning verksamhetskapitalet ska betalas in och återbetalas, och

7. i vilken ordning garanti-kapitalet ska betalas in och återbetalas,

*7 a. i livförsäkringsföreningar,
– om föreningen får dela ut vinst eller inte,*

– de regler enligt vilka föreningsstämman får förfoga över föreningens vinst eller på annat sätt täcka föreningens förlust i årsredovisningen,

– hur tillgängliga överskott enligt föreningens överskottsregler ska bestämmas, om detta inte grundas på förfogande av vinst och täckande av förlust i årsredovisningen,

7 b. i livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst, de överskottsregler som anges i stadgarna enligt 8 kap. 8 a § första stycket,

7 c. i föreningar som får dela ut vinst, grunderna för fördelningen av föreningens vinst eller överskott enligt 7 b mellan medlemmarna,

8. för vilka slag av försäkringar, i vilka situationer, intill vilket belopp och i vilken ordning uttaxering kan ske hos medlemmarna samt hur uttaxeringen

8. i livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst, för vilka slag av försäkringar, i vilka situationer, intill vilket belopp och i vilken ordning uttaxering kan ske hos

ska genomföras.

medlemmarna samt hur uttaxeringen ska genomföras, och

8 a. i livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst, hur tillgångarna ska fördelas mellan medlemmarna, försäkringstagarna och försäkrade med anspråk på överskott vid föreningens upplösning.

I en livförsäkringsförening gäller dessutom att det i stadgarna ska anges hur föreningens förlust får täckas.

7 §

I stället för bestämmelserna om registrering i 2 kap. 3 § första och andra styckena lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar, gäller för en försäkringsförening att

1. verksamheten får påbörjas när beslut om tillstånd att driva försäkringsrörelse har meddelats, och

2. anmälan för registrering ska göras senast sex månader efter det att ett sådant beslut har meddelats.

Det som föreskrivs i 2 kap. 4 § första stycket lagen om ekonomiska föreningar om åtgärder för att erhålla utfästa insatser eller avgifter ska *istället* avse *verksamhetskapitalet*.

Det som föreskrivs i 2 kap. 4 § första stycket lagen om ekonomiska föreningar om åtgärder för att erhålla utfästa insatser eller avgifter ska *även* avse *garantikapitalet*.

7 a §

Bestämmelserna i 3 kap. 1-6 §§ om föreningens medlemmar m.m. och 4 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om återbetalning av medlemsinsatser gäller enbart för medlemmar i livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Belopp som delägare har rätt att återfå enligt 4 kap. 1 och 3 §§ nämnda lag får bestämmas på annat sätt än med hänsyn till eget kapital enligt en balansräkning som avses i 4 kap. första stycket andra och tredje meningen. Sådana regler ska vara förenliga med bolagets överskottsregler i övrigt och får inte inskränka rätten till återbetalning av inbetalda förlagsinsatser.

8 §

Det som föreskrivs om en medlems rätt till utträde i 3 kap. 4 § första stycket första meningen lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller inte i fråga om försäkringsföreningar om medlemmen på grund av sin anställning är skyldig att tillhöra försäkringsföreningen.

Bestämmelsen om skyldighet att hålla medlemsförteckningen tillgänglig i 3 kap. 6 § tredje stycket lagen om ekonomiska föreningar gäller inte för försäkringsföreningar.

Bestämmelsen om skyldighet att hålla medlemsförteckningen tillgänglig i 3 kap. 6 § tredje stycket lagen om ekonomiska föreningar gäller inte för försäkringsföreningar.

Undantaget gäller dock inte för en livförsäkringsförening som får dela ut vinst

9 §

Bestämmelserna om högsta belopp av förlagsinsatser från andra än medlemmar i 5 kap. 1 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller inte för försäkringsföreningar.

I stället får summan av sådana insatser efter tillskottet uppgå till högst summan av övrigt eget kapital.

Det som föreskrivs i 5 kap. 1 § andra stycket lagen om ekonomiska föreningar om det högsta beloppet av förlagsinsatser gäller inte för försäkringsföreningar.

Om det finns synnerliga skäl, får Finansinspektionen i ett enskilt fall besluta om högre förlagsinsatser än som anges i första stycket.

*Återbetalning av garanti-
kapital m.m.*

9 a §

Garantikapital, medlemsinsatser och förlagsinsatser får återbetalas endast om en återbetalning är förenlig med bestämmelserna om kapitalbasens sammansättning och storlek i 7 kap. Även återbetalning av garanti- kapital ska beslutas av föreningsstämman. Bestämmelser om ytterligare villkor för återbetalning av förlagsinsatser finns i 25 §.

12 §

Bestämmelserna om förbud för ställföreträdare att följa vissa föreskrifter av föreningsorgan i 6 kap. 13 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller för försäkringsföreningar om föreskrifterna står i strid med bestämmelser i denna lag eller lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag.

Bestämmelserna om förbud för ställföreträdare att följa vissa föreskrifter av föreningsorgan i 6 kap. 13 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller för försäkringsföreningar om föreskrifterna står i strid med bestämmelser i denna lag eller lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, eller överskottsriktlinjer som ska upprättas av livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst enligt 8 kap. 8 a §.

16 §

Utöver bestämmelserna om fullmäktige i 7 kap. 12 § första stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller för försäkringsföreningar att minst hälften av fullmäktige ska utses av föreningens medlemmar eller av organisationer som kan anses företräda medlemmarna.

Utöver bestämmelserna om fullmäktige i 7 kap. 12 § första stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller för försäkringsföreningar att minst hälften av fullmäktige ska utses av föreningens medlemmar, försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott som inte är delägare eller av organisationer som kan anses företräda medlemmarna.

Generella inskränkningar

17 a §

I livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst gäller, utöver 6 kap. 13 § första stycket och 7 kap. 16 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar, att beslut, rättshandlingar eller andra åtgärder enligt dessa bestämmelser inte heller får fattas eller företas som,

1. inte på ett tillbörligt sätt beaktar företagets eller olika försäkringars överskott, eller

2. i övrigt är till nackdel för garantanter eller försäkringstagare och andra ersättningsberättigade som har försäkringar som medför anspråk på företagets överskott.

Förbud mot vissa emissioner

17 b §

Försäkringsföreningar får inte ta upp sådana penninglån eller göra sådana emissioner som anges i 11 kap. 14 och 15 §§.

Övergång till vinstutdelning

18 a §

Ett villkor om vinstutdelning som införs i stadgarna för en livförsäkringsförening som inte får dela ut vinst får godkännas bara om

1. samtliga röstberättigade har förenat sig om beslutet eller, om det fattats på två på varandra följande stämmor, beslutet på den senare stämman biträtts av minst två tredjedelar av de röstande,

2. de försäkringstagare som har försäkringar som medför anspråk på överskott, de försäkrade som har anspråk på sådant överskott samt försäkringstagare och försäkrade i förmånsbestämda försäkringar, har underrättats om att villkoret ska tas in, förutsatt att fullmäktige har utsetts att representera försäkringstagarna på föreningsstämman,

3. det är sannolikt att ändringen inte försämrar för försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar, såväl med hänsyn till försäkringsfordringar som anspråk på överskott,

4. villkoret anger att föreningen får dela ut vinst och ska börja tillämpas först vid ingången av ett nytt räkenskapsår, och.

5. tillräckligt tydlig, korrekt och utförlig information om övergången och dess konsekvenser har lämnats.

18 b §

För att ett villkor enligt 18 a § ska få godkännas krävs också att konsolideringsfonden gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringarna som återbäring. Fördelningen mellan dem ska vara förenlig med företagets överskottsregler.

Företagsändringar jämförbara med en övergång till vinstutdelning

18 c §

Förutsättningarna i 18 a § första stycket 2 om underrättelse till försäkringstagare och försäkrade, samma stycke 4 om att ändringen inte får försämra rätten och samma stycke 6 om tillräcklig information, ska tillämpas även när

1. en livförsäkring övergår från ett företag där vinstutdelning inte får ske till ett företag där vinstutdelning får ske genom fusion eller överlåtelse av försäkringsbestånd, och

2. en livförsäkringsförening som inte får dela ut vinst frivilligt beslutar om att

a) träda i likvidation, eller

b) helt eller delvis upphöra med nyteckning av livförsäkringar som medför anspråk på överskott samtidigt som försäkringstagarna kan antas komma att erbjudas nyteckning av sådana försäkringar i ett närstående bolag som får dela ut

vinst.

Det som föreskrivs om godkännande av villkor om vinstutdelning i 18 a § första stycket gäller då i stället tillstånd att verkställa fusionsplan och överlåtelseavtal respektive företags beslut om likvidation eller upphörande av nyteckning.

18 d §

För ett beslut om verkställighet av en fusion mellan en livförsäkringsförening som inte får dela ut vinst och en sådan förening som får dela ut vinst krävs också att

1. konsolideringsfonden gottskrivs försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade med anspråk på överskott som återbäring, och

2. andra övervärden, efter avdrag för garantikapitalet, gottskrivs försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott som återbäring eller på annat sätt i det fusionerade företag.

Fördelningen mellan dem ska vara förenlig med företags överskottsregler.

18 e §

Förutsättningarna i 18 d § gäller även vid beståndsöverlåtelse och kompletterande verksamhetsöverlåtelse från en livförsäkringsförening som inte får dela ut vinst till ett eller flera livförsäkringsföretag som får dela ut vinst och som ska följas av det förstnämnda företags likvidation. Vad

som i nämnda paragraf sägs om det fusionerade företaget ska då gälla i det mottagande livförsäkringsföretag som får dela ut vinst.

Underrättelser om övergång till vinstutdelning och jämförbara företagsändringar

18 f §

Underrättelser till försäkringsstagare och försäkrade enligt 18 a § första stycket 2 eller 18 c § första stycket om övergång till vinstutdelning eller jämförbara företagsändringar ska lämnas på sätt som anges i 8 kap. 8 g § om underrättelser av överskottsregler.

Förbud mot övergång från vinstutdelning

18 g §

En livförsäkringsförening som får dela ut vinst får inte besluta att föreningen inte längre ska vara en förening som får dela ut vinst.

Vinstutdelning

19 §

I stället för bestämmelserna om utbetalning av föreningens medel till medlemmarna i 10 kap. 1 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller för försäkringsföreningar att föreningens medel får delas ut till medlemmar bara i form av återbäring eller, i

Livförsäkringsföreningar får dela ut vinst endast om det framgår av bolagsordningen.

samband med föreningens likvidation, som skifteslikvid.

Bestämmelserna i 10 kap. 1–7 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om överskottsutdelning och annan användning av företags egendom gäller enbart för livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Gåvor enligt 10 kap. 8 § nyss nämnda lag får lämnas av alla livförsäkringsföreningar.

Användning av överskott för insatsemissioner

19 a §

Sådana överskott som enligt 19 § kan bli föremål för vinstutdelning får överföras till medlemsinsatserna genom insatsemission.

Vinstutdelning till dem som tillskjutit verksamhetskapital

Utbetalning av ränta på garantikapital

I en försäkringsförening får vinstutdelning ske till dem som tillskjutit verksamhetskapital, om det följer av stadgarna.

20 §

Beslut om *utbetalning av ränta på garantikapital* fattas av föreningsstämman.

En livförsäkringsförening ska ha en konsolideringsfond. Konsolideringsfonden får sättas ned bara för att täcka förluster eller för ett annat ändamål som anges i stadgarna. En sådan nedsättning får bara beslutas av föreningsstämman.

22 §

En livförsäkringsförening *som inte får dela ut vinst* ska ha en konsolideringsfond. Konsolideringsfonden får sättas ned bara för att täcka förluster eller för ett annat ändamål som anges i stadgarna. En sådan nedsättning får bara beslutas av föreningsstämman.

Fördelning av återbäring

En livförsäkringsförening ska gottskriva återbäring till försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i försäkringsavtalet eller stadgarna.

Vid återköp eller överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) ska

1. rätten till återbäring bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för försäkringsfall, om inte en avvikelse är försvarlig med hänsyn till

a) det kvarvarande försäkringstagarkollektivets rätt till återbäring, eller

b) försäkringsföreningens ekonomiska situation, och

2. avgifter bestämmas på grundval av de kostnader som belöper på återköpet eller överföringen och med beaktande av den fordran som kvarstår mot försäkringstagaren för kostnader som uppkommit i samband med försäkringsavtalets ingående.

Fördelning av överskott

23 §

En livförsäkringsförening som inte får dela ut vinst ska, när överskott fördelas, fördela överskott till olika försäkringar med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i stadgarna.

24 §

Bestämmelserna om avsättning till reservfond i 10 kap. 6 § första och fjärde styckena lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller inte för försäkringsföreningar.

Endast ömsesidiga skadeförsäkringsföretag och ömsesidiga livförsäkringsbolag som får dela ut vinst får inrätta en reservfond. För reservfond gäller inte 10 kap. 6 § första och fjärde styckena lagen (1987:667) om ekonomiska för-

eningar.

Återbetalning av *verksamhetskapital*

Återbetalning av *verksamhetskapital* får bara beslutas av föreningsstämman. Stämmans beslut ska anmälas till Bolagsverket för registrering. För registrering krävs att Finansinspektionen har gett sitt tillstånd till återbetalningen. Någon återbetalning får inte göras innan beslutet har registrerats.

Om en försäkringsförening har gått i likvidation eller försatts i konkurs, får den som betalat in *verksamhetskapital* inte ta emot betalning ur föreningens tillgångar för fordran avseende inbetalt *verksamhetskapital* förrän föreningens övriga skulder har blivit fullt betalda eller tillräckliga medel avsatts till detta.

Återbetalning av *garantikapital m.m*

25 §

Återbetalning av *garantikapital* får bara beslutas av föreningsstämman. Stämmans beslut ska anmälas till Bolagsverket för registrering. För registrering krävs att Finansinspektionen har gett sitt tillstånd till återbetalningen. Någon återbetalning får inte göras innan beslutet har registrerats.

Om en försäkringsförening har gått i likvidation eller försatts i konkurs, får den som betalat in *garantikapitalet* inte ta emot betalning ur föreningens tillgångar för fordran avseende inbetalt *garantikapital* förrän föreningens övriga skulder har blivit fullt betalda eller tillräckliga medel avsatts till detta.

30 a §

Vid skifte av tillgångar i en livförsäkringsförening som får dela ut vinst ska de som var medlemmar i föreningen vid tiden för likvidationsbeslutet få del i tillgångarna, efter avdrag för förlagsinsatser, enligt reglerna i stadgarna.

Vid skifte av tillgångar i en livförsäkringsförening som inte får dela ut vinst ska delägare, försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott få del av tillgångarna, efter avdrag för

garantikapital, enligt reglerna i stadgarna. Fördelningen mellan dessa ska vara förenlig med företagets överskottsregler.

32 §

Vid fusion med en försäkringsförening gäller inte 12 kap. 10–12, 14–16 och 35 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. I stället gäller 33–35 §§ detta kapitel. I 36 § detta kapitel finns särskilda bestämmelser om tillämpning av 12 kap. 17 § lagen om ekonomiska föreningar. När fusionen avser en försäkringsförening och ett helägt dotterbolag, gäller 33–35 §§ i tillämpliga delar. Det som sägs där om överlåtande förening ska i stället avse dotterbolaget.

Vid fusion med en försäkringsförening gäller inte 12 kap. 10–12, 14–16 och 35 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. I stället gäller 33–35 §§ detta kapitel. I 36 § detta kapitel finns särskilda bestämmelser om tillämpning av 12 kap. 17 § lagen om ekonomiska föreningar. När fusionen avser en försäkringsförening och ett helägt dotterbolag, gäller 33–35 §§ i tillämpliga delar. Det som sägs där om överlåtande förening ska i stället avse dotterbolaget. *I 18 c och 18 d §§ finns särskilda bestämmelser om fusioner mellan livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst och ett företag som får dela ut vinst.*

Talan mot stämmobeslut

36 a §

Talan mot stämmans beslut enligt 7 kap. 17 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar får även föras

1. mot beslut som strider mot överskottsriktlinjer enligt 8 kap. 8 b §, och

2. av försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott även om dessa inte är delägare.

38 §

Bestämmelserna i 13 kap. 1–3 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om ansvar vid överträdelse av bestämmelser som anges där gäller för försäkringsföreningar även vid överträdelse av denna lag.

Bestämmelserna i 13 kap. 1–3 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om ansvar vid överträdelse av bestämmelser som anges där gäller för försäkringsföreningar även vid överträdelse av denna lag *och mot överskottsriktlinjer enligt 8 kap. 8 b §.*

39 §

I stället för bestämmelsen i 14 kap. 1 § första stycket första meningen och tredje stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om förenings firma gäller för försäkringsföreningar att dess firma ska innehålla ordet försäkringsförening och att ordet försäkringsförening eller förkortning av det uttrycket inte får tas in i en bifirma.

I stället för bestämmelsen i 14 kap. 1 § första stycket första meningen och tredje stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om förenings firma gäller för försäkringsföreningar att dess firma ska innehålla ordet försäkringsförening och att ordet försäkringsförening eller förkortning av det uttrycket inte får tas in i en bifirma. *Om en livförsäkringsförening får dela ut vinst ska firman även innehålla ordet vinstutdelande eller förkortningen "vinstutd."*

Endast försäkringsföreningar får i sin firma använda uttrycket försäkringsförening.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014 och tillämpas från och med den 1 januari 2015.

2. Försäkringsföretag ska senast den 1 augusti 2014 ansöka om de ändringar som krävs för att bolagsordningen ska överensstamma med denna lag. Sådana ändringar ska tillämpas från och med den 1 januari 2015.

3. När bestämmelser i denna lag kräver särskilda analyser om hur premier har fastställts och sådana analyser vid ikraftträdandet av lagen saknas, är ofullständiga eller inte längre är aktuella, ska företaget senast när bestämmelsen ska börja tillämpas upprätta eller komplettera analysen med hänsyn till förhållandena vid lagens ikraftträdande, om inte annan tidpunkt längre tillbaka är mer relevant.

4. För en försäkringstagare som har rätt till överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) i dess lydelse från den 1 juli 2007 av en livförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för samt vars premie är fastställd utifrån en av arbetsgivaren utfäst pensionsförmån vilken är bestämd till ett visst belopp eller till en viss andel av lön eller annan faktor och där utfallet av resultatet i försäkringen bärs av arbetsgivaren (förmånsbestämd tjänstepensionsförsäkring), tillämpas bestämmelserna i 5 kap. 15 a och 15 b §§ på sådana försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

5. För en försäkringstagare eller försäkrad som har rätt till överföring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) av hela värdet i en individuell personförsäkring som inte är en livförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för (tjänstepensionsförsäkring) och till överföring av värdet i en tjänstepensionsförsäkring vars premie eller avgift är bestämd till en viss procentsats av lönen eller till ett visst belopp eller annan faktor, som begränsar arbetsgivarens åtagande till en skyldighet att betala premier och där utfallet av resultatet i försäkringen bärs av den försäkrade (premiebestämd tjänstepensionsförsäkring), där premiebetalningen har upphört till följd av att anställningen har avslutats eller där försäkringstagaren har upphört att existera eller har avlidit, tillämpas bestämmelserna i 5 kap. 15 a och 15 b §§ även på sådana försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

6. För en försäkringstagare eller försäkrad som har rätt till överföring enligt 20 kap. 1 a § försäkringsavtalslagen (2005:104) av en premiebestämd tjänstepensionsförsäkring enligt 5, där premiebetalningen har upphört till följd av att anställningen har avslutats eller där försäkringstagaren har upphört att existera eller har avlidit, tillämpas bestämmelserna i 5 kap. 15 a och 15 b §§ även på sådana försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

1.2 Förslag till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)

Härigenom föreskrivs i fråga om försäkringsavtalslagen (2005:104),
dels att 1 kap. 7 §, 11 kap. 5 § och 15 kap. 4 § ska ha följande
lydelse,

dels att det i lagen ska införas två ny paragrafer, 11 kap. 4 a § och
20 kap. 1 a §, samt närmast före 11 kap. 4 a § och 20 kap. 1 a § nya
rubriker, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

7 §

Det som sägs i 6 § första stycket om tvingande bestämmelser gäller
inte

1. sådan sjöförsäkring, annan transportförsäkring eller försäkring
av luftfartyg som inte är konsumentförsäkring,

2. kreditförsäkring,

3. gruppskadeförsäkring som meddelas för en grupp närings-
idkare,

4. kollektivavtalsgrundad för-
säkring om försäkringen följer
en överenskommelse mellan en
arbetsgivarorganisation och en
central arbetstagarorganisation,
och

4. kollektivavtalsgrundad för-
säkring om försäkringen följer
en överenskommelse mellan en
arbetsgivarorganisation och en
central arbetstagarorganisation,
*utom i fall som anges i 20 kap.
1 a § om försäkringstagarens och
den försäkrades rätt att säga upp
och ändra försäkringen i förtid,
och*

5. sådan gruppskadeförsäkring för fysiska personer som har med-
delats huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet
och gruppersonförsäkring för näringsidkare, studerande eller andra
som i fråga om utformning och funktion kan jämföras med
kollektivavtalsgrundad försäkring, om villkoren har godkänts av
regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

11 kap.

Tjänstepensionsförsäkring

4 a §

I 5 § betyder

– *förmånsbestämd tjänstepensionsförsäkring*: en livförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för samt vars premie är fastställd utifrån en av arbetsgivaren utfäst pensionsförmån vilken är bestämd till ett visst belopp eller till en viss andel av lön eller annan faktor och där utfallet av resultatet i försäkringen bärs av arbetsgivaren.

– *premiebestämd tjänstepensionsförsäkring*: en livförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för samt vars premie eller avgift är bestämd till en viss procentsats av lönen eller till ett visst belopp eller annan faktor, som begränsar arbetsgivarens åtagande till en skyldighet att betala premier och där utfallet av resultatet i försäkringen bärs av den försäkrade.

Försäkringstagarens rätt att säga upp eller ändra försäkringen i förtid

Försäkringstagarens och den försäkrades rätt att säga upp eller ändra försäkringen i förtid

5 §¹

Försäkringstagaren får när som helst säga upp försäkringen att upphöra omedelbart eller vid viss framtida tidpunkt. Om inte annat anges, får uppsägningen verkan dagen efter den dag då den kom fram till försäkringsbolaget.

Om inte annat följer av försäkringens art, har försäkringstagaren rätt att i samband med uppsägningen få försäkringen ändrad till premiefri försäkring (fribrev) eller på sätt som närmare anges i försäkringsvillkoren få den återköpt av försäkringsbolaget eller försäkringens hela värde överfört till en annan försäkring, i den mån inte rätt till återköp eller överföring saknas enligt inkomstskattelagen (1999:1229). *För en försäkring som omfattas av 2 § lagen (1990:661) om avkastningsskatt på pensionsmedel gäller dock att återköp eller överföring tidigast får ske efter ett år.*

Om inte annat följer av försäkringens art, har försäkringstagaren rätt att i samband med uppsägningen få försäkringen ändrad till premiefri försäkring (fribrev) eller på sätt som närmare anges i försäkringsvillkoren få den återköpt av försäkringsbolaget eller försäkringens hela värde överfört till en annan försäkring, i den mån inte rätt till återköp eller överföring saknas enligt inkomstskattelagen (1999:1229). *Rätten till överföring gäller inte en förmånsbestämd tjänstepensionsförsäkring. En överföring ska inte anses ha skett om byte av förvaltningsform vidtas inom ramen för försäkringsavtalet, förutsatt att detta sker innan försäkringsfall har inträffat.*

Om premiebetalningen har upphört till följd av anställningen har avslutats har den försäkrade rätt till överföring enligt andra stycket av hela värdet av en premiebestämd tjänstepensions-

¹ Senaste lydelse 2007:123.

försäkring. Den försäkrade har också rätt till överföring enligt andra stycket av värdet av en sådan försäkring när försäkringstagaren har upphört att existera eller har avlidit.

I 13 kap. 3 § finns bestämmelser om återupplivning av en försäkring som blivit premiefri.

I 13 kap. 3 § finns bestämmelser om återupplivning av en försäkring som blivit premiefri.

15 kap.

4 §

Om värdet av en försäkring, som enligt 3 § inte får utmätas, förs över till en annan försäkring på sätt som anges i 58 kap. 18 § tredje stycket inkomstskattelagen (1999:1229), anses den nya försäkringen som samma försäkring vid tillämpningen av 3 §.

Om värdet av en eller flera försäkringar, som enligt 3 § inte får utmätas, förs över till en annan försäkring på sätt som anges i 58 kap. 18 § tredje stycket inkomstskattelagen (1999:1229), anses den nya försäkringen som samma försäkring vid tillämpningen av 3 §.

20 kap.

Försäkringstagarens och den försäkrades rätt att säga upp och ändra försäkringen i förtid

1 a §

Om inte annat följer av försäkringens art, har försäkringstagaren rätt att säga upp en livförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för samt vars premie eller avgift är bestämd till en viss procentsats av lönen eller till ett visst belopp eller annan faktor, som begränsar arbetsgivarens åtagande till en skyldighet att betala premier och där

utfallet av resultatet i försäkringen bärs av den försäkrade (premiebestämd tjänstepensionsförsäkring) och på sätt som närmare anges i försäkringsvillkoren få försäkringens hela värde överfört till en annan försäkring, i den mån inte rätt till överföring saknas enligt inkomstskattelagen (1999:1229). En överföring ska inte anses ha skett om byte av förvaltningsform vidtas inom ramen för försäkringsavtalet, förutsatt att detta sker innan försäkringsfall har inträffat.

Om premiebetalningen har upphört till följd av att anställningen har avslutats har den försäkrade rätt till överföring enligt första stycket av hela värdet av en premiebestämd tjänstepensionsförsäkring. Den försäkrade har också rätt till överföring enligt första stycket av värdet av en sådan försäkring när försäkringsstagaren har upphört att existera eller har avlidit.

En rätt enligt första stycket som avser en premiebestämd tjänstepensionsförsäkring under pågående premiebetalning, gäller inte om ett kollektivavtal föreskriver annat.

-
1. Denna lag träder ikraft den 1 januari 2015.
 2. För försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet och inte förnyats därefter gäller äldre bestämmelser, om inte annat följer av 3.
 3. Vid överföring av hela värdet i en individuell personförsäkring som inte är en livförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier

för (tjänstepensionsförsäkring) och vid överföring av värdet i en tjänstepensionsförsäkring vars premie eller avgift är bestämd till en viss procentsats av lönen eller till ett visst belopp eller annan faktor som begränsar arbetsgivarens åtagande till en skyldighet att betala premier och där utfallet av resultatet i försäkringen bärs av den försäkrade (premiebestämd tjänstepensionsförsäkring), där premiebetalningen har upphört till följd av att anställningen har avslutats eller där försäkringstagaren har upphört att existera eller har avlidit, tillämpas bestämmelserna i 11 kap. 5 § och 20 kap. 1 a § även på försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

1.3 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 4 b §, 42 kap. 19, 20 och 21 a §§, 44 kap. 5 och 7 §§ samt 58 kap. 18 § och rubriken närmast före 58 kap. 18 § inkomstskattelagen (1999:1229) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Europakooperativ och europeiska grupperingar för territoriellt samarbete (EGTS) räknas som ekonomiska föreningar.

2 kap.

4 b §²

Europakooperativ och europeiska grupperingar för territoriellt samarbete (EGTS), *försäkringsföreningar och ömsesidiga försäkringsföretag* räknas som ekonomiska föreningar

42 kap.

19 §

Vad som, utöver inbetald insats, skiftas ut till en medlem i en svensk ekonomisk förening i samband med att föreningen upplöses behandlas som utdelning, om det inte framgår något annat av 20 eller 21 §.

Vad som, utöver inbetald insats, skiftas ut till en medlem i en svensk ekonomisk förening *eller andelsägare i ett ömsesidigt försäkringsföretag* i samband med att föreningen *eller det ömsesidiga försäkringsföretaget* upplöses behandlas som utdelning, om det inte framgår något annat av 20 eller 21 §.

20 §³

Vid ombildning av en svensk ekonomisk förening till ett svenskt aktiebolag ska aktier i bolaget som skiftas ut till medlemmen inte behandlas som

Vid ombildning av en svensk ekonomisk förening *eller ett ömsesidigt försäkringsföretag* till ett svenskt aktiebolag ska aktier i bolaget som skiftas ut till

² Senaste lydelse 2011:68.

³ Senaste lydelse 2007:1419.

utdelning, om

1. den utskiftande föreningen inte är ett sådant fåmansföretag som avses i 56 kap. 2 § eller 57 kap. 3 §,

2. föreningen äger samtliga aktier i bolaget,

3. samtliga aktier i bolaget skiftas ut, och

4. värdet av vad medlemmarna får utöver aktierna inte överstiger fem procent av aktiernas kvotvärde.

Vad som utöver aktierna skiftas ut till medlemmen ska i sin helhet behandlas som utdelning.

I 48 kap. 9 § finns bestämmelser om anskaffningsutgift för de utskiftade aktierna.

medlemmen *eller delägaren* inte behandlas som utdelning, om

1. den utskiftande föreningen eller *det ömsesidiga försäkringsföretaget* inte är ett sådant fåmansföretag som avses i 56 kap. 2 § eller 57 kap. 3 §,

2. föreningen *eller det ömsesidiga försäkringsföretaget* äger samtliga aktier i bolaget,

3. samtliga aktier i bolaget skiftas ut, och

4. värdet av vad medlemmarna *eller delägarna* får utöver aktierna inte överstiger fem procent av aktiernas kvotvärde.

Vad som utöver aktierna skiftas ut till medlemmen *eller delägaren* ska i sin helhet behandlas som utdelning.

21 a §⁴

Belopp som överförs till medlemsinsatserna vid insatsmission enligt lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar eller lagen (1995:1570) om medlemsbanker ska inte behandlas som utdelning. Detsamma gäller belopp som överförs till medlemsinsatserna vid fondemission enligt rådets förordning (EG) nr 1435/2003 av den 22 juli 2003 om stadga för europeiska kooperativa föreningar (SCE-föreningar).

Belopp som överförs till medlemsinsatserna vid insatsmission enligt lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar eller lagen (1995:1570) om medlemsbanker ska inte behandlas som utdelning. Detsamma gäller belopp som överförs till *delägarinsatser vid insatsmission enligt försäkringsrörelselagen (2010:1543)* eller medlemsinsatserna vid fondemission enligt rådets förordning (EG) nr 1435/2003 av den 22 juli 2003 om stadga för europeiska

⁴ Senaste lydelse 2007:1419.

kooperativa föreningar (SCE-föreningar).

44 kap.

5 §

En medlem som avgår ur en ekonomisk förening anses ha avyttrat andelen.

En medlem som avgår ur en ekonomisk förening *eller en delägare som utträder ur ett ömsesidigt försäkringsföretag* anses ha avyttrat andelen.

7 §

Ett värdepapper anses avyttrat om det företag som gett ut det träder i likvidation.

Vid sådan ombildning av en ekonomisk förening till aktiebolag som avses i 42 kap. 20 § anses andelen i föreningen inte ha avyttrats på grund av föreningens upplösning.

Vid sådan ombildning av en ekonomisk förening *eller ett ömsesidigt försäkringsföretag* till aktiebolag som avses i 42 kap. 20 § anses andelen i föreningen inte ha avyttrats på grund av föreningens upplösning.

58 kap.

Återköp

Återköp och överföring

18 §⁵

En pensionsförsäkring får återköpas trots bestämmelserna i detta kapitel, om det tekniska återköpsvärdet uppgår till högst 30 procent av prisbasbeloppet. Återköp får också ske om

1. det tekniska återköpsvärdet uppgår till högst ett prisbasbelopp,
2. försäkringen inte är förenad med ett oåterkalleligt förmåns- tagarförordnande, och
3. premier för försäkringen inte har betalats under de senaste tio åren.

I andra fall får återköp medges av Skatteverket, om försäkrings- tagaren är på obestånd och genom ett återköp kan få en varaktig lösning på sina ekonomiska problem eller om det i övrigt finns syn-

⁵ Senaste lydelse 2010:1277.

nerliga skäl. Detta gäller dock endast om återköp får ske enligt försäkringsavtalet och försäkringstekniska riktlinjer.

Bestämmelserna i detta kapitel hindrar inte återbetalning enligt 13 kap. 4 § äktenskapsbalken eller 15 kap. 8 § försäkringsavtalslagen (2005:104) av försäkringstagarens tillgodohavande. De hindrar inte heller *en* överföring av hela *pensionsförsäkringens värde* direkt till en annan pensionsförsäkring än som avses i 5 § om försäkringstagaren tecknar den i samband med överföringen hos samma eller annan försäkringsgivare med samma person som försäkrad. Överföringen ska i så fall inte anses som pension enligt 10 kap. 5 § första stycket 4 och inte heller som en betalning av premier för pensionsförsäkring.

Bestämmelserna i detta kapitel hindrar inte återbetalning enligt 13 kap. 4 § äktenskapsbalken eller 15 kap. 8 § försäkringsavtalslagen (2005:104) av försäkringstagarens tillgodohavande. De hindrar inte heller *överföring av hela värdet från en eller flera pensionsförsäkringar* direkt till en annan pensionsförsäkring än som avses i 5 § om försäkringstagaren tecknar den i samband med överföringen hos samma eller annan försäkringsgivare med samma person som försäkrad. *En sådan överföring får ske oavsett om utbetalning har påbörjats från någon av försäkringarna, under förutsättning att den försäkring som tecknas i samband med överföringen uppfyller villkoren i 11 § första stycket.* Överföringen ska i så fall inte anses som pension enligt 10 kap. 5 § första stycket 4 och inte heller som en betalning av premier för pensionsförsäkring. *Vid överföring ska med försäkringstagare avses den som tecknat försäkringen eller den som vid överlåtelse av försäkringen trätt i dennes ställe. Vid överföring av kapital från en tjänstepensionsförsäkring ska det överförda kapitalet placeras i en ny tjänstepensionsförsäkring med en arbetsgivare som åtagit sig premiebetalningen eller med den försäkrade som försäkringstagare.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015 och tillämpas första gången för beskattningsår som påbörjas efter ikraftträdandet.

1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag,

dels att 4 kap. 1 §, 5 kap. 4 §, 6 kap. 3 § samt 7 kap. 4 och 5 §§, ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 6 kap. 2 a och 3 a §§, av följande lydelse,

dels att post AA.I bilaga 1 till lagen ska betecknas AA.Ia och lyda "Aktiekapital, delägarinsatser eller medlemsinsatser",

dels att det i samma bilaga ska införas en ny post omedelbart därefter som betecknas A.Ib och lyda "Garantikapital eller förlagsinsatser".

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

1 §⁶

Med beaktande av vad som föreskrivs i 2§ ska följande bestämmelser om värderingen i 4 kap. årsredovisningslagen (1995:1554) tillämpas:

2 § om immateriella anläggningstillgångar,

3 § om anskaffningsvärde för anläggningstillgångar,

4 § om avskrivning av anläggningstillgångar,

5 § om nedskrivning av anläggningstillgångar,

6–8 §§ om uppskrivning av anläggningstillgångar,

9 § första–fjärde styckena om värdering av omsättnings-tillgångar,

10 § om värdering av pågående arbeten,

11 § om varulagrets anskaffningsvärde,

12 § om redovisning till bestämd mängd och fast värde,

13 § om omräkning av fordringar och skulder i utländsk valuta,

13 a § om redovisning enligt kapitalandelsmetoden,

14 § om egna aktier,

14 a–14 d §§ om värdering av finansiella instrument,

⁶ Senaste lydelse 2006:877.

14 e § om värdering av säkrade poster, *samt*

15 § om periodisering av vissa belopp vid upptagande av lån.

14 e § om värdering av säkrade poster,

15 § om periodisering av vissa belopp vid upptagande av lån, *samt*

16 § om omräkning av förlagsinsatser.

5 kap.

4 §⁷

Utöver det som följer av 1 § ska följande uppgifter lämnas om eget kapital och avsättningar:

1. I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska som bundet eget kapital tas upp Aktiekapital, Garantikapital, *Verksamhetskapital*, Överkursfond, *Förlagsinsatser*, Konsolideringsfond, Kapitalandelsfond, Fond för verkligt värde och vinst eller förlust för räkenskapsåret. Förlust för räkenskapsåret tas därvid upp som avdragspost.

2. I livförsäkringsföretag som får dela ut vinst ska eget kapital delas upp i bundet eget kapital och fritt eget kapital eller ansamlad förlust. Under bundet eget kapital ska tas upp Aktiekapital, *Garantikapital*, *Verksamhetskapital*, *Förlagsinsatser*, Uppskrivningsfond, Reservfond, Kapitalandelsfond och Fond för verkligt värde. Under fritt eget kapital eller ansamlad förlust ska tas upp fria fonder, var för sig, balanserad vinst eller förlust samt vinst eller förlust för räken-

1. I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska som bundet eget kapital tas upp Aktiekapital, Garantikapital, Överkursfond, Konsolideringsfond, Kapitalandelsfond, Fond för verkligt värde och vinst eller förlust för räkenskapsåret. Förlust för räkenskapsåret tas därvid upp som avdragspost.

2. I livförsäkringsföretag som får dela ut vinst ska eget kapital delas upp i bundet eget kapital och fritt eget kapital eller ansamlad förlust. Under bundet eget kapital ska tas upp Aktiekapital, *delägarinsatser*, *medlemsinsatser*, *Förlagsinsatser*, Uppskrivningsfond, Reservfond, Kapitalandelsfond och Fond för verkligt värde. Under fritt eget kapital eller ansamlad förlust ska tas upp fria fonder, var för sig, balanserad vinst eller förlust samt vinst eller förlust för räken-

⁷ Senaste lydelse 2010:2058.

skapsåret. Balanserad förlust och förlust för räkenskapsåret tas därvid upp som avdragsposter.

3. I skadeförsäkringsföretag ska eget kapital delas upp i bundet eget kapital och fritt eget kapital eller ansamlad förlust. Under bundet eget kapital ska tas upp Aktiekapital, Garantikapital, *Verksambetskaptal*, Förlagsinsatser, Uppskrivningsfond, Reservfond och Kapitalandelsfond. Under fritt eget kapital eller ansamlad förlust ska tas upp fria fonder, var för sig, balanserad vinst eller förlust samt vinst eller förlust för räkenskapsåret. Balanserad förlust och förlust för räkenskapsåret tas därvid upp som avdragsposter.

4. Om avsättningen för kvardröjande risker i posten Ej intjänade premier och kvardröjande risker (DD.1) uppgår till väsentligt belopp, ska beloppet anges.

5. Om garanterad återbäring i posten Livförsäkringsavsättning (DD.2) uppgår till väsentligt belopp, ska beloppet anges.

6. Om avvecklingsresultat uppgår till väsentligt belopp ska det anges i en not med fördelning på kategori av skada och belopp. Med avvecklingsresultat avses skillnaden mellan å ena sidan avsättningen för oreglerade skador från föregående år vid räkenskapsårets ingång, efter avdrag för under räkenskapsåret gjorda utbetalningar av ersättningar för skador från föregående år, och å andra sidan avsättningen för oreglerade skador från föregående år vid räkenskapsårets slut.

7. Villkorad återbäring (EE.1) ska delas upp på avsättningar för vilka försäkringstagaren direkt respektive indirekt bär risk.

8. Skadeförsäkringsföretag och livförsäkringsföretag som får dela ut vinst ska lämna närmare upplysningar om det belopp av fritt eget kapital som inte kan anses utdelningsbart med hänsyn

skapsåret. Balanserad förlust och förlust för räkenskapsåret tas därvid upp som avdragsposter.

3. I skadeförsäkringsföretag ska eget kapital delas upp i bundet eget kapital och fritt eget kapital eller ansamlad förlust. Under bundet eget kapital ska tas upp Aktiekapital, Garantikapital, Förlagsinsatser, Uppskrivningsfond, Reservfond och Kapitalandelsfond. Under fritt eget kapital eller ansamlad förlust ska tas upp fria fonder, var för sig, balanserad vinst eller förlust samt vinst eller förlust för räkenskapsåret. Balanserad förlust och förlust för räkenskapsåret tas därvid upp som avdragsposter.

8. Skadeförsäkringsföretag och livförsäkringsföretag som får dela ut vinst ska lämna närmare upplysningar om det belopp av fritt eget kapital som inte kan anses utdelningsbart med hänsyn

till bestämmelserna i 4 kap. 1 § försäkringsrörelselagen (2010:2043) och 17 kap. 3 § tredje stycket aktiebolagslagen (2005:551) och om de förhållanden som motiverar bedömningen.

9. Livförsäkringsföretag ska lämna upplysning om belopp som inte får användas för *vinstutdelning* eller förlusttäckning enligt bolagsordning eller stadgar.

10. Garantikapital, *verksamhetskapital* och förlagsinsatser i annan valuta än redovisningsvalutan, ska räknas om enligt växelkursen på balansdagen. Skillnaden mellan det omräknade beloppet och motsvarande belopp vid räkenskapsårets ingång ska

– i ömsesidiga skadeförsäkringsbolag och ömsesidiga livförsäkringsbolag som får dela ut vinst samt försäkringsföreningar som får dela ut vinst, föras mot Balanserad vinst eller förlust, och

till bestämmelserna i 4 kap. 1 § försäkringsrörelselagen (2010:2043) och 17 kap. 3 § tredje stycket aktiebolagslagen (2005:551) *eller 10 kap. 3 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar* och om de förhållanden som motiverar bedömningen.

9. Livförsäkringsföretag *som inte får dela ut vinst* ska lämna upplysning om belopp som inte får användas för förlusttäckning enligt bolagsordning eller stadgar.

10. Garantikapital och förlagsinsatser i annan valuta än redovisningsvalutan, ska räknas om enligt växelkursen på balansdagen. Skillnaden mellan det omräknade beloppet och motsvarande belopp vid räkenskapsårets ingång ska

– i ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst föras mot Andra fonder.

6 kap.

2 a §

Sådana ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst ska lämna upplysningar om hur hanteringen av vinster och fonder i årsredovisningen förhåller sig till hanteringen av överskott enligt FRL och reglerna i bolags-

ordningen eller stadgarna.

3 §⁸

Med beaktande av det som föreskrivs i andra stycket ska följande bestämmelser i 6 kap. årsredovisningslagen (1995:1554) tillämpas:

1 § första–fjärde styckena om förvaltningsberättelsens innehåll,	2 § om förslag till dispositioner
2 § om förslag till dispositioner	2 § om förslag till dispositioner
av vinst eller förlust m.m. <i>och</i>	av vinst eller förlust m.m.,

2 a § om vissa upplysningar i förvaltningsberättelsen i aktiebolag vars aktier är upptagna till handel på en reglerad marknad eller en motsvarande marknad utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.	2 a § om vissa upplysningar i förvaltningsberättelsen i aktiebolag vars aktier är upptagna till handel på en reglerad marknad eller en motsvarande marknad utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, <i>samt</i>
--	--

3 § första stycket om upplysningar om medlemsantal m.m. för ekonomiska föreningar.

Det som sägs i 6 kap. 1 § andra stycket 6–8 årsredovisningslagen om upplysningar om kvotvärde ska dock i stället avse nominellt belopp.

Försäkringsaktiebolag, vars aktier är upptagna till handel på en reglerad marknad i Sverige, ska även tillämpa 6 kap. 1 a § årsredovisningslagen om förvaltningsberättelsens innehåll. Vid tillämpningen av nämnda paragraf ska det som sägs om riktlinjer av det slag som avses i 8 kap. 51 § aktiebolagslagen (2005:551) i stället avse riktlinjer av det slag som avses i 8 kap. 9 § försäkringsrörelselagen (1982:713).

Försäkringsaktiebolag, vars aktier, teckningsoptioner eller skuldebrev är upptagna till handel på en reglerad marknad, ska även tillämpa 6 kap. 6–9 §§ årsredovisningslagen om bolagsstyrningsrapport.

⁸ Senaste lydelse 2000:75.

3 a §

Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska i resultatanalysen lämna information om företagets principer för

1. beräkningen och fördelningen av företagets och olika försäkringars överskott enligt FRL,

2. förvaltningen av tillgångar som motsvarar företagets och, i förekommande fall olika försäkringars överskott enligt 1,

3. hur principerna förhåller sig till hanteringen av vinster och fonder i årsredovisningen, samt

4. under räkenskapsåret och efter dess slut beslutade ändringar av principerna enligt 1–3,

Företaget ska även lämna en samlad redogörelse för den faktiska hanteringen av olika försäkringars överskott under räkenskapsåret.

7 kap.**4 §⁹**

För koncernredovisningen gäller i tillämpliga delar

1. de allmänna bestämmelserna om årsredovisningen i 2 kap. 2 §, med undantag för hänvisningarna till 2 kap. 1–3 §§ årsredovisningslagen (1995:1554),

2. bestämmelserna om balansräkning och resultaträkning i 3 kap., med det tillägget att vad som avsatts till kapitalandelsfonden ska tas upp i koncernbalansräkningen som bundet eget kapital under Andra fonder (AA.V),

3. bestämmelserna om värderingsregler i 4 kap.,

4. bestämmelserna om tilläggsupplysningar i 5 kap., med undantag för 2 § 5 och hänvisningarna till 5 kap. 8, 9 och 26 §§ årsredovisningslagen, samt

⁹ Senaste lydelse 2010:1526.

5. bestämmelserna om upplysningarna i förvaltningsberättelsen i 6 kap. 1 § första stycket och 2 §, med undantag för hänvisningen till 6 kap. 2 § årsredovisningslagen.

5. bestämmelserna om upplysningarna i förvaltningsberättelsen i – 6 kap. 1 § första stycket och 2, med undantag för hänvisningen till 6 kap. 2 § årsredovisningslagen, och
– 3 §, när det gäller hänvisningarna till 6 kap. 3 § första stycket årsredovisningslagen.

Trots vad som följer av första stycket 4 får uppgifter enligt 5 kap. 20 § tredje stycket tredje meningen och 5 kap. 22 § andra stycket tredje meningen årsredovisningslagen utelämnas i fråga om dotterföretag. Vid tillämpningen av dessa bestämmelser ska dock de lämnade uppgifterna innefatta även löner och andra förmåner från koncernföretag.

5 §¹⁰

Företag som avses i 1 § och som omfattas av artikel 4 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1606/2002 av den 19 juli 2002 om tillämpning av internationella redovisningsstandarder ska tillämpa enbart följande bestämmelser i detta kapitel:

1. 1 § om skyldighet att upprätta koncernredovisning,
2. 2 § vad gäller hänvisningarna till
 - a) 7 kap. 2 § och 3 a §§ årsredovisningslagen (1995:1554) om när koncernredovisning inte behöver upprättas,
 - b) 7 kap. 4 § första stycket 4 samma lag om förvaltningsberättelse,
 - c) 7 kap. 12 § första stycket samma lag om enhetliga värderingsprinciper,
 - d) 7 kap. 31 § andra och tredje styckena samma lag om koncernens system för intern kontroll och riskhantering,
3. 3 § 1, 2 och 4 såvitt avser hänvisningen till 7 kap.12 § första stycket årsredovisningslagen, med särskilda regler om när koncernredovisning inte behöver upprättas,
4. 4 § vad gäller hänvisningarna till
 - a) 2 kap. 2 § denna lag, i den del paragrafen hänvisar till årsredovisningslagens bestämmelser i 2 kap. 5 § om språk och form samt 2 kap. 7 § om undertecknande,

¹⁰ Senaste lydelse 2010:2058.

- b) 5 kap. 1 § denna lag, i den del paragrafen hänvisar till följande bestämmelser i 5 kap. årsredovisningslagen:
- 12 § om lån till ledande befattningshavare,
 - 18 § om medelantalet anställda under räkenskapsåret,
 - 18 b § om könsfördelningen bland ledande befattningshavare,
 - 20 § första stycket 1 och andra och tredje styckena samt 21 § om löner, ersättningar och sociala kostnader,
 - 22 § om pensioner och liknande förmåner,
 - 23 § om tidigare styrelse och verkställande direktör,
 - 24 § om suppleanter och vice verkställande direktör, samt
 - 25 § om avtal om avgångsvederlag,
- c) 5 kap. 2 § 3 denna lag med särskilda regler om tilläggsupplysningar,
- d) 5 kap. 3 § 4 denna lag om villkorad återbäring,
- e) 5 kap. 4 § 1–4 och 6–8 denna lag om eget kapital och avsättningar,
- f) 6 kap. 1 § denna lag, i den del paragrafen hänvisar till 6 kap. 1 § första–tredje styckena årsredovisningslagen om förvaltningsberättelsens innehåll, *samt*
- g) 6 kap. 2 § denna lag om särskilda upplysningar i förvaltningsberättelsen.
- f) 6 kap. 1 § denna lag, i den del paragrafen hänvisar till 6 kap. 1 § första–tredje styckena årsredovisningslagen om förvaltningsberättelsens innehåll,
- g) 6 kap. 2 § denna lag om särskilda upplysningar i förvaltningsberättelsen, *samt*
- h) 6 kap. 3 § denna lag, när det gäller hänvisningarna till 6 kap. 3 § första stycket årsredovisningslagen.*

Denna lag träder ikraft den 1 januari 2015 och ska tillämpas för räkenskapsår som påbörjas efter den 31 december 2014.

2 Bakgrund

2.1 Livförsäkringssparandets särdrag

Försäkringsföretagens grundläggande uppgifter är att tillhandahålla försäkringsskydd genom att samla och utjämna privatpersoners och företags försäkringsrisker (särskilt inom skadeförsäkring) samt att stärka privatpersoner och företagares framtida ekonomiska välfärd (särskilt inom livförsäkring). Förenklat avser skadeförsäkring försäkringsskydd för ekonomiska skador hänförliga till egendom eller vållande, medan livförsäkring avser ekonomiskt skydd hänförligt till den försäkrades liv. Därigenom bidrar utbetalningar från livförsäkringar till försäkringstagarens eller annan förmånstagares försörjning vid pensionering, sjukdom eller dödsfall. Det är därför vanligt att inbetalda premier från livförsäkringar förvaltas av försäkringsföretaget under många år, ibland över ett halvt sekel. Förvaltningen behöver ske på ett sätt som tillgodoser såväl intresset av en hög avkastning som att utlovade garantier och ingångna avtal kan fullgöras.

Det är alltid försäkringsföretag som äger tillgångarna i vilka inbetalda livförsäkringspremier placeras. Det har historiskt sett också varit försäkringsgivaren som valt i vilka tillgångar som premierna ska placeras och hur dessa tillgångar ska förvaltas. Från 1990-talet har dock försäkringstagaren fått tillgång till försäkringsprodukter med större möjligheter att välja placeringar i försäkringen. Det skedde först inom ramen för fondförsäkringar, där försäkringstagaren får välja placeringar bland av försäkringsbolaget erbjudna investeringsfonder. På senare år har också utvecklats s.k. depåförsäkringar, där försäkringstagaren kan välja att premierna placeras även i andra slag av tillgångar.

Ett sparande i en livförsäkring har vissa likheter med andra former av långsiktigt sparande där medel överlämnas till annans förvaltning, t.ex. en bank eller annan extern kapitalförvaltare. Även

då görs investeringarna i syfte att förbättra framtida välfärd. Vid direktspårning i andelar i en investeringsfond är också förvaltningen av tillgångarna i fonden kollektiv på ett sätt som påminner om kapitalförvaltningen i ett livförsäkringsbolag, även om kundernas tillgångar i ett fondbolag, till skillnad från i försäkringsbolagen, genom ett förvaringsinstitut hålls helt åtskilda från fondbolaget. I båda fallen begränsar lag eller avtal och interna regler vilka investeringar som är tillåtna att göra.

Utfallet från en livförsäkring är många gånger beroende av om driftskostnaderna under förvaltningen blir större eller lägre än beräknat. Detta gäller i regel, men inte alltid, inom ömsesidigt verkande livförsäkringsbolag där det inte finns någon aktieägare som bär risken för vinster och förluster hänförliga till förändringar i driftskostnader. Även i vinstutdelande livförsäkringsföretag, och även i andra typer av långsiktig kapitalförvaltning som erbjuds av andra typer av förvaltare, kan dock förvaltaren genom avtal ha förbehållit sig rätten att justera avgiftsuttaget om vissa slag av specificerade kostnadsökningar inträffar. Således sker t.ex. inlösen och utdelning av andelar i en investeringsfond efter avdrag för specificerade kostnader.

Kännetecknande för livförsäkringssparande jämfört med annat långsiktigt sparande är att storleken på förmånerna ofta är beroende av försäkringsrisker i ett kollektiv av försäkrade. Beroendet avser framför allt risken för att de övriga försäkrade i kollektivet avlider senare eller tidigare än beräknat. Ibland är förmånerna också beroende av andra förhållanden i ett mer eller mindre föränderligt kollektiv. Det kan gälla en kollektiv utjämning av avkastning från en gemensamt förvaltd förmögenhetsmassa eller motsvarande utjämning av driftskostnader. Livförsäkringssparandets beroende av förändringar i aktuariella och andra kollektiva förhållanden avseende övriga försäkringstagare är det som typiskt sett skiljer det från andra slag av långsiktigt sparande hos en extern kapitalförvaltare. Den största skillnaden är emellertid möjligheten att genom försäkringar köpa ett försäkringsskydd för risken att leva länge.

Beroendet av andras förhållanden kan vara mer eller mindre långtgående beroende på villkoren för livförsäkringen. Således kan livförsäkringsföretag avtala med försäkringstagarna om att de ska bära vissa aktuariella risker. Det finns exempelvis grupp-försäkringar där utfallande förmåner är beroende av t.ex. dödlighet

eller andra aktuariella förhållanden i en på förhand bestämd grupp, t.ex. en viss yrkesgrupp.

En annan skillnad mellan vissa former av livförsäkring och annat långsiktigt sparande gäller de bristande möjligheterna att under sparandetiden och vid behov utnyttja värdet av en livförsäkring för annat ändamål genom överlåtelse eller inlösen. Det är mycket sällsynt att det finns en andrahandsmarknad för försäkringar och återköpsmöjligheterna kan vara begränsade genom lag eller avtal. Så gäller för pensionsförsäkring där pensionen inte får börja utbetalas före 55 års ålder, även om man kan få tillstånd till förtida uttag om det finns särskilda skäl. Även andra skatterättsliga begränsningar finns för återköp och överföring av pensionsförsäkringar. Annat långsiktigt sparande, i t.ex. andelar i investeringsfonder eller s.k. strukturerade sparandeprodukter, kan däremot normalt överlätas eller lösas in under sparandetiden, även om det kan finnas begränsningar för hur snabbt det kan ske. Å andra sidan finns det sedan länge kapitalförsäkringar där ett återköp kan ske minst lika snabbt som vid annat sparande. Den frivilliga och senare lagstadgade flytträtten som infördes i början respektive mitten av 2000-talet har minskat skillnaderna ytterligare.

Sedan i slutet av 1990-talet finns också möjligheter till individuellt pensionssparande (IPS) med motsvarande restriktioner för överlåtelse och inlösen som vid en pensionsförsäkring. Pensions-spararen i IPS kan flytta pensionssparavtalet till ett annat pensions-sparinstitut.

2.2 Det svenska pensionssystemet

2.2.1 Den allmänna pensionen

Den 1 januari 1999 infördes ett nytt ålderspensionssystem i Sverige. Det nya pensionssystemet – den allmänna pensionen – består av inkomstpension, garantipension och premiepension. För många kompletteras den allmänna pensionen med tjänstepension och privat pensionssparande (se avsnitt 2.6.3–2.6.5).

2.2.2 Inkomstpension

Inkomstpensionen är avgiftsbaserad på så sätt att alla pensionsavgifter ger pensionsrätt. Hela livsinkomsten ligger till grund för den framtida pensionen. Systemet är till största delen ett fördelningssystem, dvs. ett försäkringssystem där de inbetalda avgifterna betalar samma års utbetalningar.

2.2.3 Garantipension

Syftet med garantipensionen är att ge en grundtrygghet till den som aldrig haft några inkomster eller som har haft mycket låga sådana. Genom garantipensionen ersätts även de som före 2003 hade ett särskilt grundavdrag för pensionärer vid den dåvarande skatteberäkningen. Garantipensionens storlek räknas av till viss del mot annan pension från ålderspensionssystemet. den räknas också av mot vissa andra pensionsinkomster, t.ex. änkepension. Däremot sker inte någon avräkning mot tjänstepensioner eller privata pensioner.

2.2.4 Premiepension

Premiepensionen är en del av pensionen som var och en själv får placera i fonder. Den inbetalda avgiften – som utgör 2,5 procent av löner och andra skattepliktiga ersättningar – fonderas. Den enskilde kan själv välja kapitalförvaltare bland en stor mängd fonder. Drygt hälften av spararna har gjort aktiva val inom systemet.

För den som har avstått från att välja fonder placeras medlen i premiesparfonden som förvaltas av Sjunde AP-fonden. Ett flertal förändringar av reglerna genomfördes 2010. Sjunde AP-fonden administrerar nu flera olika sparalternativ. Utöver generationsfonder finns även placeringsalternativ med olika riskprofil.

När premiepensionen tas ut väljer man mellan traditionell livförsäkring och fondförsäkring.

2.3 Företagsformer på försäkringsmarknaden

2.3.1 Försäkringsaktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar

Såväl livförsäkringsverksamhet som skadeförsäkringsverksamhet kan bedrivas i ett försäkringsaktiebolag respektive i ett ömsesidigt försäkringsbolag eller en försäkringsförening. Den associationsrättsliga regleringen för dessa företag har moderniserats genom den nya försäkringsrörelselagen (2010:2043, FRL) som trädde i kraft den 1 april 2011. Regleringen har för försäkringsaktiebolag i högre grad än tidigare anpassats till reglerna för aktiebolag i allmänhet. För ömsesidiga försäkringsbolag och understödsföreningar har den anpassats till regleringen för ekonomiska föreningar i allmänhet.¹ Ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar regleras trots detta som två skilda associationsformer i FRL. Den nya försäkringsrörelselagen innebär även en anpassning av den näringsrättsliga regleringen för understödsföreningar till vad som gäller för försäkringsbolag. En understödsförening blir en försäkringsförening när den beviljats koncession enligt FRL.² En försäkringsförening kan även nybildas enligt den nya lagen.

2.3.2 Livförsäkrings- och skadeförsäkringsföretag

Försäkringsföretag indelas i livförsäkringsföretag och skadeförsäkringsföretag beroende på vilken slag av verksamhet som företaget bedriver. Med livförsäkringsföretag avses företag som uteslutande eller så gott som uteslutande bedriver en verksamhet som hänförs till livförsäkring enligt FRL. Dessa regler har sin bakgrund i EG:s försäkringsdirektiv.

För livförsäkringsföretag och skadeförsäkringsföretag gäller i många delar olika rörelseregler, t.ex. om beräkning av försäkrings tekniska avsättningar och kapitalkrav, eftersom verksamheterna i regel skiljer sig åt med hänsyn till åtagandenas karaktär. Liv- och skadeverksamhet får som princip inte heller bedrivas i en och samma

¹ För en närmare beskrivning av huvuddragen i lagstiftningen för aktiebolag och ekonomiska föreningar i allmänhet samt den nya försäkringsföretagsregleringen, se prop. 2009/10:246 En ny försäkringsrörelselag.

² En understödsförening får fortsätta enligt tidigare regler till utgången av år 2014. Om inte föreningen då får koncession enligt FRL och därmed blir en försäkringsförening måste föreningen avvecklas.

juridiska person, men sådana bolag kan ingå i samma företagsgrupp som ibland leds av ett gemensamt holdingföretag.

Såväl försäkringsaktiebolag som ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar kan mot angiven bakgrund uppdelas ytterligare i livförsäkringsaktiebolag respektive skadeförsäkringsaktiebolag, ömsesidiga livförsäkringsbolag respektive ömsesidiga skadeförsäkringsbolag samt livförsäkringsföreningar respektive skadeförsäkringsföreningar.

2.3.3 Traditionella livförsäkringsbolag och fondförsäkringsbolag

Så sent som genom 1982 års försäkringsrörelselag (1982:713) infördes ett generellt förbud mot vinstutdelning till ägarna av livförsäkringsaktiebolag. Dessförinnan var vinstutdelning tillåten. I praktiken förekom vid den tiden endast ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, som åren före lagändringen dessutom hade avstått från att dela ut vinst till aktieägarna.

I början av 1990-talet infördes en speciallagstiftning som innebar att vissa livförsäkringsaktiebolag var vinstutdelande och kunde dela ut vinst till ägarna. Det var bolag med koncession enbart för fondförsäkring och viss tilläggsförsäkring (fondförsäkringsbolag). Till fondförsäkring hänfördes livförsäkringar, som i regel hade litet riskinnehåll, där premierna placerades i värdepappersfonder som försäkringstagaren valt och där försäkringstagaren står den finansiella risken. Övriga livförsäkringsbolag brukade allmänt betecknas som traditionella livförsäkringsföretag.

Genom 1999 års försäkringsrörelsereform (prop. 1998/99:87) återinfördes möjligheten till vinstutdelning i all livförsäkringsverksamhet. Ett livförsäkringsbolag skulle få dela ut vinst men endast om detta framgick av bolagsordningen (se 12 kap. 2 § i 1982 års FRL). Samtidigt upphävdes speciallagstiftningen för fondförsäkringsbolag och det blev möjligt att meddela fondförsäkringar även i livförsäkringsaktiebolag och ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst. Sådana företag förekommer i praktiken samtidigt som utvecklingen medfört nya varianter av försäkringsprodukter. Dessa produkter kan likna såväl fondförsäkring, genom att försäkringstagare bär en finansiell risk och kan välja placeringar, som traditionell försäkring, genom att försäkringen innehåller en nominell eller real garanti. Indelningen i fondförsäkringsföretag

och traditionella livförsäkringsföretag är därför inte lika relevant i dag, även om det fortfarande förekommer att försäkringsföretag begränsar sin verksamhet till enbart fondförsäkring eller mer traditionell försäkring.

2.3.4 Icke-vinstutdelande och vinstutdelande livförsäkringsföretag

Som en följd av lagändringarna i 1999 års reform uppkom mer renodlat två skilda kategorier av livförsäkringsbolag; dels livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst, dels livförsäkringsbolag som får dela ut vinst. Avgörande för indelningen var om företaget kunde dela ut vinst enligt bolagsordningen. Såväl försäkringsaktiebolag som ömsesidiga försäkringsbolag kunde vara av det ena eller andra slaget. En viktig skillnad var dock att i försäkringsaktiebolag sker vinstutdelningen mer diskretionärt till (aktie)ägarna på grund av lag. I ömsesidiga försäkringsbolag gällde dock vinstutdelningsreglerna endast för den form av värdeöverföringar till externa intressenter som var tillåtna i dessa bolag, dvs. avkastning i form av ränta på tillskjutet riskkapital i form av så kallat garantikapital. Storleken på räntan och garantikapitalet bestämdes i avtal mellan bolaget och den externa finansiären (garanten).

I FRL omfattas försäkringsföreningar i huvudsak av samma ordning som ömsesidiga försäkringsbolag. Föreningarna får i likhet med dessa dela ut vinst till externa finansiärer av riskkapital, om det följer av stadgarna. Till skillnad från tidigare tillåts dock externa kapitalinsatser även om det inte finns något behov av driftskapital i rörelsen. Vidare kan vinstutdelning ske i annan form än genom villkor om ränta i avtal med en extern finansiär. Försäkringsföreningar kan alltså vara antingen föreningar som inte får dela ut vinst eller föreningar som får dela ut vinst.

2.3.5 Hybridbolag och andra ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag

Icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag brukar i dagligt tal benämnas för hybridbolag. Detta förklaras av att företagsformen har inslag som kännetecknar såväl ett vanligt aktiebolag, såsom förekomst av aktiekapital och liknande beslutsordning, som ett ömse-

sidigt försäkringsbolag. Det senare gäller framförallt att överskott som inte behövs för förlusttäckning hänförs till försäkringstagarna på grund av vinstutdelningsförbudet. Hybridbolagen brukar därför hänföras till ömsesidigt verkande försäkringsföretag. Inget av begreppen används dock i dag i FRL, utan där ingår hybridbolagen i begreppet livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst.

Till ömsesidigt verkande försäkringsföretag kan man även hänföra ömsesidiga livförsäkringsbolag och försäkringsföreningar. Dessa är nämligen i grunden, i likhet med ekonomiska föreningar i allmänhet, en personassociation där användarna av företagets tjänster (försäkringstagarna) i princip är delägare. Detta kan anses gälla oavsett om företaget kan dela ut vinst eller inte (jfr ekonomiska föreningar i allmänhet). Vi använder fortsättningsvis begreppet ”ömsesidigt verkande försäkringsföretag” i denna vidare betydelse, om inte annat framgår.

2.4 Hänvisningar till associationsrättslig lagstiftning

I 1982 års FRL reglerades associationsrätten för försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag genom fullständiga bestämmelser i den lagen. I FRL regleras däremot associationsrätten genom hänvisningar till regelverket för företag i allmänhet, nämligen aktiebolagslagen (2005:551, ABL) och lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar (FL).

Hänvisningarna har utformats på delvis olika sätt för försäkringsaktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Hänvisningstekniken kan förenklat beskrivas på följande sätt.

- För försäkringsaktiebolag gäller ABL, om inte annat följer av 11 kap. FRL.
- För ömsesidiga försäkringsbolag gäller FL bara om det framgår av 12 kap. FRL.
- För försäkringsföreningar gäller FL om inte annat framgår av 13 kap. FRL.

Den valda tekniken innebär att i sak samma regler kan gälla för de tre försäkringsföretagsformerna även om regleringen i FRL är olika. Vidare kan skillnader gälla för olika företagsformer enbart därför att reglerna i ABL och FL är olika. Det gäller alltså att uppmärksamma och analysera om och när så är fallet. Om man vill

uppnå enhetliga associationsrättsliga särregler om överskottshandling för livförsäkringsföretag kan det således vara nödvändigt att ändra på tre olika ställen i FRL och på delvis olika sätt.

2.5 Försäkringsföretagens associationsrättsliga särdrag

2.5.1 Aktiebolag visavi försäkringsaktiebolag

Aktiebolag

Aktiebolag enligt ABL är s.k. kapitalassociationer. En aktie utgör en ägarandel i ett aktiebolag. Aktieägaren har rätt att delta och rösta på bolagsstämmor samt ta del av bolagets vinst i form av aktieutdelning eller andra lovliga värdeöverföringar. Aktieägarna har även rätt till bolagets överskott vid likvidation.

Aktiekapitalet och antalet aktier i bolaget kan förändras genom nyemission och fondemission respektive sammanläggning och uppdelning av aktier. Aktier kan även vara av olika slag i fråga om rösträtt och företrädesrätt till utdelning. Att aktierna normalt är fritt överlåtbara brukar anses utgöra en del av minoritetsskyddet. Det finns även andra minoritetsskyddsregler, såsom en rätt för mindre aktieägare att få sina aktier inlösta av majoritetsaktieägare.

Aktiebolagets egna kapital består av bundet och fritt eget kapital. Som bundet eget kapital redovisas aktiekapital, uppskrivningsfond och, i förekommande fall, en reservfond. Under fritt eget kapital eller ansamlad förlust redovisas fria fonder var för sig, balanserad vinst eller förlust samt nettovinst eller -förlust för räkenskapsåret.

Det bundna kapitalet är underkastat särskilda begränsningar av betydelse för möjligheterna att dela ut vinst och göra andra värdeöverföringar. Ianspråktagandet av aktiekapitalet för återbetalning till aktieägarna är också underkastat särskilda restriktioner. Vidare finns bestämmelser om tvångslikvidation när aktiekapitalet har förbrukats genom att skulderna överstiger tillgångarna i viss omfattning (s.k. kontrollbalansräkningsregler).

Ett aktiebolag är hierarkiskt uppbyggt, vilket innebär att ett bolagsorgan kan ge riktlinjer och anvisningar till ett underordnat organ. Bolagsstämman är det överordnade organet där aktieägarna utövar sin bestämmanderätt över bolagets verksamhet. På stämman utses i normalfallet en styrelse som svarar för bolagets organisation

och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Bolagsstämman utser i normala fall även revisor. Styrelsen väljer i sin tur en verkställande direktör som ska sköta den löpande förvaltningen.

Försäkringsaktiebolag

Regleringen av försäkringsaktiebolag vilar i stora delar på principer som gäller också för allmänna aktiebolag. Som angetts tidigare gäller numera ABL också direkt med de avvikelser som följer av FRL. De avvikelser som förekommer har motiverats främst av den särskilda verksamhet som drivs i ett försäkringsaktiebolag men även av hänsyn till EU-rätten.

En viktig avvikelse från allmän aktiebolagsrätt är att aktier i ett försäkringsaktiebolag inte får förvärfvas fritt utan Finansinspektionens tillstånd krävs för större förvärv.

Även möjligheterna att låna upp medel är mer begränsade för ett försäkringsaktiebolag än för ett allmänt aktiebolag. Upplåning i ett försäkringsaktiebolag får ske endast för vissa ändamål och inom ramen för vissa begränsningar.

Försäkringsrörelse kan drivas i såväl publika som privata försäkringsaktiebolag. FRL gör emellertid inte någon annan skillnad mellan de två kategorierna än vad som gäller för aktiebolag generellt än när det gäller möjligheten att sprida aktier och andra värdepapper och att på en organiserad marknadsplats handla med sådana värdepapper. Det sagda innebär t.ex. att de strängare kraven på ett publikt aktiebolags ledning gäller även för privata försäkringsaktiebolag.

För försäkringsaktiebolagen gäller vidare från allmän aktiebolagsrätt avvikande bestämmelser bl.a. om nedsättning av aktiekapitalet, fission, fusion och likvidation, vilka syftar till att genom Finansinspektionens prövning tillgodose försäkringstagarnas intressen.

De mera betydande särregler som uppställts i FRL gäller livförsäkringsaktiebolagen. Om bolagsordningen i ett sådant bolag inte innehåller bestämmelser om vinstutdelning till aktieägarna, får vinst inte delas ut.

Icke vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag

I ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst har aktieägarna endast begränsade ekonomiska rättigheter. De har visserligen rätt att vid nedsättning av aktiekapitalet återfå aktiernas nominella belopp och vid likvidation få tillbaka ett belopp som svarar mot andelen, men de har inte rätt till det överskott som uppstår av bolagets verksamhet. Överskott från år när verksamheten utvecklas gynnsamt ansamlas i stället i bolagets konsolideringsfond, om inte bolagsstämman beslutar att det ska tillgodoräknas försäkringstagarna som garanterad eller villkorad återbäring. Under år när verksamheten går med förlust kan å andra sidan det ansamlade överskottet användas för förlusttäckning.

Liksom i andra aktiebolag ligger bestämmanderätten i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst hos aktieägarna. Genom den reform som genomfördes 2004 för att motverka risker för intressekonflikter (prop. 2003/04:109) har dock aktieägarnas inflytande begränsats i dessa livförsäkringsaktiebolag. Bland annat ska en majoritet av styrelseledamöterna vara oberoende från aktieägarna. Vidare har bolagsstämman och styrelsen i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst en skyldighet att se till att försäkringstagarna inte tillfogas otillbörliga nackdelar till andra intressegruppers fördel.

Försäkringstagarna i ett bolag som inte får dela ut vinst har ett begränsat inflytande över hur verksamheten drivs. Detta inflytande vilar på en bestämmelse i FRL om att minst en av styrelseledamöterna ska utses av försäkringstagarna eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem.

Icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag kan som en följd av vinstutdelningsförbudet endast ha bundet eget kapital. Såsom bundet eget kapital redovisas alltså både aktiekapitalet och konsolideringsfonden.

2.5.2 Ekonomiska föreningar visavi ömsesidiga försäkringsbolag respektive försäkringsföreningar

Ekonomiska föreningar

En ekonomisk förening enligt FL är en sammanslutning av fysiska och/eller juridiska personer (medlemmar). Utmärkande är att föreningen genom ekonomisk verksamhet främjar medlemmarnas

ekonomiska intressen och att medlemmarna deltar som konsumenter, leverantörer eller på annat sätt. Medlemmarna är både ägare av föreningen och deltagare i föreningens verksamhet som fordringsägare och, ibland, låntagare. En ekonomisk förening har inget eget vinstsyfte, på det sätt aktiebolaget har. Detta hindrar dock inte att föreningens verksamhet drivs så att vinst uppstår och inte heller att vinstutdelning är ett led i medlemsnyttan. Även vissa avsteg från de ovan angivna kraven på en ekonomisk förenings syfte och verksamhet är möjliga (se prop. 2009/10:246 s. 207 f.).

En ekonomisk förening är en öppen association, vilket innebär att antalet medlemmar inte är fastställt på förhand och att det kan variera med tiden. En effekt av att medlemsantalet ändras är att också storleken av föreningens kapital förändras. Skyddet för tredje man är därför inte lika starkt som i ett aktiebolag. Medlemskapet är fritt, personligt och kan inte överlåtas. Däremot kan de ekonomiska rättigheter som är knutna till själva andelen i föreningen, den s.k. andelsrätten, överlåtas.

Medlemmarna bidrar till föreningens finansiering genom betalning av insatser. Lagen kräver att medlemmarna betalar en insats, men reglerar inte insatsens storlek eller när och hur den ska betalas.

Medlemskapet ger inflytande över föreningen genom rösträtt på föreningsstämman. Varje medlem har som huvudregel en röst, men undantag kan medges i stadgarna. Vidare kan medlemmarnas beslutanderätt på föreningsstämman, genom bestämmelser i stadgarna, helt eller delvis överlämnas åt särskilt valda representanter, s.k. fullmäktige.

Liksom i aktiebolag är den ekonomiska föreningens interna organisation hierarkisk. Föreningsstämman utser normalt styrelse och revisor. I större föreningar ska styrelsen välja en verkställande direktör. I mindre föreningar kan styrelsen fullgöra även en verkställande direktörs uppgifter.

Av kravet på att medlemmarnas ekonomiska intressen ska främjas följer att en ekonomisk förening i princip ska dela ut överskottet i verksamheten till medlemmarna. Utdelning ska i huvudsak ske i proportion till varje medlems deltagande i denna. Vid bedömningen av hur stort överskott som kan delas ut till medlemmarna måste hänsyn tas till föreningens behov av konsolidering.

Medlemmarna har inte något personligt ansvar för en ekonomisk förenings förpliktelser. Verksamheten bygger på självfinansiering där föreningens kapital byggs upp med medlemsinsatser och uppkomna överskott. Det finns emellertid en möjlighet att genom förlags-

insatser ta in riskkapital från andra än medlemmar. För att inte en för stor andel av det egna kapitalet ska utgöras av kapital från utomstående är möjligheten till förlagsinsatser från andra än medlemmar på visst sätt begränsad.

Reglerna om överskottsutdelning och annan användning av föreningens egendom finns i 10 kap. FL. Föreningens medel får betalas ut till medlemmarna endast i form av överskottsutdelning, återbetalning av medlemsinsatser, utbetalning vid nedsättning av medlemsinsatsernas belopp och utskiftning vid föreningens likvidation. Med överskottsutdelning avses gottgörelse och vinstutdelning.

I årsredovisningen ska ekonomiska föreningar, i likhet med aktiebolag, dela upp eget kapital i bundet och fritt eget kapital. Under bundet eget kapital redovisas insatser, uppskrivningsfond, reservfond och kapitalandelsfond. Medlemsinsatser och förlagsinsatser redovisas var för sig. Under fritt eget kapital eller ansamlad förlust redovisas fria fonder var för sig, balanserad vinst eller förlust samt nettovinst eller -förlust för räkenskapsåret.

I ett betänkande har föreslagits en ny lag om ekonomiska föreningar som ersätter FL (se SOU 2010:90; En ny lag om ekonomiska föreningar).

Ömsesidiga försäkringsbolag

Ett ömsesidigt försäkringsbolag ägs av de försäkringstagare som har köpt en direktförsäkring i bolaget. Försäkringstagarna är alltså både ägare och fordringsägare till bolaget. Grunden för den ömsesidiga företagsformen är ett gemensamt intresse av att verksamheten drivs på ett sätt som är fördelaktigt för dem som försäkringstagare. Att försäkringstagarna är delägare innebär att antalet delägare ökar när nya försäkringstagare tillkommer och minskar när försäkringar upphör. Genom bestämmelser i bolagsordningen kan i vissa fall även försäkrade bli delägare. I de s.k. kollektivavtalsbolagen som är uppbyggda med en lika fördelning av makten mellan arbetsgivare och arbetstagare, är t.ex. både försäkringstagare och försäkrade delägare.

Utmärkande för ett ömsesidigt försäkringsbolag har tidigare varit att det drivs med delägarnas personliga ansvar som grund. Efter lagändringar som trädde i kraft år 2000 är utgångspunkten att delägarna inte är personligt ansvariga för bolagets förpliktelser. I

bolagsordningen för ett skadeförsäkringsbolag kan dock andra delägare än konsumenter och dödsbon fortfarande göras ansvariga för försäkringsbolagets förbindelser. Tidigare fanns inom livförsäkring även en möjlighet att, i stället för att uttaxera, sätta ned försäkringsbelopp och tilldelad återbäring. Även denna bestämmelse togs bort år 2000.

Ett ömsesidigt försäkringsbolag får inte bildas utan garantikapital, om det inte finns särskilda skäl. Garantikapitalet fungerar som start- och rörelsekapital och ska betalas tillbaka när det inte längre behövs för att driva rörelsen och kapitalkraven inte hindrar det. Garantikapitalet är därför närmast att betrakta som ett lån, även om det i årsredovisningen redovisas som eget kapital. I övrigt bygger den ömsesidiga verksamheten på självfinansiering. Bolagets kapital byggs upp framför allt med inbetalade försäkringspremier och uppkomna överskott.

Möjligheterna till ytterligare finansiering av verksamheten är i praktiken begränsade. Garantikapitalet kan ökas under rörelsens gång, men även det kapitalet måste betalas tillbaka när det inte längre behövs. Det finns numera också möjligheter att ta upp förlagsinsatser. Annan begränsad upplåning får ske endast under samma förutsättningar som de som angetts ovan för försäkringsaktiebolag.

Den ekonomiska nytta en delägare kan få av verksamheten kommer inte honom eller henne till del som vinstutdelning. I stället kan överskott som inte är nödvändigt för förlusttäckning eller framtida konsolidering återgå till delägarna i form av återbäring eller sänkta premier. Även garanter, dvs. de personer som skjutit till garantikapital, kan få del av överskott, men i så fall ska det anges i bolagsordningen att vinst kan delas ut till dessa och i vilken ordning det ska ske. Detsamma gäller för förlagsandelsinnehavare, dvs. personer som skjutit till kapital i form av förlagsinsatser. Vinstutdelning till garanter och förlagsandelsinnehavare kan dock ske bara i den mån utdelningsbara medel finns i bolaget, vilka beräknas på liknande sätt som i försäkringsaktiebolag och allmänna aktiebolag. Det har ansetts att ränta kan utgå på garantikapital, men att vinstutdelningsbegränsningen gäller även för räntebetalningar (se prop. 1998/99:87 s. 299).

Att försäkringstagarna också är delägare medför att de har möjlighet till inflytande över bolaget genom att de som ägare kan utöva rösträtt på stämman. I många fall kan dock denna delägarrätt utövas endast indirekt, eftersom det är vanligt förekommande att rösträtten på bolagsstämman tillkommer representanter för del-

ägarna, s.k. fullmäktige. Detta ska i så fall anges i bolagsordningen, där det även får regleras hur de delegerade ska utses. Delegerade kan utses t.ex. genom omröstningar bland delägarna eller av i bolagsordningen särskilt angivna intresseorganisationer. I FRL fastslås att minst hälften av fullmäktige ska utses av delägarna eller av organisationer som kan anses företräda delägarna (se 12 kap. 38 § FRL). I sammanhanget ska också nämnas att garantier kan ha rösträtt enligt bestämmelser i bolagsordningen (se 12 kap. 11 § första stycket 8). Skyldigheten att betala tillbaka garantikapital när det inte längre behövs har motiverats av en önskan att begränsa garanternas inflytande.

Den interna organisationen i ett ömsesidigt försäkringsbolag är hierarkisk och bolagsstämman utser i regel styrelsen, men det kan finnas andra regler i bolagsordningen. Stämman har dock inte full förfoganderätt över vilka som ska utses till styrelseledamöter i ett ömsesidigt livförsäkringsbolag, eftersom det har införts samma krav på att majoriteten av styrelsen ska vara oberoende som gäller för livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

Försäkringsföreningar

Enligt FRL betecknas försäkringsföreningar som en särskild associationsform, skild från ömsesidiga försäkringsbolag. I likhet med sådana bolag ger dock ingåendet av försäkringsavtalet upphov till medlemskap i föreningen och syftet med dess verksamhet är också att främja försäkringstagarnas ekonomiska intressen (se 13 kap. 1 § FRL). Försäkringstagarna är även – i likhet med huvudprincipen för ömsesidiga försäkringsbolag och ekonomiska föreningar – både delägare och fordringsägare i företaget.

Även för försäkringsföreningar gäller normalt att överskott som genererats och ackumulerats i företaget, och som inte behövs för att täcka framtida förluster, någon gång ska tillfalla försäkringstagarna i form av återbäring. I likhet med ömsesidiga försäkringsbolag finns regelmässigt inga andra intressenter än försäkringstagarna med anspråk på överskottet (jfr SOU 2005:55 s. 65). Regleringen av överskottsutdelning och annan användning av försäkringsföreningens egendom finns numera i 10 kap. FL och 13 kap. FRL. Reglerna motsvarar dem som gäller för ömsesidiga försäkringsbolag.

Bestämmelserna om medlemsinsatser i FL ska enligt FRL inte gälla försäkringsföreningar utan i stället ska behovet av startkapital tillgodoses genom att medlemmarna eller annan kan tillskjuta verksamhetskapital som ska återbetalas när det inte längre behövs (se 13 kap. 5 § FRL). Vinstutdelningsreglerna i 10 kap. FL ska gälla för vinstutdelning till dem som tillskjutit verksamhetskapital. Försäkringsföreningar ska, i likhet med ömsesidiga försäkringsbolag, inte behöva göra avsättningar till reservfond enligt 10 kap. 6 § första stycket FL. I övrigt ska reglerna i FL om reservfond i huvudsak gälla även för försäkringsföreningar på motsvarande sätt som för ömsesidiga försäkringsbolag.

På liknande sätt som för ömsesidiga försäkringsföretag medges inom vissa ramar förlagsinsatser av motsvarande slag som i ekonomiska föreningar i allmänhet. I likhet med ömsesidiga försäkringsbolag kan behov av startkapital tillgodoses genom s.k. verksamhetskapital som ska betalas tillbaka när det inte längre behövs. Det uppställs inte heller något förbud mot vinstandels- eller kapitalandelslån i försäkringsföreningar (jfr prop. 2009/10:246 s. 359).

Även när det gäller årsredovisningen ska försäkringsföreningar, i likhet med ömsesidiga försäkringsbolag – utöver vissa fonder med främst redovisningsmässig bakgrund – redovisa den nya konsolideringsfonden som eget kapital. Även de nya kapitalformerna verksamhetskapital och förlagsinsatser ska redovisas som eget kapital i årsredovisningen enligt 5 kap. 4 § lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag (ÅRFL).

Reglerna för understödsföreningarna

Som tidigare framgått ersätter företagsformen försäkringsföreningar den företagsform som omfattades av den numera upphävda lagen (1972:262) om understödsföreningar (UFL). För understödsföreningar föreskrevs att vid bokslutet skulle årsvinsten för varje verksamhetsgren (det av intäkterna som inte har gått åt till att täcka kostnaderna) avsättas till en så kallad försäkringsfond (se 23 § UFL). När försäkringsfonden enligt en försäkringsteknisk utredning överstiger premiereserven med tillägg av en tjugondel får enligt paragrafen hela eller en del av det överskjutande beloppet undantas från fonden om stadgarna medger det. Medel kunde även undantas från försäkringsfonden med Finansinspektionens med-

givande, om det inte kunde äventyra föreningens förmåga att fullgöra sina förpliktelser.

Understödsföreningens stadgar skulle ange grunderna för fondbildning och hur medel som inte ingår i försäkringsfonden ska användas. De ska även innehålla bestämmelser om återbäring om sådan ska förekomma. En understödsförening reglerade på så sätt frågor om överskottsutdelning i form av återbäring och annan användning av föreningens egendom i stadgarna.

I understödsföreningar har som eget kapital i årsredovisningen tagits upp Fond för verkligt värde, Övriga fonder och vinst eller förlust för räkenskapsåret (5 kap. 4 § 4 ÅRFL). Enligt 33 § bilaga 3 till Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd (FFFS 2008:26) om årsredovisning i försäkringsföretag redovisar understödsföreningar som Övriga fonder ”sådana överskotts-fonder som ska förekomma enligt stadgarna”.

2.6 Olika klassificeringar av livförsäkringar

2.6.1 Döds- och livsfallsförsäkring

Som vi tidigare behandlat är livförsäkringar förenklat uttryckt sådana försäkringar som avser olika ekonomiska risker kopplade till en enskild individs levnad. Det kan avse de ekonomiska konsekvenserna för efterlevande av att den försäkrade dör tidigt (dödsfallsförsäkring). Det kan också avse de ekonomiska konsekvenserna för en försäkrad av att leva länge och därmed inte kunna försörja sig med arbete eller annat sparande (livsfallsförsäkring).

Risken att bli sjuk eller att råka ut för en olycka kan hänföras till levnadsrisker och omfattas av livförsäkringar. Men levnadsrisker kan även hänföras till skaderisker och klassificeras som skadeförsäkring.³ Vissa försäkringar för sjukdom och olycksfall ska dock betraktas som livförsäkring enligt FRL. Det är sådana sjuk- och olycksfallsförsäkringar som gäller för längre tid än fem år, under obestämd tid eller till dess den försäkrade uppnått viss ålder och som normalt får sägas upp av försäkringsgivaren endast om det framgår av avtalet.

³ Det finns ett antal levnadsrisker som inte hänförs till livförsäkring, t.ex. arbetslöshet och sjukdomsfall. En lång sjukförsäkring klassificeras exempelvis inte som en livförsäkring då det utfallande beloppet är oberoende av om den försäkrade lever eller inte vid en viss tidpunkt.

Olika rörelserregler gäller enligt FRL beroende på om en försäkring ska klassificeras som en livförsäkring eller skadeförsäkring. Detta gäller bl.a. placeringsregler och värdering av åtagandena. Endast undantagsvis har det betydelse om en försäkring klassas som en dödsfalls- eller livsfallsförsäkring. En särbestämmelse gäller om beräkning av solvensmarginal enligt avvikande procenttal för sådana försäkringar som gäller enbart för dödsfall (se 7 kap. 12 § FRL). Det finns också en dispensgrund kopplad till om företaget endast meddelar vissa försäkringar av mindre värde som infaller vid dödsfall (se 1 kap. 20 § FRL).

2.6.2 Personförsäkring enligt försäkringsavtalslagen

Med personförsäkring avses enligt försäkringsavtalslagen (2005:104, FAL) individuell livförsäkring, sjukförsäkring och olycksfallsförsäkring (se 1 kap. 2 § FAL). Med kollektiv personförsäkring avses enligt den lagen såväl grupppersonförsäkring (se 19 kap. FAL) som kollektivavtalsgrundad personförsäkring (se 20 kap. FAL).

2.6.3 Tjänstepensionsförsäkring och annan pensionsförsäkring

Begreppet pensionsförsäkring finns inte definierat i FRL utan definieras i inkomstskattelagen (1999:1229, förkortad IL). Begreppet används ofta i dagligt tal för försäkringar som ska trygga försörjningen vid ålderdomen, ålderspension. I den bemärkelsen är det fråga om en livsfallsförsäkring. Begreppet pensionsförsäkring är även ett samlingsbegrepp för försäkringsavtal som omfattar ålderspension och efterlevandepension. I dessa fall innefattar begreppet pensionsförsäkring, trots namnet, såväl livsfalls- som dödsfallsmoment.

Begreppet tjänstepensionsförsäkring finns definierat såväl i FRL som i IL. Med detta begrepp avses i FRL en livförsäkring som har samband med yrkesutövning och där utbetalning av försäkringsbelopp (engångsbelopp eller periodiska utbetalningar) är beroende av att en eller flera personer uppnår eller förväntas uppnå en viss ålder samt en livförsäkring som meddelas som tillägg till sådana livförsäkringar (se 1 kap. 8 § FRL och prop. 2004/05:165 s. 124 och 219 f.). I skattelagstiftningen definieras tjänstepensionsförsäkring i

stället som en pensionsförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för. Med tjänstepensionsförsäkring avses enligt skatterätten också en pensionsförsäkring som – sedan en anställd avlidit – tecknats av en arbetsgivare till förmån för den anställdes efterlevande och som arbetsgivaren har åtagit sig att betala samtliga premier för (se 58 kap. 7 § IL). Begreppen i de båda lagarna överensstämmer i huvudsak. FRL:s definition är dock vidare, främst eftersom även försäkringar som skatterättsligt är kapitalförsäkringar ingår. En annan skillnad är att det enligt FRL:s definition inte krävs att arbetsgivaren ska ha åtagit sig att betala samtliga premier (se prop. 2005/06:165 s. 123).

Begreppet pensionsförsäkring i FRL ingår alltså endast som ett delmoment av begreppet tjänstepensionsförsäkring. Begreppet används då i den vidare betydelsen eftersom även tilläggsförsäkringar ingår. Mot bakgrund av EU:s tjänstepensionsdirektiv gäller i stället olika rörelseregler enligt FRL beroende på om en försäkring klassas som en tjänstepensionsförsäkring eller annan livförsäkring. Detta gäller bl.a. placeringsregler och värdering av åtagandena. Det är alltså snarare denna skiljelinje som är av intresse enligt FRL. Av den anledningen finns det därför inte heller några speciella rörelseregler för annan pensionsförsäkring än tjänstepensionsförsäkring.

Skatterättsligt är en försäkring att anse som en pensionsförsäkring endast om den uppfyller vissa villkor (se 58 kap. 4, 6 och 8–16 b §§ IL). Konsekvensen är att avdrag medges vid premieinbetalningen inom vissa begränsningar, att avkastningsskatt tas ut med en lägre procentsats än annars och att inkomstbeskattning sker i samband med utbetalningen. Övriga livförsäkringar klassificeras skatterättsligt som kapitalförsäkringar.

2.6.4 Kollektivavtalsgrundad tjänstepensionsförsäkring och annan tjänstepensionsförsäkring

En tjänstepension omfattar förenklat pensionsförmåner som följer av ett anställningsförhållande. Till grund för dessa förmåner finns i allmänhet en pensionsutfästelse från arbetsgivaren till den anställda. Pensionsutfästelsens förmåner kan framgå indirekt av ett kollektivavtal (kollektivavtalsgrundad tjänstepension) eller genom ett försäkringsavtal mellan arbetsgivaren och den anställda (individuell

tjänstepension). En individuell tjänstepension kan tecknas då kollektivavtal saknas eller för att försäkra förmåner som ligger utanför kollektivavtalets ramar.

Det vanligaste sättet för en arbetsgivare att säkerställa att denne har en ekonomisk möjlighet att fullgöra sin pensionsutfästelse är att köpa en tjänstepensionsförsäkring till förmån för den anställde i ett försäkringsföretag. Arbetsgivaren kan även säkerställa åtagandet på annat sätt, exempelvis genom en avsättning till en pensionsstiftelse eller i balansräkningen enligt lagen (1967:531) om tryggnad av pensionsutfästelse m.m.

En privat livförsäkring köps av den enskilde som därför är både försäkringstagare och försäkrad. I skattelagstiftningen ställs krav på att den försäkrade ska vara försäkringstagare i fråga om annan pensionsförsäkring än tjänstepensionsförsäkring (se 58 kap. 9 § IL). Om försäkringen omfattar en dödsfallsförsäkring förekommer även förmånstagare i form av anhöriga.⁴

När det gäller tjänstepensionsförsäkringar, såväl individuella som kollektivavtalsgrundade, är arbetsgivaren i normalfallet försäkringstagare, medan den anställde är försäkrad.⁵ Ett avtal om tjänstepensionsförsäkring inkluderar följaktligen tre parter, nämligen försäkringsföretaget, arbetsgivaren och den anställde. Därutöver involverar kollektivavtalsgrundade tjänstepensionsförsäkringar även kollektivavtalsparterna, i egenskap av de parter som förhandlar om pensionsförmånens utformning och storlek och, inom flertalet avtalsområden, även en eller flera valcentraler. Dessa ansvarar bl.a. för att teckna pensionsavtal med arbetsgivare och försäkringsavtal för arbetsgivarnas räkning. Valcentralerna samlar även in och fördelar premier till valbara försäkringsgivare samt ansvarar för informationsgivning till arbetsgivare och anställda. Utöver dessa parter förekommer även, i de fall efterlevandepension utbetalas, förmånstagare.

Vem som äger en livförsäkring har ingen betydelse varken i skatte- eller trygghandhållande. Däremot påverkar ägandet förfoganderätten över försäkringen, dvs. vem som har rätt att exempelvis återköpa, överlåta och göra ändringar i försäkringsavtalet. Om den försäkrade även är försäkringstagare äger denne i princip helt rätten

⁴ Enligt IL begränsas förmånstagarkretsen till:

- make, maka eller sambo, och

- barn till den försäkrade eller till dennes make, maka eller sambo.

För vissa äldre försäkringar kan även barnbarn ingå i förmånstagarkretsen.

⁵ Även då det skulle kunna finnas fall där arbetstagaren i stället är försäkringstagare är utgångspunkten i diskussionsunderlaget att så inte är fallet.

att förfoga över försäkringen själv, dock inom ramen för de inskränkningar som föreskrivs i IL. En tjänstepensionsförsäkring som ägs av arbetsgivaren disponeras i stället av denne. Genom ett oåterkalleligt förmånstagarförordnande inskränks dock arbetsgivarens förfoganderätt genom krav på att den försäkrade lämnar sitt samtycke. Även för den här typen av försäkringar gäller förfoganderätten inom ramen för de inskränkningar som föreskrivs i IL.

I lagstiftningssammanhang har bedömts att det inte bör införas några särskilda rörelse- eller tillsynsregler för kollektivavtalsgrundade försäkringar och att de särförhållanden som finns när det gäller sådana försäkringar i stället ska beaktas inom ramen för de allmänna rörelsereglerna (se prop. 1998/99:87 s. 317–324 samt prop. 2009/10:246 s. 225).

2.6.5 Förmånsbestämd och premiebestämd tjänstepension

En arbetsgivares utfästelse om tjänstepension kan vara antingen förmånsbestämd eller premiebestämd. Den premiebestämda tjänstepensionen karaktäriseras av att kollektivavtalsparterna eller arbetsgivare och arbetstagare utanför kollektivavtal kommit överens om att en viss procent av den anställdes lön årligen ska avsättas till arbetstagarens pension. Den framtida ersättningen bestäms av storleken på inbetalningarna och avkastningen på dessa. En förmånsbestämd tjänstepension kännetecknas däremot normalt av att det antingen i kollektivavtalet, om försäkringen erbjuds inom ramen för ett kollektivavtal, eller, vid individuell tjänstepension, i någon form av pensionsutfästelse utlovas att pensionen ska utgöra en viss procent av den pensionsgrundade lönen som den anställda har vid pensioneringstillfället. Det förekommer också lösningar som kan ses som en mellanform, t.ex. alternativ ITP (s.k. tiotaggarlösning) där en förmånsbestämd lösning omvandlas till en premiebestämd försäkring. Det innebär att det i grunden finns ett avtal om förmånsbestämd pension, men att det i kollektivavtalet finns inskrivet möjligheten att för vissa lönedelar omvandla den kostnad som arbetsgivaren har för den förmånsbestämda pensionen till en premiebestämd lösning (s.k. frilagd premie) eller göra annan liknande överenskommelse.

Det finns inte några rörelseregler i FRL som direkt knyter an till om pensionsutfästelsen är förmåns- eller premiebestämd och inte heller definieras begreppen där. Skillnaderna kan dock beaktas

inom ramen för mera allmänna bestämmelser om bl.a. värdering av åtaganden och placeringar.

2.6.6 Traditionell försäkring och fondförsäkring

Fondförsäkring definieras enligt FRL som livförsäkringar som är anknutna till fonder vilka förvaltas av fondförvaltare som har rätt att driva fondverksamhet enligt lagen (2004:46) om investeringsfonder (se 2 kap. 12 § FRL). För fondförsäkring gäller att premierna ska placeras i de fonder som försäkringstagaren, eller i tjänstepensionssammanhang den försäkrade, bestämmer även om försäkringsföretaget får begränsa antalet fonder. Vidare får utdelning och ersättning vid inlösen av andelarna bara användas för förvärv av nya andelar i anknutna fonder och för utbetalning eller betalning av kostnader enligt försäkringsavtalet (se 6 kap. 33 § FRL).

Fondförsäkringens värde är kopplat till värdet på andelarna i de valda fonderna och försäkringsföretaget lämnar i normalfallet inte någon garanti för hur stora utbetalningarna kommer att bli. Fondförsäkringsavtalet innehåller ett visst försäkringsmoment, vanligtvis är dödsfallskyddet 99 procent eller 101 procent av värdet på de underliggande fondandelarna. Fondförsäkringen kan även kombineras med ett belopp utöver, eller i stället för det aktuella fondandelsvärdet. Det är försäkringsföretaget som äger tillgångarna men försäkringstagaren, eller i tjänstepensionssammanhang den försäkrade, står placeringsrisken. För fondförsäkring finns särskilda rörelse regler om placeringar och beräkning av avsättningar. Dessa bygger på att åtagandet i väsentlig grad är kopplat till värdet på produkterna och att andelarna i fonderna motsvarar åtagandet.

Begreppet traditionell livförsäkring definieras inte i FRL. Tidigare användes begreppet traditionella livförsäkringsbolag får sådana bolag som inte var vinstutdelande fondförsäkringsbolag (jfr prop. 2009/10:246 s. 417). Sedan vinstutdelningsförbudet upphävts och fondförsäkring och annan livförsäkring får meddelas i samma företag används inte längre denna beteckning.

Begreppet traditionell försäkring används i stället för att definiera livförsäkringar med en garanterad ränta, men där överskott som inte är garanterade kan utgå som tillägg till utfallande belopp. Till den traditionella livförsäkringen hör också att det är försäkringsföretaget som, inom ramen för FRL:s begränsningar, bestämmer hur de inbetalda premierna ska placeras.

För livförsäkringar som varken är fondförsäkringar eller traditionella livförsäkringar finns det inget enhetligt begrepp. Ibland används begreppet depåförsäkringar för försäkringar som liknar fondförsäkringar, men med den skillnaden att placeringarna kan göras även i andra tillgångar än investeringsfonder. I likhet med vad som gäller för fondförsäkringar är det försäkringsföretaget som är den formella ägaren av tillgångarna i en sådan försäkring, ofta kallad depåförsäkring. Även vid denna försäkringsform står försäkringstagaren placeringsrisken. För placeringar och beräkning av avsättningar gäller motsvarande som för fondförsäkring. För olika slag av garantiprodukter förekommer olika benämningar och för sådana gäller i större utsträckning samma rörelseregler som för traditionell livförsäkring.

Trots att depåförsäkring i delar liknar fondförsäkring inkluderas denna försäkringsform i samma försäkringsklass som traditionella försäkringar. I den mån denna och liknande försäkringsformer behandlas i diskussionsunderlaget benämns dessa för traditionella försäkringar utan garanti.

Traditionell livförsäkring, och således även depåförsäkring, får meddelas av såväl vinstutdelande som icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Även fondförsäkring kan numera meddelas av samtliga företagsformer som förekommer på försäkringsmarknaden, även försäkringsföreningar (se 2 kap. 12 § FRL och prop. 2009/10:246 s. 393).

Även om depåförsäkringar i lagstiftningen betecknas som traditionella försäkringar ingår denna försäkringsform inte i de resone-mang som förs om traditionella försäkringar i betänkandet, utan i de sammanhangen avses med begreppet endast traditionella livförsäkringar med garanti.

2.6.7 Riskförsäkringar och sparförsäkringar

Livförsäkringar kan delas upp i riskförsäkringar och försäkringar med sparmoment (sparförsäkringar). Hur en specifik försäkring ska benämnas styrs av försäkringsavtalets innehåll. Beroende på hur avtalsvillkoren utformas och på hur riskerna kombineras i produkter hos försäkringsföretaget kan försäkringsprodukten även vara en kombination av sparförsäkring och riskförsäkring.

Vad som är relevant vid en uppdelning i riskförsäkringar och sparförsäkring är vilket syfte försäkringen har. I en försäkring med

sparmoment är syftet att en del av premierna som betalas in förr eller senare ska betalas ut till försäkringstagaren eller annan ersättningsberättigad, med tillägg för eventuell avkastning. En ren riskförsäkring däremot syftar enbart till att åstadkomma ett skydd mot risken för att en viss händelse inträffar under avtalstiden.

Avsikten med pensionssparande är, som tidigare framgått, att jämna ut konsumtionen över livstiden genom att föra över resurser från yrkesverksamma år till pensionsåren. Det är därför naturligt att pensionssparandet sker i försäkringar med sparmoment. Sparmoment kan också finnas i andra former av dödsfalls- och livsfallsförsäkring,

För en livsfallsförsäkring syftar sparandet i princip till att utbetalning ska ske till den person som har tecknat försäkring. Om försäkringen saknar tidsbegränsad utbetalning, dvs. är livsvarig, ger den ett ekonomiskt skydd även vid ett långt liv.

Eftersom utbetalningarna beror på storleken på de premier som har betalats in är det fråga om en försäkring med sparmoment. Enligt försäkringsavtalet ska utbetalningen påbörjas vid en viss ålder, om den försäkrade då lever. Avtalet kan antingen ge rätt till en engångsutbetalning eller till periodiska utbetalningar för en viss tid eller under den återstående livstiden. Om försäkringen saknar efterlevandeskydd kan den försäkrades död dock medföra att utbetalningarna aldrig påbörjas eller att de upphör innan värdet av försäkringen har förbrukats. Här finns en osäkerhetsfaktor som aldrig i förväg kan anges till en viss storlek. Om den försäkrade skulle avlida dessförinnan överförs försäkringsvärdet till övriga försäkringstagare i kollektivet i form av s.k. arvsvinster. Detsamma gäller om den försäkrade avlider under påbörjad utbetalningsperiod. Detta gäller däremot inte om försäkringen omfattas av efterlevandeskydd och det finns förmånstagare som har rätt till det utfallande beloppet. Systemet med arvsvinster innebär att livsfallsförsäkringen finansieras gemensamt av försäkringstagarna. En uppskattning av deras storlek baseras på företagets – vid varje tidpunkt – gällande antaganden om dödlighet. En förmögenhetsomfördelning sker således mellan sådana försäkringstagare som avlider tidigare än förväntat och sådana som lever längre än förväntat. Som påpekats ovan gäller detta inte om den försäkrade tecknat ett efterlevandeskydd och förmånstagare finns.

Arvsvinster beaktas redan i premieberäkningen och därefter i beräkningen av försäkringstekniska avsättningar och garanterat

värde. Tillägg kan sedan göras under försäkringstiden för ytterligare, erfarenhetsbaserad arvsvinst.

Sammantaget beror den slutgiltiga storleken på det utfallande beloppet såväl på villkoren i försäkringsavtalet och avkastningen som på vad som händer i beståndet som den försäkrade delar risker med. Först i efterhand kan man således avgöra hur stort sparandet blev. Under försäkringstiden kan dock storleken av sparandet beräknas mer eller mindre säkert. Det sker t.ex. i årliga värdebesked till de försäkrade i vilket såväl storleken av den garanterade återbäringen som det preliminärt fördelade överskottet redovisas.

Även utbetalning från en dödsfallsförsäkring kan ske till en insatt förmånstagare eller till dödsboet. För det fall att utbetalningen endast ska ske om den försäkrade avlider före en viss ålder är det fråga om en ren riskförsäkring, eftersom avtalet förlorar allt värde om försäkringsfall aldrig inträffar. Är avtalets innehåll däremot sådant att utbetalning ska ske oavsett när dödsfallet inträffar ingår däremot ett sparmoment i försäkringen.

Kombinerade dödsfalls- och livsfallsförsäkringar

I försäkringsavtal kombineras ofta dödsfallsrisker och risker för lång levnad, exempelvis i en s.k. sammansatt försäkring, där försäkringsbeloppet betalas ut både om den försäkrade uppnår en viss ålder eller avlider dessförinnan. Exempelvis kan villkor om en livsvarig utbetalning till den försäkrade kombineras med villkor om en periodisk ersättning till de efterlevande i det fall att den försäkrade avlider före en viss ålder. Efterlevandeskyddet betalas då ut oberoende av om den försäkrade hunnit spara ihop något pensionskapital eller inte. Om den försäkrade uppnår en ålder som överstiger den i avtalet angivna åldern upphör dödsfallsförsäkringen att gälla. Skulle han eller hon avlida innan denna ålder upphör i stället livsfallsförsäkringen att gälla. I båda fallen syftar försäkringen till att utbetalning alltid ska ske, oavsett om mottagaren i slutändan blir den försäkrade och/eller dennes efterlevande. Försäkringen innehåller således både ett risk- och ett sparmoment. Den försäkrade kan i stort sett uppnå samma försäkringsskydd genom att teckna två separata försäkringar – en riskförsäkring för dödsfall respektive en sparförsäkring utan skydd för efterlevande vid dödsfall.

En modernare form av sammansatta försäkringar är försäkringar där sparmomentet kan motsvaras av ett återbetalningsskydd. Det

innebär att efterlevandeskyddet utgår från det pensionskapital som finns vid ett dödsfall, och det är detta värde som betalas ut till efterlevande under den avtalade utbetalningstiden.

En annan variant är försäkringsavtal som kan bestå av både risk och sparmoment och där utbetalningsålder, vald utbetalningsperiod och förmånstagarförordnande är gemensam för de sparmoment som ingår i avtalet. Det är numera den vanligaste formen av tjänstepensionsavtal, men förekommer även inom privat försäkring.

2.7 Övergripande om intressekonflikter i livförsäkringsföretag

Ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar

Ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar är båda ett utflöde av själva idén att många ska sluta sig samman för att utjämna sina risker och bolagsformen har också en mycket lång historia såväl i Sverige som utomlands. Ett ömsesidigt försäkringsbolag och en försäkringsförening är just en sammanslutning av försäkringstagare i en association som saknar i huvudsak andra intressenter i form av aktieägare eller fordringsägare. De kan emellertid ha finansiärer av externt riskkapital vilket kan innebära intressekonflikter i förhållande till försäkringstagarna. I normalfallet renodlas dock intressesättningarna till sådana inom kollektivet av försäkringstagare och andra ersättningsberättigade samt till sådana mellan försäkringstagarna och en anställd företagsledning.

Intressekonflikterna i ömsesidiga livförsäkringsbolag skiljer sig inte principiellt från de intressekonflikter som finns i kooperativa företag i allmänhet. I praktiken är de dock ofta svårare att hantera och får större konsekvenser än i flertalet andra kooperativa företag. Det beror främst på kombinationen av dels en svåröverskådlig verksamhet som har stor ekonomisk betydelse för försäkringstagaren, dels att livförsäkringsavtal ofta är långsiktiga och innebär en bundenhet under en avsevärd tid till företagets finansiella situation där förmånerna utfaller först efter flera decennier, kanske 30–50 år.

Mot bakgrund av dessa förhållanden har få enskilda försäkringstagare tillräcklig kunskap eller intresse nog för att sätta sig in i och följa verksamheten. Det framstår därför för många försäkringstagare som rationellt att överlämna beslutsmakten till andra som fullgör deras uppgifter som ägare på stämman, dvs. till fullmäktige-

ledamöter. Detta kan dock ge upphov till intressekonflikter genom att de senare tillgodoser intressen som inte nödvändigtvis är bäst för försäkringstagarna. Samtidigt kan fullmäktige också vara till fördel för att lösa intressekonflikter mellan olika försäkringstagare genom att en sådan ordning förhindrar mer aktiva försäkringstagare att sluta sig samman och fatta beslut på stämman som ensidigt gynnar deras intressen på övriga försäkringstagares bekostnad.

I ömsesidiga livförsäkringsföretag och livförsäkringsföreningar kan det finna stora intressekonflikter mellan olika försäkringstagare – det kan vara olika generationers intressen som måste hanteras. Risken är större om företaget meddelar olika slag av försäkringar. Samtliga försäkringstagare har intresse av så låga omkostnader som möjligt och det finns bl.a. en risk för att mer konkurrensutsatta produkter subventioneras av andra försäkringar. Intressekonflikter finns även i överskottshanteringen, särskilt om olika kollektiv har olika stora överskott. Detta eftersom det finns en risk för att överskott kan användas för att subventionera olönsamma försäkringar.

Det kan också finnas intressekonflikter mellan ägarna (försäkringstagarna) eller fullmäktige och företagsledningen. Företagsledningens manöverutrymme begränsas dock genom riktlinjer av olika slag, vars strikthet beror på vilket diskretionärt utrymme försäkringstagarna eller fullmäktige önskar att företagsledningen ska ha.

En risk för intressekonflikt som brukar framhållas är att främst företagsledningen på olika sätt berikar sig själv på försäkringstagarkollektivets bekostnad. Detta kan ske på i stort sett oändligt många sätt, bl.a. att förmånen som ledningen får inte står i proportion till värdet av deras arbetsinsatser. Ett annat sätt att missgynna försäkringstagarna, som visserligen inte gynnar företagsledningen rent ekonomiskt, men som kan vara minst lika kostsamt för försäkringstagarna, är att ha en alltför omfattande eller kostsam administrationen i form av dyra kontorslokaler och mycket personal. Vidare kan företagsledningen gentemot försäkringstagarna ha motstridiga intressen vad gäller rörelsens omfattning och inriktning. Företagsledningen kan t.ex. vilja att bolaget ger sig in på nya marknader såväl geografiskt som produktmässigt av prestige- eller karriärsskäl, som för de befintliga försäkringstagarna innebär en omotiverad risk utan motsvarande nytta.

Det kan således sägas att det i det rena ömsesidiga bolaget och livförsäkringsföreningen kan finnas intressekonflikter mellan

olika försäkringstagarkollektiv, mellan försäkringstagarkollektivet och fullmäktige samt mellan olika försäkringstagarkollektiv eller fullmäktige och företagsledningen.

Livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst

De intressekonflikter som redogjorts för ovan mellan olika försäkringstagare finns även i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst (hybridbolag). Även här kan en från försäkringstagarna fristående aktör (aktieägaren) vare ett sätt att, i likhet med ett fullmäktige, balansera olika intressemotsättningar mellan försäkringstagargrupper. De svenska hybridbolagen har inte uppkommit genom att ett försäkringstagarkollektiv överlåtits beslutsmakten till annan, utan genom att tidigare vinstutdelande bolag mer eller mindre frivilligt övergått till en verksamhet som inte omfattar vinstutdelning. Vinstutdelningsförbudet lagfästes därefter. Att det faktiskt gick till på det sättet hindrar dock inte att det kan finnas goda skäl för konstruktionen.

Det är fullt möjligt att en ägare (till livförsäkringsaktiebolaget) som driver annan försäkringsverksamhet anser att det mycket blygsamma aktiekapitalet ger tillräcklig avkastning i form av olika samordningsvinster med den övriga rörelsen, t.ex. i form av den goodwill som ett brett produktutbud under gemensamt varumärke ger kombinerat med bättre kostnadstäckning för integrerade affärssystem. Ett hybridbolag fungerar nämligen i stort sett som ett ömsesidigt försäkringsbolag, med den skillnaden att det finns ett litet aktiekapital och att det är ägaren av bolaget som, via företagsledningen, bestämmer över bolagets drift. Det finns därför risk för att aktieägaren gynnar sina intressen framför försäkringstagarnas intressen.

Risken med konstruktionen är att ägaren trots liten kapitalinsats frestas att kringgå vinstutdelningsförbudet och tillgodogöra sig medel som tillkommer försäkringstagarna. Denna risk är normalt lägre om ägaren inte är vinstdrivande. Även i sådana fall finns dock risker för att ägaren gynnar andra intressen än försäkringstagarnas och som missgynnar de senare eller någon grupp ekonomiskt.

En annan typ av drivkraft har den som av någon anledning känner särskilt ansvar för vissa gruppers ekonomiska framtid eller kanske till och med har någon slags skyldighet att sörja för en viss grupp. Uppenbara exempel är arbetsgivare och arbetstagar-

organisationer, men man kan också tänka sig andra organisationer. Att medverka till att det meddelas livförsäkring på förmånliga villkor kan anses som ett naturligt led i att fullgöra ett sådant ansvar. Organisatoriskt ligger det nära till hands att bilda ett livförsäkringsbolag med vinstutdelningsförbud, eftersom det möjliggör styrning (genom aktieägandet) från huvudmannen eller huvudmännen samtidigt som det signalerar oberoende (vinstutdelningsförbudet). Här kan man säga att det för ägaren föreligger en dubbel ställning som både huvudman och uppdragstagare (både principal och agent) genom ansvaret att trygga de försäkrade och det direkta förtroendet att sköta bolagets rörelse och indirekt de försäkrades pengar. Det finns då ingen omedelbar intresse motsättning mellan bolagets ägare och de försäkrade; såvida det inte finns andra mellanhavanden. Ägaren har ju bildat bolaget i syfte att tillgodose de försäkrades intressen. Det skulle kunna vara så att det är ägaren/huvudmannen som själv betalar premierna till bolaget och då signalerar bolagskonstruktionen oberoende från huvudmannen. Bolagskonstruktionen är ett alternativ till att driva försäkringsrörelsen inom t.ex. en arbetsgivares företag.

Generellt kan man säga att ju starkare drivkraft som ägaren har att tillgodose försäkringstagarnas intressen desto mindre är risken för att de intresse motsättningar som alltid finns mellan ägare och försäkringstagare ska leda till att försäkringstagarnas intressen inte tillvaratas av ägaren eller av företagsledningen. Detta är dock inte entydigt en fördel för försäkringstagarna. I de flesta fall finns den mest grundläggande intresse motsättningen mellan företaget och kunderna; företaget vill tjäna så mycket pengar som möjligt på kunderna och kunderna vill betala så lite som möjligt för de varor eller tjänster som de tillgodogör sig. Denna intresse motsättning antar man oftast att den främst tas om hand genom konkurrens mellan olika företag (och eventuellt genom myndighetsingripanden). Om företaget drivs i kundernas intresse, t.ex. konsument- eller producentkooperativ eller ett enligt ömsesidiga principer drivet livbolag, förändras denna mekanism, vilket i och för sig mycket väl kan vara till försäkringstagarnas fördel men också innebära ett minskat konkurrensstryck. Särskilt om de försäkrade är mer eller mindre tvingade, t.ex. på grund av sin relation till en arbetsgivare, att anlita bolaget kan detta innebära begränsningar i produktutbudet.

En ägare till ett hybridbolag som inte har något uttalat intresse av att ta tillvara försäkringstagarnas intresse, förutom den nytta

som nöjda kunder utgör, innebär en större fara för dessa, eftersom det finns en drivkraft att utnyttja det diskretionära utrymmet till egen fördel. Den risken påverkas av om försäkringstagaren är inlåst utan att kunna flytta sitt sparande. Även risken för transaktioner som strider mot försäkringsavtalet och lag ökar med en ägare som har gentemot försäkringskollektivet motstående intressen. En sådan situation kan uppstå genom att ägaren gör bedömningen att det är mer lönsamt att dränera livbolaget än att odla dess livskraftiga oberoende eller genom att ägaren överlåter aktierna i bolaget till någon annan.

Det blir därmed en uppgift för tillsynen att försöka se till så att försäkringstagarna inte blir lidande av de motstående intressena. Vinstutdelningsförbudet har den fördelen från ett tillsynsperspektiv att det entydigt förbjuder felaktigt prissatta transaktioner med livbolaget, svårigheten i tillsynen är i stället att dra gränsen för när otillbörliga transaktioner föreligger. Även om tillsynen skulle vara fullständigt effektiv i att stoppa otillbörliga transaktioner bör det noteras att det är en betydande skillnad från försäkringstagarnas perspektiv mellan en ägare som gör sitt bästa för att gynna dem så mycket som möjligt och en ägare som gör sitt bästa för att missgynna dem.

Man kan således hävda att drivkraften hos ägaren/ägarna är avgörande för bolagets utveckling och försäkringstagarnas villkor. På detta sätt skiljer sig livbolag visserligen inte principiellt från företag i allmänhet. Konsekvenserna för dessa kan dock i praktiken vara mycket allvarigare och intressekonflikterna svårare att hantera. I likhet med vad vi konstaterat för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar beror det på kombinationen av dels en svåröverskådlig verksamhet som ofta har stor ekonomisk betydelse för försäkringstagaren, dels att livförsäkringsavtal ofta är långsiktiga och innebär ett beroende under lång tid av företagets finansiella förvaltning. På grund av vinstutdelningsförbudet utesluts vissa ägarkonstellationer, det är t.ex. omöjligt att tänka sig att ett hybridbolag skulle kunna vara börsnoterat. Något hårdraget skulle man kunna säga att det endast är ägare av två slag som är intresserade, nämligen sådana som har en genuin drivkraft att driva bolaget i försäkringstagarnas/försäkrades intresse (t.ex. intresseorganisationer och försäkringskoncerner som vill ha ett bredare produktutbud) och sådana som har rakt motsatt intresse. En fråga är om risken för den senare typen av ägare ska föranleda att hela konstruktionen med hybridbolag förkastas. I viss mån

beror svaret på denna fråga av vilken bedömning man gör av möjligheten att genom sträng ägarprövning utesluta ägare med fel drivkrafter. Svaret på frågan beror också på en bedömning av tillsynens möjligheter att upptäcka otillåtna transaktioner.

Det finns en viktig skillnad mellan ömsesidiga försäkringsbolag och hybridbolag vad gäller utövandet av beslutanderätt över rörelsen. Som sagt kan man se överlämnandet av beslutsmakt till ett hybridbolag som ett alternativt sätt, till att tillsätta en företagsledning, för försäkringstagarna att bemästra intressekonflikterna inom kollektivet och även att klara av problemen med kollektivt beslutsfattande. Överlåtnad av beslutsmakt till en annan association kontrollerad av en annan ägare är dock oåterkalleligt till skillnad från delegation av makt till en företagsledning. Skulle ägandet av hybridbolaget komma i olämpliga händer är det formella manöverutrymmet begränsat för försäkringstagarna. I ett ömsesidigt försäkringsbolag finns det däremot möjligheter för försäkringstagarna att ena sig och avsätta en företagsledning som bedöms klart olämplig.

Skillnaden behöver dock i praktiken inte vara så djupgående. Det är viktigt att påpeka att möjligheten för en ägare av ett hybridbolag att driva rörelsen framgångsrikt om de försäkrade är djupt missnöjda är begränsad. Det kan vara så att missnöjda försäkrade har lika stor möjlighet att driva fram ett kontrollägarskifte i ett hybridbolag som att byta företagsledning i ett ömsesidigt företag. Den stora faran är däremot att dessa företag drivs med ett annat intresse än försäkringstagarnas bästa för ögonen utan att dessa är medvetna om det.

Vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag

Affärsidén för ett vinstutdelande livbolag är att meddela livförsäkring till försäkringstagare och att erhålla vinst på verksamheten som sedan kan utdelas till ägaren eller ägarna av bolaget. Liksom för ömsesidigt verkande företag bygger verksamheten i grunden på att medel samlas in från försäkringstagarna som förvaltas under lång tid för att sedan betalas ut vid försäkringsfall. Verksamheten kan sägas bestå av två principiellt olika delar, nämligen att förvalta insamlade medel och att sköta den komplicerade men i grunden försäkringsadministrativa uppgiften att beräkna risker och premier samt sköta skaderegleringen. Ramarna för verksamheten bestäms av försäkringsavtalen i vid bemärkelse och lagstiftning. Graden av

diskretionärt utrymme för bolagen i verksamheten bestäms alltså i grunden genom dessa källor, varav den förstnämnda är föremål för marknadens inflytande.

Vinstutdelande bolag startas av någon i syfte att tjäna pengar på att meddela livförsäkring. Den i vanliga företag grundläggande intresse motsättningen mellan, i vid bemärkelse, säljare och köpare föreligger då med oförminskad styrka. Här skiljer sig alltså det vinstutdelande aktiebolaget från det icke vinstutdelande i så måtto att i det senare kan det vara så att ägaren har ett med de försäkrade mer eller mindre (beroende på ägaren) samordnat intresse. Denna motsättning hanteras i vanliga företag av konkurrens. Förutsättningarna för konkurrens och i viss mån statlig reglering och tillsyn är alltså avgörande för hur väl denna intresse motsättning tas om hand. Det är svårt att bedöma hur väl dessa faktorer kan bemästra intresse motsättningen mellan säljare och köpare vad gäller traditionella livprodukter. Det bör dock noteras att eventuella bristande förutsättningar skulle kunna vara ett skäl till att ömsesidiga konstruktioner är så vanliga.

Hur man än ser på saken har bolaget genom sina organ och sin personal ett betydande inflytande över försäkringstagarnas ekonomiska utfall från försäkringen, såväl genom förvaltningen av tillgångar som genom den försäkringsmässiga sidan av rörelsen. Risken för att bolaget inte handlar i försäkringstagarnas intresse är i mångt och mycket beroende på försäkringsavtalens utformning och måste anses högre på svårövervakade områden. Om bolaget exempelvis utfäst viss (relativt låg) försäkringsersättning i framtiden, dvs. lovat viss avkastning på inbetalade premier, så finns en betydande drivkraft att placera på ett sätt som med stor säkerhet uppfyller löftena även om en högre risknivå i kapitalförvaltningen skulle vara fördelaktig för försäkringstagarna. Försäkringstagarna och tillsynen har svårt att upptäcka förfaranden av sådan art.

I ett vinstutdelande aktiebolag finns inga hinder, varken formella eller reella, mot ett spritt ägande och t.ex. en börsnotering. Ur försäkringstagarnas perspektiv är intresse motsättning mellan ägare och företagsledning mindre intressant. En stark ägare som kraftfullt styr företagsledningen kan vara lika bra eller dåligt för försäkringstagarna som en företagsledning som av någon anledning har den reella makten över bolagets skötsel. En aspekt är dock att i de fall det finns en stark företagsledning och svaga ägare är det svårare att få till stånd en förändring av skötseln genom missnöjesyttringar från försäkringstagarna.

3 Allmänna utgångspunkter

3.1 Utredningens uppdrag

Enligt utredningsdirektiven ska utredningen analysera flytträtt av försäkringssparande och vissa andra livförsäkringsfrågor med huvudsakligt syfte att stärka försäkringstagarnas intressen.

Utredningen ska kartlägga i vilken utsträckning det för närvarande är möjligt att flytta försäkringssparande och de villkor som gäller för en sådan flytt. Mot bakgrund av kartläggningen av flytträttsmarknaden ska utredaren lämna förslag till lagstiftning om *flytträtt för försäkringssparande* avseende avtal som har tecknats före den 1 juli 2007 och redovisa de för och nackdelar som förslaget innebär. Om förslaget innebär att nu gällande bestämmelser om flytträtt bör revideras, ska utredaren även presentera ett sådant förslag.

Ett införande av retroaktiv flytträtt skulle innebära att dagens mer begränsade flytträttsmarknad utvidgas. En flytt innebär att ett nytt försäkringsavtal tecknas, normalt till nya villkor. Det är av vikt att försäkringstagarna ges goda möjligheter att förstå skillnaderna och att utvärdera olika försäkringsalternativ. Utredaren ska därför analysera om nya regler angående flytträtt motiverar ändrade krav på information.

Utredaren ska analysera gällande regler om konsolideringsfond och föreslå hur *överskottshanteringen i livförsäkringsföretag som drivs enligt ömsesidiga principer* bör regleras i framtiden. Det är motiverat med en tydligare reglering av fördelningen av överskott mellan olika kollektiv av försäkringstagare som bidrar med riskkapital i ömsesidigt drivna försäkringsföretag. Återbäringen i ömsesidigt drivna försäkringsbolag – som normalt inte är garanterad enligt försäkringsavtalen och för vilka försäkringstekniska avsättningar därför inte görs – har periodvis varit omfattande i förhållande till den i avtalet garanterade ersättningen. Detta förhållande måste

också ställas mot de bärande tankarna bakom EU:s reglering av försäkringsverksamhet. Utredaren ska mot denna bakgrund analysera konsumentskyddsaspekterna i det nuvarande systemet med ofördelade medel i konsolideringsfonden. De förslag som utredaren lägger fram ska ge försäkringstagarna i ömsesidigt verkande försäkringsföretag ett fullgott konsumentskydd.

I ett hybridbolag ska allt överskott som inte behövs för bolagets konsolidering tillfalla försäkringstagarna. Till följd av vinstutdelningsförbudet utgör aktiekapitalet i hybridbolag en mycket liten del av riskkapitalet. Ändå är det aktieägarna i ett sådant bolag som har det dominerande inflytandet över verksamheten. Grundproblemet med hybridbolagen är att försäkringstagarna – trots att de bidrar med i stort sett hela riskkapitalet – endast har begränsade möjligheter att utöva inflytande över styrningen av bolaget. Utredaren ska därför föreslå hur *försäkringstagarna* kan ges ett ökat inflytande över styrningen i hybridbolaget och i så fall i vilka former ett sådant inflytande bör utövas samt överväga om de åtgärder som föreslås kan bedömas tillräckliga – beaktat de förslag som lämnas beträffande konsolideringsfonden – för att det inte ska anses motiverat med en tvingande ombildning till vinstutdelande verksamhet eller till ett ömsesidigt försäkringsbolag.

En ombildning av ett hybridbolag till vinstutdelande verksamhet får inte antas försämra försäkringstagarnas rätt till ansamlade och framtida överskott. Samtidigt har regeringen uttalat att ombildningsreglerna inte i onödan skulle utformas så restriktivt att ekonomiskt befogade förändringar av verksamheten i praktiken omöjliggörs. Antalet ombildningar till vinstutdelande försäkringsaktiebolag har varit få. Detta är en av orsakerna till att det i dag saknas en etablerad praxis för hur en ombildning ska bedömas. Det finns en osäkerhet om vad som utgör övervärden i bolaget och även beträffande vilka kostnader som ska bäras av försäkringstagar-kollektivet respektive aktieägarintresset vid en ombildning. Andra viktiga frågor i samband med ombildning rör informationsgivningen till försäkringstagarna och minsta valdeltagande för att en omröstning ska vara giltig. Även i detta sammanhang är frågor om flytträtt aktuella. Utredaren ska således överväga vilka förändringar som bör göras för att skapa tydlighet i reglerna om ombildning till vinstutdelande verksamhet och som ökar försäkringstagarnas möjligheter att utöva inflytande över ombildningen.

3.2 Sambanden mellan de frågor som utredningen behandlar

Redan av utredningsdirektiven framgår att det finns olika samband mellan de frågor som utredningsuppdraget ska omfatta, dvs. överskottshantering i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag, insyn och inflytande i hybridbolag, flytträtt av livförsäkringssparande och ombildning av hybridbolag till vinstutdelande.

Såsom nyss framgått är enligt utredningens mening de associationsrättsliga reglerna för överskottshanteringen av grundläggande betydelse för övriga frågor. Om försäkringstagarna svarar för riskkapitalet i företaget uppkommer ett större behov av insyn och inflytande än annars. Utredningen anser således att insyns- och inflytandefrågorna bör avgöras utifrån de motiv som bär upp försäkringsrörelselagstiftningen i denna del, dvs. skyddsaspekter relaterat till försäkringstagarnas finansiering av riskkapital, snarare än att tillgodose ett försäkringstagarintresse i vid mening av att en viss företagsform bedriver verksamheten företagsekonomiskt effektivt.¹

De anspråk på riskkapital som de facto finns hos försäkringstagarna måste beaktas i samband med flytt av värdet av pensionsförsäkringar från ett ömsesidigt verkande företag.² Även ”inflytt” av pensionskapital från nya försäkringstagare till sådana bolag berör befintliga försäkringstagares anspråk på riskkapital i en eller annan form. I likhet med vad som gäller vid nyteckning kommer befintliga försäkringstagares anspråk på riskkapital att bära risker som inte nya försäkringstagare bär direkt genom försäkringsavtalet. Om ett ömsesidigt verkande försäkringsföretag exempelvis betalar flyttkostnader för inflyttande försäkringstagare finansieras det antingen av de avgifter som andra försäkringstagare betalar eller genom att det befintliga riskkapitalet, som andra försäkringstagare har anspråk på, används för att täcka kostnader och förluster som hänför sig till anskaffningen av nya försäkringstagare. De grunder som används för den löpande fördelningen av överskott under avtalstiden måste rimligen ha betydelse vid bestämmandet av vilket värde som kan flyttas från det ömsesidigt verkande försäkringsföretaget. Det bör

¹ Ibland framhålls exempelvis att den vinstutdelande aktiebolagsformen skulle vara att föredra eftersom den underlättar anskaffningen av riskvilligt kapital.

² Även i företag i allmänhet kan anspråk på riskkapital omvandlas till en fordringsrätt i vissa situationer utan att kapitalet dessförinnan underkänns som riskkapital enligt associationsrättslig lagstiftning, som bästa kapital enligt solvensreglerna eller som eget kapital enligt internationella redovisningsstandarder. Detta gäller exempelvis aktiekapital som kan sättas ned efter beslut på bolagsstämma och därefter utbetalas till aktieägaren (jfr även återbetalning av medlemsinsatser i ekonomiska föreningar i samband med medlems avgång.).

dock beaktas om och, i så fall, vilken betydelse det bör ha, att flytt av överskott som kan användas som riskkapital sker innan utbetalning på grund av försäkringsfallet.

Detsamma gäller vid en ombildning eller annan övergång till en vinstutdelande livförsäkringsverksamhet. Även i dessa sammanhang måste beaktas, dels att försäkringstagarna tidigare svarat för denna form av riskkapital, dels de grunder som gäller för den löpande fördelningen av överskott. Det måste även här beaktas i vad mån man ska värdera, tilldela och fördela överskott på ett annat sätt än vid en flytt av värdet av livförsäkringen. Redan här bör dock anmärkas att situationen i ombildningsfallet är annorlunda åtminstone för icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, eftersom det efter ombildningen är aktieägaren som ska svara för riskkapitalet och därmed har rätt till uppkomna överskott. Andra verksamhetsförändringar i form av överlåtelse av försäkringsbestånd, fusion och delning kan mer likna flytt av värdet av livförsäkringar genom att ett kollektiv av försäkringstagare övergår till ett nytt försäkringsföretag. Dessa verksamhetsförändringar skiljer sig dock från flyttfallet genom att det är försäkringsföretaget som initierar ”flytten” samtidigt som de enskilda försäkringstagarna har små möjligheter att förhindra denna. De har i bästa fall en möjlighet att flytta värdet av försäkringen till ett annat företag.

Utredningen har också identifierat ett behov av att förtydliga gränsdragningen mellan ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst respektive inte får dela ut vinst. Det är även här motiverat med en tydligare reglering av hanteringen vid fördelningen av överskott mellan olika kollektiv av försäkringstagare som bidrar med riskkapital i ömsesidigt verkande försäkringsföretag (se utredningsdirektiven och avsnitt 2.7). Detta har inte bara betydelse för vad som bör gälla för den löpande överskottshanteringen i sådana företag, utan också för vad som bör gälla vid verksamhetsändringar i form av överlåtelse, fusion, och likvidation. Vidare bör regler om försäkringsföretagens finansieringsmöjligheter och dess former vara väl anpassade till om företaget får dela ut vinst och övriga förutsättningar som respektive företagsform tillämpar i sin överskottshantering.

Om det saknas en tydlig reglering av fördelningen av överskott mellan olika kollektiv av försäkringstagare som bidrar med riskkapital i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar, blir den insyn och det inflytande som försäkringstagare som huvudregel har i sådana företag föga värd, eftersom hanteringen och för-

delningen av riskkapitalet inte går att förutse eller överblicka för försäkringstagarna. På så sätt stärker tydligare överskottsregler värdet av försäkringstagarnas insyn och inflytande i sådana företag.

3.3 Försäkringstagarskydd som motiv för särregleringen

Försäkringsföretagens verksamhet har sedan länge reglerats av speciallagstiftning och varit föremål för statlig tillsyn. Syftet med särregleringen och tillsynen är, i första hand, att skydda försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringsavtal. Skyddsbehovet anses befogat till följd av de allvarliga konsekvenser som kan uppkomma för försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade om ett försäkringsbolag inte kan fullfölja sina åtaganden, utan även av att försäkringsteknik är komplicerad vilket medför dels att det är svårt för andra än fackmän att bedöma och värdera försäkringar och om ett visst bolag hanterar risker effektivt, dels att försäkringsbolagen har ett kunskaps- och informationsövertag i förhållande till försäkringstagarna. Även det förhållandet att försäkringstagaren vid livförsäkring normalt är beroende under lång tid av livförsäkringsbolagets förmåga att förvalta ett sparande och betala ut försäkringsbeloppen, motiverar det särskilda skyddsbehovet.

Skyddsbehovet manifesteras genom näringsrättsliga regler som ska säkerställa att ett försäkringsbolag har möjlighet att fullgöra ingångna försäkringsavtal, såsom krav på tillräckliga försäkringstekniska avsättningar, skuldtäckningstillgångar och kapitalbas. Till detta kommer den särskilda förmånsrätten som gäller för fordran som grundas på försäkringsavtal. Försäkringstagarskyddet kan således delvis kopplas till stabiliteten i enskilda institut, men särregleringen är motiverad av ett skydd för försäkringstagarnas fordringar på försäkringsföretaget inte av ett skydd för försäkringsföretaget i sig (se prop. 2009/10:246 s. 217 och 218). I sammanhanget bör även nämnas att det – till skillnad från andra delar av det finansiella tjänsteområdet – inte har införts någon statlig garanti som skyddar försäkringstagarnas rätt. Avsaknaden av en sådan försäkringsgaranti gör beskriven särreglering än mer betydelsefull.

Syftet med försäkringsrörelselagstiftningen är emellertid inte bara att skydda sådana åtaganden som kräver försäkringstekniska avsättningar och placeringar. Såsom framgår i olika sammanhang,

inte minst av utredningsdirektiven, finns i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag ett skyddsbehov relaterat till överskottsmedel som inte är garanterade enligt avtal och för vilka försäkringstekniska avsättningar inte görs. Dessa tillgångar, som samlas upp i konsolideringsfonden, omfattas inte av den särskilda förmånsrätten och inte heller av solvens- respektive skuldtäckningsregler. Skyddsbehovet för sådana anspråk på ömsesidigt verkande försäkringsföretag manifesteras i stället genom en blandning av associationsrättsliga och näringsrättsliga regler i FRL. Dessa innebär bl.a. att ett livförsäkringsföretag som huvudregel inte får dela ut överskottet till andra än försäkringstagarna (vinstutdelningsförbudet), att stämma och styrelse i sina beslut inte får behandla försäkringstagare otillbörligt, att företaget följer god försäkringsstandard i överskottshanteringen och att särskilda oberoende ledamöter och representanter finns i styrelsen. Särregleringen i denna del är motiverad av ett skydd för försäkringstagarnas anspråk på försäkringsföretagets överskott och inte av ett skydd för försäkringsföretaget i sig. Regleringen har dock som utgångspunkt att överskotten får användas som företagets riskkapital

Begränsningen av försäkringsföretagens möjligheter att genom avtal låsa in försäkringstagare i pensionsförsäkringar under lång tid (den lagstadgade flytträtten) är också en del av försäkringstagarskyddet. Särregleringen i denna del är en blandning av avtals-, skatte- och näringsrättsliga regler. Den har tillkommit mot bakgrund av de mycket långa avtalstider som kännetecknar vissa former av livförsäkringar. Det gäller främst pensionsförsäkringar som enligt skatteregler normalt kan utbetalas först efter 55 års ålder.

Genom flytträtten tillgodoses ett försäkringstagarskydd som kompletterar övriga skyddsregler för försäkringstagare. Den förhindrar en inlåsning av konsumenternas kapital och motiveras mer konkret av den disciplinerande verkan som fri rörlighet har på en marknad. Flytträtten stärker också kundens förhandlingsposition i förhållande till försäkringsföretagen. Genom den lagstadgade flytträtten kan denne värna sitt pensionskapital genom att flytta detta till ett annat försäkringsföretag som bedöms fördelaktigare när det gäller högre avkastning, lägre kostnader eller, rent av, lägre risk.

En minskad inlåsning genom utökad flytträtt kan komma att påverka affärsmodeller som bygger på provisioner och andra ersättningar som är ovanliga utanför försäkringsmarknaden. En utökad information om flyttvärde- och kostnader skulle också innebära förbättrade möjligheter för konsumenterna att göra lämpliga val

utifrån sina ekonomiska förutsättningar och värdera olika rådgivares förslag.

3.4 Konkurrensaspekter som motiv för särregleringen

Den svenska försäkringsmarknaden har, trots sin litenhet relativt många försäkringsföretag och ett brett produktförbud. Samtidigt är många företag i sig inte alltid en fördel på detta område, eftersom försäkringsverksamhet avser hantering av risker där ett stort kollektiv kan ha fördelar i riskspridnings- och kostnadshänseende. Den lagstiftningen som blir aktuell i utredningens fyra frågor är ytterst en särlagstiftning i förhållande till annan lagstiftning, tillkommen för att skydda försäkringstagares intressen. På så sätt är den per definition snarast begränsande för konkurrensen, eftersom den minskar möjligheterna för företag att agera fritt. Nya krav i bestämmelserna medför vidare ökade administrativa kostnader som i ömsesidigt verkande företag finansieras av försäkringstagarna. I vinstutdelande företag kan kostnader överföras till försäkringstagarna t.ex. genom att avgifter höjs.

Ändringar i särlagstiftningen för försäkringsföretag kan dock undantagsvis förbättra konkurrensen. Det gäller om särlagstiftningen innebär hinder för andra företag att etablera sig på en marknad eller meddela samma slag av produkter. Så var exempelvis fallet med den tidigare behovsprincipen som begränsade etableringen av nya försäkringsföretag. Sådana tilläts endast om myndigheterna konstaterade ett behov av ett nytt företag. Vad som särlagstiftningen annars kan tillgodose ur konkurrenssynpunkt är snarast konkurrensneutralitet, dvs. att den utformas så att olika försäkringsföretag varken missgynnas – eller gynnas – i förhållande till andra företag som meddelar samma slag av livförsäkringar på samma marknad. En sådan syn på särregleringen – där fördelarna av konkurrensneutralitet ytterst kommer försäkringstagarna tillgodo – är grundläggande för EU-regleringen på livförsäkringsområdet som är utformad för skapandet av en gemensam marknad.

Utredningens arbete måste, i likhet med vad som vanligtvis gäller för särregleringen för försäkringsföretag, utgå från skyddsbehovet för försäkringstagarna. Våra föreslagna regler bör således vara konkurrensneutrala i fråga om tillämpningsområde och innehåll samt utformas så att de inte leder till högre (administrativa) kostnader än vad skyddsbehovet motiverar.

4 Överskott i livförsäkringsverksamhet – en bakgrund

4.1 Vad är överskott enligt dagens synsätt?

I detta bakgrundsavsnitt behandlas vad man betraktar som överskott inom livförsäkringsföretag i dag. Enligt nuvarande synsätt består överskottet i försäkringsföretag liksom i andra typer av företag bl.a. av ackumulerade vinster som verksamheten genererat. I försäkringsverksamhet utgörs överskottet närmare bestämt av de tillgångar som finns i företaget utöver belopp som avsatts för att uppfylla dels företagets i avtal preciserade åtaganden gentemot försäkringstagarna, dels företagets förpliktelser mot andra fordringsägare, dels företagets förbindelser mot ägare eller andra externa intressenter för tillfört aktiekapital, garantikapital eller motsvarande verksamhetskapital. Med tillgångar avses resurser i form av bankmedel, tillgodohavanden, kassa, varor, byggnader, rättigheter, goodwill, m.m.

I det följande beskrivs hur internt genererat överskott uppstår och ackumuleras samt hur det samlade överskottet fördelas i icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, som i dagligt tal även brukar benämnas hybridbolag, ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar (med en gemensam term ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag).

Situationen är lite speciell när det gäller försäkringsföreningar. Det beror på att dessa är en ny reglerad företagsform från och med den 1 april 2011 som ersätter understödsföreningarna. Föreningarna omfattas av väsentligen samma överskottsregler som ömsesidiga försäkringsbolag. En livförsäkringsförening kan dock utgöras av en ombildad understödsförening som haft andra överskottsfonder och mer detaljerade regler i sina stadgar om bl.a. grunder för premiesättningen och hur överskott ska fördelas på överskottsfonder jämfört med ömsesidiga livförsäkringsbolag som haft en

konsolideringsfond. Det är för tidigt att avgöra om alla understödsföreningar kommer att hantera överskott på samma sätt som ömsesidiga försäkringsbolag. I dag finns en övergångsfrist för understödsföreningar som innebär att de kan tillämpa äldre regler i ytterligare några år. Ingen understödsförening har ännu övergått till att bli en försäkringsförening. För enkelhetens skull förutsätter vi i den följande bakgrundsbeskrivningen att vad som varit relevant för de ömsesidiga livförsäkringsbolagens överskottshantering även är relevant för alla livförsäkringsföreningar.

4.2 Olika rättigheter till överskott

I vinstutdelande liv- och skadeförsäkringsaktiebolag har försäkringstagarna ingen rättighet att få del av ackumulerade överskott som genererats i verksamheten.¹ Ett vinstutdelande försäkringsbolags åtaganden gentemot försäkringstagaren framgår helt av villkoren i försäkringsavtalet. Bestämmelserna om hur överskottet disponeras i sådana försäkringsbolag, t.ex. reglerna om vinstutdelning till aktieägarna, överensstämmer nära med bestämmelserna för aktiebolag i allmänhet.

Försäkringstagarna i icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar har däremot anspråk² på företagets överskott. För sådana ömsesidigt bedrivna försäkringsföretag gäller normalt att överskott som genererats och ackumulerats i företagen, och som inte behövs för att täcka framtida förluster, någon gång ska tillfalla försäkringstagarna i form av återbäring eller på annat sätt.

I ömsesidigt bedriven livförsäkringsverksamhet kan nämnda anspråk ofta utgöra en betydande del av den totala förväntade ersättningen till försäkringstagaren. Överskottshanteringen är inte av samma vikt för försäkringstagaren i ett ömsesidigt bedrivet skadeförsäkringsföretag. Ersättningsnivån är nämligen inte direkt kopplad till överskottets storlek. Skadeförsäkringstagaren har i normalfallet inte heller – till skillnad mot livförsäkringstagaren –

¹ Detta gäller under förutsättning att försäkringstagaren inte är aktieägare. I sådana fall har dock försäkringstagaren rättigheter till överskottet som aktieägare på grund av aktierätten.

² Man bör tala om "anspråk på överskott" snarare än "rätt till överskott" eftersom rättigheterna till överskotten i praktiken är begränsade av att medlen inte behövs eller används för bolagets förlusttäckning. Det förändras inte av att en försäkringstagare som tecknat en försäkring i ett ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag – i likhet med en aktieägare som tecknat aktier i ett vinstutdelande livförsäkringsföretag – har en rättighet i ackumulerade och framtida överskott.

någon förväntan om att få ersättning utöver den som följer av bestämmelser i försäkringsavtalet, även om de regelmässigt får premierabatter när skadeutvecklingen är gynnsam och har rättigheter i överskottet som ägare, t.ex. vid en likvidation.

4.3 Uppkomsten av överskott

4.3.1 Försäkringsavtalets innehåll har en avgörande betydelse

En person som tecknar en försäkring ingår ett civilrättsligt avtal med ett försäkringsföretag. Avtalet innehåller bestämmelser om försäkringsföretagets och försäkringstagarens skyldigheter och rättigheter. Försäkringstagarens rättigheter består framförallt av ersättningar vid den händelse som försäkringen gäller för. Premien är det pris som försäkringstagaren är skyldig att betala för rättigheterna. Överskott i försäkringsverksamhet uppstår helt enkelt om det verkliga utfallet blir gynnsammare för försäkringsföretaget än vad som ursprungligen antogs och reglerades i avtalet.

Trots att ett avtal civilrättsligt och till sin form är ett försäkringsavtal kan det helt eller delvis avse sådana rättigheter och skyldigheter som gör att avtalet eller dess delar ska behandlas som ett finansiellt instrument i redovisningssammanhang. I sådana fall kan ”premierna” komma att redovisas som t.ex. insättningar och ersättningen vid försäkringsfall som en återbetalning av investering (se IFRS 4 Försäkringsavtal). Även i sådana fall uppkommer överskott om det verkliga utfallet blir gynnsammare än beräknat. Vi återkommer till redovisningsfrågor i avsnitt 4.7–4.9.

4.3.2 Antaganden för premieberäkningen har en grundläggande betydelse

Livförsäkringsavtal är i regel långvariga. Tiden mellan den första premieinbetalningen och den första ersättningsutbetalningen kan vara flera decennier. Det har sedan lång tid funnits ett krav i lagstiftningen på användning av betryggande antaganden vid bestämmandet av premier för livförsäkringar, dvs. att premien i avtalet medvetet sätts högre än vad tidigare erfarenheter och framtidsbedömningar om exempelvis dödlighet, avkastning och driftskost-

nader egentligen motiverar. Detta för att företaget med rimlig säkerhet ska kunna fullgöra sitt åtagande.

Om betryggande antaganden används i premiesättningen innebär det att överskott från försäkringarna i rörelsen normalt kan förväntas uppkomma och hanteras sett över en längre tidshorizont. Sedan år 2000 gäller dock friare ramar för premiesättningen i sig genom att avvikelser från betryggande antaganden får göras där, om det är försvarligt med hänsyn till försäkringsföretagets ekonomiska situation (se 5 kap. 12 § FRL). Premierna får dock enligt prop. 1998/99:87 s. 406 inte bestämmas på sådant sätt att det systematiskt och varaktigt måste tillföras bidrag från andra medel än premierna och dess avkastning (jfr artikel 19 i tredje livförsäkringsdirektivet och artikel 21 i det konsoliderade livförsäkringsdirektivet).

Inom tjänstepensionsverksamhet, dvs. verksamhet avseende sådana livförsäkringar som klassas som tjänstepensionsförsäkringar, gäller sedan år 2005 att antagandena för premieberäkningen ska vara aktsamma. Detta har i varje fall i Sverige tolkats så att premiesättningen redan som huvudregel kan grundas på mer realistiska antaganden, dvs. att premien mera exakt bestäms efter en bedömning och beräkning av exempelvis dödlighet, avkastning och driftskostnader. Detta kan oftast – allt annat lika – innebära att ett lägre överskott kan förväntas uppkomma inom tjänstepensionsverksamhet jämfört med övrig livförsäkring där betryggande antaganden används.

4.3.3 Beräkningen av försäkringsskulden påverkar när överskotten framkommer och överskottens storlek

Försäkringstagarens rättigheter till ersättning innebär motsvarande skyldigheter eller åtaganden för försäkringsföretaget. För att beakta de försäkringsåtaganden som måste infrias enligt försäkringsavtalet ska försäkringsföretaget regelbundet beräkna åtagandena och göra försäkringstekniska avsättningar. Avtalade premier minskat med de beräknade avsättningarna utvisar förenklat försäkringens överskott vid beräkningstillfället.

Beräkningen av avsättningarna ligger till grund för vissa rörelse-regler enligt FRL som ska trygga att åtagandena mot försäkringstagarna kan fullgöras, t.ex. krav på placeringar i vissa tillgångar. Sådana regler har nyligen setts över av Solvens II-utredningen mot

bakgrund av solvens II-direktivet. Som framgått av avsnitt 4.3.2 finns ett samband mellan reglerna genom att beräkningen av avsättningar enligt FRL som huvudregel ska ligga till grund för beräkningen av premierna (jfr prop. 2004/05:165 s. 225 f.).

Beräknade åtaganden ska även redovisas som en skuld i företagets balansräkning (benämns försäkringstekniska avsättningar enligt ÅRFL respektive försäkringsskulder enligt IFRS 4 Försäkringsavtal). Försäkringsföretag kan redovisa försäkringsskulder i den offentliga redovisningen upprättad enligt ÅRFL eller IFRS 4 enligt andra beräkningsantaganden än vad som gällt för beaktande av avsättningar vid tillämpning av försäkringsrörelsereglerna i FRL. Detta kan bl.a. innebära att överskott redovisas som vinster i balansräkningen i den offentliga redovisningen vid en annan tidpunkt och med andra belopp än när överskottet framkommer enligt FRL.

Dessa avsättningar är – enligt FRL, ÅRFL och IFRS 4 – en värdering av vad det kommer att kosta företaget att infria sina försäkringsåtaganden. Även värdering enligt ÅRFL ska som huvudregel grundas på betryggande antaganden för övrig livförsäkringsverksamhet respektive aktsamma antaganden för tjänstepensionsverksamhet.

På samma sätt som vid premieberäkningen kan olika antaganden användas i den löpande beräkningen av försäkringsskulden. Sådana olikheter kan påverka när överskott uppkommer. De premier som inte behövs för att täcka avsättningen/skulden blir ett överskott vid beräkningstidpunkten. På samma sätt som i varje annan verksamhet minskar de slutliga utbetalningarna från försäkringsavtalet över skottet om de inte redan tidigare beaktats som en avsättning/skuld.

För att bestämma överskottet behövs alltså ett ”mätverktyg”. Med olika mätverktyg kan överskotten bli olika stora, framkomma vid olika tidpunkter och visa olika saker.

4.3.4 Valet av skuldtäckningstillgångar påverkar kapitalavkastningens storlek

Livförsäkringsföretaget är skyldigt att som en säkerhet för försäkringstagarna placera premierna och i förekommande fall andra tillgångar till ett värde som minst motsvarar de försäkringstekniska avsättningarnas värde. Dessa tillgångar, som kallas för skuldtäckningstillgångar, ska antecknas i ett särskilt register hos företaget,

De omfattas också av särskilda placeringsregler. Placeringsreglerna syftar till att säkerställa att tillgångar som motsvarar företagets försäkringsskulder håller en tillräckligt god kvalitet och är anpassade till beräknade utbetalningar från försäkringarna.

Begränsningarna för och valet av skuldtäckningstillgångar påverkar i sin tur möjligheterna till framtida överskott, t.ex. i form av ränta på statsobligationer eller utdelning och värdeförändringar på aktier. Här finns också vissa skillnader mellan tjänstepension och övrig livförsäkring, bl.a. genom att de senare i dag ställer upp mer detaljerade krav för vilka skuldtäckningstillgångar som försäkringsföretaget måste inneha. Kapitalförvaltningen har traditionellt vanligtvis bidragit till den största delen av överskotten inom livförsäkring.

4.3.5 Valet av fria tillgångar påverkar också avkastningens storlek

För att trygga utbetalningarna ska försäkringsföretaget, utöver skuldtäckningstillgångarna, ha ytterligare tillgångar i beredskap som en kapitalbuffert (så kallad solvensmarginal). Avkastningen på sådana tillgångar påverkar om inte försäkringens överskott, i varje fall försäkringsföretagets överskott i en balansräkning enligt ÅFRL eller IFRS 4. Förändringen av kapitalkrav kan även påverka möjligheterna att föra över överskott till försäkringstagarna som återbäring eller till ägare som utdelning.

Tillgångar som inte används som skuldtäckningstillgångar brukar betecknas som fria tillgångar, även om inte begreppet förekommer i FRL:s lagtext. I ett vinstutdelande livförsäkringsbolag betraktas sådana tillgångar som företagets tillgångar som bidrar till bolagets överskott snarare än till försäkringarnas överskott.

I sammanhanget kan nämnas att försäkringstagarna har en särskild förmånsrätt för sina försäkringsfordringar gentemot ett försäkringsföretag. Det innebär att de har företräde till tillgångarna framför andra fordringsägare vid en obeståndssituation, dvs. utmätning eller konkurs. Förmånsrätten gäller i de registerförda skuldtäckningstillgångarna och inte i de fria tillgångarna.

4.4 Uppkomsten av överskott i olika slag av försäkringar

4.4.1 Traditionell livförsäkring

Företagets i avtal preciserade åtaganden gentemot försäkringsstagarna är således avgörande för om överskott uppkommer i en försäkring. Den del i en traditionell livförsäkring som garanterats genom försäkringsavtalet brukar kallas för garanterat försäkringsbelopp. När försäkringsföretaget beräknar hur stor premien ska vara för att ett visst garanterat belopp ska erhållas vid utbetalningen, måste en mängd antaganden göras om bl.a. framtida avkastning och driftskostnader. Dessutom måste aktuariella antaganden om dödlighet, sjuklighet och andra riskmått som baseras på försäkringskollektivets karaktär göras.

Det viktigaste antagandet är det om framtida avkastning. Avkastningsantagandet brukar kallas avtalets garanterade ränta. Kravet om betryggande antaganden innebär att den garanterade räntan sätts lägre än den avkastning som företaget förväntas uppnå. Kapitalförvaltningen är i normala fall den viktigaste resultatkällan i livförsäkringsföretagen och är därför också den mest avgörande faktorn för uppkomsten av överskott. Ett traditionellt livförsäkringsavtal genererar följaktligen i normalfallet betydande överskott över tid.

Det nyss anförda gäller för premiebestämd livförsäkring. Om försäkringen är förmånsbestämd är försäkringsförmånerna bestämda i avtalet och vanligtvis oberoende av vilka överskott som uppkommer i olika delar av rörelsen. Även i dessa fall måste dock relevanta antaganden för premieberäkning och avsättningar göras samtidigt som uppkomna vinster behövs som buffert för att infria gjorda åtaganden. Sett från ett produktperspektiv kan det också finnas varianter av förmånsbestämda och premiebestämda försäkringar.

4.4.2 Livförsäkring med villkorad återbäring

Värdet av de åtaganden i ett livförsäkringsavtal som är villkorade på vissa tillgångars värdeförändringar eller annat försäkringstekniskt resultat och som försäkringstagaren har rätt till enligt bestämmelserna i försäkringsavtalet kallas villkorad återbäring. Värdeutveck-

lingen av den villkorade återbäringen är genom avtalsvillkoren kopplad till olika mätbara utfall i försäkringsrörelsen. Återbäringen får emellertid inte villkoras på årets resultat. Sådana beräknade belopp beaktas både enligt FRL och ÅRFL som en särskild avsättning/skuld.

Företaget ska löpande göra avsättningar för/skuldföra dessa åtaganden, vilket gör att förändringar i utfall som påverkar den villkorade återbäringens värdeutveckling påverkar vilka förändringar i avsättningarna som måste göras. I ett livförsäkringsavtal som enbart innehåller bestämmelser om villkorad återbäring utöver garanterade belopp och där skälighets- och kontributionsprincipen inte gäller har försäkringstagaren inga rättigheter till uppkomna överskott som används som riskkapital. Villkorad återbäring kan också uppkomma genom en ensidig utfästelse från företagets sida och är då snarast att se som ett tillägg till det ursprungliga avtalet.

4.4.3 Fondförsäkring

I en fondförsäkring är försäkringstagarnas rätt till överskott kopplat till värdet på de andelar i investeringsfonder som försäkringstagaren valt att placera premierna i. När premierna för en fondförsäkring ska beräknas görs inget antagande om avkastningen på försäkringsföretagets tillgångar, eftersom värdet på försäkringen är detsamma som andelsvärdet av de fonder försäkringstagaren valt. Överskott kan därför endast uppkomma om andra faktorer utfall blir mer gynnsamma, t.ex. om driftskostnader blir lägre eller dödligheten i kollektivet högre (om det är fråga om en livsfallsförsäkring för vilken efterlevandeskydd alternativt efterlevande saknas) än vad som tidigare antagits. Överskott som gottskrivs försäkringstagarna investeras i så fall vanligtvis för försäkringstagarnas räkning direkt i nya fondandelar. Dessa förhållanden gör att överskott har en underordnad roll i fondförsäkringsavtal och fondförsäkringstagarna har inte heller någon förväntan om att få någon annan ersättning än värdet av fonderna.

4.4.4 Sjuk- och olycksfallsförsäkring

I normalfallet saknar även sjuk- och olycksfallsförsäkring avkastningsantaganden vid premieberäkningen. Avtalet stadgar vanligtvis vilken ersättning som ska utgå vid försäkringsfall och ersättningsnivån är inte direkt kopplad till hur mycket premier som ackumulerats och vilken avkastning dessa gett. Överskott kan då endast uppstå om aktuariella riskantaganden, t.ex. om sannolikheten för att sjukdom eller olycka ska inträffa, visar sig vara väl försiktiga eller utvecklingen av sjuk- och olycksfallen i beståndet av något skäl blir lägre än vad som premierna beräknas efter. Ett sjuk- eller olycksfallsförsäkringsavtal ingås därför i normalfallet utan att försäkringstagaren förväntar sig att få ersättningar utöver de som följer av försäkringsavtalet.

Det är således i första hand inom premiebestämd traditionell livförsäkring utan rätt till villkorad återbäring som överskottet har stor betydelse för försäkringens ersättningsnivå. I ett försäkringsföretag som inte får dela ut vinst får försäkringstagarna ett anspråk på uppkomna överskott – i den mån premierna för försäkringen bidragit till att något överskott uppkommit. Det anförda gäller om inte annat framgår av försäkringsavtalet eller bolagsordningen eller stadgarna.

4.4.5 När uppstår överskott?

Om samma antaganden används för att beräkna premien för ett nytt avtal som för att beräkna avsättningen uppstår varken vinst eller förlust i försäkringarna i det ögonblick premien betalas in. Avsättnings- och skuldantagandena justeras dock fortlöpande allteftersom förväntningarna uppdateras och förändras. Även förväntningar om ränta, driftskostnader, skatt eller dödlighet varierar under den tid som ett livförsäkringsavtal löper. Om tillgångarnas värde inte förändras på motsvarande sätt uppstår vinst eller förlust i rörelsen. I de fall tiden för försäkringsfall är känd minskar osäkerheten om vad det kommer att kosta livförsäkringsföretaget att infria sina åtaganden när tiden för utbetalning närmar sig, vilket medför att den inbyggda bufferten i premieberäkningen och den ursprungliga avsättningsberäkningen realiserar successivt i form av vinst i rörelsen.

Om premieantagandena och avsättningsantagandena skiljer sig åt redan från början leder premieinbetalningen genast till en vinst eller förlust i rörelsen. Om mer betryggande antaganden används vid premieberäkningen än vid avsättningsberäkningen leder premieinbetalningen till en omedelbar vinst i rörelsen och vice versa.

Om både premie- och avsättningsantaganden beräknas enligt mer realistiska antaganden utan säkerhetsmarginaler uppstår lägre överskott jämfört med om betryggande antaganden används. Vi förutsätter då att premierna bestäms med hänsyn till premieantagandena.

Som tidigare framgått kan ett försäkringsföretag ha förbindelser mot andra borgenärer än försäkringstagarna. Principerna för att beakta kostnaderna för sådana förbindelser, t.ex. ränta på förlagslån, påverkar när kostnader uppkommer i försäkringsföretaget som sådant och därmed när överskott uppkommer.

4.4.6 Överskott ackumuleras i konsolideringsfonden

Ömsesidigt bedrivna livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska inrätta en konsolideringsfond. Fonden ska inrättas enligt FRL och redovisas i en årsredovisning enligt lagbegränsad IFRS som en del av eget kapital (se närmare om detta i avsnitt 4.7). Årsvinsten ska, till den del den inte genast används för återbäring till försäkringstagarna, avsättas till denna konsolideringsfond. Fondens primära syfte är att ligga till grund för förlusttäckning i företaget. Konsolideringsfonden får också, om det följer av bestämmelserna i bolagsordningen eller stadgarna, användas för återbäring till försäkringstagarna eller andra ändamål.

De ackumulerade medlen i konsolideringsfonden tjänar således både som riskkapital i företaget och som återbäringskapital till försäkringstagarna. Den ovan beskrivna ordningen medför inte nödvändigtvis att medlen i konsolideringsfonden kommer att tillfalla försäkringstagarna i form av försäkringsersättning. En definitiv tilldelning av överskottet, s.k. gottskrivning, sker vanligtvis först i samband med utbetalning vid försäkringsfall och medlen i konsolideringsfonden kan ha använts för förlusttäckning innan dess.

Det kan i sammanhanget nämnas att en viss del av resultatet ska avsättas till andra fonder inom eget kapital, t.ex. fonden för verkligt värde som avser värdeförändringar på vissa tillgångar eller skulder. Såsom tidigare framgått avser vi med överskott även tillgångar mot-

svarande sådana fonder. Sådana redovisningsmässigt betingande fonder är av annan karaktär än konsolideringsfonden. Detta beror på att de motsvarar vissa redovisningsmässiga övervärden eller liknande som återförs mot konsolideringsfonden när de tillgångar eller skulder som gett upphov till värdet avyttras eller nedvärderas.

I ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag som meddelar traditionell livförsäkring är det överskott som försäkringstagarna har anspråk på och som kan användas för att täcka förluster ofta en betydande del av försäkringens samlade förväntade ersättningar. Hur detta överskott hanteras och fördelas är därför av central betydelse för försäkringstagarna.

Någon vinstutdelning till ägare av livförsäkringsaktiebolagen är inte aktuell eftersom bolagen verkar under ett vinstutdelningsförbud. I ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar finns oftast inga andra anspråk på överskottet än de som försäkringstagarna har enligt försäkringsavtalet. Allt överskott i ömsesidigt bedrivna försäkringsföretag ska alltså återgå till försäkringstagarna. Vi återkommer i ett kommande avsnitt till bl.a. vinstutdelningsförbudets närmare innebörd. Vi övergår nu till att beskriva hur företagen hanterar fördelningen av överskott mellan försäkringstagare och vilka krav som lagen ställer i detta avseende.

4.5 Fördelning av överskott

4.5.1 Skälighetsprincipen för försäkringsbolag

Sedan länge har hanteringen av överskott i försäkringsbolag styrts av en lagfäst skälighetsprincip som kom till uttryck i 7 kap. 4 § första stycket och 19 kap. 5 och 6 §§ 1982 års FRL. Sedan den 1 januari 2000 är dock denna princip inte längre obligatorisk för livförsäkringsaktiebolagen och de ömsesidiga försäkringsbolagen. Den gäller dock fortfarande för försäkringar som har tecknats före detta datum eller förnyats efter detta datum, om inte principen har avtalats bort (se 1 kap. 24 § FRL).

Skälighetsprincipen för försäkringsbolagen enligt FRL inrymmer skälighetsaspekter i tre olika delar: ett krav på skälighet i premier och kostnader (premie- och kostnadsskälighet), ett krav på skäliga villkor utöver premier (villkorsskälighet) och ett krav på skälighet i skaderegleringen (skaderegleringsskälighet).

Premie- och kostnadsskälighet

När skälighetsprincipen infördes innebar den ett krav på premie- och kostnadsskälighet, dvs. att kostnaden för försäkringen skall vara skälig i förhållande till de tjänster som försäkringen innebär för försäkringstagaren.

Den kan således beskrivas som en form av prisreglering. Premie- och kostnadsskäligheten har ansetts innebära att premien ska vara rimlig i förhållande till den risk som försäkringsbolaget tar emot och att kostnaderna skall fördelas på ett rimligt sätt mellan försäkringstagarna. Vidare skall verksamheten bedrivas ekonomiskt effektivt och administrationskostnaderna hållas nere. Dessutom ska en rimlig fördelning av överskott ske, dels mellan olika generationer av försäkringstagare, dels mellan ägare och försäkringstagare i sådana försäkringsbolag där vinstutdelning är möjlig.

Premie- och kostnadsskäligheten kom till uttryck såväl för livförsäkring som för skadeförsäkring. Beträffande livförsäkring var kravet, före grundernas avskaffande, formulerat på så sätt att grunderna för verksamheten ska ta sikte på att försäkringar meddelas till en kostnad som är skälig med hänsyn till försäkringens art (7 kap. 4 § 1982 års FRL). Med kostnad avses premien med avdrag för eventuell återbäring. Kravet lagfästes år 1948. Det ansågs angeläget att premierna varken var oskäligt höga eller för låga. Här betonades allmänhetens svårigheter att bedöma dessa frågor och försäkringens stora sociala betydelse. Reglerna ansågs som ett nödvändigt komplement till de säkerhetssynpunkter som föranleder försiktiga antaganden vid premieberäkningen (se prop. 1998/99:87 s. 156 f., SOU 1946:34 s. 33 ff. och prop. 1948:50 s. 147 och 248).

För skadeförsäkring formulerades skälighetskravet så att premiesättningen skall vara skäligt avvägd med hänsyn till den risk som försäkringen är avsedd att täcka, nödvändiga driftskostnader för försäkringen samt omständigheterna i övrigt (19 kap. 5 § 1982 års FRL). Kravet lagfästes år 1950. Enbart konkurrensen ansågs inte garantera att kostnaden för försäkringen blev skälig (prop. 1950:220 s. 49). Ifrågavarande bestämmelse ansågs tillämplig också på livförsäkringar som meddelas utan grunder, även om direkt lagstöd saknades. För den obligatoriska trafikförsäkringen föreskrivs i stället att premien inte får bestämmas till högre belopp än som med erforderlig säkerhet kan anses svara mot den risk som försäkringen är avsedd att täcka med tillägg för nödvändiga omkostnader och att premien inte får belastas med anskaffnings-

kostnader som föranleds av konkurrensskäl (2 § trafikförsäkringsförordningen). Detta krav slogs fast redan 1929. Det ansågs viktigt att försäkringstagarna inte belastades med onödiga utgifter när det var fråga om en obligatorisk försäkring (NJA II 1929 s. 308 ff.).

Premie- och kostnadsskäligheten har flera sidor. En sida rör bolagets kostnadseffektivitet. En annan sida rör förhållandet mellan försäkringstagarna och bolaget (och dess aktieägare). En ytterligare aspekt rör förhållandet mellan olika försäkringstagargrupper. Lagen innehåller visserligen inte några särskilda bestämmelser om skälighetsbedömningen. I äldre lagförarbeten har dock vissa uttalanden gjorts. Detta innebär att kostnaden för en försäkring ska vara skälig i förhållande till de tjänster som erbjuds försäkringstagaren.

Eftersom kravet på betryggande antaganden vid premiesättningen innebär en prissättning som egentligen är för hög, kräver skäligheten i förhållandet mellan försäkringsföretaget och dess försäkringstagare att försäkringstagarna kompenseras för överprissättningen genom att de som återbäring får del av det överskott som uppstår i verksamheten. En konsekvens av denna aspekt på skälighetsprincipen är vinstutdelningsförbudet för livförsäkringsbolag som fortfarande gäller som huvudregel.

Avskaffandet av en obligatorisk skälighetsprincip i FRL motive- rades av att principen hade försvårat försäkringsbolagens möjlig- heter att konkurrera med varandra genom differentierad produkt- utformning och prissättning. Fördelaktiga villkor för försäkrings- tagarna skulle i stället åstadkommas genom regler som ger utrymme för en sund konkurrens mellan försäkringsbolagen och som säkerställer en bättre genomlysning av försäkringens kostna- der och förmåner. Principen ansågs också ha varit svår att tillämpa för tillsynsmyndigheten. Principen ersattes av andra allmänna skyddsregler för försäkringstagarna, bl.a. genomlysningsprincipen och principen om god försäkringsstandard. Vidare hänvisades till att det fanns andra bestämmelser på avtalsrättens område för att tillgodose krav på skäliga villkor (se prop. 1998/99:87 s. 166 ff.)

Villkorsskälighet

Kravet på villkorsskälighet innebär att även andra villkor än pre- mievillkoren ska vara skäliga. Kravet kom både för liv- och skade- försäkring till uttryck i FRL genom regeln att villkoren skall vara skäliga med hänsyn till det skydd försäkringen är avsedd att ge och

omständigheterna i övrigt (19 kap. 6 § 1982 års FRL). Kravet lagfästes först år 1981 i samband med att konsumentförsäkringslagen trädde i kraft men ansågs dessförinnan följa redan av bestämmelserna om kostnadsskälighet, eftersom en bedömning av om kostnaden för en försäkring är skäligen knappast kan göras utan att villkoren i övrigt uppmärksammas (se prop. 1961:171 s. 306 och 309). Med hänsyn till den betydelse som villkorsgranskningen skulle få som komplement till den civilrättsliga lagstiftningen ansågs det mindre tillfredsställande om villkorsgranskningen endast indirekt kunde utläsas av lag.

Villkorsskäligheten tar i första hand sikte på villkor i ämnen som behandlas i konsumentförsäkringslagen. Även villkor som inte berörs i den lagen omfattas dock, t.ex. villkor om försäkringens objekt, om de händelser vid vilka försäkringsersättning skall utgå och om självrisk. Också villkor för andra försäkringar än de som regleras i konsumentförsäkringslagen omfattas av kravet. I fråga om livförsäkring har en granskning av villkoren som inte gäller premierna ansetts mindre angelägen (prop. 1979/80:9 s. 90 ff.).

Försäkringsvillkoren får inte strida mot tvingande regler i konsumentförsäkringslagen. De får inte heller utgöra ett otillåtet kringgående av dessa regler. Vidare förbjuds bolagen att på ett sätt som inte är godtagbart utnyttja den avtalsfrihet och det utrymme för skälighetsprövning som de tvingande bestämmelserna ger. Skälighetskravet går dock längre än att villkoren inte får vara oskäliga i avtalslagstiftningens mening. Det riktar sig även mot villkor som inte kan betraktas som oskäliga men som i sitt sammanhang ändå framstår som olämpliga. Det anses att själva produktutformningen bör lämnas utanför skälighetsgranskningen, men att ett myndighetsingripande kan påkallas av den tekniska soliditets- och skälighetsgranskning som skall ske enligt FRL.

Det anses att inspektionens granskning av villkor bör ske i nära samarbete med Konsumentverket och med utnyttjande av de erfarenheter som verket har ifråga om villkorskontroll på konsumentområdet i övrigt (se prop. 1998/99:87 s. 159 samt prop. 1979/80:9 s. 91 f. och 176 ff.).

Skaderegleringsskälighet

Kravet på skaderegleringsskälighet anses innefatta krav på skäliga villkor och skälig hantering vid skaderegleringen. Kravet framgick inte direkt av FRL men tillämpas med stöd av ett uttalande av Lagrådet. Den avfattning som skälighetsbestämmelserna hade fått ansågs innebära även en befogenhet för inspektionen att ingripa mot försäkringsbolag beträffande skaderegleringen. En verklig kontroll om kostnaden för försäkringen var skälig ansågs inte kunna ske utan en kontroll över hur behandlingen av försäkringsfall var anordnad (se prop. 1998/99:85 s. 60 och prop. 1961:171 s. 306 och 309).

Undantag från skälighetsprincipens tillämpningsområde

Skälighetsprincipen omfattar inte all försäkringsverksamhet. För skadeförsäkring har undantag gjorts från premie- och villkorskäligheten för verksamhet som bedrivs i utlandet. Undantaget har motiverats med att premiesättningen är starkt påverkad av de utländska marknadernas skiftande förhållanden och att ett genomförande av skälighetsprincipen kan försvåra svenska bolags konkurrensmöjligheter där (prop. 1950:220 s. 51).

För transport- och sjökaskoförsäkringar gäller premie- och villkorsskäligheten endast reseförsäkringar och båtförsäkringar tecknade av konsumenter huvudsakligen för enskilt bruk (se 19 kap. 6 § i 1982 års FRL). Det har motiverats med att försäkringarna i andra fall riktar sig till affärslivet och att erfarenheterna visat att försäkringstagarna här själva bevakar sina intressen.

Kollektivavtalsgrundade försäkringar har i praktiken lämnats utanför skälighetskontrollen. För sådana försäkringar tillämpas i betydande utsträckning en solidarisk premiesättning i form av enhetspremier. Man har här godtagit den bedömning som kollektivavtalsparterna gjort i skälighetshänseende.

Den utjämning av premierna som ofta sker inom gruppförsäkring har också ansetts förenlig med skälighetsprincipen. Motivet för detta torde vara att denna teknik väsentligt minskar administrationskostnaderna (SOU 1985:34 s. 92 och 113 f).

Skälighetsprincipen är inte heller lagfäst för utländska försäkringsgivare som bedriver verksamhet i Sverige. Detta följer av att skäligheten av de i Sverige tillämpade premierna inte enbart kan

bedömas med ledning av skaderesultat och omkostnader här i landet (prop. 1950:94 s. 40 ff.). Finansinspektionen ansåg sig ändå kunna kontrollera premier och andra villkor samt skadereglering med stöd av allmänna tillsynsregler (se SOU 1986:8 s. 254). De särskilda bestämmelserna om skälighet i trafikförsäkringsrörelse gäller dock även utländska försäkringsgivare (se prop. 1998/99:87 s. 163 f).

Kontrollen av skälighetsprincipens tillämpning

Kontrollen av att skälighetsprincipen upprätthålls ligger i första hand på försäkringsbolagets ledning. Om dåvarande grunderna inte längre fyllde det avsedda ändamålet skulle styrelsen och verkställande direktören se till att de ändras (7 kap. 4 § 1982 års FRL). Styrelsen och verkställande direktören skulle också övervaka att premier och andra villkor är skäliga (19 kap. 5 och 6 §§). Övervakningen av premiesättning ska ske med hjälp av fortlöpande statistik. Styrelsen och verkställande direktören ska dessutom till Finansinspektionen sända in en redogörelse för den metod som har använts för övervakningen och för erfarenheterna av den. De ska vidare lämna Finansinspektionen alla upplysningar som behövs för att granska att tillämpade villkor är skäliga.

Finansinspektionen ska kontrollera att skälighetsprincipen efterlevs. Vid granskningen av andra försäkringsvillkor än premien bör särskild uppmärksamhet ägnas åt försäkringar som konsumenter tecknat huvudsakligen för enskilt bruk (19 kap. 6 § 1982 års FRL). Finns anledning till anmärkning får inspektionen meddela erinringar eller förelägga bolaget att vidta rättelse (19 kap. 11 § 1982 års FRL). Inspektionen avgör däremot inte tvister mellan enskilda försäkringstagare och försäkringsbolag, utan granskningen syftar till en bedömning av villkoren i stort. Tillsynen brukade beskrivas som mer kontrollerande än aktivt ledande. En närmare redogörelse för Finansinspektionens kontroll med hänsyn till skälighetsprincipen fram till i slutet av 1990-talen finns i prop. 1998/99:87 s. 161 ff.

Motiven för utmönstrande av skälighetsprincipen

Avskaffandet av en obligatorisk skälighetsprincip i FRL motiverades av att principen hade försvårat försäkringsbolagens möjligheter att konkurrera med varandra genom differentierad produktutformning och prissättning. Fördelaktiga villkor för försäkringstagarna borde i stället åstadkommas genom regler som ger utrymme för en sund konkurrens mellan försäkringsbolagen och som säkerställer en bättre genomlysning av försäkringens kostnader och förmåner. Det kunde visserligen inte uteslutas att principen lett till lägre premier och bättre villkor i vissa fall, men det kunde också antas att principen lett till högre kostnader i andra fall. Skälighetsprincipen ansågs också ha varit svår att tillämpa för tillsynsmyndigheten.

Mot bakgrund av utgångspunkterna för EG:s försäkringsrörelseregler, det mer marknadsmässiga synsätt som dessa bygger på och en större internationell marknad ansågs det också som en nackdel att hålla fast vid en vag och svårtillämpad skälighetsprincip, i stället för att utnyttja mera marknadsmässiga mekanismer. De undantag från skälighetsprincipen som ansetts motiverade för verksamhet med internationell anknytning ansågs genom en mer internationell försäkringsmarknad även gälla för verksamhet inom Sverige.

Skälighetsprincipen ersattes också av andra allmänna skyddsregler för försäkringstagarna, bl.a. genomlysningsprincipen och principen om god försäkringsstandard. Vidare konstaterades att det fanns en avtalsrättslig lagstiftning som bl.a. ger möjligheter att ogiltigförklara eller jämka oskäligen villkor som ställs upp mot konsumenter, liksom en marknadsrättslig lagstiftning som möjliggör ingripanden mot oskäligen avtalsvillkor och oriktig information i konsumentförhållanden (se prop. 1998/99:87 s. 164 ff.).

4.5.2 Skälighetsprincipen för försäkringsföreningar

Skälighetsprincipen för understödsföreningar kommer till uttryck i 11 § första stycket lagen (1972:262) om understödsföreningar (UFL). Den är inte obligatorisk för försäkringsföreningar enligt FRL. Skälighetsprincipen enligt UFL gäller dock fortfarande för försäkringar som meddelats före den 1 april 2011 eller förnyats efter det att FRL har börjat tillämpas, om inte annat avtalats (se 1 kap. 25 §).

Skälighetsprincipen enligt UFL har ansetts ha en delvis annan innebörd än skälighetsprincipen för livförsäkringsbolagen. Skälighetsprincipen för understödsföreningar är utformad så att föreningen stadgar, utöver att vara ägnade att trygga att föreningen kan fullgöra sina försäkringsutfästelser, samtidigt tillgodose medlemmarnas intresse av skäliga kostnader och försäkringsvillkor. Detta kan ses mot bakgrunden av att stadgarna där närmast kan sägas vara en blandning av vanligen förekommande föreningsrättsliga bestämmelser samt försäkringsvillkor och försäkringstekniska grunder.³

Kravet på registrering av stadgarna hos Finansinspektionen innebär att det varit fråga om en statlig kontroll av villkor och priser (se prop. 2009/10:246 s. 387 f.). Skälighetsprincipen enligt UFL avskaffades för försäkringsföreningar av samma skäl som avskaffandet av motsvarande princip för försäkringsbolagen (se a. prop. s. 395 f.).

4.5.3 Kontributionsprincipen

Fördelningen av överskott mellan olika försäkringstagare ska vara rättvis, vilket den s.k. kontributionsprincipen syftar till att säkerställa. Kontributionsprincipen, som ursprungligen var en del av skälighetsprincipen enligt FRL, innebär att fördelningen ska grundas på de enskilda försäkringarnas bidrag till företagets samlade överskott. Principen, som ersatte skälighetsprincipen i samband med borttagandet av denna, gäller fortfarande som huvudregel, om inget annat har avtalats. Principen gäller genom 2011 års FRL även för försäkringsföreningar.

Kontributionsprincipen innebär att varje verksamhetsgren ska bedömas för sig och fördelningen mellan olika grupper och generationer ska vara rättvis. Kontributionsprincipen omfattar inte alla de aspekter som ansetts ingå i skälighetsprincipen utan gäller bara för fördelning av återbäring mellan försäkringstagarna. För att försäkringstagare ska få återbäring i den utsträckning som de har bidragit till försäkringsföretagets överskott krävs dock att hänsyn tas till kontributionsprincipen även i andra sammanhang. Detta gäller t.ex. när kostnader fördelas mellan försäkringstagare, när flyttvillkor formuleras eller när försäkringsvillkor och premier bestäms i samband med nyteckning.

³ För en närmare beskrivning av skälighetsprincipen för understödsföreningar, se SOU 1998:82 s. 135 ff.

Skälighetsprincipen kan sägas reglera företagets resultat – till den del resultatet kan påverkas av företaget – medan kontributionsprincipen ger normen för hur utfallet ska fördelas försäkringstagarna sinsemellan. För t.ex. företagets avgifter stadgar skälighetsprincipen att dessa ska vara skäliga i förhållande till försäkringsavtalens art, medan kontributionsprincipen stadgar att de faktiska driftskostnaderna, skäliga eller ej, ska fördelas mellan försäkringstagarna i proportion till hur de bidragit till kostnadernas uppkomst.

Kontributionsprincipen kan dock inte drivas för långt. Försäkring innebär utjämning av risker försäkringstagare sinsemellan. Inom traditionell livförsäkring har vanligtvis inte bara liv- eller hälsorisker utjämnats, utan även kapitalavkastning och driftskostnader. Var gränsen mellan fördelning enligt kontributionsprincipen och skälig utjämning går är i första hand en bedömningsfråga för det enskilda företaget, men även en fråga för Finansinspektionen i den löpande tillsynen.

Någon närmare precisering av hur fördelningen ska ske enligt kontributionsprincipen finns således inte utan olika tillämpningar kan rymmas inom principen. Som nämnts tar det i praktiken lång tid innan det är möjligt att avgöra om en livförsäkring faktiskt har gett upphov till överskott. I många fall går det slutgiltiga beskedet inte att få förrän efter det att försäkringsavtalet har upphört. För att hantera denna problematik har livförsäkringsföretagen olika metoder för att fördela överskott på försäkringstagarna (se avsnitt 4.6).

4.5.4 Annan princip för överskottshantering

Det är först genom att skälighetsprincipen avskaffats som obligatorisk princip inom svensk livförsäkring och får ersättas av andra regler som det blivit möjligt för försäkringsföretagen att mer fritt komma överens med sina kunder om dessa alls ska ha rätt till återbäring och hur återbäringen i så fall ska utformas (jfr prop. 2009/10:246 s. 387). I den mån kontributionsprincipen eller, i förekommande fall, skälighetsprincipen inte längre ska gälla för överskottshantering måste principen, som tidigare framgått, avtalas bort. Reglerna för tilldelningen och fördelningen av återbäring måste då i stället framgå av försäkringsavtalet, om försäkringstagaren alls ska ha rätt till återbäring.

I ömsesidiga försäkringsföretag och livförsäkringsföreningar är det möjligt att frångå respektive precisera kontributionsprincipen för överskottshanteringen genom regler i företagets bolagsordning eller stadgar. Även bolagsordningen och stadgarna är av avtalsrättslig natur. De kan ses som ett associationsrättsligt avtal mellan ägarna om hur överskott – som inte redan ska gottskrivas och fördelas enligt avtalet om försäkring – ska gottskrivas och fördelas mellan försäkringstagarna som delägare respektive medlemmar. I detta fall är det alltså bestämmelserna i företagets bolagsordning eller stadgar som bestämmer om försäkringstagarna ska ha rätt till överskott och hur överskottet i sådana fall ska fördelas.

4.6 Metoder att fördela överskott

Samtliga försäkringsavtal träffade i ett livförsäkringsföretag ger som framgått rättigheter till överskott enligt kontributionsprincipen i FRL, om inte denna har avtalats bort. Det gäller inte bara långvariga livförsäkringsavtal, där överskotten ofta är betydande, utan även annan livförsäkring. För vissa äldre försäkringar gäller principen på samma sätt som en del av skälighetsprincipen.

För grupplivförsäkring och sjuk- och olycksfallsförsäkring har emellertid försäkringstagarna oftast, som beskrivits ovan, inte en förväntan om återbäring. Det gör att metoderna för fördelningen av sådant överskott är mindre detaljerade än för överskott från långvariga livförsäkringsavtal. Likväl gäller som huvudregel kontributionsprincipen.

Det som är gemensamt för de fördelningsmetoder som beskrivs nedan är att det inte finns ett i förväg konstruerat system som automatiskt preliminärt fördelar och slutligen gottskriver överskott till enskilda försäkringstagare. Överskottet fördelas och gottskrivas i stället vid varje tillfälle efter ett beslut av företagets stämma eller styrelse. Beslutet är diskretionärt även om det kan begränsas av kontributionsprincipen eller associationsrättsliga principer som syftar till lika behandling.

Det bör framhållas att det finns andra metoder för fördelning av överskott än de som behandlas nedan.

4.6.1 Kollektiv premierabatt

När överskottet är större än vad som är motiverat som buffert (och med hänsyn tagen till företagets totala ekonomiska situation) i verksamhetsgrenar där den ekonomiska betydelsen av återbäring är begränsad, gör företagets styrelse normalt en ensidig utfästelse om gottskrivning av återbäring i form av kollektiv premierabatt.

Genom beslutet gottskrivs en viss del av överskottet och fördelas bland de befintliga försäkringstagarna genom en premierabatt som ofta är lika stor för samtliga. En relativt nybliven försäkringstagare kan alltså komma i åtnjutande av överskott trots att denne i mindre utsträckning än andra bidragit till överskottets uppkomst. Omvänt kan en försäkringstagare gå miste om det överskott som denne bidragit till om försäkringsavtalet upphört att gälla på grund av försäkringsfall, annullation eller att avtalstiden löpt ut.

4.6.2 Pensionstilläggsmetoden

För förmånsbestämda tjänstepensioner som tryggas i livförsäkringsföretag fördelas överskott vanligtvis med den s.k. pensionstilläggsmetoden. I ett förmånsbestämt tjänstepensionsavtal har arbetsgivaren (försäkringstagaren) åtagit sig att utge pension av en bestämd storlek – uttryckt som ett visst garanterat belopp eller som en viss procent av slutlönen – till den anställde (den försäkrade). Arbetsgivaren köper en försäkring som beräknas täcka åtagandet och premien som arbetsgivaren betalar kan ändras under premiebetalningstiden. Det kan bero på löneutvecklingen för den anställde eller på förändring av tiden för utbetalning. Principen är att premien kan förändras för att säkerställa att den överenskomna förmånen kan fullgöras.

Utöver att premien bestäms av förmånstagarens förmåner görs också som nämnts tidigare en rad antaganden vid beräkning av denna. Det viktigaste antagandet är vilken avkastning som de inbetalda premierna förväntas ge. Fram till införandet av tjänstepensionsdirektivet 2005 har dessa antaganden mera generellt gjorts på ett betryggande sätt, vilket i normalfallet har gett upphov till ett överskott. Enligt de nya bestämmelserna för tjänstepensionsförsäkring ska beräkningarna av avsättningarna göras på ett aktsamt sätt, vilket kan ge återverkningar på hur premien beräknas och därmed om överskott uppstår (se prop. 2004/05:165 s. 15).

De överskott som i normalfallet uppstod med det gamla sättet att beräkna premier har i första hand använts i företagen till att kompensera pågående utbetalningar av ålders- och efterlevandepensioner för prisutvecklingen, s.k. värdesäkring. Vidare har också s.k. fribrev som är intjänade pensionsrätter under en aktiv anställning värdesäkrats.

Pensionstilläggen är således en värdesäkring eller indexering av de förmånsbestämda tjänstepensionsförmånerna. I de stora kollektivavtalade förmånsbestämda planerna är emellertid värdesäkringen inte självklart en del av försäkringsavtalet, utan kan också vara en kollektivavtalad förmån som har kunnat ges på grund av de överskott som har uppstått i försäkringsföretagen.

Arbetsgivarna kan också få del av överskott i de förmånsbestämda bestånden via kollektiva premierabatter. Det har snarare varit regel än undantag i många bolag eller föreningar. Det har också hänt att överskott har betalats tillbaka till arbetsgivarna i form av engångsåterbäring.

4.6.3 Retrospektivreservmetoden

För traditionella livförsäkringar tecknade av privatpersoner och för premiebestämda tjänstepensionsutfästelser som tryggas genom försäkringar i ett försäkringsföretag fördelas överskottet i huvudsak med den s.k. retrospektivreservmetoden. Syftet med metoden är att fördela överskott mellan försäkringstagare utifrån deras respektive bidrag, utan att för den skull låta kortsiktiga variationer i överskottet fullt ut påverka försäkringsutbetalningar till försäkringstagare.

För varje enskild försäkring bildas en retrospektivreserv som något förenklat kan beskrivas som ett fiktivt konto där premieinbetalningar och avkastning (efter skatt) samt avgiftsuttag, riskkostnader, riskkompensation och utbetalningar bokförs. Efter hand som försäkringstagaren betalar in premier ökar värdet på retrospektivreserven för att sedan minska i utbetalningsfasen.

Retrospektivreserven är det värde på försäkringen som vanligtvis kommuniceras löpande till försäkringstagaren genom de årliga värdebeskeden. För försäkringsavtal med garantier beräknas först ett garanterat värde. Om retrospektivreserven är större än det garanterade värdet har det uppstått ett överskott i den enskilda försäkringen. Överskottet motsvarar mellanskillnaden mellan retro-

spektivreserven och det garanterade värdet. Denna icke-garanterade del kallades tidigare allokerad återbäring. I propositionen som låg till grund för 1999 års försäkringsrörelsereform framhölls att benämningen inte borde användas, eftersom begreppet återbäring ansågs ge den felaktiga bilden att det preliminärt fördelade överskottet är värden som försäkringstagaren under alla förhållanden kommer att få ta del av (se prop. 1998/99:87 s. 196 och 242).

Det garanterade värdet är närmare bestämt det väntevärde som försäkringstagarna har rätt till enligt närmare bestämmelser i avtalet. Sådana garantier kan exempelvis vara nominellt eller reellt bestämda. De kan också avse garantier om årlig uppräknings eller ränta. Det finns i dag även försäkringar med garantier som inte har ett garanterat värde innan påbörjad utbetalning.

Det preliminärt fördelade överskottet är den del av retrospektivreserven som överstiger detta garanterade väntevärde. Det preliminärt fördelade överskottet kan i sin tur vara av två slag. Det kan, å ena sidan, helt eller delvis vara en del av uppkomna överskott som försäkringstagaren under vissa förutsättningar har rätt till enligt närmare bestämmelser i försäkringsavtalet om fördelning av överskott (så kallad villkorad återbäring). I sådana fall består överskottet av ett aktuellt värde på det som försäkringstagaren har rätt till enligt villkoren för sådan återbäring. Sådan återbäring kan öka eller minska under kommande år beroende på utvecklingen av de faktorer som bestämmer återbäringen.

Det preliminärt fördelade överskottet kan, å andra sidan, också avse vad försäkringstagare har en rättighet till enligt lag och bolagsordning såsom försäkringstagare med anspråk på del av överskottet i ett ömsesidigt bedrivet bolag. Sådana överskott kan försäkringsföretaget mer diskretionärt använda som riskkapital. Det är den senare varianten som regelmässigt förekommer när retrospektivreservmetoden tillämpas. I dag finns det försäkringar för vilka det preliminärt fördelade riskkapitalet enligt denna variant utgör 70–80 procent av försäkringskapitalet som kommuniceras till försäkringstagaren.

4.6.4 Kollektiv konsolidering m.m.

Storleken på retrospektivreserverna behöver inte vara densamma som värdet på de tillgångar som försäkringsföretaget håller för försäkringstagarnas räkning. De skuldtäckningstillgångar som krävs

för att täcka företagets garanterade åtaganden enligt avtal ska minst motsvara den uppskattning av vad det kommer att kosta företaget att fullgöra sina garanterade förpliktelser, dvs. försäkringstekniska avsättningar. Denna värdering kan variera över tid allt eftersom förväntningar om avkastning, driftskostnader, skatt eller dödlighet förändras. Detta gör att värdet på skuldtäckningstillgångarna inte behöver motsvara ens det garanterade värde som kommuniceras till försäkringstagarna.

Värdet på de fria tillgångarna som försäkringsföretaget håller för försäkringstagarnas räkning, dvs. fördelningsbara tillgångar minus skuldtäckningstillgångar, behöver inte heller vara lika stort som det preliminärt fördelade överskottet.

Skillnaden mellan värdet på samtliga tillgångar som försäkringsföretaget har för försäkringstagarnas räkning (nettotillgångarna) och försäkringarnas samlade kommunicerade värde (summan av garanterat värde och preliminärt fördelat överskott) utgör den s.k. kollektiva konsolideringen. Begreppet kollektiv konsolidering berör enbart ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag och gäller bara för försäkringsavtal som innebär att försäkringstagaren har en rättighet till en del av ett (eventuellt) framtida överskott, dvs. ett anspråk på sådana överskott som kan användas som företagets riskkapital.

4.6.5 Återbäringsränta och kollektiv konsolideringsgrad

Det garanterade värdet är bestämt i försäkringsavtalet och påverkas i förekommande fall av den ränta som stadgas där. Värdet på retrospektivreserven kan i stället påverkas av en s.k. återbäringsränta. Denna återbäringsränta bygger på prognoser om bl.a. avkastningen på tillgångarna och har historiskt satts så att försäkringsföretaget över tid uppnår ett visst uttalat mål för den kollektiva konsolideringsgraden, vilken är marknadsvärdet på företagets nettotillgångar som procentuell andel av det värde som har kommunicerats till försäkringstagarna.

När nettotillgångarna är värda mer än vad som kommunicerats till försäkringstagarna (positiv kollektiv konsolidering) är den kollektiva konsolideringsgraden över 100 procent, annars (dvs. vid negativ kollektiv konsolidering) är den lägre än 100 procent. Målet för den kollektiva konsolideringsgraden ligger i dag mellan 105 och 110 för de flesta ömsesidigt bedrivna livförsäkringsföretagen. I de flesta fall tillåter företagen att den kollektiva konsolideringsgraden

rör sig kring målvärdet och på senare tid har detta formulerats som att den kollektiva konsolideringen ska ligga inom ett visst intervall. Bolagen har i de flesta fall i praktiken strävat efter att ligga runt denna konsolideringsnivå på två till tre års sikt.

Genom att förändra återbäringsräntan i förhållande till avkastningen på nettotillgångarna kan livförsäkringsföretaget höja och sänka den kollektiva konsolideringsgraden. En lägre återbäringsränta givet totalavkastningen leder till högre kollektiv konsolideringsgrad, och omvänt. Försäkringsföretagen har i praktiken valt att endast gradvis anpassa återbäringsräntan till förändringar i tillgångsvärdena för att på så sätt försöka överbrygga tillfälliga värdesänkningar av tillgångarna.

Genom återbäringsräntan fördelas löpande en utjämnad kapitalavkastning till försäkringstagarnas individuella retrospektivreserver. Återbäringsräntan påverkar således hur det totala försäkringsvärdet som kommuniceras till försäkringstagaren förändras. Om återbäringsräntan är så hög att retrospektivreserven ökar snabbare än det garanterade värdet, innebär det att medel preliminärt fördelas till försäkringstagarna. Om återbäringsräntan är så låg att retrospektivreserven ökar långsammare än det garanterade värdet minskar i stället andelen preliminärt fördelat överskott i förhållande till det garanterade värdet i den individuella retrospektivreserven (s.k. successiv reallokering). Även under utbetalningstiden brukar retrospektivreserven förräntas med återbäringsräntan och då minskar retrospektivreserven pga. utbetalningarna. I sådana fall blir minskningen långsammare om återbäringsräntan är så hög att retrospektivreserven i övrigt ökar snabbare än det garanterade värdet.

Överskott och underskott kan också fördelas genom en ögonblicklig åtgärd, genom att livförsäkringsföretaget gör en s.k. momentan reallokering eller allokering. Vid en momentan reallokering återtar företaget preliminärt fördelad återbäring (och retrospektivreserven skrivs därmed ned), vilket genast ökar den kollektiva konsolideringsgraden. Vid en momentan allokering gäller det omvända.

4.6.6 Utbetalning av överskott

Det är viktigt att skilja på den löpande, och preliminära, beräkning av överskott som försäkringstagare har anspråk på som riskkapital och den faktiska återbäring som denne får del av. Det återbärings-

system som till övervägande del tillämpas av svenska icke-vinst-utdelande livförsäkringsföretag innebär att försäkringstagarna får del av överskottet som återbäring först i samband med att varje enskild utbetalning av försäkringsersättningar aktualiseras. En definitiv tilldelning av de preliminärt fördelade överskottsmedlen sker alltså vanligtvis först vid dessa tidpunkter.

Ersättningar från ett försäkringsavtal kan vara antingen engångsutbetalningar eller periodiska utbetalningar under en viss angiven tid. Vid periodiska utbetalningar läggs en överskottsandel till pensionsutbetalningarna som ett tilläggsbelopp till den utbetalning som har garanterats vid varje utbetalningstidpunkt. För den första utbetalningen utnyttjas det preliminärt fördelade överskottet för att fastställa tilläggsbeloppet. Det innebär att om den kollektiva konsolideringen är negativ (konsolideringsgraden mindre än 100 procent) när utbetalningar sker, beräknas den första utbetalningen utifrån ett högre värde än vad företaget har tillgångar till. Det motsatta gäller om den kollektiva konsolideringen är positiv. Detta kan vara ett sätt att utjämna tillfälliga svängningar i tillgångsvärdena. Om en börsnedgång som medför att den kollektiva konsolideringen blir negativ förväntas vara tillfällig, kan företaget betala ut ett högre tilläggsbelopp än som motsvarar försäkringens andel av det faktiska värdet på företagets tillgångar. En konsolideringsgrad som är högre än 100 procent i genomsnitt innebär att företaget bygger upp eller bibehåller en kapitalbuffert över tid.

Förutom att det första tilläggsbeloppet bestäms utifrån det preliminärt fördelade överskottet sker även fortsättningsvis en fördelning. Försäkringar under utbetalning som står kvar i riskgemenskapen ska nämligen också tillföras eventuella överskott som uppstår i rörelsen under utbetalningsperioden.

Även under utbetalningstiden förräntas retrospektivreserven med en ränta (prognosränta) medan avgifter och utbetalningar minskar dess värde. Eftersom räntan inte med säkerhet kan förutsägas under hela utbetalningstiden omräknas tilläggsbelopp efter den kvarvarande retrospektivreserven en gång per år. Då kan tilläggsbeloppet bli högre eller lägre än tidigare. Enligt tidigare branschpraxis (den s.k. Allan-regeln) sänktes inte tilläggsbeloppen under pågående utbetalning. Denna praxis har numera övergivits bl.a. som en följd av successivt lägre marknadsräntor.

4.6.7 Fördelning av överskott enligt kontributionsprincipen är en avvägningsfråga

Förhållandet att det är först när verksamhetsgrenen är avvecklad och alla avtal är avslutade som det med säkerhet går att konstatera om det blev ett överskott eller inte, gör att kontributionsprincipen kan vara svår att tillämpa fullt ut. Ofrånkomligen kommer fördelningar av överskott med retrospektivreservmetoden, pensionstillläggsmetoden eller annan metod därför att innebära avvägningar. Det innebär i princip att enskilda försäkringstagare kan komma att få för mycket eller för lite ersättning beroende på när deras försäkringsperiod eller sparandefas har inträffat.

Det kan synas otillfredsställande att fördelningen mellan försäkringstagarna kan innebära orättvisor för den enskilda försäkringstagaren. Utjämnings av risker, och med det över- och underskott mellan försäkringstagarna, är emellertid det utmärkande draget för den traditionella livförsäkringen, vilket innebär att försäkringstagare inom ett kollektiv delar risker med varandra. Alla försäkringstagare får del i samma portfölj – eller i förekommande fall olika gemensamma portföljer – trots att olika försäkringstagare kan ha olika riskbenägenhet beroende på var i livscykeln de befinner sig. De som är i eller nära utbetalningsfasen kan vilja placera pensionskapitalet säkert, medan de som är i början av sitt pensionssparande kan vilja ta mera risk för att få en högre förväntad avkastning.

Försäkringsföretaget, som vanligtvis bara håller en portfölj, väger de olika intressena mot varandra och finner en kompromiss som fördelar riskerna försäkringstagarna emellan. Genom att fördelningsmetoderna tillåter utjämnings av försäkringsvärdena kan den totala portföljen innehålla aktier, med en högre förväntad avkastning på lång sikt som följd, till gagn för försäkringstagare med längre tid till försäkringsfall samtidigt som försäkringstagare närmare försäkringsfall skyddas mot kortsiktiga variationer i tillgångarnas värde genom att portföljen innehåller en viss andel räntebärande tillgångar.

Den kollektiva konsolideringen tillsammans med de preliminärt fördelade överskotten är företagets interna beräkningsunderlag som möjliggör att en riskutjämnings sker genom att företagen kan fördela medel mellan olika generationer försäkringstagare i samband med utbetalningar.

De olika fördelningsmetoderna är emellertid inte problemfria utan kan i vissa situationer komma i konflikt med kontributionsprincipen. Om den kollektiva konsolideringsgraden under en period av nedgång på tillgångsmarknaderna tillåts ligga långt under 100 procent under en längre tid, kan försäkringstagare i utbetalningsfasen komma att få en större återbäring – på bekostnad av försäkringstagare som är i inbetalningsfasen – än vad som kan tyckas förenligt med kontributionsprincipen. Om försäkringsföretaget i tider med stigande tillgångsvärden är försiktigt med att preliminärt fördela överskott kan i stället försäkringstagare i utbetalningsfasen få en för liten del av överskottet i förhållande till deras bidrag. Även antaganden i fråga om livslängd kan påverka fördelningen av överskott över tiden. Försäkringstagaren måste här förlita sig på att försäkringsföretaget lyckas hantera fördelningen mellan generationer och försäkringstagargrupper på ett rättvist och ekonomiskt försvarbart sätt.

Företagen har riktlinjer för den kollektiva konsolideringen i de försäkringstekniska riktlinjerna som försäkringstagarna ska kunna få del av. Dessa är i en del fall utformade som handlingsregler för företaget, vilket innebär att den nu beskrivna konflikten torde kunna lindras. Vidare hade Finansinspektionen utfärdat allmänna råd om den kollektiva konsolideringen (FFFS 2011:1). Det finns också en vägledning från Finansinspektionen (Kollektiv konsolidering – vägledning för livförsäkringsbolag och tjänstepensionskassor, 2009-04-03).

Ett sätt att undvika osäkra prognoser och komplicerade fördelningsöverväganden är att knyta återbäringsräntan till företagets faktiska resultat så att den kollektiva konsolideringsgraden alltid är 100 procent. Det finns flera exempel på ömsesidigt bedrivna livförsäkringsbolag som har infört en sådan modell för vissa försäkringsbestånd. Den innebär att man fördelar eventuella över- eller underskott kvartalsvis till kunderna. Därigenom ligger värdet på livförsäkringsföretagets tillgångar vid själva utbetalningstillfället till grund för tilldelningen av överskott. Det innebär att det förmedlade försäkringsvärdet kommer att variera mer för den enskilde försäkringstagaren. En sådan ordning medför att ingen utjämning sker mellan försäkringstagare över tid, eftersom tilldelningen beror på portföljens aktuella värde och inte på vad den kan förväntas vara värd framöver. Tillfälliga stora nedgångar i tillgångsvärdena kan därför slå hårt mot den enskilde försäkringstagaren samtidigt som denne i princip omedelbart får del av tillfälliga uppgångar. Detta

kan tyckas gå emot själva försäkringsidén eftersom riskdelningen bygger på att en stor mängd försäkringstagare med olika risker sluter sig samman, men har fördelen att tydligheten för den enskilde försäkringstagaren ökar.

Fördelning av överskott i en ömsesidigt bedriven livförsäkringsverksamhet förstås bäst genom att betrakta tekniken som ett sätt att utjämna både försäkringsrisk och finansiell risk mellan försäkringstagarna. Den traditionella livförsäkringsprodukten kan därmed sägas innehålla ett stort moment av försäkring. Genom de instrument och produkter som numera finns att tillgå på de utvecklade finansiella marknaderna kan liknande resultat åstadkommas vad gäller den finansiella riskutjämnningen. T.ex. kan generationsfonder användas för att utjämna den finansiella risken över tiden. Det är emellertid inte möjligt att genom sådana sparprodukter köpa den kombination av långlevnadsskydd och finansiellt skydd som kännetecknar en livförsäkring.

Som tidigare framhållits innehåller lagstiftningen inte någon närmare precisering av hur kontributionsprincipen ska tolkas utan olika tillämpningar kan rymmas inom principen. Ett försäkringsföretag måste dock i sina försäkringstekniska riktlinjer ange vilka principer som gäller för fördelning av överskott.

Finansinspektionen ska ingripa om policyn inte kan bedömas vara förenlig med kontributionsprincipen eller om företaget inte följer sin policy. Även om principerna för fördelning av överskott ska finnas i de försäkringstekniska riktlinjerna, lämnar dessa ofta ett visst utrymme till styrelserna i de icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolagen och de ömsesidiga livförsäkringsbolagen att fördela överskott mellan livförsäkringstagare. Det förhållandet gäller genom FRL också för försäkringsföreningar. I avvägningar rörande överskottsfördelning finns det alltid ett utrymme för företagets egna bedömningar där olika försäkringstagare på kort sikt kan bli förfördelade. Eftersom de medel som ska fördelas dessutom tjänar som riskkapital i rörelsen finns det också ett intresse av stabilitet i företagen, vilket kan konkurrera med försäkringstagarnas intresse av god avkastning på sina inbetalda premier.

I alla händelser är det klart att överskottets fördelning handlar om avvägningar som görs av dem som har inflytande i företagen. Denna problematik kommer att behandlas närmare i följande avsnitt.

4.7 Sambandet mellan överskotts-, redovisnings- och solvensregler

4.7.1 Sambandet mellan överskotts- och redovisningsregler

Vi ska i enlighet med våra utredningsdirektiv ta hänsyn till den internationella redovisningsutvecklingen och Solvens II-utredningens förslag. Det finns därför anledning att behandla vilka samband som finns mellan överskottsregler och redovisningsreglerna.

I dag finns ett starkt samband mellan redovisningsreglerna i ÅRFL och överskottsreglerna för ömsesidigt bedrivna livförsäkringsaktiebolag i FRL. Ömsesidigt bedrivna livförsäkringsföretag ska, som tidigare framgått inrätta en konsolideringsfond. Kravet att en sådan fond ska finnas är i grunden ett associationsrättsligt särkrav i förhållande till ABL och FL. Konsolideringsfonden har delvis samma funktion som balanserade vinster inom eget kapital i företaget i allmänhet. Fonden byggs nämligen upp genom redovisade vinster som ackumuleras i bolaget. I likhet med balanserade vinster kan fonden vid behov även tas i anspråk för förlusttäckning. Till skillnad från balanserade vinster i företag i allmänhet är dock användningen av konsolideringsfonden underkastad särskilda begränsningar som syftar till att skydda försäkringstagare, vilket påverkar hur överskott i fonden får användas. Konsolideringsfonden får redovisas som eget kapital i årsredovisningen för juridisk person (se 5 kap. 4 § ÅRFL).

Det framgår visserligen av försäkringsavtalet att försäkringstagare kan tilldelas överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag och att livförsäkringsföretag kan göra en preliminär fördelning av sådana överskott. Denna preliminära fördelning framgår även av information i årliga värdebesked till försäkringstagarna. Försäkringstagarna som grupp har också på grund av vinstutdelningsförbudet en rättighet till sådana överskott som inte behövs för förlusttäckning i den meningen att värdeöverföringar i strid mot reglerna är olovliga.

Försäkringsföretag har inte behövt göra en försäkringsteknisk avsättning för preliminärt fördelade överskott redovisade i konsolideringsfonden. Något sådana krav föreligger varken enligt rörelsereglerna i 7 kap. 1 § 1982 års FRL som utan förändringar intagits i 5 kap. 1 och 4–8 §§, eller enligt redovisningsreglerna i 4 kap. 9 § ÅRFL.

Sambandet mellan överskottshanteringen och den externa redovisningen manifesteras i gällande FRL genom att årsvinsten och från bundet kapital till fritt eget kapital omförda belopp ska användas för återbäring till försäkringstagarna, om inte annat följer av bolagsordningen eller stadgarna. Bestämmelserna om detta finns i FRL, men årsvinsten och de omförda beloppen bestäms enligt redovisningsreglerna (se 11 kap. 17 §, 12 kap. 68 § och 13 kap. 21 §).

4.7.2 Sambandet mellan överskotts- och solvensregler

I FRL finns endast ett fåtal bestämmelser där överskottsregler är kopplad direkt till solvensreglerna. Ett exempel avser återbetalning av garantikapital som måste vara förenligt med bestämmelserna om kapitalbasens storlek och sammansättning (se 12 kap. 10 § FRL). Det finns annars ett indirekt samband främst genom att en försämrad solvens i praktiken begränsar försäkringsföretagets möjligheter att använda överskott för gottskrivning av återbäring. Som tidigare framgått är retrospektivmetoden ett sätt att hantera förändringar i solvensen, utan att dessa får ett omedelbart och direkt genomslag på preliminärt fördelade överskott via bl.a. återbäringsräntan. Som ett exempel på samband mellan överskottsregler och solvensbehov kan också nämnas att vissa bestämmelser om flyttvärde som innehåller undantag med hänsyn till företagets ekonomiska situation (se bl.a. 11 kap. 18 § andra stycket och avsnitt 9.8.2).

4.7.3 Sambandet mellan redovisnings- och solvensregler

Längre tillbaka fanns ett starkt formellt samband mellan redovisningsreglerna och solvensreglerna ifråga om klassificering och värdering av försäkringstekniska avsättningar. Före införlivandet av EG:s redovisningsdirektiv år 1995 var reglerna om försäkringstekniska avsättningar närmast identiska. I 1982 års FRL angavs nämligen dessförinnan att försäkringsbolag skulle ”i balansräkningen ta upp avsättningar” på i FRL angivet sätt. Detta starka samband bestod i allt väsentligt vid införlivande av EG:s redovisningsdirektiv år 1995 då redovisningsreglerna överfördes från FRL till ÅRFL. Sambandet innebar då mer konkret att klassificeringen och beräkningen enligt rörelsereglerna i FRL även låg till grund för

klassificeringen och värderingen av försäkringstekniska avsättningar i årsredovisningen och koncernredovisningen enligt FRL.

I samband med införandet av internationella redovisningsstandarder och tjänstepensionsdirektivet i början av 2000-talet började sambandet mellan redovisningen och solvens att försvagas. Förändringen innebar bl.a. att betryggande avsättningar alltså skulle göras vid tillämpningen av rörelsereglerna, dvs. för beräkning av krav på kapital och skuldtäckningstillgångar, för andra livförsäkringsavtal än tjänstepensionsförsäkring. Detta gällde även om en mindre försiktig avsättning gjordes i externredovisningen vid användning av realistiska antaganden enligt IFRS 4. För avsättningar i verksamhet avseende tjänstepensionsförsäkring infördes däremot, mot bakgrund av tjänstepensionsdirektivet, ett krav på användning av aktsamma antaganden redan i solvensreglerna. Detta möjliggjorde att avsättningarna för tjänstepensionsförsäkring kunde beräknas enligt realistiska antaganden såväl i rörelse- som redovisningssammanhang på sätt som följer av IFRS 4.

En annan skillnad mellan solvensberäkningen och redovisningen uppkom genom att åtaganden från vissa försäkringsavtal som inte överförde försäkringsrisk fortfarande skulle behandlas som försäkringsavtal enligt FRL trots att avtalen redovisades som finansiella instrument i externredovisningen.

För att hantera förändringar som uppkommit genom nya internationella redovisningsregler infördes samtidigt ett system med s.k. försiktighetsfilter. Den effekt som en mindre försiktig värdering av försäkringstekniska avsättningar kunde ha på kapitalbasen genom ett större eget kapital elimineras genom sådana filter i solvenssammanhang. Även vissa andra effekter av nya internationella redovisningsregler neutraliseras genom tillägg eller avdrag vid bestämmande av kapitalbasen.

Konsolideringsfonden redovisas som eget kapital enligt lagbegränsad IFRS och får i dag ingå i kapitalbasen vid bestämmandet av det buffertkapital som ett livförsäkringsföretag ska ha. Nuvarande regler för beräkningen av kapitalbasen bygger nämligen i grunden på principen att vad som är eget kapital enligt redovisningsreglerna för juridisk person får ingå i kapitalbasen.

Vi ska överväga nya överskottsregler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag med hänsyn till utvecklingen på redovisningsområdet och införlivande av Solvens II-direktivet. Det finns därför anledning att ytterligare beskriva nuvarande regelverk på redovisnings- och solvensområdet när det gäller klassificering som

skuld eller eget kapital samt därefter de förändringar som dels har föreslagits av IASB dels föranleds av Solvens II-direktivet. En närmare analys av våra förslag i förhållande till Solvens II-utredningens förslag behandlas i ett kommande avsnitt (se avsnitt 13).

4.8 Behandling av överskott som avsättning/skuld eller eget kapital

4.8.1 Skuld eller eget kapital enligt IAS 32

Noterade försäkringsföretag och andra noterade företag ska på grund av en EG-förordning (1606/2002) tillämpa de av EG-kommissionen godkända internationella redovisningsstandarderna, International Financial Reporting Standards (IFRS) samt tillhörande tolkningsmeddelanden (IFRIC). Detta gäller numera fr.o.m. räkenskapsåret 2010 även för svenska onoterade finansiella företags koncernredovisningar på grund av Finansinspektionens redovisningsföreskrifter, FFFS 2008:26. Alla svenska försäkringsföretag ska numera alltså tillämpa IFRS i koncernredovisningen och lagbegränsad IFRS i årsredovisningen (Se FFFS 2008:36).

I den av EG-kommissionen godkända redovisningsstandarderna IFRS 4 Försäkringsavtal finns vissa särbestämmelser om redovisning som skuld eller eget kapital för mer diskretionärt fördelade överskott. IFRS 4 preciserar tillämpningen mot bakgrund av grunddefinitionerna av förpliktelse (skulder) och aktie- eller annat riskkapital som inte är en skuld (eget kapitalinstrument) i den godkända internationella redovisningsstandarderna IAS 32, Finansiella instrument. Reglerna i den senare standarden blir aktuell att tillämpa om inte IFRS 4 ska tillämpas.

Enligt grunddefinitionen i IAS 32, punkt 11 definieras en finansiell skuld som

- a) avtalsenlig förpliktelse att
 - i) erlagga kontanter eller annan finansiell tillgång till ett annat företag, eller
 - ii) byta en finansiell tillgång eller finansiell skuld med annat företag under villkor som kan vara oförmånliga för företaget, eller
- b) avtal som kommer att eller kan komma att regleras i företagets egna egetkapitalinstrument och är

- i) ett instrument som inte är ett derivat och som medför att företaget är eller kan bli förpliktigt att erlägga ett variabelt antal av företagets egna egetkapitalinstrument, eller
- ii) ett derivat som kommer att eller kan komma att regleras på annat sätt än genom att byta ett fastställt kontantbelopp eller annan finansiell tillgång mot ett fastställt antal av företagets egna egetkapitalinstrument.

I detta syfte ingår inte i ”företagets egna egetkapitalinstrument” inlösbare finansiella instrument som är klassificerade som egetkapitalinstrument enligt punkterna 16 A–16 D eller instrument som i sig själva är avtal om framtida erhållande eller erläggande av företagets egna egetkapitalinstrument.

Om vissa förutsättningar som anges i punkterna 16 A–D är uppfyllda ska instrumentet klassificeras som egetkapitalinstrument trots att detta uppfyller grunddefinitionen av finansiell skuld i IAS 32 punkt 11. Vidare framgår av IAS 32 punkt 19 att ”om ett företag inte har en ovillkorad rättighet att undgå att erlägga kontanter eller annan finansiell tillgång för att reglera en avtalsenlig förpliktelse, uppfyller förpliktelsen definitionen av en finansiell skuld med undantag av de instrument som klassificeras som egetkapitalinstrument enligt punkterna 16 A och 16 B eller punkterna 16 C och 16 D.”

Punkt 16 A innebär att inlösbare instrument som annars är skuld klassas som eget kapitalinstrument, om

- a) det ger ägaren en proportionell andel vid likvidationen.
- b) tillhör en instrumentklass som är underordnad alla andra instrumentklasser och har därför ingen prioritet framför andra anspråk i likvidationen.
- c) alla instrument inom klassen har identiska egenskaper,
- d) inte innehåller någon annan avtalsenlig förpliktelse som är skuld utöver återköps- eller inlösenförpliktelsen.
- e) det totala förväntade kassaflöde som kan hänföras till instrumentet under dess livslängd baserar sig huvudsakligen på resultatet, förändringen av redovisade nettotillgångar eller förändringen av det verkliga värdet av företagets redovisade och oredovisade nettotillgångar under instrumentets livslängd (exklusive instrumentets eventuella effekter).

Enligt 16 B krävs därutöver att emittenten inte har några andra finansiella instrument eller avtal som huvudsakligen baseras på resultatet, förändringar av redovisade nettotillgångar eller dess verkliga värde och till effekt att i betydande omfattning begränsa eller fastställa residualavkastningen till innehavarna av inlösenbara instrument. Vid tillämpningen beaktas inte vissa i punkten nämnda icke-finansiella avtal mellan emittenten och annan som inte innehar instrumenten.

Punkterna 16 A och B får betydelse för vissa andelar i kooperativa företag.

I punkt 16 C behandlar finansiella instrument som medför en avtalsenlig förpliktelse för emittenten att vid likvidation överlämna en proportionell andel av sina nettotillgångar till ett annat företag. Denna förpliktelse uppstår eftersom det antingen är säkert att likvidationen kommer att inträffa eller att detta ligger utanför företagets kontroll (till exempel ett företag med begränsad livslängd) eller det är osäkert om likvidation kommer att inträffa men detta beror på ägaren av instrumentet. Med avvikelse från definitionen av finansiell skuld klassificeras ett instrument som medför en sådan förpliktelse som ett egetkapitalinstrument under vissa förutsättningar.

Enligt 16 D krävs på samma sätt som enligt 16 B att emittenten inte har några andra finansiella instrument eller avtal som huvudsakligen baseras på resultatet, förändringar av redovisade nettotillgångar eller dess verkliga värde och till effekt att i betydande omfattning begränsa eller fastställa residualavkastningen till innehavarna av inlösenbara instrument. Vid tillämpningen beaktas inte heller här vissa i punkten nämnda icke-finansiella avtal mellan emittenten och annan som inte innehar instrumenten.

Punkterna 16 C och D har ansetts få betydelse t.ex. för aktieföretag som bildats med syfte att ha en begränsad livslängd. Sådana företagsformer är inte ovanliga utomlands för kapitalförvaltning åt andelsägarna enligt motsvarande ordning som för svenska investeringsfonder.

Alla villkor i respektive punkter måste uppfyllas. Om inte så är fallet ska instrumentet klassificeras till skuld.

Till en avtalsenlig skyldighet bör även räknas skyldigheter som följer av företags bolagsordning eller motsvarande stadgar. Beroende på de närmare villkoren i det enskilda fallet torde garanti-

kapital eller verksamhetskapital samt förlagsinsatser i princip kunna utgöra såväl eget kapital som skuld enligt IAS 32.⁴

4.8.2 Medlemsandelar i ekonomiska föreningar och liknande instrument enligt IFRIC 2

I bakgrunden till uttalandet framhålls att ekonomiska föreningar och andra liknande företag bildas av personer i syfte att tillgodose gemensamma ekonomisk intressen och sociala behov. Enligt nationella regler definieras en ekonomisk förening vanligen som en organisation som verkar för att främja medlemmarnas intressen genom samverkan (principen om självhjälp). Medlemmarnas andelar i en ekonomisk förening beskrivs, enligt uttalandet, ofta som medlemsandelar. Mot bakgrund av principerna i IAS 32 om klassificering av finansiella instrument som finansiella skulder instrument eller eget kapital behandlar IFRIC 2 tillämpningen på inlösenbara instrument. Tillämpningsområdet för tolkningen är finansiella instrument som omfattas av IAS 32, inklusive finansiella instrument som utgivits till medlemmar i ekonomiska föreningar som bevis på medlemmarnas ägarintressen i företaget.

I frågeställningen framhålls att många finansiella instrument, inklusive medlemsandelar, liknar eget kapital, exempelvis genom att innefatta rösträtt och rätt att erhålla utdelning. Vissa finansiella instrument ger innehavaren rätt att begära inlösen mot kontanter eller annan finansiell tillgång, men kan innefattas eller omfattas av begränsningar för inlösen. I uttalandet behandlas hur sådana inlösenvillkor ska bedömas vid fastställande av om de finansiella instrumenten ska klassificeras som skulder eller eget kapital.

I bedömningen konstateras att den avtalsenliga rätten för innehavaren av det finansiella instrumentet (inklusive medlemsandelar i ekonomiska föreningar) att begära inlösen inte i sig innebär att instrumentet ska behandlas som en skuld. Företaget ska istället beakta instrumentets alla villkor och bestämmelser när det prövar om instrumentet är en finansiell skuld eller eget kapital. Dessa villkor och bestämmelser innefattar gällande lagstiftning och andra föreskrifter samt företagets stadgar.

⁴ Se vidare KPMG:s Utredning av några konsekvenser vid övergång från redovisning enligt lagbegränsad IFRS till redovisning enligt IAS-förordningen, april 2010. Utredningen finns tillgänglig på Finansinspektionens hemsida.

Medlemsandelar som skulle klassificeras som eget kapital om medlemmarna inte har en rätt till inlösen är, enligt punkten 6, eget kapital om någon av de förutsättningar som anges i punkterna 7 eller 8. Avistainlåning, inlåningskonton och liknande avtal som uppkommer när medlemmarna agerar som kunder är finansiella skulder i företaget.

Medlemsandelar är eget kapital om företaget har en ovillkorlig rätt att vägra inlösen av medlemsandelar (punkten 7).

Om inlösen förbjuds ovillkorat enligt nationell lag eller andra föreskrifter eller i företagets stadgar är medlemsandelarna eget kapital. Bestämmelser i nämnda regler som förbjuder inlösen endast om vissa villkor – såsom likviditetskrav – uppfylls (eller inte uppfylls) leder emellertid inte till att medlemsandelarna utgör eget kapital (se punkt 8).

Ett ovillkorat förbud kan vara absolut genom att all inlösen är förbjuden. Ett ovillkorat förbud kan också vara partiellt genom att det förbjuder inlösen om denna skulle medföra att antalet andelar eller beloppet avseende inbetalt kapital för medlemsandelar sjunker under en angiven nivå. Medlemsandelar utöver förbudet mot inlösen är skulder, såvida inte företaget har en ovillkorad rätt att vägra inlösen enligt reglerna i punkt 7 (se punkt 9).

I vissa fall kan antalet andelar eller beloppet avseende inbetalt kapital som omfattas av inlösenförbudet ändras över tiden. En sådan förändring leder, enligt punkt 9, till en överföring mellan finansiella skulder och eget kapital.

I punkt 10 behandlas värderingen av sådant som ska klassificeras som skulder vid första redovisningstillfället.

Enligt punkt 10 klargörs att utdelning till innehavare av eget kapitalinstrument redovisas direkt i eget kapital efter avdrag för skatteförmåner. Ränta, utdelning och annan avkastning som är hänförligt till finansiella instrument som är klassificerade som finansiella skulder är kostnader, oavsett om de erlagda beloppen juridiskt beskrivs som utdelning, ränta eller annat.

I uttalandet, som kompletteras av en bilaga med exempel, behandlas även vilka upplysningar som ska lämnas när en ändring av inlösenförbudet leder till en överföring mellan finansiella skulder och eget kapital.

4.8.3 Skuld eller eget kapital enligt lagbegränsad IFRS

För ett försäkringsföretags årsredovisning, dvs. den offentliga redovisningen för en juridisk person enligt ÅRFL, gäller vissa avvikelser från godkända internationella redovisningsstandarder enligt rekommendationer från rådet för finansiell rapportering och Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd (FFFS 2008:26) om redovisning i försäkringsföretag (förkortade redovisningsföreskrifterna). Bortsett från vissa undantag med hänsyn till sambandet mellan redovisning och beskattning är undantagen regelmässigt motiverade av tvingande bestämmelser i lag.

Enligt Finansinspektionens allmänna råd finns ett sådant undantag för redovisningen av kapital (se 2 kap. 3 b redovisningsföreskrifterna). Undantaget innebär att redovisningen av ett instrument eller dess delar som en skuld eller eget kapital i enlighet med den ekonomiska innebörden av villkoren, inte tillämpas hos utgivaren till den del instrumentet avser vad som ska klassificeras som ett eget kapital enligt lag eller annan författning, se 5 kap. 1 och 4 §§ ÅRFL och 5 kap. 14 och 15 §§ årsredovisningslagen (1995:1554). Utgivaren bör i en not lämna upplysningar om klassificeringen i enlighet med den ekonomiska innebörden.

I det lagrum som det hänvisas till anges att eget kapital enligt 5 kap. 4 § 4 ÅRFL i ömsesidigt verkande livförsäkringsbolag ska delas upp på viss sätt samt att konsolideringsfonden och garanti-kapital tas upp som eget kapital. Enligt lagbegränsad IFRS utgör således medel i konsolideringsfonden eget kapital.

Enligt ändringar i ÅFRL pga. FRL ska även föreningarnas verksamhetskapital och de ömsesidiga försäkringsbolagens och försäkringsföreningarnas förlagsinsatser redovisas som eget kapital. Detta gäller alltså enligt lagbegränsad IFRS i juridisk person. I koncernredovisningen klassificeras däremot sådana åtaganden, som tidigare framgått, såsom skuld eller eget kapital i enlighet med reglerna i IAS 32.

4.8.4 Skuld eller eget kapital enligt IFRS 4

Den av EU antagna internationella redovisningsstandard IFRS 4 Försäkringsavtal ska företag tillämpa på försäkringsavtal och återförsäkringsavtal som det utfärdar och finansiella instrument som det emitterar med en diskretionär del. Enligt IFRS 4 kan försäk-

ringsföretag fortsätta att redovisa försäkrings- och investeringskontrakt med en diskretionär del enligt sina tidigare redovisningsprinciper. Med diskretionär del avses en avtalsenlig rätt att, som ett komplement till garanterad ersättning, erhålla tillkommande ersättningar

- a) Som sannolikt är en betydande del av de sammanlagda avtalsenliga avsättningarna,
- b) Vars belopp eller tidpunkt enligt avtalet bestäms enbart av utfärdaren, och
- c) som enligt avtal grundar sig på
 - i) Resultatet från en viss grupp avtal eller viss typ av avtal,
 - ii) Realiserad/och eller orealiserad avkastning på placeringar i en viss grupp tillgångar som utfärdaren innehar, eller
 - iii) Resultat från det företag, den fond eller annan organisation som ställer ut avtalet.

Den fasta garanterade komponenten ska dock skuldföras. Restande diskretionära del av åtagandet enligt DPF-kontraktet kan dock företaget välja att klassificera som en skuld eller som eget kapital eller, alternativt dela upp mellan eget kapital och skulder. IFRS 4 förbjuder dock införandet av en redovisningsprincip där den icke garanterade delen redovisas som en post mellan skulder och eget kapital.

Det har enligt uppgifter till utredningen i praktiken blivit så att skillnaden mellan värdet på tillgångar och skulder vid tillämpningen av full IFRS är detsamma som vid tillämpningen av lagbegränsad IFRS. Detta har lett till att konsolideringsfonden redovisas som eget kapital även vid tillämpningen av IFRS 4.

IASB har under år 2010 lämnat ett förslag till en ny mera genomgripande redovisningsstandard för försäkringskontrakt som beräknas kunna träda ikraft först om några år. Det är ännu ovisst hur en ny standard kan komma att påverka den nuvarande redovisningen av konsolideringsfonden.

4.8.5 Skuld eller kapital enligt solvensreglerna

Solvens brukar användas som beteckning på ett försäkringsbolags ekonomiska ställning och kapitalstyrka. De nu gällande reglerna innebär att ett försäkringsbolag alltid ska ha en tillräcklig kapital-

bas. Den ska uppgå till en nivå som beräknas utifrån verksamhetens art och omfattning (solvensmarginalen). Dessutom finns ett krav på att kapitalbasen aldrig får vara lägre än det så kallade garanti-beloppet (7 kap. 1 § FRL).

Grundläggande bestämmelser om godkända poster i kapitalbasen finns för livförsäkringsrörelse i 7 kap. 2 § FRL. I kapitalbasen får enligt lagrummet ingå inbetalat aktiekapital, garantikapital eller verksamhetskaptal, övrigt eget kapital med avdrag för utdelning samt obeskattade reserver.

Därutöver kan Finansinspektionen genom att utfärda föreskrifter eller fatta beslut i enskilda fall, medge att andra poster, exempelvis förlagslån, får räknas in i denna. Finansinspektionen kan även reglera eller besluta om att vissa poster ska räknas av från kapitalbasen helt eller delvis. Sådana försiktighetsavdrag ska enligt reglerna göras i fråga om vissa poster inom eget kapital som uppkommit genom en övergång från tidigare svenska redovisningsregler till internationella redovisningsstandarder.

Det kan också nämnas att försäkringsföretag som ingår i en grupp ska ha en kapitalbas som är tillfredsställande med hänsyn till andra företag i gruppen. I den gruppbaseade kapitalbasen får motsvarande poster som för företaget ingå, men underlaget beräknas enligt en konsolideringsmetod med utgångspunkt i koncernredovisningen eller en sammanläggnings- och avdragsmetod med utgångspunkt i gruppföretagens årsredovisningar för de juridiska personerna.

Som tidigare framgått ska Solvens II-direktivet, vara genomfört inom en snar framtid. Detta kommer att förändra solvensreglerna väsentligt.

4.9 Ändrade överskotts-, redovisnings- och solvensregler

4.9.1 Nyligen ändrade överskottsregler i FRL

Tidigare bestämmelser för överskottshantering för ömsesidiga försäkringsbolag och hybridbolag har i stora delar överförts oförändrade till FRL. I regeringens proposition, prop. 2009/10:246, En ny försäkringsrörelselag, s. 214, sägs dock att det inte har tagits någon slutlig ställning till frågan om hybridbolagen bör tvångsombildas och att det därför är viktigt att fortsätta arbetet med pro-

blemställningarna som rör dessa bolag. Efter en hänvisning till Livförsäkringsutredningens direktiv konstateras att det i propositionen inte föreslås någon mer genomgripande förändring av de materiella regler som nu styr hybridbolagen. För ömsesidiga livförsäkringsbolag måste enligt propositionen en bestämmelse om konsolideringsfonden och dess användning finnas, motsvarande den som nu gäller, i avvaktan på den översyn som ska ske enligt nyss nämnda utredningsdirektiv. Översynen kommer enligt propositionen att ske gemensamt för alla företagsformer som får driva försäkringsrörelse enligt ömsesidiga principer, dvs. försäkringsaktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Arbetet behöver också, som tidigare framgått, samordnas med införlivandet av det s.k. Solvens II-direktivet i svensk rätt (s. 328 och 369 f.).

Vissa förändringar av betydelse för användning av överskott har dock genomförts för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar genom att nya former av externt riskkapital blivit möjliga i sådana bolag. Dessa bestämmelser behandlas närmare i avsnitt 4.10.

4.9.2 Nya redovisningsregler om försäkringsavtal från IASB

I ett under år 2010 publicerat utkast (ED2010/8) har IASB efter samarbete med det Financial Accounting Standards Board (FASB), det amerikanska normgivningsorganet inom redovisning, föreslagit en ny standard om redovisning av försäkringsavtal som ska ersätta IFRS 4.⁵ I det följande behandlas det huvudsakliga innehållet i utkastet. Vissa förslag har dock omprövats efter remisserna och det har fattats vissa preliminära beslut om att frångå remissförslaget. I det följande behandlas även vissa av dessa beslut.

Förslaget innehåller en heltäckande värderingsmodell för alla typer av försäkringsavtal som ställts ut, med ett förenklat tillvägagångssätt för avtal med kort löptid. Värderingsmodellen baseras på en ”fullgörande-ansats” som återspeglar det faktum att ett företag i allmänhet förväntas att fullgöra sina skulder genom att betala försäkringsersättningar till försäkringstagare i takt med att de förfaller, snarare än att överföra skulderna till en tredje part.

⁵ Beskrivningen i detta kapitel är i allt väsentligt hämtat från Financial Reporting News, KPMG, augusti 2010.

Tillämpningsområde

Förslagets definition av ett försäkringsavtal överensstämmer med definitionen i IFRS 4. Enligt förslaget är ett försäkringsavtal ett avtal enligt vilket en part (försäkringsgivaren) accepterar en betydande försäkringsrisk från en annan part (försäkringstagaren) genom att gå med på att ersätta försäkringstagaren om en angiven oviss framtida händelse (den försäkrade händelsen) har en negativ inverkan på försäkringstagaren.

Förslagen i utkastet är tillämpliga på samtliga försäkringsavtal (inklusive återförsäkringsavtal) som ett företag säljer och återförsäkringsavtal som ett företag köper, förutom vissa undantag av mindre betydelse för försäkringsföretag. Finansiella instrument som innehåller en diskretionär del (discretionary participation feature) och finansiella garantiavtal som uppfyller definitionen av ett försäkringsavtal ingår också i det föreslagna tillämpningsområdet.

Redovisningen i rapporten över finansiell ställning

Enligt förslaget ska ett företag redovisa en försäkringsskuld eller försäkringstillgång när företaget blir part i ett försäkringsavtal. Detta är den tidigaste av de tidpunkter när företaget är bundet av försäkringsavtalets villkor eller exponerad för risk enligt avtalet. Exponeringen för risk uppkommer när företaget inte längre kan ta tillbaka sitt åtagande att tillhandahålla försäkringsskydd till försäkringstagaren för försäkrade händelser och inte längre har rätten att omvärdera risken hos den specifika försäkringstagaren och, som ett resultat av detta, inte längre kan ändra priset för att fullt ut reflektera denna risk. En försäkringsskuld ska tas bort från rapporten över finansiell ställning när den är utsläckt, dvs. när åtagandet som specificeras i försäkringsavtalet fullgörs, annulleras eller upphör.

Värderingsmodellen

Vid den initiala redovisningen ska ett företag värdera ett avtal som summan av dels diskonterade kassaflöden när avtalet fullgörs, dels en restmarginal som eliminerar vinst som uppstår vid den initiala redovisningen av avtalet. Värdet av diskonterade kassaflöden består i sin tur av

- ett explicit, objektivt och sannolikhetsvägt estimat (dvs. väntevärde) av framtida kassautflöden minskat med de framtida kassainflöden som kommer att uppstå när företaget fullgör försäkringsavtalet;
- en diskonteringsränta som justerar dessa kassaflöden för pengars tidsvärde; och
- en riskjustering som utgörs av ett explicit estimat av effekterna av osäkerheten kring kassaflödenas belopp och tidpunkt.

Dessa komponenter beskrivs närmare i utkastet som ”byggstenarna”.

Löpande värderas ett försäkringsavtal som summan av dels värdet av de diskonterade in- och utkassaflöden som uppstår när försäkringsavtalet fullgörs beräknat på respektive balansdag för att reflektera förändrade aktuella estimat, dels det återstående beloppet av restmarginalen.

Byggstenarna

Framtida kassaflöden

De s.k. estimaten av kassaflödena för en portfölj av avtal inkluderar direkta kassainflöden (premier) och kassautflöden såsom utbetalningar av försäkringsersättningar, skaderegleringskostnader, fribrev, återköp, resultatdelning, anskaffningskostnader som är särskostnader samt andra kostnader för att förvalta avtalen, som uppstår i portföljen. Kassaflödena inkluderar också uppskattade kassaflöden från optioner och garantier i avtalet som inte redovisas separat.

I förslaget ingår kassaflöden i avtalet om företaget måste tillhandahålla försäkringsskydd eller inte har rätt att göra en ny bedömning av risken gentemot den enskilde försäkringstagaren, och som ett resultat inte kan sätta ett pris som fullt ut reflekterar denna risk. Till exempel ingår framtida förnyelsepremier (och bedömda kostnader) om företaget måste tillhandahålla framtida försäkringsskydd till en förutbestämd premie.

Denna del av förslaget har efter remisskritik beslutats att ändras preliminärt så att det räcker med att en ny bedömning kan göras för en grupp av försäkringstagare som omfattas av försäkringen för att förnyelsepremier ska exkluderas.

Estimaten ska också vara explicita, reflektera företagets perspektiv men i fråga om marknadsvariabler (som t.ex. räntor) vara konsistenta med marknadens priser, på ett objektivet sätt inkludera all tillgänglig information, vara aktuella och bara inkludera kassaflöden som ingår i avtalet.

Effekten av förändringar i estimat av dessa kassaflöden ska redovisas i resultatet i den period då estimaten ändras.

Pengars tidsvärde

Enligt förslaget ska ett företag justera framtida kassaflöden för pengars tidsvärde genom att använda en diskonteringsränta som är konsistent med kassaflöden som har egenskaper som återspeglar försäkringsavtalets (t ex tidpunkt för betalningar, valuta och likviditet). Om kassaflödena från ett avtal inte beror på avkastningen från specifika tillgångar, ska diskonteringsräntan återspegla avkastningskurvan för instrument som inte har, eller endast har en försumbar, kreditrisk, justerad för skillnaden i likviditet mellan dessa instrument och försäkringsavtalet.

Riskjusteringen

Justering för risk återspeglar det belopp som företaget rationellt skulle betala för att bli befriad från risken att de slutliga kassaflödena för fullgörandet av försäkringsavtalet är högre än de förväntade. Utkastet innehåller vägledning för tillämpningen som diskuterar tekniker för att skatta riskjusteringen. Dessa tekniker är begränsade till tre ansatser (konfidensnivå, villkorat VaR-mått "conditional tail expectation" och kapitalkostnad).

Restmarginalen

En restmarginal uppstår när nuvärdet av kassaflödena för fullgörande av avtalet är mindre än noll. Om nuvärdet av dessa kassaflöden vid den initiala redovisningen däremot är positivt (dvs. det förväntade nuvärdet av kassautflöden plus riskjustering är större än nuvärdet av framtida kassainflöden), ska detta belopp omedelbart redovisas som en förlust i resultatet.

Restmarginalen bestäms vid den initiala redovisningen på en portföljnivå för avtal som ingås vid ungefär samma tidpunkt och har samma försäkringsperiod. Restmarginalen bestäms och fixeras vid den initiala redovisningen. Marginalen redovisas sedan i resultatet över försäkringens löptid på ett systematiskt sätt som bäst

återspeglar exponeringen för försäkringsrisk, antingen på basis av tidens gång eller på de förväntade tidpunkterna för utbetalningar av försäkringsersättningar om detta mönster avviker väsentligt från tidens gång. Ett företag ska redovisa ränta på det redovisade beloppet av restmarginalen och använda en diskonteringsränta som bestäms vid den initiala redovisningen för att återspegla pengars tidsvärde.

Anskaffningskostnader

Enligt förslaget ska anskaffningskostnader som är särkostnader (försäljningskostnader, kostnader för riskbedömning, samt andra särkostnader för att initiera ett försäkringsavtal som inte skulle ha uppstått om inte ett visst försäkringsavtal hade tecknats) inkluderas i nuvärdet av kassaflöden för fullgörande av avtalet. Alla andra anskaffningskostnader ska redovisas som en kostnad när de uppstår. Till skillnad från andra kassaflöden, görs bedömningen av huruvida anskaffningskostnaderna är särkostnader och därför ska ingå i kassaflödena för fullgörandet av avtalet på individuell avtalsnivå snarare än på portföljnivå. IASB har dock preliminärt beslutat att även direkta anskaffningskostnader för förvärv av en portfölj av försäkringsavtal ska ingå. Enligt förslaget ska iförutbetalda anskaffningskostnader, till skillnad från nuvarande redovisningsregler, redovisas som ett avdrag från försäkringsskulden, dvs. netto, och inte som en tillgång.

Försäkringsskuld före inträffad skada

Förslaget innehåller en justerad värderingsansats för försäkringsskulder före inträffad skada ("pre-claim liability") för avtal med kort löptid. Modellen avser att utgöra en approximation för byggstensansatsen under perioden då försäkringsskydd tillhandahålls. Enligt modellen är avtal "med kort löptid" avtal där försäkringsskydd tillhandahålls under en period av ungefär 12 månader eller kortare och som inte innehåller några inbäddade optioner eller derivat som väsentligen påverkar variabiliteten i kassaflöden. Försäkringsskulden före inträffad skada består av (a) försäkringsåtagandet före inträffad skada ("pre-claims obligation") minskat med (b) nuvärdet av framtida premier som ingår i avtalet.

Enligt denna värderingsansats ska ett företag värdera sitt försäkringsåtagande före inträffad skada vid den initiala redovisningen som (i) erhållen premie plus (ii) nuvärdet av framtida premier som

ingår i avtalet minskat med (iii) anskaffningskostnader som är särkostnader.

Försäkringsåtagandet före inträffad skada periodiseras under försäkringsperioden på ett systematiskt sätt som återspeglar exponeringen av att tillhandahålla försäkringsskydd, antingen på basis av tidens gång eller av de förväntade tidpunkterna för försäkringsfall och försäkringsersättningar om detta mönster är väsentligt annorlunda.

Företaget ska också periodisera ränta baserad på det redovisade värdet av försäkringsskulden före inträffad skada.

Om avtalet är ett förlustavtal, ska det överskjutande beloppet mellan nuvärdet av kassaflöden för att fullgöra avtalet och det redovisade beloppet av försäkringsåtagandet före inträffad skada redovisas som en tillkommande skuld och kostnad.

Uppdelning av depositionsandelar ("unbundling")

Vissa försäkringsavtal innehåller en eller flera komponenter som, om företaget redovisade dessa komponenter separat, skulle ingå inom ramen för tillämpningsområdet för en annan IFRS-standard, t.ex. en investeringskomponent (finansiell) eller servicekomponent.

Om komponenten inte är nära relaterad till försäkringsskyddet som det specificeras i försäkringsavtalet, föreslås i utkastet att företaget redovisar och värderar denna komponent separat.

Utkastet innehåller exempel på de vanligast förekommande komponenterna som inte är nära relaterade till försäkringsskyddet och som skulle kräva separat redovisning och värdering. Det är bl.a. en investeringskomponent som återspeglar ett kontosaldo som krediteras en explicit avkastning baserad på avkastningen på en portfölj av underliggande tillgångar. Räntan ska överföra all avkastning på tillgångarna men kan innehålla en garanti om minimiavkastning. Även ett inbäddat derivat som ska separeras från värdekontraktet enligt IAS 39 och avtalsvillkor som avser varor och tjänster som inte är nära relaterade till försäkringsskyddet men som har kombinerats i ett avtal med detta skydd av skäl som saknar affärsmässig substans är exempel på sådana komponenter.

Presentation i rapporten över finansiell ställning och i totalresultatet

I utkastet föreslås att ett företag presenterar varje portfölj av försäkringsavtal som en separat post inom försäkringstillgångar eller

skulder från försäkringsavtal. Det föreslås också att ett företag presenterar en grupp av tillgångar som är kopplade till fondförsäkringsavtal som en separat post skild från företagets övriga tillgångar och att den del av skulderna som är kopplade till denna grupp också ska presenteras som en separat post skild från företagets övriga skulder. Återförsäkringstillgångar får inte redovisas netto mot skulder från försäkringsavtal.

Det föreslås också en ny presentation i totalresultatet som följer den föreslagna värderingsmodellen. Enligt utkastet, ska alla intäkter och kostnader från försäkringsavtal redovisas i resultatet. Den totala marginalens två delar ska presenteras uppdelad (i noter eller direkt i de finansiella rapporterna) för att visa förändringen i riskmarginalen och resultatföringen av restmarginalen.

Andra poster som ska presenteras i totalresultatet inkluderar vinster vid den första redovisningen av återförsäkring köpt av en cedent, förluster av försäkringsavtal som förvärvats i en beståndsöverlåtelse och förluster av direktförsäkringsavtal. Dessa poster ska presenteras uppdelade antingen i noter eller direkt i totalresultatet. Vidare ska separata poster finnas i totalresultatet för anskaffningskostnader som inte är särkostnader på en individuell avtalsnivå; justeringar av utfall och estimat, uppdelade i not eller direkt i totalresultatet, av skillnader mellan faktiska kassaflöden och tidigare estimat, justeringar av framtida kassaflöden och förändringar av diskonteringsränta samt nedskrivningsförluster på återförsäkringstillgångar. Separat presentation på egen rad krävs även för ränta på skulder från försäkringsavtal. Intäkter och kostnader från fondförsäkringsavtal presenteras på en egen rad.

Premier och försäkringsersättningar redovisas generellt inte i totalresultatet eftersom de representerar regleringar av tillgångar och skulder från försäkringsavtal i stället för intäkter och kostnader. Men för avtal med kort löptid där den alternativa värderingsansatsen för försäkringsskulder före skada kan användas, ska den totala marginalen delas upp i delposter som återspeglar premieintäkt, försäkringsersättningar och andra kostnader, periodisering av anskaffningskostnader som är särkostnader och förändringar i tillkommande skulder för förlustavtal.

Även denna del av förslaget har kritiserats och kan komma att förändras i förhållande till remissförslaget. En ändring som diskuterats är att förändringarna av värdet på försäkringsskulden som beror på ändringar av diskonteringsräntan ska redovisas i övrigt totalresultat istället för i resultatet.

Andra förslag

Andra områden som omfattas av utkastet inkluderar;

- Vägledning för redovisning av inbäddade derivat som är konsistent med den nuvarande vägledningen för tillämpning i IAS 39;
- Vägledning för redovisning av återförsäkringsavtal som följer byggstensansatsen och inkluderar en modell som bygger på förväntade förluster för återförsäkringstillgångar;
- Vägledning för redovisning av investeringsavtal som innehåller diskretionär del, inklusive en mer begränsad definition av diskretionär del jämfört med IFRS 4;
- Regler om att försäkringsavtal som resulterar i kassaflöden i utländsk valuta ska hanteras som monetära poster i enlighet med IAS 21 Effekterna av ändrade valutakurser;
- Ändrad vägledning för redovisning av rörelseförvärv som inkluderar initial värdering av förvärvade försäkringsavtal till det högsta av verkligt värde och värdet av de diskonterade kassaflöden som uppstår när försäkringsavtalet fullgörs;
- Ändrad vägledning för redovisning av beståndsöverlåtelse; och
- Utökade upplysningskrav i jämförelse med IFRS 4 som omfattar kvalitativa och kvantitativa upplysningar om belopp som uppstår från försäkringsavtal, vilket i sin tur innefattar en avstämning av förändringen mellan ingående och utgående balans, metoder och indata som används för värderingen; samt omfattningen och egenskaperna på de risker som uppstår på grund av försäkringsavtal.

Datum för ikraftträdande och övergångsregler

I utkastet anges inte något datum för ikraftträdande eller om förslaget kan tillämpas i förtid. Det är nu känt att en ny standard inte kan träda ikraft för räkenskapsår som påbörjas 1 januari 2013. År 2015 har nämnts, men eftersom arbetet dragit ut på tiden är en senare tidpunkt möjligt.

När det gäller övergångsregler föreslås i utkastet att ett företag med en motsvarande justering av balanserat resultat vid början av den tidigaste perioden som presenteras i de finansiella rapporterna ska;

- ta upp existerande portföljer med försäkringsavtal till värdet av de diskonterade kassaflöden som uppstår när försäkringsavtalet fullgörs. Värderingen vid övergången och löpande inkluderar inte någon restmarginal för dessa avtal eftersom IASB anser att det dels skulle bli kostsamt, dels subjektivt eftersom värderingen görs i efterhand,
- boka bort tidigare redovisade förutbetalda anskaffningskostnader, och
- boka bort immateriella tillgångar relaterade till försäkringsavtal som uppstått i samband med rörelseförvärv (gäller dock inte immateriella tillgångar såsom kundrelationer och kundregister som hänför sig till möjliga framtida avtal).

Det föreslås vara tillåtet, men inte obligatoriskt, att klassificera om finansiella tillgångar redovisade till verkligt värde via resultatet vid ingången av den tidigaste period som presenteras i de finansiella rapporterna i samband med att förslaget börjar tillämpas, om detta minskar inkonsekvenser i värdering eller redovisning. Omklassificeringen är en förändring av värderingsprincip i enlighet med IAS 8 Redovisningsprinciper, ändringar i uppskattningar och bedömningar samt fel. Ett företag ska redovisa den ackumulerade effekten av denna omklassificering som en justering av öppningsbalansen till balanserat resultat för den tidigaste perioden som presenteras och ta bort eventuella balanser från verkligtvärdereserven.

Vidare befrias ett företag från att lämna upplysningar om tidigare opublicerad information om skadeutveckling som inträffat tidigare än fem år innan det första räkenskapsår då förslaget tillämpas. Ett företag måste lämna upplysningar om det inte är praktiskt möjligt att ta fram information om skadeutvecklingen som inträffat före början på den tidigaste period som presenteras.

Dessa övergångsregler ska tillämpas både av företag som tillämpar IFRS för första gången och av företag som för närvarande redovisar enligt IFRS.

Tillämpningen av den nya redovisningsstandardens på svenska företag

Ikraftträdandet av den nya redovisningsstandardens om försäkringsavtal kommer att framgå av den nya standardens när den väl antas. Det är som tidigare nämnts i dag osäkert när en ny standard kan

träda ikraft. En av IASB antagen standard gäller för övrigt inte direkt inom EU, utan måste antas av EU-kommissionen enligt IAS-förordningen för att bli gällande för koncernredovisningar som tvingande regler. För svenska årsredovisningarna i juridisk person, som ska följa lagbegränsad IFRS, kommer tillämpningen av en godkänd standard att vara beroende av vilka bedömningar och beslut som görs av i första hand Finansinspektionen och dess bedömning av om det finns lagregler som begränsar tillämpningen av den nya standarden.

Tillämpning på konsolideringsfonden?

I IASB:s utkast till ny redovisningsstandard om försäkringsavtal behandlas inte specifikt hur diskretionära delar (överskott) i svenska försäkringsavtal ska redovisas. Ett sätt att tolka utkastet skulle vara att åtminstone preliminärt fördelade överskott ska beaktas som andra förväntade utbetalningar enligt försäkringsavtal. Företaget skulle alltså beakta hela eller delar av fonden som en försäkringsskuld så snart som utbetalningar från överskott i fonden kan uppskattas. Vidare skulle i så fall förändringar i beräkningarna av förväntade utbetalningar resultatföras löpande. En annan tolkning skulle vara att anspråk på överskottet inte alls behöver beaktas som en rätt eller garanti enligt försäkringsavtalet. Detta skulle innebära att konsolideringsfonden även fortsättningsvis kan redovisas som en del av eget kapital i svenska försäkringsföretag. Det ankommer dock inte på utredningen att ta ställning i denna redovisningsfråga. Den fortsatta beredningen av en ny redovisningsstandard om försäkringsavtal inom IASB bör dock följas upp i den fortsatta beredningen av våra förslag inom Regeringskansliet. Vilka följer våra förslag till nya överskottsregler i kommande avsnitt kan få för redovisningen med hänsyn till gällande redovisningsregler från IFRS berörs kortfattat i avsnitt 5.3.3.

4.9.3 Nya solvens II-regler för försäkringsföretag

Målet med regleringen

Målet med ett solvensregelverk är att försäkringsföretag kan stå för sina förpliktelser och därmed ge försäkringstagarna ett gott skydd. Stabila försäkringsföretag kan också bidra till stabilitet i hela det

finansiella systemet. Motivet för en reglering på EU-nivå är att ge försäkringsföretag möjlighet att verka under samma regelverk, och med en enda auktorisation, inom hela den inre marknaden. En målsättning med Solvens II-direktivet är att undanröja de största kvarvarande skillnaderna mellan lagregler i olika länder. Det nya regelverket är direkt tillämpligt på i stort sett alla försäkrings- och återförsäkringsföretag i hela Europa.

Principerna bakom Solvens II

Till skillnad från dagens solvensregelverk, som i vart fall till stor del tar sin utgångspunkt i företagens årsredovisning, tar Solvens II sin utgångspunkt i en solvensbalansräkning som bygger på marknadsvärderade skulder och tillgångar. Nya regler för värdering av såväl tillgångar som skulder införs. Värderingen av de försäkringstekniska skulderna ska, till skillnad mot i dag inte göras betryggande, dvs. den bufferten i beräkningen försvinner. Behovet av kapitalbuffert samlas i det som kallas solvenskapitalkrav. Kravet på betryggande skattning finns i dag inte för skadebolagen eller för livbolagens tjänstepensionsdelar. För dessa verksamheter innebär direktivet mindre förändringar.

Till skillnad från dagens regelverk, bestäms kapitalkravet i Solvens II inte bara utifrån riskerna på skuldsidan utan hänsyn tas även till riskerna på tillgångssidan, och inte minst till hur tillgångs och skuldsidan samverkar. Utöver de försäkringsrisker som utgör grunden för dagens solvenskapitalkrav kommer solvenskapitalkraven i Solvens II alltså att täcka även marknadsrisker, kreditrisker och operativa risker. Kapitalkraven i Solvens II är alltså mer sofistikerade och bättre anpassade till det enskilda företagens faktiska risknivå. I Solvens II-regelverket ges företagen bättre incitament att hantera sina risker eftersom risknivån blir mer direkt kopplad till kapitalkraven och därmed till kapitalkostnaden för företagen.

En viktig nyhet i förhållande till de nuvarande reglerna är att företagen inom ramen för Solvens II-regelverket ges utrymme att under vissa förutsättningar tillämpa egna modeller för att helt eller delvis bestämma kapitalkraven.

Dagens placeringsregler innefattar strikta regler för tillgångar som ska täcka de försäkringstekniska avsättningarna. Tillgångar som överstiger avsättningarna är inte föremål för samma strikta

regler. Solvens II direktivet ersätter dessa kvantitativa regler med mer generella kvalitativa regler som gäller alla tillgångar.

Eftersom regler om tillräckligt buffertkapital inte är det enda – eller ens det bästa – sättet att skydda försäkringstagare och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringsavtal innehåller Solvens II-reglerna också mer kvalitativa krav på företagen. I Solvens II-direktivet ställs högre krav på företagen när det gäller deras system och processer för att identifiera, mäta och hantera alla sina risker. Företagen åläggs bl.a. att regelbundet göra en egen bedömning av företagets risker och behov av buffertkapital.

Brister i styrning och riskhantering kan, som en sista utväg när andra tillsynsåtgärder visat sig verkningslösa, medföra att Finansinspektionen beslutar om höjningar av kapitalkraven och därmed ökar kapitalkostnaden för företagen. Genom Solvens II-direktivet introduceras en delvis ny och mer harmoniserad tillsynsprocess för försäkringsföretagen inom EU. Syftet är att tillsynsmyndigheterna på ett bättre sätt, och framförallt på ett tidigare stadium, ska kunna identifiera problemföretag. Tillsynen kan förväntas bli mer proaktiv och inriktad på bedömningar av företagets interna system och regler för kapitalberäkning, styrning och riskhantering.

Genom Solvens II-direktivet förbättras även möjligheten att utöva en mer effektiv tillsyn över försäkringsgrupper som har verksamhet i flera olika medlemsländer.

I Solvens II-direktivet åläggs företagen en betydligt mer omfattande skyldighet att lämna rapporter av olika slag, såväl offentliga som icke-offentliga. Genom rapporterna ges tillsynen, långivare, investerare, försäkringstagare och andra intressenter bättre möjligheter att kunna bedöma företagets verkliga situation. Tanken är också att ökad öppenhet ska bidra till en ”marknadsdisciplin” där företagen får ytterligare incitament att hantera sina risker på bästa sätt.

Vid framtagandet av Solvens II-direktivet har det funnits en ambition att överge detaljstyrningen i regleringen till förmån för ett mer principbaserat regelverk. Det har även funnits en uttalad ambition att i möjligaste mån undvika onödig komplexitet. Vid utformningen av reglerna ska hänsyn tas till arten av, komplexiteten och omfattningen av riskerna i verksamheten. Små och medelstora företag samt företag med enkla produkter ska kunna följa regelverket utan att det ska vara alltför betungande. Mot bl.a. denna bakgrund innehåller Solvens II-direktivet en proportionalitetsprincip, som förenklat kan sägas innebära att såväl krav som tillsyns-

åtgärder ska vara proportionerliga i förhållande till arten, omfattningen och komplexiteten av riskerna i det enskilda försäkringsföretaget.

Närmare om innehållet i de tre pelarna

Reglerna om värdering av tillgångar och skulder inklusive de försäkringstekniska avsättningarna, om hur kapitalkravet ska beräknas samt om hur kapitalet får placeras brukar hänföras till pelare I. I pelare II finns kraven på företagets styrning och riskhantering samt en reglering av tillsynsprocessen. I pelare III finns reglerna om rapportering och offentliggörande. Nedan beskrivs översiktligt innehållet i regelverket.

Pelare I. Beräkningarna av kapitalkraven bygger på en solvensbalansräkning där skulder och tillgångar som huvudregel ska marknadsvärderas. Det bör understrykas att solvensbalansräkningen på flera sätt skiljer sig från den balansräkning som ska upprättas enligt redovisningsreglerna. Bland skillnaderna kan nämnas att solvensbalansräkningen – till skillnad från balansräkningen enligt redovisningsreglerna – ska innehålla samtliga ekonomiska tillgångar och skulder. Vidare ska som huvudregel samtliga poster i solvensbalansräkningen värderas till verkligt värde, vilket inte gäller i den balansräkning som upprättas enligt redovisningsreglerna där vissa tillgångar får tas upp till anskaffningsvärdet. Värderingen av skulderna (åtagandena till följd av försäkringsavtalen) i solvensbalansräkningen ska motsvara det belopp som försäkringsföretaget skulle få betala om det skulle föra över sina åtaganden till ett annat försäkringsföretag. Det betyder att de försäkringstekniska avsättningarna ska motsvara summan av en bästa skattning med ett tillägg som motsvarar kapitalkostnaden för att ta över åtagandena.

I pelare I återfinns också reglerna om beräkning av de olika kapitalkraven samt reglerna om kvaliteten på det kapital och de finansiella resurser som företaget måste ha för att täcka kapitalkraven.

Det finns två nivåer av kapitalkrav dels ett solvenskapitalkrav som normalt ska vara uppfyllt, dels ett minimikapitalkrav som i princip alltid måste vara uppfyllt. Därutöver måste kapitalnivån alltid uppgå till ett visst minimibelopp, de s.k. garantibeloppen. Syftet med solvenskapitalkravet är att företaget ska ha tillräckligt med kapital för att kunna absorbera riskerna i hela verksamheten.

Solvenskapitalkravet är kalibrerat så att sannolikheten för att företaget inte ska kunna uppfylla sina åtaganden under det närmaste året ska vara 1 på 200, dvs. att företaget ska kunna klara de fall som inträffar med 99,5 procent inom en 12-månadersperiod. Solvenskapitalkravet kan beräknas enligt en standardmodell som finns beskriven i Solvens II-direktivet, men företagen har också möjlighet att helt eller delvis istället använda en egen intern modell, som dock måste godkännas av tillsynsmyndigheten. Försäkringsföretag och försäkringsgrupper ges möjlighet att tillgodoräkna sig diversifieringseffekter mellan olika delar inom företaget eller gruppen.

Minimikapitalkravet, som ska motsvara 25–45 procent av solvenskapitalkravet, är en solvensnivå under vilken det anses oacceptabelt att driva rörelsen vidare. Minimikapitalkravet är tänkt motsvara en nivå där bolaget i 85 procent av alla tänkbara utfall under ett år kan svara för sina åtaganden. En tydlig ambition har varit att det ska vara enklare att beräkna minimikapitalkravet än att beräkna solvenskapitalkravet.

Solvenskapitalkraven ska finansieras/täckas med en s.k. kapitalbas, dvs. med kapital och finansiella resurser som är av viss kvalitet vad avser framförallt förmågan att täcka företagets förluster. Medel i kapitalbasen delas in i olika kvalitetsnivåer och det är endast medel av bästa kvalitet som får användas fullt ut för att täcka kapitalkraven. En mindre del får vara av lägre kvalitet.

När Solvens II-direktivet träder ikraft kommer de kvantitativa begränsningar som i dag gäller för s.k. skuldtäckningstillgångar att försvinna. I det nya regelverket får försäkringsföretagen i princip investera i de tillgångar de önskar, men företaget måste kunna visa att de förstår de aktuella riskerna och att de har adekvata system och kontroller för att ta hand om dessa risker. I Solvens II-direktivet uttrycks detta genom ett krav på att investeringarna ska ske i enlighet med den s.k. aktsamhetsprincipen.

Pelare 2. Bland de kvalitativa reglerna som hänförs till Pelare II bör särskilt uppmärksammas kravet på att varje försäkringsföretag regelbundet ska göra en bedömning av den egna risken och solvensen. Bedömningen ska dokumenteras. Genom kravet på en egen bedömning skapas en koppling mellan å ena sidan de regelmässiga kraven på buffertkapital och riskhantering och å den andra sidan företagensegna bedömning i dessa frågor. Genom bedömningen av den egna risken och solvensen ges företaget också vissa möjligheter att bedöma för- och nackdelar med att ta fram en intern modell för beräkningen av kapitalkraven. Bedömningen kan slutligen sägas

utgöra en sammanfattning av riskhanteringssystemet och startpunkten för den nya tillsynsprocessen.

Till Pelare II hänförs även reglerna om styrning och riskhantering. I Solvens II-direktivet ställs det bl.a. krav på att företaget ska ha olika system och funktioner. Kravet på ledning och styrelse tydliggörs.

Företagen ska ha adekvata företagsstyrningssystem som garanterar en sund och ansvarsfull företagsledning, men det ställs även krav på effektiva, välintegrerade riskhanteringssystem som förlöpande ska kunna identifiera, mäta, övervaka, hantera och rapportera de risker som företaget är, eller kan komma att bli, exponerade för och det inbördes förhållandet mellan dessa risker. I varje företag ska det finnas funktioner för riskhantering, regelefterlevnad och internrevision samt en aktuariefunktion. Direktivet innehåller krav på att företagen ska ha interna regelverk för bl.a. riskhantering, intern kontroll, reserveringar, placeringar (inklusive derivat), likviditetshantering samt återförsäkrings- och riskhanteringsteknik. Någon exakt föreskrift för vilken modell som ska användas i företagsstyrningsarbetet eller hur företaget ska vara organiserat finns inte. Regelverket är härvidlag flexibelt och möjliggör olika lösningar.

Slutligen bör nämnas att direktivet även innehåller regler om särskild lämplighetsprövning av nyckelpersonal och regler om vilka krav som ställs vid utläggning av verksamhet (outsourcing). Bland de kvalitativa reglerna i Pelare II ingår också de nya tillsynsreglerna.

Den nya tillsynen ska utgå från en proaktiv och riskbaserad metod. Tillsynsmyndighetens huvuduppgift kan sägas vara att bedöma om företagets förmåga att identifiera, bedöma och hantera sina risker är tillräcklig med hänsyn till de krav som ställs i regleringen. Ett naturligt inslag i tillsynen är en granskning av företagets interna regelverk och hur detta regelverk efterlevs. Tillsynsmyndigheten kommer att kunna tvinga företaget att ändra sina system och processer för styrning och riskhantering, om dessa inte lever upp till de krav som följer av Solvens II-regelverket. Inom ramen för Pelare II finns möjligheten för tillsynsmyndigheten att kvalitativt hantera risker som inte fångats upp av reglerna i Pelare I, och på basis av detta bl.a. besluta om högre och bättre individuellt anpassade kapitalkrav.

I det fall företaget inte uppfyller solvenskapitalkravet ska tillsynsåtgärder vidtas, i syfte att återställa den föreskrivna solvensnivån.

Tillsynsåtgärderna är tänkta att bli alltmer ingripande ju sämre solvenssituationen är – den s.k. tillsynstrappan – och i det fall företaget inte uppfyller minimikapitalkravet ska tillståndet att bedriva försäkringsrörelse återkallas, efter det att företaget getts möjlighet att omedelbart åtgärda bristerna.

I Solvens II-regelverket finns ambitionen att förbättra den s.k. grupp-tillsynen. Det gäller såväl försäkringsgrupper som verkar nationellt som grupper vilka bedriver gränsöverskridande verksamhet. När det gäller tillsynen över försäkringsgrupper kommer det att finnas en utpekad huvudansvarig tillsynsmyndighet som ska leda tillsynsarbetet i samverkan med berörda tillsynsmyndigheter i de övriga länder där gruppen bedriver sin verksamhet. Detta innebär att grupp-tillsynsarbetet för flera stora försäkringsgrupper i Sverige kommer att ledas av utländska tillsynsmyndigheter.

Pelare 3. Inom pelare III finns regler om företagens rapportering till såväl tillsynsmyndigheten som till marknaden. Tanken är att en mer omfattande rapportering av olika uppgifter ska bidra till ökad disciplin hos försäkringsföretagen. Genom att tillsynsmyndigheter och externa aktörer såsom försäkringstagare och finansärer ges möjlighet att få en mer samlad bild av företagets ekonomiska ställning och hanteringen av de risker som är förenade med verksamheten kommer det att finnas starka incitament för företaget att bedriva rörelsen på ett finansiellt sunt sätt.

4.9.4 Ny FL för ekonomiska föreningar

I ett betänkande har föreslagits en ny lag som ersätter FL (se SOU 2010:90; En ny lag om ekonomiska föreningar). Lagförslaget har i huvudsak samma systematik som 2005 års aktiebolagslag som även tjänat som förebild i vissa materiella hänseenden. Nedan återges kort de huvudsakliga förslagen i betänkandet.

Utgångspunkter för lagförslaget

Utredningen anser att det liksom hittills bör finnas ett ändamålsenligt regelverk för näringsverksamhet som bedrivs gemensamt och utan personligt ansvar, dvs. sådan verksamhet som i dag ofta bedrivs i form av en ekonomisk förening. Regelverket bör även framöver vara utformat så att det ger goda förutsättningar för att

verksamheten drivs enligt vedertagna kooperativa principer, men det bör samtidigt ge verksamhetens utövare, dvs. medlemmarna, stort utrymme att själva besluta i vilken utsträckning dessa principer ska få genomslag i verksamheten. Regelverket bör vidare vara enkelt att tillämpa och tillhandahålla lösningar på de olika slag av problem som kan uppkomma i gemensamt bedriven näringsverksamhet. Eftersom det är medlemmarna som känner verksamheten bäst, bör regelverket vidare vara utformat så att det inte onödigtvis hindrar medlemmarna att gemensamt besluta om hur verksamheten ska organiseras och drivas. Begränsningar i medlemmarnas möjligheter att genom stadgebestämmelser eller på annat sätt överenskomma om verksamhetens organisation och förvaltning bör därför uppställas endast om sådana begränsningar kan motiveras med minoritets- eller borgenärsskyddsintressen, vissa allmänna intressen (såsom brottsbekämpningsintresset och fiskala intressen) eller intresset av att upprätthålla associationsformens status och goda anseende. Utredningen föreslår i sak bl.a. följande.

Ett flexibla regelverk

Det blir i större utsträckning än i dag möjligt för enskilda ekonomiska föreningar att avvika från lagens bestämmelser genom särskilda stadgebestämmelser. I lagförslaget framhålls också den allmänna principen att de bestämmelser i lagen som är uppställda till medlemmarnas skydd kan åsidosättas om samtliga medlemmar är överens om det.

Grunddragen hos en ekonomisk förening

I dag gäller ett antal förutsättningar för att en förening ska godtas som en ekonomisk förening. Den första förutsättningen, att föreningen ska ha till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, behålls. Om föreningen även ska ha ideella syften ska det förstnämnda syftet vara det huvudsakliga. Principen om att verksamheten ska bedrivas i den ekonomiska föreningen eller i dotterbolag mjukas upp genom ökade möjligheter att bedriva verksamheten i företag som inte är dotterföretag, under förutsättning att föreningen har ett betydande inflytande över företaget. Den tredje principen, som innebär att medlemmarna ska delta på visst sätt i

den ekonomiska verksamheten, ska alljämt vara huvudregeln. Även medlemmar som inte har för avsikt att delta på annat sätt än genom att betala en medlemsinsats (investerande medlemmar) föreslås dock bli tillåtna, om det medges enligt stadgarna. Dessa ska i princip ha samma rösträtt som vanliga medlemmar, men särskilda bestämmelser om röstviktning avser att begränsa de investerande medlemmarnas inflytande i föreningen.

Utredningen föreslår att antalet medlemmar i en förening, i likhet med dagens regler, ska uppgå till minst tre stycken.

Föreningens medlemmar och medlemsförteckning

Den s.k. öppenhetsprincipen, dvs. att en ekonomisk förening är skyldig att anta nya medlemmar om det inte finns särskilda skäl jämkas så att föreningen får något större möjligheter att vägra utomstående inträde, om antagandet av nya medlemmar skulle innebära företagsekonomiska risker för föreningen eller om sökanden inte uppfyller de krav som med hänsyn till arten eller omfattningen av föreningens verksamhet bör ställas på medlemmarna i föreningen.

Det föreslås skärpta krav på medlemsförteckningarnas innehåll, bevarande och granskning.

Ledning och revision

Bestämmelserna om den ekonomiska föreningens styrelse anpassas genom utredningens förslag i allt väsentligt till motsvarande reglering för privata aktiebolag i aktiebolagslagen.

Utredningen föreslår samtidigt att revisionsplikten begränsas till större föreningar och att en medlemsminoritet ges möjlighet att påverka att det utses en revisor. Utredningen föreslår vidare att det i den nya lagen tas in bestämmelser om att ekonomiska föreningar ska kunna bli föremål för allmän granskning som ska genomföras av en eller flera lekmannarevisorer.

Medlemsinsatser och förlagsinsatser

Enligt utredningens förslag ska medlemmarna liksom i dag erlægga en i stadgarna bestämd medlemsinsats (i utredningens förslag benämnd obligatorisk insats). En avgående medlem ska, liksom hittills, som huvudregel ha rätt att få tillbaka de medlemsinsatser som han eller hon har betalat. En förening kan i dag också besluta om s.k. insatsemission, vilket innebär att en del av föreningens fria egna kapital tillgodoförs medlemmarna som "emissionsinsatser". En avgående medlem har som huvudregel också rätt att få utbetalat de emissionsinsatser som har tillgodoförts honom eller henne.

Utredningens slutsats är att medlemsinsatser som huvudregel ska återbetalas på samma sätt som i dag, dvs. högst till nominellt värde. För arbetskooperativ föreslås dock en möjlighet att, om samtliga röstberättigade medlemmar är ense om det, införa stadg bestämmelser om att avgående medlemmar ska ha rätt att få ut ett högre belopp, dock högst det belopp som motsvarar medlemmens andel i föreningens egna kapital vid tiden för avgången.

Utredningen föreslår att regleringen av förlagsinsatser överförs till den nya lagen utan några ändringar i sak. Begränsningen att summan av förlagsinsatser från andra än medlemmar inte får överstiga summan av andra då inbetalda medlemsinsatser och emissionsinsatser tas dock bort så att det överlämnas till den enskilda föreningen att avgöra om det ska finnas begränsningar av detta slag.

Kapitalskydd i ekonomiska föreningar

Som en anpassning till kapitalskyddsbestämmelserna i 2005 års aktiebolagslag föreslås att begreppet värdeöverföring införs i de kapitalskyddsbestämmelser som gäller för ekonomiska föreningar.

Med "värdeöverföring" avses affärshändelser som medför att föreningens förmögenhet minskar och som inte har rent affärs- mässig karaktär för föreningen eller är ett naturligt led i föreningens ekonomiska relation med medlemmarna. Värdeöverföringar från en ekonomisk förening ska i princip endast kunna ske enligt bestämmelserna om vinstutdelning, gottgörelse, minskning av reservfonden för återbetalning till medlemmarna och gåva till allmännyttigt ändamål. Med samtliga medlemmars samtycke ska dock värdeöverföringar kunna ske även på annat sätt.

Vidare ska lagens borgenärsskyddsregler gälla för alla slag av värdeöverföringar till medlemmar eller andra. Förslaget innehåller en beloppsspärr som anger den yttersta gränsen för hur stora värdeöverföringar som får ske; för att värdeöverföringar ska få ske ska krävas att det finns full täckning för föreningens bundna egna kapital omedelbart efter värdeöverföringen.

Beloppsspärren kompletteras i förslaget av en allmän försiktighetsregel. Enligt denna får en värdeöverföring ske endast om den framstår som försvarlig med hänsyn till de krav som verksamhetens art, omfattning och risker ställer på storleken av föreningens egna kapital samt föreningens konsolideringsbehov, likviditet och ställning i övrigt.

Upplösning av ekonomiska föreningar

Bland dessa förslag märks förslaget att det ska kunna utgå s.k. fusionsvederlag till medlemmar vilkas rättigheter minskar i värde.

Liksom hittills ska fusionsplanen normalt inte behöva godkännas annat än av föreningsstämman i överlåtande föreningar. En minoritet om minst fem procent av de röstberättigade i den övertagande föreningen ges rätt att begära att fusionsplanen även ska godkännas på föreningsstämman i den föreningen.

Det föreslås vidare att borgenärerna i samtliga föreningar som deltar i fusionen – inte bara som i dag överlåtande förenings borgenärer – ska underrättas om en förestående fusion och ha rätt att motsätta sig att fusionsplanen verkställs. Borgenärerna i den övertagande föreningen ska dock inte involveras om det av ett revisorsyttrande framgår att fusionen inte innebär någon fara för dessa borgenärer.

Om alla medlemmar i samtliga föreningar som deltar i fusionen har undertecknat fusionsplanen ska ett något förenklat förfarande kunna tillämpas utan vare sig registrering av fusionsplanen eller beslut på föreningsstämma.

Det lämnas inte något förslag om delning av ekonomiska föreningar i allmänhet, eftersom det bedömts att inget behov av förfarandet finns.

Utredningen föreslår en viss utvidgning av styrelsens skyldighet att hänskjuta frågan om huruvida föreningen ska gå i likvidation till föreningsstämman. Enligt förslaget ska styrelsen göra detta om det p.g.a. inträffade förluster eller av annan orsak finns skäl att anta att

föreningens ställning fortgående kommer att försämras så att föreningens skulder och avsättningar inte täcks av tillgångarna, om det annars råder betydande osäkerhet om föreningens ekonomiska möjligheter att fortsätta sin verksamhet eller om antalet medlemmar i föreningen under mer än en månad har varit mindre än tre.

Bestämmelserna om när Bolagsverket ska besluta att en ekonomisk förening ska gå i likvidation (s.k. tvångslikvidation) kompletteras med regler om att sådant beslut ska fattas om en förening är skyldig att självant eller på verkets anmaning ge in vissa redovisningshandlingar men inte har gjort detta. Liksom hittills ska, enligt förslaget, en ekonomisk förening kunna tvingas i likvidation om antalet medlemmar i föreningen har gått ner under tre. Dock förlängs den tid som en förening har på sig att återställa medlemsantalet från tre till sex månader.

Medlemsbanker

Bestämmelser om medlemsbanker finns främst i lagen (1995:1570) om medlemsbanker. Förslaget innebär att medlemsbanker ska anses som ett särskilt slag av ekonomiska föreningar. Bestämmelserna i den nya föreningslagen ska därför tillämpas på medlemsbankerna i den mån det inte finns särbestämmelser i lagen om bank- och finansieringsrörelse. Vägledande för utredningens bedömning av i vilken utsträckning det behövs sådana särbestämmelser har främst varit den motsvarande regleringen för bankaktiebolag i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse.

Annan lagstiftning om kooperativa företagsformer

Utredningens förslag till ny lag om ekonomiska föreningar får betydelse för lagstiftningen om andra slag av ekonomiska föreningar; bostadsrättsföreningar, kooperativa hyresrättsföreningar, sambruksföreningar och kreditmarknadsföreningar. Gemensamt för dessa föreningsformer är att de regleras i särskilda lagar som dock i varierande utsträckning hänvisar till FL.

Utredningen har inte lämnat något förslag om hur en ny lag om ekonomiska föreningar ska tillämpas på ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som omfattas av FRL. Som tidi-

gare framgått har bestämmelserna för dessa nyligen anpassats till FL.

Ikraftträdande

Utredningen föreslår att den nya lagen om ekonomiska föreningar, liksom de övriga förslag som utredningen lämnar, ska träda i kraft den 1 januari 2013. Som huvudregel ska den nya lagens bestämmelser gälla även befintliga ekonomiska föreningar. I en särskild införandelag tas dock in ett flertal bestämmelser som medför att befintliga föreningar får tillämpa äldre bestämmelser.

4.9.5 Solvens- och redovisningsreglerna förändras

Solvens II-direktivet innebär en genomgripande förändring av solvensregleringen. Med utgångspunkt i den s.k. ekonomiska ansatsen ska alla delar av solvensbalansräkningen värderas till verkligt värde, dvs. till det belopp för vilket tillgångar och skulder skulle kunna utväxlas mellan oberoende kunniga parter som har ett intresse av att transaktionen genomförs. Detta innebär bl.a. att det inte längre ska finnas några inbyggda buffertar i de försäkringstekniska avsättningarna på grund av en medveten övervärdering av åtagandena. I den nya regleringen försvinner (i princip) också de kvantitativa placeringsrestriktioner som gällt för de tillgångar som svarar mot avsättningarna. Utgångspunkten i det nya systemet är i stället att alla nödvändiga buffertar – för den osäkerhet som finns på såväl tillgångs- som skuldsidan – ska bestämmas utifrån ett solvenskapitalkrav som beräknas utifrån alla relevanta risker som finns i verksamheten. Detta innebär, enligt vår bedömning, i sin tur att riskerna i större utsträckning än tidigare kommer att påverka element som ingår i kapitalbasen, dvs. att företagets risker som inte tydligt bärs av försäkringstagarna enligt försäkringsavtalet mer direkt än tidigare kommer att påverka tillskjutet ägarkapital och/eller ackumulerade överskott som får räknas in i kapitalbasen.

I den mån som den nya solvensregleringen får genomslag på ömsesidigt verkande försäkringsföretags verksamhet kommer befintliga överskott i konsolideringsfonden att svara för företagets risker i större utsträckning än hittills. De risker och underskott som tidigare beaktats genom betryggande premieredovisning

och/eller avsättningar kommer i solvenssammanhang istället att bäras av försäkringstagarnas befintliga riskkapital i konsolideringsfonden. Detta blir i princip fallet oavsett om anspråket på överskotten (i nuvarande konsolideringsfonden) behandlas som

1. en form av villkorad återbäring där försäkringstagarna anses bära all risk och som därför inte räknas med vid bestämmandet av solvenskravet,
2. en efterställd skuld som får räknas in i kapitalbasen, eller
3. sådana överskottsmedel som får räknas in i kapitalbasen enligt den svenska specialregeln.⁶

På en konkurrensutsatt marknad kan effekterna av den nya solvensregleringen i samtliga tre fall medföra en värdeöverföring från gamla till nya försäkringstagare, om inte företaget även fortsättningsvis säkerställer att nya försäkringstagare bidrar med riskkapital på ömsesidiga grunder via inbetalda premier eller på annat sätt.

Såväl befintliga internationella redovisningsregler som förslaget till nya redovisningsregler verkar i samma riktning. Det kan rent av ifrågasättas om inte hittillsvarande redovisningsutvecklingen i sig medfört ett behov av ändrad solvensreglering i den riktning som Solvens II-reglerna innebär. Klart är i varje fall att en uppskjuten vinstavräkning av premier av tryggandeskäl och inbyggda säkerhetsmarginaler i avsättningarna är oförenliga med den nya redovisningsregleringen. Även detta medför att risker och underskott i större utsträckning än annars kommer att få bäras av poster redovisade som eget kapital i externredovisningen, om inte riskerna tydlig bärs av försäkringstagarna enligt tillämpade villkor i avtal. Om överskott motsvarande nuvarande konsolideringsfond redovisas som skulder eller eget kapital behöver därför i sig inte nödvändigtvis få någon avgörande betydelse. Men om redovisningsreglerna för juridisk person utgår från eller påverkas av nya internationella redovisningsstandarder kan dock överskottshantering påverkas på ett annat sätt. Livförsäkringsföretagens överskottshantering påverkas i sådana fall av ändrade redovisningsregler endast om nya redovisningsregler förändrar innehållet eller storleken på sådana poster i årsredovisningen som ligger till grund för företagets överskottshantering. Detta förutsätter att i företaget

⁶ En annan sak är att konsolideringsfonden har ha störst värde i kapitalbasen om fonden inordnas under den svenska specialregeln, men det beror på om det finns andra begränsningar i fall kapitalet inordnas under a) eller b).

tillämpliga regler för överskottshanteringen – vare sig dessa finns i lag eller i företagets interna riktlinjer – som baseras på poster i externredovisningen och som får nytt innehåll genom nya redovisningsregler, t.ex. om utdelning av vinst eller gottskrivning av återbäring baseras på årets resultat.

Till detta kommer att internationella redovisningsstandarder inte godtar poster som varken är skuld eller eget kapital. Den före år 1999 i Sverige gällande ordningen att i livförsäkringsbolag redovisa en återbäringsfond och andra återbäringsmedel som en post som varken är försäkringstekniska avsättningar eller eget kapital är därför oförenligt redan med nuvarande version av IFRS 4.

4.10 Externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning

4.10.1 Vad avses med externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning?

Lån som riskkapital

Försäkringsföretag kan som huvudregel använda samma finansieringsformer som svenska företag i allmänhet. Hit hör ”lån” i form av vinstandelslån, kapitalandelslån och förlagslån. Sådana finansieringsformer kännetecknas av särskilda villkor i förhållande till andra lån genom att rätten till avkastning och/eller kapitalbeloppet på något sätt är beroende av företagets resultat eller ställning. Förlagslån är enligt Finansinspektionen definition i solvenssammanhang lån med villkor att icke förfallen lånefordran vid likvidation eller konkurs till såväl upplupen ränta som kapital ska betalas först sedan övriga oprioriterade fordringsägare blivit tillgodosedda – se allmänna råd (FFFS 1998:15) om möjligheten för försäkringsbolag att räkna in förlagslån i kapitalbasen. Av låneavtalet ska det enligt de allmänna råden framgå att upplupna räntor och kapitalbelopp kan tas i anspråk för täckande av förluster. Den ursprungliga löptiden för förlagslånet måste vara minst fem år. Som vi återkommer till senare finns dock särskilda bestämmelser som begränsar försäkringsbolagens upplåningsmöjligheter.

Externa kapitalinsatser som riskkapital

I andra fall har finansieringsformen i stället formen av ”kapitalinsatser”. Insatserna är emellertid förenad med särskilda villkor om att avkastning erhålls först efter beslut av stämman. Vidare är en eventuell återbetalning av kapitalet efter uppsägning villkorad av att bolaget har ett överskott. Hit kan man räkna förlagsinsatser i ekonomiska föreningar. Sådana typer av kapitalinsatser kan betecknas och redovisas på helt olika sätt beroende på redovisningsregim.

I detta sammanhang finns det även anledning att beakta garantikapital som är en form för anskaffning av externt riskkapital som sedan länge varit tillåten under vissa förutsättningar i ömsesidiga försäkringsbolag. Garantikapitalet fungerar som ett startkapital men får i övrigt endast tas upp om det behövs, och ska betalas tillbaka om det inte behövs. Vidare omfattas avtalad ränta på garantikapitalet i dag av reglerna om vinstutdelning.

Garantikapitalet har i sin tur utgjort förebild för motsvarande slag av externa riskkapital i försäkringsföreningar, men benämns där för verksamhetskapital. Sådant kapital får i dag endast tas upp i samband med rörelsens start med hänvisning till att förlagsinsatser kan användas i andra fall.

Både lån och kapitalinsatser kan vara externt villkorat riskkapital

I det följande beskriver vi närmare tillåtna former och förutsättningar för anskaffning av olika slag av externt villkorat riskkapital i livförsäkringsföretag.

Med ”riskkapital” avser vi även här att det saknas en bindande rätt till betalning från företagets tillgångar genom amortering eller avkastning i form av ränta eller återbäring. Det finns inte heller någon ställd säkerhet för kapitalet varför finansiären – i detta fall den som skjutit till kapital – bär den fulla risken för det ackumulerade kapitalet. Detta innebär alltså att kapitalbeloppet och/eller avkastningen kan användas för att täcka underskott i försäkringsfordringar och andra bindande åtaganden.

Med ”externt riskkapital” avser vi kapitalet som företaget motar som lån eller insats betalas in av andra än försäkringstagare inom ramen för avtalet om försäkring eller av andra än företagets ägare inom ramen för teckning av ägarkapital.

Med ”villkorat riskkapital” avser vi att utbetalningen av avkastningen och/eller återbetalningen kapitalbeloppet är villkorat av att det uppkommer vinst eller andra överskott i företaget. Investeraren är alltså beroende av företagets resultat eller finansiella ställning, oavsett om det är fråga om ett lån eller en kapitalinsats.

I sammanhanget behandlar vi även vilken ekonomisk innebörd och roll som ”hybridinstrument” brukar ha i praktiken. Med angivet begrepp avser vi finansiella instrument som utgör en blandning mellan lånat kapital och riskkapital.

Utgivande av finansiella instrument som ett led i anskaffning av ägarkapital

Ett företag kan ta upp lån eller ge ut andra finansiella instrument som förberedelse för en planerad emission av aktier. Hit hör konvertibla skuldebrev vilka innehåller en rätt att omvandla skulden till aktier. Ett företag kan även ge ut instrument med rättigheter att teckna aktier utan samband med ett lån; s.k. teckningsoptioner. Sådana former för att anskaffa riskkapital hänför vi inte till externt villkorat riskkapital eftersom de utgör ett led i framtida teckning av riskkapital från den som är eller blir företagets ägare. Vi behandlar ändå sådana frågor i detta avsnitt.

Som en gemensam term för olika former av anskaffning av extern villkorat riskkapital och ägarkapital använder vi begreppet ”kapitalanskaffning”.

4.10.2 Garantikapital och verksamhetskapital

Garantikapital i ömsesidiga försäkringsbolag

Ett ömsesidigt försäkringsbolag får inte bildas utan garantikapital, om det inte finns särskilda skäl för det. Om det behövs får tillskott av garantikapital göras även under rörelsens gång. Sådana tillskott ska anmälas för registrering och garantikapitalet är ökat när registrering har skett. Tillskott av garantikapital ska alltid göras med pengar. Garantikapitalet ska återbetalas när det inte längre behövs för att rörelsen ska kunna drivas ändamålsenligt och en återbetalning är förenlig med bestämmelserna om kapitalbasens sammansättning och storlek i (se 12 kap. 8–10 §§ FRL). Garantikapital får i dag ingå i kapitalbasen enligt 7 kap. 2 § FRL. Ett garantikapital

kan tillskjutas av delägare eller andra och de som svarar för tillskottet kallas för garantier.

Den ekonomiska nytta en delägare kan få av verksamheten i ett ömsesidigt försäkringsbolag kan i dag inte komma honom eller henne till del som vinstutdelning. I stället kan överskott som inte är nödvändigt att behålla för konsolidering överföras till delägarna i form av återbäring eller sänkta premier. Även garantier, dvs. de personer som skjutit till garantikapital, kan få del av överskott, men i så fall ska det anges i bolagsordningen att vinst kan delas ut till dessa och i vilken ordning det ska ske (se 12 kap. 11 § FRL). Vinstutdelning till garantier kan dock ske bara i den mån utdelningsbara medel finns i bolaget, vilka beräknas på liknande sätt som i försäkringsaktiebolag och allmänna aktiebolag. Det har ansetts att ränta kan utgå på garantikapital men att vinstutdelningsbegränsningen gäller även för räntebetalningar (se prop. 1998/99:87 s. 299 och prop. 1999/10:246 s. 211).

Bolagsordningen i ett ömsesidigt försäkringsbolag ska alltså ange garantikapitalet, i vilken ordning vinst ska delas ut till garantierna och i vilken ordning garantikapitalet ska återbetalas. Av värdeöverföringsreglerna framgår att värdeöverföringar får ske till garantier i form av vinstutdelning och återbetalning av garantikapital om det följer av bolagsordningen. Vinstutdelningen till garantier förutsätter även ett redovisat överskott i företaget och avsättningar av vinsten för återbäring och till bundna fonder ska räknas av. Vidare gäller en s.k. koncernspärr och kravet att utdelningen inte får stå i strid med god affärssed (12 kap. 64 och 65 §§ FRL).

Utgivande av avkastning till garantierna betecknas således som vinstutdelning och omfattas av vanliga vinstutdelningsregler. Det kan redan här anmärkas att motsvarande ordning och samma bestämmelser gäller för utdelning till de som är innehavare av förlagsandelar representerade förlagsinsatser i ömsesidiga försäkringsbolag. Däremot gäller inte bestämmelserna de som har fordringar på vinstandelslån och kapitalandelslån.

Återbetalning av garantikapital ska registreras. Återbetalning kräver att återbetalningen är förenligt med solvenskraven. Dessutom krävs Finansinspektionens godkännande. Kravet på återbetalning av garantikapital som inte behövs är motiverat av önskemålet att begränsa garantiernas inflytande i ömsesidiga försäkringsbolag. Detta utomstående inflytande är alltså tänkt att vara mera kortvarigt (se prop. 1998/99:87 s. 296 ff.). Bestämmelserna om garantikapital ansluter enligt förarbetena till nya FRL till principen

om självfinansiering vilken lägger grunden för det ömsesidiga försäkringsbolagets oberoende (se prop. 2009/10:246 s. 313).

Verksamhetskaptal i försäkringsföreningar

Ett krav på garantikapital eller motsvarande har även ansetts förenligt med försäkringsföreningarnas särart. Begreppet garantikapital är ett väletablerat begrepp för ömsesidiga försäkringsbolag. För att i FRL markera den skillnad som finns mellan ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar benämns kapitalet i en försäkringsförening verksamhetskaptal.

Sådant verksamhetskaptal får tillskjutas även av andra än medlemmar. I likhet med vad som gäller för garantikapital i ömsesidiga försäkringsbolag ska verksamhetskaptalet återbetalas när det inte längre behövs för rörelsens drivande. Hela verksamhetskaptalet ska vara inbetalt innan försäkringsföreningen kan registreras och verksamhetskaptalet ska betalas med pengar.

Till skillnad mot vad som gäller för garantikapitalet i de ömsesidiga försäkringsbolagen får verksamhetskaptalet i en försäkringsförening endast tillskjutas i samband med försäkringsföreningens bildande och alltså inte under rörelsens gång. Om försäkringsföreningen under rörelsens gång skulle vara i behov av ytterligare kapitaltillskott bör enligt förarbetena till FRL i stället FL:s bestämmelser om förlagsinsatser användas (se prop. 2009/10:246 s. 351).

4.10.3 Vinstandelslån och kapitalandelslån

Vilka försäkringsföretag får använda vinstandelslån?

För livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst är vinstandelslån sedan tidigare tillåtna. FRL innebär att även kapitalandelslån ska tillåtas för dessa aktiebolag.

För livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst innebär FRL ett fortsatt förbud mot båda typerna av upplåning (se 11 kap. 14 och 15 § FRL).

I 5 kap. 17 och 18 §§ 1982 års FRL fanns ett förbud för ömsesidiga försäkringsbolag mot upptagande av vinstandelslån och s.k. kapitalandelslån. Vinstandelslån och kapitalandelslån är numera tillåtna för ömsesidiga bolag enligt FRL under förutsättning att

dessa inte innebär att långgivarna ges något inflytande i bolagets angelägenheter (se x).

Det finns inte något förbud för försäkringsföreningar att ta upp vinstandelslån eller kapitalandelslån (jfr prop. 2009/10:246 s. 359).

Vad är vinstandelslån och kapitalandelslån?

Ett vinstandelslån är ett lån där räntan helt eller delvis styrs av hur stor utdelning till aktieägarna som bolagsstämman beslutar, kursutvecklingen på bolagets aktier, bolagets resultat eller bolagets finansiella ställning. Ett kapitalandelslån är ett lån där det belopp som ska återbetalas till långgivaren är knutet till någon av samma faktorer.

Möjligheten till vinstandelslån i aktiebolag i allmänhet fanns redan enligt 1975 års ABL, medan möjligheten till kapitalandelslån infördes i samband med 2005 års ABL. Beslut om att bolaget skall uppta ett vinst- eller kapitalandelslån fattas av bolagsstämman eller av styrelsen efter bolagsstämmans bemyndigande.

Tidigare behandling av vinstandelslån och kapitalandelslån för aktiebolag i allmänhet

Finansiella instrument med en avkastning relaterad till ett företags vinstutveckling förekom i Sverige på 1920-talet. Aktiebolaget Kreuger & Toll emitterade sådana s.k. participating debentures i slutet på 1920-talet. När dessa i och med Kreuger & Tolls konkurs blev värdelösa kom vinstandelsbevis att ifrågasättas. Detta tillsammans med en osäkerhet kring hur räntan på sådana lån skulle beskattas torde ha bidragit till att vinstandelsbevis slutade emitteras i Sverige.

Det tidigare förbudet mot kapitalandelslån i ABL (eller delägardebentures som man tidigare talade om) omfattade alla slags lån, även sådana med en fast räntesats; det har emellertid ansetts svårt att föreställa sig ett kapitalandelslån vars avkastning inte varierar med bolagets resultat och det var också sådana som avsågs förbjudas. Lån vars avkastning helt eller delvis är beroende av utdelningen till aktieägare, eller till bolagets vinst, så kallade vinstandelslån, var däremot tillåtna redan enligt 1975 års ABL. Villkoren för ett kapitalandelslån kan utformas så att avkastningen blir identiskt med

utdelningen på bolagets aktier. På detta sätt kommer ett kapitalandelslån att i stor utsträckning likna en rösträttslös aktie.

Vinstandelsbevis med villkor där varken inlösetidpunkt eller återbetalningsbelopp är på förhand fixerade ansågs emellertid medföra en mycket osäker ställning för innehavarna, som å ena sidan saknar rösträtt på bolagsstämma och å den andra sidan inte har en företrädesrätt, motsvarande den som vid nyemission tillkommer aktieägare. Av denna anledning drogs slutsatsen att innehavare av sådana vinstandelsbevis tvingas finna sig i att värdet på hans andelsrätt minskar i takt med att nya vinstandelsbevis utges och att innehavarens ställning var att jämföras med en aktieägars, utan rätt att delta i bolagets förvaltning och utan åtnjutande av de skyddsregler som gäller för aktieägare. Eftersom denna ställning ansågs ägnad att väcka ”starka betänkligheter” och då något påtagligt behov inte befanns föreligga, förbjöds kapitalandelslån.

Aktiebolagskommittén fann i sitt delbetänkande Aktiebolagets kapital inte dessa argument övertygande. Kommittén ansåg att de eventuella risker som är förknippade med kapitalandelslån uppvägs av ett krav på högre kapitalkostnader. I propositionen till ny aktiebolagslag fastslås dessutom att utgångspunkten bör vara att lämpliga finansieringsformer bör få användas så länge de inte medför några oacceptabla risker för bolagets intressenter och att kapitalandelslån inte medför några sådana risker. Vidare anfördes att marknadsmekanismerna kommer att leda till en rimlig värdering av instrumentets för- och nackdelar samt att detta slags instrument tillåts i de länder som Sverige brukar jämföras med.

I 2005 års ABL tillåts alltså kapitalandelslån. Beslutet ska fattas av bolagsstämman eller, efter stämmans bemyndigande, av styrelsen. Dessutom ska beslutet fattas med kvalificerad majoritet, på samma sätt som för aktier med mera, om det rör sig om en riktad emission till styrelseledamöter med flera (de s.k. Leo-reglerna). Lagen uppställer emellertid inte något krav på företrädesrätt för aktieägarna, eller någon reglering av företrädesrätt för innehavare av kapitalandels- eller vinstandelsbevis. Villkoren för kapitalandelslån måste därför noga ange den rätt som tillkommer innehavaren för det fall bolaget emitterar nya aktier, konvertibler, teckningsoptioner eller upptar nya kapitalandels- eller vinstandelslån eller genomför andra liknande transaktioner. Lagen innehåller inte heller någon föreskrift om vad ett förslag till beslut om att uppta kapitalandelslån ska innehålla, liknande de som gäller för nyemission och emission av teckningsoptioner och konvertibler.

Det kan anmärkas att vinstandelslån och kapitalandelslån inte får förekomma i aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning. Det motiveras av att upparbetade överskottet till övervägande del ska stanna kvar inom bolaget (jfr SOU 2006:55 s. 198 f.).

Tidigare behandling av vinstandelslån och kapitalandelslån i försäkringsföretag

Skälen till vinstandelslån tidigare inte tillåtits i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst är kortfattade. I förarbetsuttalandena till 1998 års försäkringsrörelserreform uttalades endast att lånen var tillåtna i skadeförsäkringsaktiebolag och borde i framtiden tillåtas även för livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst (prop. 1998/99:87 s. 267). Lagrådet konstaterade med anledning av förslaget i den lagrådsremiss som föregick propositionen att det synes ha varit avsett att endast livförsäkringsaktiebolag skulle få ta upp vinstandelslån ”självfallet under förutsättning att bolaget får dela ut vinst till aktieägarna”, men att begränsningen till aktiebolag endast framgick indirekt av bestämmelsen och borde förtydligas. Detta skedde också i propositionen.

Försäkringsföretagsutredningen konstaterade för sin del att fondemission, teckningsoptioner, konvertibler och vinstandelslån endast var tillåtna i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Eftersom de föreslagit avskaffandet av hybridbolagen och upphävandet av skiljelinjen mellan icke-vinstutdelande och vinstutdelande saknade de anledning att föreslå särregler i förhållande till ABL:s finansieringsformer (se SOU 2006:55 s. 276).

När det gäller motsvarande finansieringsformer i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar konstaterade försäkringsföretagsutredningen att det tidigare hade lämnats förslag om att ömsesidiga försäkringsbolag skulle ha möjlighet att kunna ta upp vinstandelslån (se SOU 1995:87 s. 194). Regeringen lämnade dock inte några förslag om detta utan ansåg att det fanns skäl att återkomma till frågan om formerna för anskaffning av externt riskkapital i ömsesidiga bolag i samband med den associationsrättsliga översynen (se prop. 1998/99:87 s. 269).

Vinstandelslån och kapitalandelslån medförde, enligt försäkringsföretagsutredningen, inte något inflytande och påverkar därför inte ett ömsesidigt försäkringsbolags oberoende. När upplåningsformerna tillåts för försäkringsaktiebolag kan ett förbud inte heller

motiveras av att den bedrivna verksamheten är försäkring. Ett förbud borde enligt utredningen därför inte behållas (SOU 2005:55 s. 336 f).

Fördelar med kapitalandelslånen i praktiken

Kapitalandelslån har ansetts praktiskt intressanta ur ett flertal aspekter. Möjligheten att emittera dem utgör ett alternativ till nyemission i företag där ägarna vill behålla kontrollen av bolaget. På samma sätt ökar möjligheterna att finansiera företag så att ägarmakten blir koncentrerad, vilket exempelvis kan användas i företagsrekonstruktioner eller -förvärv. Kapitalandelslån har ansetts utgöra ett intressant alternativ till dagens incitamentsprogram baserade på aktier eller optioner i bolaget.

Kapitalandelslån är ett slags blandform av eget och främmande kapital. Av förarbetena till ABL förutsätts emellertid finansieringsformen utgöra lån. Detta får konsekvenser exempelvis för frågan om ansvarsgenombrott, som ju endast kan drabba aktieägare och för vilket brukar uppställas som villkor att bolaget är ”underfinansierat”. Dessutom gäller samma skatteregler för kapitalandelslån som för vinstandelslån, vilket innebär att man under vissa förutsättningar, kan emittera ett instrument med samma avkastning som en aktie, där utdelningen (eller räntan) blir avdragsgill för bolaget.

Distinktionen mellan kapitalandels- och vinstandelslån synes inte ha föregåtts av någon djupare analys och är i i praktiken inte tydlig; ett vinstandelslån med mycket lång löptid är i stort sett identiskt med ett kapitalandelslån i det att investeraren ”betalar” för framtida förväntade vinster, snarare än lånar ut pengar. Det framgår emellertid av förarbetena till 1975 års aktiebolagslag att näringslivet då visat intresse för kapitalandelslån och Aktiebolagskommittén fann 1997 att förbudet allmänt uppfattas som hinder för näringslivet.

Förbudet mot kapitalandelslån har inte varit utsatt för någon häftig kritik och förbudets avskaffande har inte heller debatterats. Trots att en större del av vinsten i ett aktiebolag kommer att kunna utdelas till andra än aktieägarna uppställer ABL inte samma krav för kapitalandelslån som för teckningsoptioner och konvertibler.

Andra praktiska fördelar som angetts med kapitalandelslån är att låntagaren kan skaffa sig en kapitalkostnadsbörda som anpassar sig efter företagets betalningsförmåga. Möjligheten att skraddarsy

avkastningslösningar är vidare en komponent som ger ökade möjligheter att attrahera kapital.

En annan uppgiven fördel med kapitalandelslånet är möjligheten att tillskapa aktieliknande instrument som i princip är identiskt med en röstlös aktie. Sådana instrument kan vara attraktiva och användbara i olika situationer och av olika anledningar. Som exempel har nämnts att vissa utländska investerare är föremål för svensk kupongskatt på utdelning på svenska aktieinnehav.

En annan fördel med kapitalandelslån i jämförelse med exempelvis aktier är avtalsfriheten vid utformningen av villkoren. Aktieägare måste, enligt aktiebolagslagen som en grundläggande huvudregel alltid behandlas lika, medan investerare av andra låneinstrument har större möjlighet att utarbeta skraddarsydda villkor. Vid emissioner av aktier och andra aktierelaterade instrument har aktieägarna vidare som utgångspunkt företrädesrätt till de instrument som ska utges. Vid utställande av vinstandelslån eller kapitalandelslån finns ingen företrädesrätt för aktieägarna vilket innebär att sådana lån kan "riktas" mot till exempelvis externa finansiärer med stöd av enbart enkel majoritet. Detta innebär givetvis större flexibilitet (Redogörelsen baseras på artiklar av Larsson, Daniel, Nyhetsbladet Mitt i juridiken, Aktiebolagsrätt, 2011-07-13 och Pilotti, Martin, advokat, Artikel i CFO-world, IDG.se, 2011-09-09).

Kan vinstandelslån och kapitalandelslån förekomma i ekonomiska föreningar i allmänhet?

Det saknas bestämmelser om vinstandelslån och kapitalandelslån i ekonomiska föreningar i allmänhet. Några motsvarande bestämmelser föreslås inte heller av utredningen om ny föreningslag. I skattesammanhang har man dock utgått från att vinstandelslån inte är förbjudna i ekonomiska föreningar i allmänhet och åtminstone infört vissa skattebestämmelser om detta.

4.10.4 Förlagsinsatser

En förlagsinsats är ett kapitaltillskott till en ekonomisk förening som bevisas av ett förlagsandelsbevis eller en börsnoterad förlagsandel med företrädesrätt till vinstutdelning i den ekonomiska föreningen framför medlemsinsatserna.

En ekonomisk förening får i stadgarna enligt FL föreskriva att medel får tillskjutas genom förlagsinsatser av medlemmar och andra personer än medlemmar. Förlagsinsatser från andra än medlemmar får dock högst uppgå till summan av andra än förlagsinsatser inbetalda samt genom insatsemission tillgodoförda insatser.

Beslut om förlagsinsatser fattas normalt av styrelsen i en ekonomisk förening och föreningen måste utfärda ett förlagsandelsbevis för varje förlagsinsats. Ett förlagsandelsbevis måste ställas till viss man, till innehavaren eller till order och innehålla uppgift om föreningens firma, nummer eller annan beteckning för beviset, insatsens storlek, den rätt till utdelning som insatsen medför, det sätt på vilket utdelning ska utbetalas och det sätt på vilket inlösen ske.

Ett förlagsandelsbevis ska undertecknas av föreningen och styrelseledamöternas eller firmatecknarens namnteckning får återges genom tryckning eller på annat liknande sätt. En ekonomisk förening får börsnotera förlagsandelar i stället för att utfärda förlagsandelsbevis.

Styrelsen måste enligt FL föra en förteckning över samtliga förlagsinsatser. Förteckningen skall hållas tillgänglig för var och en som vill ta del av den och skall innehålla uppgift om storleken på varje förlagsinsats, om tidpunkten för varje insats och om den rätt till utdelning som insatsen medför.

Den som innehar en förlagsandel har enligt FL rätt att få förlagsinsatsen inlöst tidigast efter fem år från tillskottet eller efter uppsägning om han skriftligen säger upp beloppet minst två år i förväg. Föreningen får lösa in en förlagsinsats tidigast efter fem år från tillskottet eller efter uppsägning om föreningen skriftligen säger upp beloppet minst sex månader i förväg.

En förlagsandel inlöses till det belopp som utgör insatsens storlek enligt förlagsandelsbevis eller enligt registrering för börsnoterade förlagsandelar. Beloppet får dock inte överstiga andelen av föreningens egna kapital enligt den senast fastställda balansräkningen, utan hänsyn tagen till reservfonden eller uppskrivnings-

fonden, som belöper på förlagsandelen i förhållande till övriga förlagsinsatser.

Som angetts ovan utgör förlagsinsatserna bundet eget kapital. Det får därför inte utgå någon ränta på andelarna. En investerare kan däremot få avkastning på insatt kapital i form av utdelning (10 kap. 4 § andra stycket FL). I förarbetena har sagts att föreningen inte har någon möjlighet att avtala om att avkastning årligen skall utbetalas med ett fast procentuellt belopp. Eftersom ett avtal om framtida utdelning inte är rättsligt bindande saknar föreningen vidare möjlighet att träffa avtal om såväl att utdelning årligen ska ske oavsett vinst som att utdelning ska ske från tillgänglig vinst med ett fastställt procentuellt belopp (LU 1983/84:3y s. 2). Däremot har lagutskottet angett att stadgarna kan föreskriva att förlagsinsatserna ska ha företrädesrätt till den årliga utdelningsbara vinsten upp till visst högsta tak framför utdelning på medlemskapitalet och före avsättning till gottgörelse i form av återbäring eller efterlikvid. Eftersom avkastning på förlagsandelar endast kan ges i form av utdelning är det föreningsstämman som beslutar om detta.

Förlagsandelsinnehavare har inget reglerat inflytande i en förening. En förening kan dock enligt 6 kap. 1 § andra stycket FL i stadgarna föreskriva att en eller flera styrelseledamöter ska utses på annat sätt än genom val av föreningsstämman samt enligt 6 kap. 4 § andra stycket FL i stadgarna tillåta att även andra än medlemmar är styrelseledamöter. Genom sådana stadgebestämmelser synes förlagsandelsinnehavare kunna ges inflytande i styrelsen (SOU 2006:55 s. 334).

4.10.5 Konvertibla skuldebrev och teckningsoptioner

Ett konvertibelt skuldebrev är ett lån upptaget av bolaget som är förbundet med en rätt att teckna aktier till i förväg bestämda villkor. Ett sådant instrument kan delas upp i två delar; dels ett lån med viss ränta och risk, dels en option att inom en viss tid teckna aktier till visst pris. Sistnämnda option kan även ges ut separat och utgör då en teckningsoption.

Från bolagets horisont har konvertibla skuldebrev bland annat den fördelen att räntan oftast är låg (givet risken) och avdragsgill liksom övriga räntekostnader. En nackdel för bolaget är att konvertibla skuldebrev är lån som eventuellt måste återbetalas eftersom

det inte är säkert att konvertiblerna byts till aktier. För att de ska göra det krävs ju att aktiekursen är högre än konverteringskursen, annars är det inte lönsamt att byta.

För den som tecknar en konvertibel brukar det framhållas att den ger en högre ränta än aktiens direktavkastning (utdelning) och att den är säkrare än aktien, eftersom lånet återbetalas för den händelse att aktien inte når konverteringskursen. Medan aktieägarna kan se värdet på sina aktier falla, kan konvertibelinnehavarna få ut skuldebrevets värde.

4.10.6 Upplåningsförbudet

Ett försäkringsföretag får ta upp eller ta över lån (upplåning) bara om det görs för att effektivisera kapitalförvaltningen eller om det i övrigt är motiverat av försäkringsrörelsen. I verksamhet avseende tjänstepensionsförsäkring får dock upplåning bara ske om det görs för att tillgodose tillfälliga likviditetsbehov eller för att uppfylla kraven på en tillräcklig kapitalbas i 7 kap. Utöver dessa begränsningar krävs att den samlade upplåningen är av ringa betydelse med hänsyn till rörelsens omfattning och kapitalbasens storlek. Om det finns särskilda skäl, får Finansinspektionen i ett enskilt fall besluta om undantag från kravet på att upplåningen ska vara av ringa betydelse (se 4 kap. 5 § FRL). Även om Finansinspektionen, när det finns särskilda skäl, kan medge upplåning som går utöver vad som kan anses som ringa, anses någon mer omfattande upplåning inte kunna komma i fråga (se prop. 1998/99:87 s. 266).

De närmare gränsdragningarna för försäkringsbolagens upplåning behandlades i 1999 års försäkringsrörelsereform (se prop. 1998/99:87 s. 260 ff.). I förarbetena anges att försäkringsrörelse inte får ha sådan karaktär och omfattning att försäkringstagarnas skyddsintressen riskeras. Å andra sidan ska inte ordinär upplåning som är affärsmässigt befogad och förenlig med försäkringstagarnas intressen förhindras. Beträffande möjligheterna till ökning av aktiekapitalet och upplåning går en skiljelinje mellan bolag som får dela ut vinst och bolag som inte tillåts att göra det. Det är som framgått av det föregående endast i den förstnämnda bolagskategorin som det är tillåtet med fondemission, teckningsoptioner, konvertibla skuldebrev, kapitalandelslån och vinstandelslån (se 11 kap. 14 och 15 §§ FRL).

Nuvarande bestämmelser i FRL om upplåning överensstämmer således i stort med 1982 års FRL. Regeringen fann inte anledning att ompröva dessa ställningstaganden. Bestämmelsen i 1982 års FRL om försäkringsbolagens möjligheter att ta upp eller överta lån överfördes därför till den nya lagen. Regeringen konstaterade dock att upplåningsformerna i framtiden borde väsentligen utformas i överensstämmelse med de som gäller för allmänna aktiebolag. Vidare behölls skiljelinjen med avseende på icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och särreglerna som omger dessa med hänvisning till att de grundläggande frågorna kring företagsformen icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag inte behandlas i sammanhanget, utan skulle utredas av förevarande utredning (dir. 2010:43).

4.11 Några internationella överskottsregleringar

I Försäkringsföretagsutredningens betänkande; Ny associationsrätt för försäkringsföretag (SOU 2006:55) beskrivs ett flertal utländska ordningar för överskottshantering på livförsäkringsområdet (se s. 115 ff.). I Danmark har ändringar nyligen genomförts och i de brittiska reglerna har ändringar nyligen föreslagits. I båda fallen är syftet att förstärka skyddet för livförsäkringstagarnas anspråk på överskott, även om sätten delvis skiljer sig åt. I det följande sammanfattas kortfattat de nya danska reglerna och det brittiska förslaget.

4.11.1 Danska regler

Allmänt om behandlingen av överskott i livförsäkringsverksamhet

Premien för livförsäkringsavtal ska i Danmark fastställas betryggande, så att det är stor säkerhet för att livförsäkringsbolaget har tillräckliga medel att uppfylla avtalet när det förfaller. Mot den bakgrunden anses det rimligt att försäkringstagaren får andel i det överskott som kan förväntas under avtalens löptid.

Beräkning och fördelning av realiserat resultat till försäkringstagarna skall regleras i tekniska grunder. De skall vara betryggande och rimliga gentemot de enskilda försäkringstagarna och andra berättigade. De skall dessutom vara precisa och klara samt leda till en rimlig fördelning.

Kravet på rimlig fördelning anses innebära att utgångspunkten för fördelningen av det realiserade resultatet är den s.k. kallade kontributionsprincipen. Den innebär att det realiserade resultatet fördelas bland de berättigade parterna efter det förhållande med vilket de har bidragit till överskottet. Principen gäller om inte parterna avtalat om något annat. Den avser även fördelning av resultat mellan det s.k. egenkapitalet och försäkringstagarna. Den del av bolagets resultat som tillfaller försäkringstagarna (bonus) skall fördelas på ett rimligt sätt under försäkringsavtalens löptid.

Fördelningen av realiserat resultat mellan eget kapital och försäkringstagarna behöver inte regleras i avtalen. Det egna kapitalets andel av realiserat resultat skall delas upp i en andel relaterad till förräntning av egenkapitalet (dvs. en andel av realiserat resultat enligt kontributionsprincipen) och en andel, ett risktillägg, som avspeglar den risk som åvilar det egna kapitalet. I de flesta bolag är risktillägget beräknat som en andel av en post i balansräkningen, t.ex. försäkringstekniska avsättningar. Fördelningen till det egna kapitalet kan ses över en längre period. Vid resultatets fördelning mellan eget kapital och försäkringstagarna anses egenkapitalet kunna tillföras ett tillägg, som motsvarar den risk som det egenkapitalet bär.

Kontributionsprincipen gäller även vid ett negativt resultat, vilket innebär att de försäkringstekniska avsättningarna minskar, men i så fall i första hand den kollektiva reserven. Den del av det realiserade resultatet som fördelas kollektivt till bestånden (kollektiv bonuspotential) är avsedd för en framtida fördelning till enskilda försäkringstagare. Om en försäkringstagare återköper sin försäkring kan denne dock inte ställa krav på de medel som är innehållna i sådana kollektiva reserver.

På grund av nedgången på de finansiella marknaderna i slutet av 1990-talet och i början av 2000-talet fick vissa bolag ett behov av att stärka kapitalbasen. Det infördes därför nyligen en möjlighet att avsätta en del av det realiserade resultatet som skall fördelas till enskilda försäkringstagare till en särskild del av de försäkringstekniska avsättningarna, saerlige bonushensattelser, som kan räknas in i kapitalbasen, trots att det inte redovisas som egenkapital. En förutsättning för att ett försäkringsbolag skall kunna göra sådana avsättningar är att det i försäkringsvillkoren anges att så kan ske. Om en försäkringstagare återköper sin försäkring eller om utbetalning av försäkringsförmånerna påbörjas skall även försäkringens andel i dessa avsättningar betalas ut. Avsättningarna skall

tilldelas samma avkastning som egenkapitalet, oavsett om det är positivt eller negativt, vilket innebär att avsättningarna bär samma risk som aktiekapitalet. Alla bolag har inte använt möjligheten att göra avsättningar till saerlige bonushensattelser. De förekommer inte i t.ex. de bankägda livförsäkringsaktiebolagen.

Förändringar genom nya tydligare regler

Finanstilsynet i Danmark har den 1 januari 2011 infört tydligare och mer detaljerade regler för hur kontributionsprincipen ska hanteras i livförsäkringsverksamhet. Regelverket gäller för livförsäkringsbolag (båda aktiebolag och ömsesidiga bolag) och tvaergående pensionskasser (pensionskassa vars medlemmar är sysselsatt innanför en bestämd industri eller yrke). Företagen ska till Finanstilsynet anmäla de principer bolagen tillämpar när de fördelar överskott och andra värden. Med den nya regleringen vill man säkerställa att en (otillåten) omfördelning inte sker mellan olikartade försäkringar genom tydligare ramar för en rimlig fördelning av det realiserade resultatet.

Fördelningen av överskott mellan eget kapital och försäkringsbestånden

Fördelningen av överskotten utgår från vissa poster på skuldsidan av företagets balansräkning. Det finns alltså en stark koppling till redovisningsreglerna.

Först sker en övergripande fördelning av överskott till ”egen kapital”-delen respektive försäkringsbestånden (den så kallade beräkningsmässiga kontributionsprincipen). Fördelningen sker varje år och baseras, även enligt de nya reglerna, på det realiserade resultatet. En fördelning görs även i ömsesidiga livförsäkringsbolag och tvaergående pensionskasser.

Vanligtvis tilldelas egen kapital-delen, dels investeringsavkastningen på egen kapital-delen, dels ett risktillägg, t.ex. 2–4 procent av egen kapital, dels omkostnads- och riskresultatet. Övrigt realiserat resultat fördelas på försäkringsbestånden. Om det realiserade resultatet inte räcker till för förräntning av medlen som tillhör försäkringsbeståndet, är det egen kapital-delen som har ansvaret för

att finansiera förräntningen. Detta är anledningen till att eget kapital-delen kompenseras med ett risktillägg.

Det realiserade resultat som skall fördelas mellan eget kapital och försäkringsbestånden utgörs av försäkringstekniskt resultat och överförd kapitalavkastning med avdrag för pensionsavkastningsskatt” och gottskrivning av bonus och andra ändringar i kollektiv bonuspotential. Vidare ingår förändringar i saerlige bonus-hensaettelser. Däremot ingår inte intäkter och kostnader för sjuk- och olycksfallsförsäkring, fondförsäkring och livräntor som saknar rätt till bonus/återbäring och inte omfattas av kontributionsprincipen. Dessa fördelas istället till egenkapitalet som ”räkenskapsmässig omkostnad för intjäning från verksamheten”.

Fördelningen mellan försäkringstagarna

Det andra steget i innebär en fördelning av överskott till försäkringsbestånden och försäkringarna (den så kallade fördelningsmässiga kontributionsprincipen). Denna uppdelning bygger på att en försäkring består av tre olika element i resultathänseende; ränte-, försäkringsrisk- och driftskostnadselementen. Inom var och en av dessa tre delar av en försäkring kan över- eller underskott uppstå. Försäkringar kan ju innehålla flera moment som är tecknade på olika tekniska grunder, vilket medför att beräkningsunderlag som avser ränta, försäkringsrisk och driftskostnader inte är samstämmig för de olika momenten i en försäkring. Den enskilda gruppens andel av det realiserade resultatet ingår i gruppens kollektiva bonuspotential. Bestämmelsen syftar till att säkra att kollektiv bonuspotential fördelas rimligt mellan grupper.

För räntegrupperna krävs att homogenitetskravet är objektivt mätbart. För risk- och driftskostnadsmomenten gäller att dokumentationen ska förklara företagets praxis. Till varje grupp hör även uppkomna ofördelade medel. Om homogenitetskravet inte uppfylls och det leder till omfördelning av medel ska en anpassning av gruppindelningen göras. Det finns också närmare regler för detta.

Om det efter fördelning av ofördelade medel uppstår underskott, ska försäkringsföretaget överväga hur detta ska hanteras. Om de negativa ofördelade medlen hör till en räntegrupp kan en lösning vara att man skriver ned bonuspotentialen för de fribrev som tillhör räntegruppen. Vid andra tillfällen ska underskottet finansieras av egenkapitalet och då ska man bedöma om det helt

eller delvis ska tillskrivas ett s.k. kallat ”skyggekonto” för gruppen. Negativa ofördelade medel hörande till försäkringsrisk- respektive driftskostnadsmomenten ska finansieras av egenkapitalet. Även i detta fall ska man fastlägga i vilken utsträckning man ska tillskriva det på ett s.k. skyggekonto.

Den andel av gruppens realiserade resultat som går till egenkapitalet får inte medföra att gruppens realiserade resultat blir negativt. Om gruppens realiserade resultat innan överföring av egenkapitalets andel blir negativ, kan egenkapitalets andel maximalt vara noll. Det är alltså möjligt att egenkapitalet får en lägre andel från en grupp än vad som egentligen är berättigat. En ”negativ” andel kan förtecknas och tas upp på ett skyggekonto som visar tillgodohavanden för en viss grupp, som senare kan återbetalas när det ryms inom det positiva realiserade resultatet.

Det kan ske omfördelningar av betydande ekonomiska värden över skyggekonton tillhörande en grupp, när den enskilda försäkringen påförs betalning för andra försäkringars bidrag till skyggekonton. Oavsett att skyggekonton får användas för varande kollektiv inom en grupp, ska företaget säkerställa att den typen av omfördelningar inte förekommer.

En särskild rapporteringsskyldighet träder i kraft i samband med den nya regleringen. Försäkringsföretagens aktuarie ska omgående rapportera in till Finanstilsynet om det realiserade resultatet efter bonus är negativt och varken kan täckas av gruppen, egenkapitalet eller saerlige bonushensättelser.

4.11.2 Brittiska regler

Behandling av överskott från livförsäkringsverksamhet enligt nuvarande ordning

I Storbritannien ger s.k. with profit-avtal försäkringstagarna rätt till del av överskottet i livförsäkringsrörelse. Avtalen liknar den svenska traditionella livförsäkringsprodukten med en garanti i grunden, riskutjämning och fördelning av eventuellt överskott. Det finns en rad olika varianter för att fördela överskottet mellan försäkringstagarna och mellan olika fonder inom bolagen. Metoderna kan vara desamma oavsett om det är ett ömsesidigt försäkringsbolag eller aktiebolag. Överskottet kan komma från en viss avgränsad tillgångsmassa eller från avkastningen på vissa tillgångar, men

även från andra källor till vinster eller förluster i ett försäkringsbolag. I det senare fallet kan försäkringstagaren dela hela affärsrisken tillsammans med bolaget, utöver den finansiella risken. Det finns således ingen princip i Storbritannien att försäkringstagarna inte kan stå allmän rörelserisk i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag.

Överskottstilldelningen kallas bonus och utgår i huvudsak i två olika former: regular bonus, som bestäms och löpande garanteras försäkringstagarna på samma sätt som den underliggande garantin, och terminal bonus, som bestäms först vid försäkringsfall eller då avtalet löpt ut.

Regular bonus bestäms årligen utifrån en värdering av den framtida kostnaden för bolagets åtaganden. Denna s.k. deklarerade bonus garanteras försäkringstagarna som ett tillägg till det garanterade försäkringsbeloppet och försäkringsbolaget måste därför göra avsättningar för den. Vid beräkning av bonusens andel av överskottet beaktas endast realiserade överskott.

Överskottsöverföringar ska framgå av resultaträkningen, vilket innebär att det inte, benämningen *with profits* till trots, är en del av bolagets vinst som blir bonus till försäkringstagarna. Hela årets avkastning brukar inte tilldelas som bonus utan man gör en lämplig tilldelning beroende på vad bolaget anser om framtida avkastning och förutsättningar att klara garantierna. Det uppstår då ett kollektivt buffertkapital. Detta ligger som ett kapital som är tillgängligt för vinstdelning, men som inte har blivit deklarerat som bonus. Bolagen har på samma sätt som i Sverige ett stort diskretionärt utrymme att bestämma fördelningen av bonus och annat kapital.

Terminal bonus garanteras försäkringstagarna först i samband med utbetalning. Metoden är ett sätt att låta försäkringstagarna få ta del av även icke realiserade överskott vilka som nämnts inte är tillgängliga för löpande tilldelning. Detta möjliggörs genom att utnyttja kassaflödet från nya premieinbetalningar så att terminal bonus kan utgå utan att placeringstillgångar avyttras. Terminal bonus är således ett sätt för bolaget att behålla en del av överskottet i bolaget utan att avsättningar måste göras. Det kan då också fungera som ett buffertkapital för de ställda garantierna. Medel tillgängliga för terminal bonus motsvaras således i balansräkningen av en reservpost under eget kapital utvisande skillnaden mellan tillgångarnas verkliga värde och anskaffningsvärde. Dessa medel är endast i begränsad utsträckning tillgängliga för vinstutdelning till aktieägarna

I aktiebolagen delas överskottet med aktieägarna. Fördelningen sker efter att ett överskott har uppkommit och kan grunda sig på en mängd olika kriterier. I huvudsak används två olika modeller för fördelningen mellan försäkringstagarna och aktieägarna. Det ena är en 90/10 fördelning av överskottet där försäkringstagarna får minst 90 procent av överskottet och aktieägarna upp till 10 procent.

Under senare år har några bolag börjat med en 100/0 fördelning. En fördelning där försäkringstagarna får allt sker oftast i avtal där överskottet tilldelas i form av andelar i en fond. I sådana arrangemang står aktieägaren för affärsrisken när det gäller bolagets administrativa kostnader. För det tar aktieägaren en avgift som antingen är fastställd i förhållande till tillgångarnas värde eller som premieavgift. Fördelningen 90/10 brukar motiveras med att försäkringsgivaren står för det garanterade beloppet. Den garantin behöver dock sällan infrias eftersom det oftast finns tillräckligt med internt genererat buffertkapital.

I Storbritannien har tillsynsmyndigheten under senare år analyserat den produkt som innehåller avtal med vinstdelning. Produkten – som har många likheter med den svenska traditionella livförsäkringsprodukten – har framför allt ifrågasatts ur ett konsumentperspektiv. Det har framhållits att produkten är mycket svår att genomlysas. Det går t.ex. inte att under avtalets löptid avgöra om försäkringsavtalet har gett en bra avkastning eller inte eller vad som bidragit till avkastningen. Det kan lika gärna bero på bra resultat i kapitalförvaltningen som dålig avkastning, men med uppräkningsvärdet via bonus som tas från reserver. Det är först när alla utbetalningar är gjorda som man kan avgöra om man fått en bra avkastning på sin premie eller inte. Vidare har oklarheter om kostnadsuttagen kritiserats. Det har inte rapporterats om storleken på dem eller gått att avgöra om de är dyrare eller billigare än andra produkter.

Man har också i Storbritannien uppmärksammat intressekonflikterna mellan försäkringstagarna och aktieägarna i de vinstutdelande bolagen. Som exempel nämns att försäkringstagarnas medel kan användas till strategiska investeringar för bolaget som inte nödvändigtvis gagnar försäkringstagarna. Även kostnadsfördelningen kan vara till försäkringstagarnas nackdel. Konstruktionen med vinstdelning mellan försäkringstagarna och aktieägarna enligt principen 90/10 har också kritiserats för att vara alltför primitiv. Om vinstdelningen motiveras av att aktieägaren står för risken att inte det garanterade beloppet infrias, så borde värdet av

den garantin prissättas därefter. Med andra ord skulle en större andel av avkastningen på tillgångarna tillfalla försäkringstagarna i tider när upparbetat kollektivt buffertkapital är större eftersom risken då minskat för aktieägaren.

Sammanfattning av förslaget till nya regler

I förslaget⁷ erinras inledningsvis med hänvisning till tidigare antagna regler att s.k. with profit-försäkringstagare har ett intresse i hela with profit-fonden och varje del av den enligt nu gällande regler. Detta eftersom den utgör en ofördelad fond av tillgångar, från vilken alla tillgångar kan användas för att infria de kontraktuella skyldigheter som följer av den with profit-policy som gäller för fonden. With profit-försäkringstagarna har ett villkorat anspråk (contingent interest) till överskotten. De har visserligen ingen garanterad rätt att få en viss utdelning från en with profit-fond under försäkringstiden, men om utdelning sker enligt villkoren så har de rätt att få del av denna utdelning.

Förslaget innebär ett klagörande dessa principer och att principerna även gäller för ömsesidigt ägda företag. Syftet är att reglerna och vägledningen ska klargöra försäkringsföretagens ansvar för att säkerställa en rättvis behandling av with profit-försäkringstagare såvitt gäller hela fonden.

Förslaget innebär sammanfattningsvis följande:

- Skärpta krav för styrelse och styrorgan att begära oberoende råd om hantering av fonder genom att framhålla betydelsen av with profit-kommittéers och aktuariens roll.
- Krav på planer för hur överskott ska delas ut rättvist till försäkringstagarna.
- Skärpa kravet på att nya affärer som backas upp av with profit-fonder skapar värden för with profit-försäkringstagare, så att nyteckning inte har negativa effekter för dem.
- Krav på förbättringar av de sätt på vilka företaget identifierar och hanterar intressekonflikter som berör with profit-försäkringstagare.

⁷ Financial Services Authority (FSA), Consulting Paper CP11/5; Protecting with-profits policyholders. February 2011.

- Klargörande av hur with profit-försäkringstagare bör bli behandlade, särskilt när det gäller utdelningen av onödigt stora överskott.
- Begränsningar av förutsättningarna under vilka företag kan göra s.k. marknadsvärdesreduktioner (MRV). Sådana justeringar motverkar att förändringar i tillgångsvärden fullt ut får genomslag på utbetalningarna.
- Förbättringar av den s.k. reatributions-processen. En s.k. reatribuering innebär förenklat att aktieägaren köper försäkringstagarens rätt till framtida överskott från with profit-fonden genom en kontant utbetalning till försäkringstagaren.

Remisstiden gick ut den 24 maj 2011 och avsikten från FSA var att publicera en s.k. policy statement under tredje kvartalet 2011. Någon sådan har emellertid ännu inte publicerats.

5 Överskottshantering i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag - överväganden och förslag

5.1 Utgångspunkter för framtida överskottsregler

5.1.1 Utgångspunkten är företagets överskott i vid mening

Bedömning: Framtida överskottsregler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag i FRL bör utgå från företagets överskott i vid mening. Därmed avses tillgångar som inte belastas av

- fordringar från försäkringstagarna och andra borgenärer,
- anspråk på aktiekapital från aktieägare som bidragit med riskkapital i form av aktiekapital i ett hybridbolag, och
- anspråk på garantikapital, förlagsinsatser och liknande tillskjutet riskkapital från garanter, förlagsandelsinnehavare eller annan som bidragit med kapital vars återbetalning är villkorad av att företaget kan tillgodose sina fordringar (externt villkorat riskkapital).

Av avsnitt 5.4. och 5.4.2 framgår att företag i sina överskottsregler för den löpande överskottshantering kan beakta överskott bestämda och beräknade på olika sätt.

Skälen för bedömningen:

Begreppet överskott kan användas i olika betydelser

Med överskott avses ibland redovisade vinstmedel. Man syftar då på de vinster som framkommer i årsredovisningen som årets

resultat och de vinster som ackumulerats från tidigare år. Ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag ska i dag redovisa sådana överskott i en konsolideringsfond som redovisas som eget kapital i en årsredovisning för företaget som juridisk person. Det anförda följer av företagets redovisningsregler. Med ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag avses här och i fortsättningen livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst (hybridbolag), ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.

Begreppet överskott kan användas i en vidare mening så att det också inkluderar värden som inte kommer till uttryck i årsredovisningens balansräkning. Det kan exempelvis vara fråga om tillägg till balansräkningen för övervärden på fastighetsaktiebolag som värderas till anskaffningsvärde i årsredovisningen. Det kan också gälla immateriella värden som tillhör företaget men som inte får tas upp som tillgång enligt tillämpliga redovisningsregler. Ett överskott beräknat på detta sätt brukar exempelvis ligga till grund för den löpande fördelningen av överskott mellan försäkringstagarna i livförsäkringsföretag som tillämpar retrospektivreservmetoden.

Andra gånger används begreppet överskott för att beskriva beräknade positiva nettoresultat hänförliga till en individuell försäkring eller en grupp av försäkringar, oavsett om detta ”överskott” framkommer i en delpost i årsredovisningens resultaträkning eller har beräknats på något annat sätt än enligt redovisningsreglerna. Det anges exempelvis ibland att försäkringstagare, försäkrade eller andra ersättningsberättigade¹ har rätt till överskott på grund av att försäkringsavtal innehåller villkor om rätt till villkorad återbäring, t.ex. återbäringens storlek är beroende av värdet på vissa tillgångar. Sådana värden belastas emellertid av en förpliktelse för bolaget och en fordran hos försäkringstagaren så snart de uppkommer och är inget överskott som företaget kan använda för att betala andra skulder.

Begreppet överskott förekommer även i solvens II-reglerna.

¹ Av praktiska skäl används i den fortsatta texten begreppet försäkringstagare, och med det avses även försäkrade och andra ersättningsberättigade som kan ha rätt till anspråk i överskott.

Lagens överskottsregler bör utgå från företagets överskott i vid mening

Utredningen översyn av överskottshantering avser i grunden en associationsrättslig översyn. Vi behandlar ett område där utgångspunkten är de associationsrättsliga reglerna om vinstutdelning och annan kapitalanvändning som gäller för aktiebolag och ekonomiska föreningar i allmänhet. Vår huvudsakliga uppgift är emellertid att överväga vilka avvikelser från dessa regler som behövs med hänsyn till försäkringstagarnas intressen eller försäkringsverksamhetens särdrag jämfört med andra affärsverksamheter. På så sätt avser översynen skyddsregler för personer som är försäkringstagare, oavsett om dessa är konsumenter eller inte.

Ett överskottsbegrepp i vid mening är relevant i hybridbolag med hänsyn till det vinstutdelningsförbud som gäller där. I ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar är ett vittgående överskottsbegrepp av betydelse, eftersom försäkringstagarna i varje fall har rättigheter till överskottet såsom ägare, t.ex. vid en likvidation, även om inte medlemsinsatser eller annat ägar kapital förekommer.

Mot denna bakgrund bör överskottsreglerna för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag i FRL utgå från företagets överskott i vid mening samt exkludera avtalade förpliktelser mot försäkringstagarna och andra borgenärer. Tillskjutet riskkapital från ägare eller andra bör också exkluderas. "Överskottet" utgörs då närmare bestämt av alla tillgångar som finns i företaget utöver tillgångar som behövs för att tillgodose:

- dels företagets förpliktelser gentemot försäkringstagarna, oavsett om dessa uppkommit genom försäkringsavtalet eller en ensidig utfästelse (försäkringsfordringar),
- dels företagets förpliktelser mot andra fordringsägare (fordringar från andra borgenärer),
- dels företagets förbindelser mot ägare till hybridbolag som har anspråk på tillskjutit aktiekapital i vissa fall, t.ex. efter beslut om nedsättning av aktiekapital eller vid företagets likvidation (anspråk på aktiekapital), och
- dels företagets förbindelser mot andra som gjort tillskott av garantikapital enligt FRL eller liknande kapital som kan användas för att täcka förluster eller andra underskott, dvs. där återbetalningen av kapitalet är beroende av att företaget kan tillgodose

fodringar från försäkringstagare och andra borgenärer (externt villkorat riskkapital). Sådant kapital kan inte bara komma från externa finansiärer utan kan även ha tillskjutits av personer som är företagets försäkringstagare eller aktieägare.

Med "tillgångar" avser vi då alla företagets resurser i form av bankmedel, tillgodohavanden, kassa, varor, byggnader, rättigheter, goodwill, m.m. Huruvida en tillgång får tas upp som en tillgång eller inte i en balansräkning är inte av avgörande betydelse i detta sammanhang, utan även övervärden på redovisade tillgångar eller helt oredovisade värden bör beaktas när överskottet bestäms.

Med "förpliktelser" avser vi bindande åtaganden som företaget måste hålla oavsett *företagets* ekonomiska ställning och resultat. Det kan vara en fordran från försäkringstagare enligt försäkringsavtalet eller efter en ensidig utfästelse från företaget (försäkringsfordran), eller annan fordran som finns hos någon annan borgenären. Det är alltså sådant som typiskt sätt kan genomdrivas i domstol.

Vad som beaktas som företagets överskott i ett ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag skiljer sig inte nämnvärt från vad som kan anses som företagets överskott i ett livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst eller ett vanligt tillverkande eller tjänsteproducerande aktiebolag. Där har dock regelmässigt aktieägarna rättigheterna till företagets överskott.

Företagets överskottsregler för den löpande hanteringen bör utgå från det relevanta överskottet i företaget

Vi har nyss slagit fast att lagens överskottsregler bör utgå från ett överskott i vid mening mot bakgrund av bl.a. vinstutdelningsförbudet. Ett överskott bestämt på detta sätt behöver beaktas inte minst vid en övergång till vinstutdelning i hybridbolag. En delvis annan fråga är vilket överskott som ska ligga till grund för företagets löpande överskottshantering, dvs. den årliga, kvartalsvisa, månadsvisa eller, i vissa företag, dagliga hanteringen av överskott från förvaltningen av placeringstillgångar, resultatet för försäkringsrisker och administrativa resultatet. Redan här bör påpekas att överskottet i sådana sammanhang bestäms och beräknas efter vilket överskott som är relevant i det enskilda företaget med hänsyn till företagets fastslagna principer för överskottshantering (se vidare avsnitt 5.4.1 och 5.4.2).

Disposition av avsnittet om överskottshantering

I det följande behandlar vi först de problemställningar som enligt utredningsdirektiven anses vara förenade med nuvarande överskottsreglering, uppdelat på hybridbolag och andra ömsesidigt verkande försäkringsföretag, samtidigt som det diskuteras vilken betydelse som skillnaden i företagsform kan ha i praktiken. I anslutning till detta beaktas också om motsvarande problem kan förekomma i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Utöver vår grundsyn att överskottsreglerna måste beakta försäkringstagarens olika roller i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag bör vissa andra utgångspunkter ligga till grund för framtida överskottsregler (se avsnitt 5.1.2–5.1.6). Utgångspunkterna är avgörande för de framtida överskottsreglernas allmänna omfattning och inriktning (se avsnitt 5.2 och 5.3). Mot bakgrund av dessa övervägande lämnar vi förslag till nya överskottsregler för sådana livförsäkringsföretag som i likhet med tidigare ordning ska ha en konsolideringsfond och inte får dela ut vinst till sina ägare eller andra (se avsnitt 5.4 om livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst). Förslaget utgör vårt *huvudförslag* och omfattar alla nuvarande ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

I efterföljande avsnitt föreslås förändringar enbart för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Förslaget möjliggör en hantering av försäkringstagarnas riskkapital och uppkomna överskott enligt samma principer som för ekonomiska föreningar enligt FL (*optionen*). En sådan överskottshantering ska i grunden vara frivillig. Den är dock obligatorisk om företaget vill dela ut vinst till delägare eller medlemmar eller till andra som skjutit till villkorat riskkapital (se avsnitt 5.5 om en överskottshantering enligt FL för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst). Förslaget omfattar nämnda företag som tar in villkor om vinstutdelning i bolagsordningen eller stadgarna.

Förhållandet mellan huvudförslaget och optionen utvecklas närmare i avsnitt 5.3.4.

Vissa förslag för ömsesidigt verkande livförsäkringsbolag är av sådant slag att de även bör omfatta livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Sådana förslag behandlas i avsnitt 5.6.

Som vi återkommer till kan externa intressenter göra tillskott av förlagsinsatser, garantikapital eller annat villkorat riskkapital som medför rättigheter i livförsäkringsföretagets vinst. De externa intressenterna får därmed ett anspråk på överskott som konkurrerar med

försäkringstagarnas anspråk, Det är enligt vår mening inte möjligt att bortse från sådana anspråk i detta sammanhang. Dessa frågor behandlas i avsnitt 5.7.

Vissa centrala definitioner

Med "ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag" avses som tidigare framgått såväl livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst (hybridbolag), som ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.,

Vi använder, såsom tidigare framgått, begreppet "överskottsregler" för att beteckna dels regler i lag och andra författningar som avser användningen och fördelningen av företagets överskott i försäkringsföretag, dels företagets överskottsregler. Med "lagens överskottsregler" avser vi de bestämmelser i ABL, FL eller FRL på området som reglerar användning och fördelning av överskott. Med "företagets överskottsregler" avser vi de mer detaljerade regler om användningen och fördelningen av överskott som antagits av företaget. Som framgått gäller det alltså regler avseende överskott som kan användas som företagets riskkapital och som försäkringstagare i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag har anspråk på (se vidare bl.a. avsnitt 5.4.1 och 5.4.2).

Med "livförsäkringsföretag som får dela ut vinst" avses sådana livförsäkringsbolag som har bestämmelser om vinstutdelning till ägare eller andra i bolagsordningen eller stadgarna. Med "livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst" avses andra livförsäkringsföretag som alltså saknar motsvarande regler.

5.1.2 Försäkringstagarnas olika roller och rättigheter

Bedömning: Lagens överskottsregler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag bör beakta att försäkringstagare i ekonomiskt hänseende har två olika roller, dels som kunder, dels som finansiärer av företagets riskkapital. I den förstnämnda rollen har försäkringstagarna en försäkringsfordran. I den senare rollen har de ett anspråk på överskott.

Skälen för bedömningen:

Rollen som kund ger upphov till en försäkringsfordran

Försäkringstagare i alla typer av försäkringsföretag är på ett sätt "finansierare" av verksamheten genom att de i förskott betalar en premie för framtida försäkringsskydd. Försäkringstagare kan också anses "finansiera" verksamheten i kundrollen genom att enligt avtalsvillkoren bära vissa risker för att placeringarna, sjuklighet och dödlighet samt specificerade kostnader för försäkringarna utvecklas ogynnsammare än beräknat. Det görs i så fall på grund av villkor i försäkringsavtalet om villkorad återbäring. Sådana avtalsvillkor är vanliga i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag men kan även förekomma i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Villkoren kan t.ex. innebära att återbäringens värde beror av om tillgångar i en internt avgränsad förvaltningsportfölj ökar respektive sjunker i värde. Som anförts i annat sammanhang ställs då stora krav på klara, tydliga och precisa avtalsvillkor för att säkerställa försäkringstagarnas rätt. (Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 5.4.1).

Rollen som finansierare av företagets riskkapital ger upphov till ett anspråk på överskott

Försäkringstagarna finansierar i grunden verksamheten som kunder på nyss angivet sätt även i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Försäkringstagarna bidrar genom premierna och andra avgifter enligt villkoren i avtal mellan företaget och försäkringstagaren till företagets överskott. Dessa avgifter kan användas för att täcka olika underskott som kan uppkomma i företaget och har därmed en generell förlusttäckande förmåga. Om inte detta görs eller överskott behålls av företaget för framtida förlusttäckning ska överskottet återgå till försäkringstagarna som återbäring. Visserligen har aktieägaren i hybridbolag skjutit till aktiekapital som formellt är riskkapitalet. Detta kapital är dock regelmässigt försumbart samtidigt som kapitalet belastas först sedan bolagets överskott förbrukats. Utmärkande för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag i ekonomiskt hänseende är alltså att försäkringstagarnas i praktiken är ensamma finansierare av företagets riskkapital och att finansieringen sker inom ramen för försäkringen.

Med "riskkapital" avser vi att det saknas en bindande rätt till betalning från företagets tillgångar genom amortering eller avkast-

ning i form av ränta eller återbäring. Det finns inte heller någon ställd säkerhet för anspråket, varför finansiären (i detta fall försäkringstagaren) bär den fulla risken för det ackumulerade kapitalet (i detta fall överskottet).

Med "företagsrisk" avser vi risken för att finansiella, aktuariella och operationella risker varierar och påverkar företaget såväl negativt som positivt och som inte bärs av försäkringstagarna som kunder enligt försäkringsavtalet. Bärande av företagsrisk innebär alltså också del i de överskott som uppkommer om dessa faktorer utvecklas gynnsamt. Detta förutsätter dock att företagets regler för överskottshantering inte konstrueras så att enbart försäkringstagare får bära företagsrisken för underskott om förhållandena utvecklas ogynnsamt medan andra intressenter får del av överskott om förhållandena utvecklas gynnsamt.

Det är i överskottshänseende logiskt att försäkringstagarna bidrar med riskkapital och står för företagsrisken i hybridbolag. På grund av vinstutdelningsförbudet har aktieägarna inget rättsligt erkänt anspråk på uppkomna och framtida överskott i företaget. Vid en övergång till vinstutdelning är aktieägarens rätt till överskott begränsad till att återfå inbetalt aktiekapital.

Med "försäkringstagare" jämföras i detta betänkande även försäkrade och andra ersättningsberättigade på grund av avtal om försäkring som har anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag, om inte annat framgår av sammanhanget. Vi använder begreppet försäkrade enbart i vissa fall när det finns särskild anledning att klargöra att våra förslag särskilt berör dem (se exempelvis avsnitt 5.4.12).

Man kan således konstatera att försäkringstagarna i ett hybridbolag inte har valt att bli delägare i bolaget. Trots detta får försäkringstagaren i ett hybridbolag ett sådant anspråk på företagets överskott som bolagets aktieägare annars brukar ha.

Särskilt om försäkringstagarnas roller i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar

I ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar är försäkringstagarna, till skillnad från i hybridbolagen, delägare respektive medlemmar. Försäkringstagarna i sådana företag har därför, åtminstone som huvudregel, rätt till direkt insyn och inflytande för att ta tillvarata sina anspråk på överskott. De grundläggande för-

hållandena är på så sätt olika i hybridbolagen och andra ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. I likhet med hybridbolagen sker emellertid finansieringen av företagets riskkapital inom ramen för försäkringen. Det finns i dag inga tydliga bestämmelser som möjliggör särskilda ägarinsatser och vinstutdelning på sådana insatser. Detta avviker inte bara från vad som gäller för ekonomiska föreningar i allmänhet. Det avviker också från vad som gäller för bl.a. medlemsbanker och kreditmarknadsföreningar. I överskottshänseende är alltså förhållandena i dag detsamma som i hybridbolagen, bortsett från att hybridbolagen inte brukar ägas av sina försäkringstagare.²

Överskottsregler för skadeförsäkringsföretag

Det skulle vara befogat att överväga överskottsreglerna för ömsesidiga skadeförsäkringsföretag och skadeförsäkringsföreningar med utgångspunkt i de förslag som lämnas för livförsäkringsföretag. Vårt utredningsuppdrag är emellertid begränsat till livförsäkringsföretag. Där är också frågan mest betydelsefull bl.a. eftersom överskotten regelmässigt är större och hanteras under längre tid. Vi föreslår endast ändringar för skadeförsäkringsföretag om de omfattas av samma regler som livförsäkringsföretag och det vore omotiverat att begränsa förslagen till livförsäkringsföretag.

5.1.3 Regleringen av försäkringsmarknaden och försäkringsföretagen har förändrats

Bedömning: Vid utformningen av lagens överskottsregler måste beaktas att regleringen av försäkringsmarknaden och försäkringsföretagen har förändrats till en mer allmän och principbaserad reglering under de senaste decennierna.

Skälen för bedömningen: Förutsättningarna för att driva försäkringsverksamhet har förändrats under de senaste två decennierna, främst genom harmoniseringen av rörelsereglerna till EU-rätten och 1999 års försäkringsrörelsereform (se prop. 1998/99:87). Det

² I teorin och praktiken finns det ingenting som hindrar att ett hybridbolag ägs av sina försäkringstagare som då blir aktieägare.

har skett en successiv övergång från en produkt- och detaljstyrd kvantitativ reglering med förhandskontroll av tillsynsmyndighet och inslag av normerande branschöverenskommelser – ett system som hade bidragit till ett fåtal likartade försäkringsprodukter med enhetliga villkor – till en mer allmän och principbaserad rörelse-reglering. Denna reglering bygger på produktfrihet, utökad avtals-reglering, bättre dokumentation och information samt löpande tillsyn i efterhand.

Förändringarna har fått störst betydelse för hybridbolagen och ömsesidiga livförsäkringsbolag. Där har skyddsreglerna för försäkringstagarnas anspråk på överskott anpassats till utvecklingen redan genom ändringar i 1982 års FRL. Hit hör bl.a. följande regler.

- Särregler i förhållande till allmänna associationsrättsliga i form av ett vinstutdelningsförbud och en kontributionsprincip som huvudregel.
- Kravet på god försäkringsstandard.
- En utvidgad associationsrättslig generalklausul.
- Förbudet mot att förespegla återbäring som saknar grund i försäkringsavtalet,
- Krav på reglering av överskottsvillkor i bolagsordningen och stadgar vilka måste godkännas av Finansinspektionen.
- Krav på reglering av återbäringsfördelning i försäkringstekniska riktlinjer som ska ges in till Finansinspektionen och offentliggöras.

Sådana regler gäller enligt FRL numera även för livförsäkringsföreningar.

En mer allmän och principbaserad reglering ställer större och delvis andra krav än tidigare. Detta gäller i första hand för försäkringsföretagen som förvaltare av överskott, inte minst på ledamöterna i stämma och styrelse som har att bestämma om och ansvarar för frågor om överskott. Men större och annorlunda krav än tidigare ställs också på Finansinspektionen som tillsynsmyndighet, när det gäller att tillvarata försäkringstagarnas intressen i dessa sammanhang. Redan de krav som EU-reglerna ställer gör det omöjligt att basera en framtida överskottsreglering på en sådan kvantitativ och detaljstyrd reglering med krav på förhandskontroll av myndigheter som kännetecknade äldre reglering och som inte

gjorde någon tydlig skillnad mellan försäkringsfordringar och överskott. De förändringar som regleringen av försäkringsmarknaden och försäkringsföretagen genomgått är därför en given utgångspunkt för våra förslag.

5.1.4 EU:s försäkringsrörelse regler skyddar försäkringstagarna som kunder

Bedömning: Vid utformningen av lagens överskottsregler måste beaktas att EU:s försäkringsrörelse regler skyddar försäkringstagarnas försäkringsfordringar och deras rättigheter i rollen som kunde. EU:s försäkringsrörelse regler skyddar inte deras anspråk i överskott i rollen som finansiär av företagets riskkapital.

Skälen för bedömningen: EU:s försäkringsrörelse regler innebär bl.a. att ett försäkringsföretag ska ha en extra kapitalbuffert för att säkerställa att detta kan uppfylla sina beräknade åtaganden. I samma syfte ska företaget ha tillgångar som motsvarar värdet av sådana åtaganden (skuldtäckningstillgångar). Sådana tillgångar omfattas enligt gällande solvensregler (solvens I-regler) av särskilda placeringsbegränsningar (placeringsregler). Genom att skuldtäckningstillgångar måste registerföras får försäkringstagarna en förmanrätt i tillgångarna vid en eventuell obeståndssituation. En nationell behörig myndighet ska genom tillsyn se till att reglerna och dess syften följs. Solvens II-reglerna har på samma sätt sin utgångspunkt i rättigheterna och skyldigheterna enligt avtal mellan försäkringsföretaget och försäkringstagarna som kunder, även om reglerna i större utsträckning tar hänsyn till alla tillgångar och risker i ett försäkringsföretag.

Dessa gemenskapsrättsliga försäkringsrörelse regler har alltså utformats för att skydda försäkringstagarnas fordringar enligt försäkringsavtalet. De är alltså inte tillkomna för att skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott i företagets riskkapital av det slag som är fallet i svenska livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, dvs. när företaget inte får dela ut vinst och det överskott som inte används eller behålls för förlusttäckning ska återgå till försäkringstagarna som återbäring. EU-rätten har tidigare till och med ansetts förbjuda motsvarande placeringsbegränsningar eller andra restriktioner när det gäller försäkringsföretagens riskkapital i form av fria tillgångar, även om försäkringstagarna finansierar verk-

samheten och har anspråk på företagets överskott (jfr femprocentsmålet från EG-domstolen). Detta innebär att Sverige av EG-rättsliga skäl inte får skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag genom solvens- och skuldtäckningsregler och anknuten tillsyn. Enligt vår mening är det inte heller möjligt att genom försäkringsrörelseregler enligt Solvens II-direktivet effektivt skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Detta beror helt enkelt på att överskottet ska kunna användas som riskkapital i oförutsedda situationer, dvs. användas för att täcka förluster och de risker som inte bärs av försäkringstagarna som kunder enligt villkor i försäkringsavtalet.

5.1.5 Överskott kan användas mer eller mindre diskretionärt

Bedömning: Vid utformningen av lagens överskottsregler måste beaktas att användningen av överskott kan ske genom mer eller mindre diskretionära beslut av bolagsorganen.

Skälen för bedömningen: I avsnitt 4 har beskrivits närmare hur överskottet uppstår i hybridbolag och andra ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Överskott samlas i dag upp i konsolideringsfonden, som regelmässigt utgör huvuddelen av företagets redovisade egna kapital. Fonden ska användas för förlusttäckning, men kan även utnyttjas för återbäring till försäkringstagarna, eller vissa andra ändamål, om det följer av bolagsordningen eller stadgarna.

Användningen av konsolideringsfonden begränsas visserligen av regler om vinstutdelning i ABL och FRL, samt allmänna principer för överskottshantering som följer av FRL och eventuella begränsningar därutöver som kan finnas i företagets bolagsordning, stadgar eller andra företagsinterna regler. Men genom att överskott motsvarande konsolideringsfonden är företagets riskkapital kan tillgångarna motsvarande fonden användas för förlusttäckning eller återbäring genom mer eller mindre diskretionära beslut av stämman eller styrelsen i företaget. Det medför en risk för att tillgångar kan användas för affärer som inte främst ligger i försäkringstagarnas intressen, men där deras överskott motsvarande konsolideringsfonden ändå får bära förlusterna. Det medför också en risk för att överskott fördelas mer eller mindre godtyckligt vid gottskrivning av återbäring.

Diskretionen i användningen av försäkringstagarnas överskott vid gottskrivning av återbäring beror på detaljeringsgraden i reglerna som styr dess användning. Detta beror i sin tur inte bara på hur generöst eller snävt lagens principer för överskotts-användningen tolkas och tillämpas av företagen och tillämplande myndigheter i praxis. De myndigheter som har att tolka reglerna är i första hand Finansinspektionen, men även avgörande från domstolar och andra myndigheter, som Konsumentverket, kan få betydelse. Graden av diskretion beror också på hur preciserade och heltäckande regler om överskottens användning som finns i företagets bolagsordning eller stadgar och övriga företagsinterna regler.

Eftersom konsolideringsfonden används för förlusttäckning belastas den av framtida underskott som uppkommer på grund av mer eller mindre diskretionära beslut av företagsledningen eller andra befattningshavare i den löpande affärsverksamheten eller vid strukturförändringar. Sådana beslut får betydelse för överskottshantering om det uppkommer förluster som måste täckas av konsolideringsfonden i framtiden respektive om olika försäkringar går miste om upparbetade överskott, t.ex. efter en delning av företaget. Även graden av diskretion i sådana beslut beror på hur generöst eller snävt principerna i lag för användning av överskott tolkas av företagen och tillämplande myndigheter i praxis samt vilka interna regler som företagen ställer upp för förvaltningen och annan hantering av överskott i olika sammanhang.

Som tidigare framgått ger överskottshantering i alla ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag upphov till intressekonflikter, såväl mellan olika försäkringstagare som mellan försäkringstagarna som kollektiv och andra intressen till företaget. Förutsättningarna och incitamenten för att hantera sådana intressekonflikter i de mer eller mindre diskretionära besluten i överskottshantering kan variera beroende på förhållandena i det enskilda livförsäkringsföretaget och den företagsgrupp som företaget ingår i. Detta talar emot att utforma en framtida överskottsreglering som beror på valet av viss företagsform som sådan (se vidare avsnitt 5.2.2).

5.1.6 Överskottsreglerna måste beakta nya redovisnings- och solvensregler

Bedömning: Såväl lagens som företagens överskottsregler måste beakta kommande redovisningsregler från IASB om försäkringsavtal och de nya solvens II-regler som kommer att träda i kraft inom en nära framtid.

Skälen för bedömningen: Redovisningsreglerna för försäkringsavtal och rörelsereglerna för försäkringsföretag är föremål för förändringar genom nya internationella redovisningsregler respektive införlivande av solvens II-direktivet. Detta kan bl.a. förändra vad som ska betraktas som skuld eller kapital i redovisningen och vid tillämpningen av solvensregler.

Förändringarna av redovisningsreglerna träffar i första hand de noterade försäkringsföretagens koncernredovisningar där internationella redovisningsstandarder måste tillämpas direkt, om inte Europeiska kommissionen kräver eller medger undantag. I andra hand berör förändringarna de onoterade försäkringsföretagens koncernredovisningar och samtliga försäkringsföretags årsredovisningar för juridisk person, om inte avvikelser krävs enligt ÅRFL eller föreskrivs i redovisningsregler från Finansinspektionen eller Rådet för finansiell rapportering.

Förändringar i solvensregler berör direkt försäkringsföretaget som juridisk person (på solonivå) men också ett försäkringsföretag som är moderföretag i en försäkringsgrupp. Om försäkringsföretaget ingår i ett finansiellt konglomerat kan även konglomerat beröras t.ex. genom att kapitalbasen där ska beräknas på ett avvikande sätt för försäkringsgruppen.

Som tidigare framgått finns det ett i dag olika samband mellan associationsrättsliga överskottsregler, redovisningsregler och solvensregler. De överskottsregler som vi föreslår måste beakta kommande förändringar i solvens- och redovisningsreglerna. Vi återkommer till hur detta bör ske i avsnitt 5.3.3 och 5.3.4.

5.1.7 Borgenärsskydd eller riskkapitalskydd

Bedömning: Skyddet för försäkringstagarnas nuvarande rättigheter till överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag kan förstärkas på två principiellt olika sätt. Antingen kan rättigheterna förtydligas och preciseras i försäkringsavtal samt klassificeras som en försäkringsfordran och omfattas av vanliga försäkringsrörelse regler (borgenärsskydd). Alternativt kan försäkringstagarnas skydd tillgodoses genom att rättigheterna förtydligas och preciseras såsom anspråk på överskott som är företagets riskkapital samtidigt som skyddet för anspråket förstärks genom olika lagregler av det slag som gäller på andra områden för investerare av företagets riskkapital (riskkapitalskydd).

Skälen för bedömningen:

Ett förstärkt borgenärsskydd

En konsekvens av det tidigare anförda är, enligt vår mening, att det finns två vägar för att mer effektivt skydda försäkringstagarnas nuvarande rättigheter i överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Den första vägen innebär att försäkringstagarnas nuvarande rättigheter och skyldigheter avseende överskott helt eller delvist måste klassificeras om och behandlas som en försäkringsfordran. Detta innebär förenklat att skyldigheter att täcka förluster (risker) istället ersätts av villkor om villkorad återbäring i avtal. För att detta skulle skydda försäkringstagarna på ett effektivt sätt måste emellertid att villkoren för anspråk på överskott som tas in i avtalet vara tillräckligt preciserade och tydliga för att uppfylla sedvanliga avtalsrättsliga krav. Även det allmänna kravet på klassificering som fordran, dvs. kunna kvalificera som en rättighet för motparten att erhålla fullgörelse, behöver tillgodoses. I annat fall skulle försäkringsföretagen fortsatt ha kvar samma frihet som tidigare att använda överskott på ett oförutserbart och godtyckligt sätt. Först om åtagandet är tillräckligt tydligt och preciserat kan det effektivt tillgodoses genom reglerna om avsättningar, solvensregler, förmånsrätt och andra rörelse regler som baseras på EU:s försäkringsrörelse regler. i form av en försäkringsfordran. Detta alternativ skulle sammanfattningsvis innebära att försäkringstagaren får en

försäkringsfordran på företaget, i stället för ett anspråk på överskott, och skyddas som borgenär. Denna väg kan beskrivas som ett förstärkt borgenärsskydd för försäkringstagarnas nuvarande anspråk på överskott i ömsesidigt verkande försäkringsföretag.

Ett förstärkt riskkapitalskydd

Den andra vägen bygger på att anspråket på överskott tydligare än i dag definieras och behandlas som just ett anspråk på överskott. Skyddet för anspråket förstärks genom regeländringar som syftar till att ge detta anspråk ett starkare skydd efter mönster från vad som gäller för investeringar av riskkapital i andra fall dvs. en liknande typ av skyddsregler som gäller på andra områden för finansärer av ett företags riskkapital, såsom skyddsregler för mindre aktieägare i noterade företag, medlemmar i ekonomiska föreningar eller andelsägare i investeringsfonder med diskretionär förvaltning och liknande fall. Detta skulle alltså ske genom en kombination av förbättrade möjligheter till insyn och inflytande över användningen av överskott samt krav på företagen att ta särskild hänsyn till befintliga försäkringstagares överskott vid olika beslut om väsentliga förändringar av verksamheten. För att framställningsmässigt skilja alternativen åt kan man kalla denna väg för ett förstärkt riskkapitalskydd för försäkringstagarnas nuvarande anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Detta är inte minst viktigt för att tydligt klargöra att det är fråga om rättigheter och regler som inte omfattas av tvingande föreskrifter i EU:s försäkringsdirektiv.

De två vägarna är alternativa

De rättigheter i överskott som försäkringstagarna har i ett ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag kan inte skyddas enligt FRL på båda sätten samtidigt. De två vägarna är därför alternativa till varandra. Rättigheterna bör också behandlas och beskrivas på ett konsekvent sätt i informationen till försäkringstagarna och marknaden. Det är inte ändamålsenligt att beskriva rätten till anspråk på överskott i termer av återbäring i information till försäkringstagare samtidigt som överskottet kan användas som företagets riskkapital för att täcka alla slag av risker som uppkommer i företaget. En

sådan ordning är enligt vår mening oförenlig redan med nu gällande bestämmelser i FRL.

Utredningens bedömning och slutsatser innebär inte nödvändigtvis att FRL måste föreskriva vilken väg som ett enskilt företag och dess ägare ska välja för att hantera försäkringstagarnas nuvarande rättigheter i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Ett gott konsument- och försäkringstagarskydd kan tillgodoses antingen genom ett förstärkt borgenärs- eller riskkapitalskydd. Det är inte heller uteslutet att vissa livförsäkringar hanteras enligt den första vägen medan andra försäkringar hanteras enligt den andra vägen, så länge klassificeringen som fordran eller överskott kan anses förenligt med företagets gällande försäkringsavtal och lagens allmänna principer om överskottshantering. Det förstnämnda innebär mer konkret att en klassificering som överskott inte får strida mot försäkringsavtalet. Det senare innebär först och främst att en gällande kontributionsprincip som annars skulle tillgodoses genom överskottshantering i stället måste säkerställas genom avtalsvillkoren som återbäringshantering. Det centrala är att nuvarande anspråk på överskott enligt olika försäkringar definieras och hanteras på det ena eller andra sättet i det enskilda företaget samt att konsekvenserna av klassificeringen klart framgår för försäkringstagarna och andra intressenter. Det är därmed också centralt att en rättighet i företagets överskott klassificeras som ett anspråk på överskott, om den avser överskott som kan användas som företagets riskkapital och bär en företagsrisk.

Det bör framhållas att det i första hand är – och måste vara – försäkringsföretagens ansvar att analysera och tydliggöra vilka åtaganden och andra anspråk som belastar företaget, dvs. om det är fråga om en försäkringsfordran eller anspråk på överskott. Det är i andra hand en fråga för de myndigheter som utövar tillsyn på området. Detta innebär att Finansinspektionen och Konsumentverket måste övervaka livförsäkringsföretagens hantering i detta avseende och ingripa om företaget inte fullgör sitt ansvar för att tydliggöra vilka åtaganden som avser fordringar för försäkringstagarna respektive anspråk på överskott.

Givetvis är ett försäkringsföretag bundet av gjorda åtaganden i försäkringsavtalet. En fordran på garanterad eller villkorad återbärning i avtalet kan alltså inte under avtalstiden klassificeras om till ett anspråk på överskott som kan användas för att täcka företagsrisker. Försäkringsföretaget kan inte heller förbehålla sig en rätt i avtalet att senare klassificera om en fordran till ett anspråk på över-

skott. Detta strider mot grunderna för bestämmelserna om överskottshantering och är enligt vår mening oförenligt med god försäkringsstandard.

Bör försäkringstagare förbjudas ha anspråk på överskott?

Det bör poängteras att lagstiftaren kan införa regler som syftar till ett förstärkt skydd av försäkringstagares anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Detta skydd kan dock aldrig bli "lika starkt" som skyddet för garanterade och villkorade försäkringsfordringar. Det beror på att kapitalet ska kunna användas såsom riskkapital i företaget för att täcka allmänna förluster och företagsrisker i oförutsedda situationer. Det är dock i grunden en fråga för den enskilda försäkringstagaren att avgöra om denne vill teckna försäkringar som enbart medför rättigheter på försäkringsföretaget i form av en försäkringsfordran eller, alternativt, också medför ett anspråk på överskott som innebär att del av premierna och uppkomna överskott som de bidragit till får användas som företagens riskkapital för att täcka företagets och därmed andra försäkringars underskott. I det senare fallet kan försäkringstagaren också få del av företagets överskott såsom återbäring i framtiden, om företaget går bra. Men försäkringstagaren riskerar, å andra sidan, att inte få del av överskottet som är riskkapitalet såsom återbäring i framtiden, om företaget går dåligt. Vårt ställningstagande förutsätter emellertid att försäkringstagarna på ett tydligt sätt informeras om vad som är en försäkringsfordran respektive anspråk på överskott och att det införs ett förstärkt skydd för anspråket på överskott i enlighet med våra förslag.³

³ Försäkringsföretagsutredningen föreslog i SOU 2006:55 i princip en blandning av första och andra vägen för att lösa de problem som identifierats med hybridbolagen. Utredningen föreslog nämligen en tvångsvis ombildning av hybridbolag till vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag eller, alternativt, till ett ömsesidigt livförsäkringsbolag eller en livförsäkringsförening. Det förstnämnda innebär i praktiken att försäkringstagarna enbart får en försäkringsfordran och ett skydd enligt sedvanliga försäkringsrörelseregler. Om de ska ha ett anspråk på överskott där måste de bli aktieägare. Genom ombildning till ett ömsesidigt försäkringsbolag eller en försäkringsförening blir försäkringstagaren alltid delägare eller medlem och får därigenom ett förbättrat riskkapitalskydd bl.a. genom insyn och inflytande i företaget som delägare eller medlem. Vi ska dock analysera om inte de problem som identifierats med hybridbolag kan lösas på ett mindre ingripande sätt än genom krav på en tvångsombildning.

Framförda invändningar mot utgångspunkterna för överskottsregleringen

Det har från olika håll framförts att uppdelningen av försäkringstagares roller som kunder respektive "finansiärer" (avsnitt 5.1.2 – 5.1.4) är förvirrande. Kunderna köper en produkt, de går inte in och investerar i företaget. Att de har ett anspråk på överskott är en konsekvens av produktens utformning i kombination med att de som enda ägare i ömsesidiga försäkringsbolag har rätt till avkastningen i bolaget. Detta synsätt är heller inte oförenligt med EU-rätten (Solvens II). EU-rätten skyddar inte enbart försäkringsfordringar (exempelvis gäller aktsamhetsprincipen för alla investeringar). Det är ologiskt att säga att EU-rätten enbart skyddar försäkringstagare i rollen som kunder, när det är utredningen som valt att göra en uppdelning i kund respektive finansiär. Synsättet riskerar dessutom att sätta konsolideringsfondens vara eller inte vara i fråga gentemot EU-rätten. Samma sak gäller resonemangen om borgenärsskydd eller riskkapitalskydd (avsnitt 5.1.7). Det förra skulle stjälpå konsolideringsfonden och det senare är inte relevant. Frågan är om diskussion måste föras?

De utgångspunkter som vi har anlagt i berörda avsnitt är av avgörande betydelse för förslagets närmare utformning i såväl avsnitt 5.4 som 5.5. Överskottsreglerna i FRL bör enligt vår mening inte utformas med utgångspunkt från hur företag väljer att sätta samman sina produkter, utan i stället beakta den ekonomiska innebörden av försäkringstagarnas rättigheter i produkten. Våra utgångspunkter och kommande förslag förhindrar inte svenska livförsäkringsföretag från att konsekvent behandla försäkringstagare som kunder, reglera alla rättigheter och skyldigheter som försäkringstagare i försäkringsavtalet och därmed säkerställa att solvens II-regleringen skyddar rättigheterna på ett konsekvent och heltäckande sätt.⁴ Våra utgångspunkter och förslag förhindrar inte heller ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag från att, på samma sätt som i dag, använda överskott som försäkringstagarna har anspråk på som riskkapital. Det senare bör dock vara tydligt för

⁴ I så fall måste företaget ta in riskkapital från försäkringstagare eller andra externa intressenter genom särskilda kapitalinsatser. Om dessa ska ha rätt till överskottet i företaget som kompensation för gjorda insatser måste företaget övergå till att bli ett livförsäkringsföretag som får dela ut vinst. Ett sådant företag ska enligt våra förslag – vare sig det är ett livförsäkringsaktiebolag, ömsesidigt livförsäkringsbolag eller livförsäkringsförening – tillämpa helt andra överskottsregler än de som inte får dela ut vinst.

försäkringstagarna. Vidare måste försäkringstagarnas anspråk på överskott skyddas av ett konsekvent och heltäckande regelverk, på liknade sätt som anspråk på överskott skyddas i andra sammanhang, såsom överskott i ekonomiska föreningar i allmänhet som medlemmarna har anspråk på. Regelverket måste också ta hänsyn till att försäkringstagare regelmässigt inte är ägare av företaget när det gäller hybridbolag.

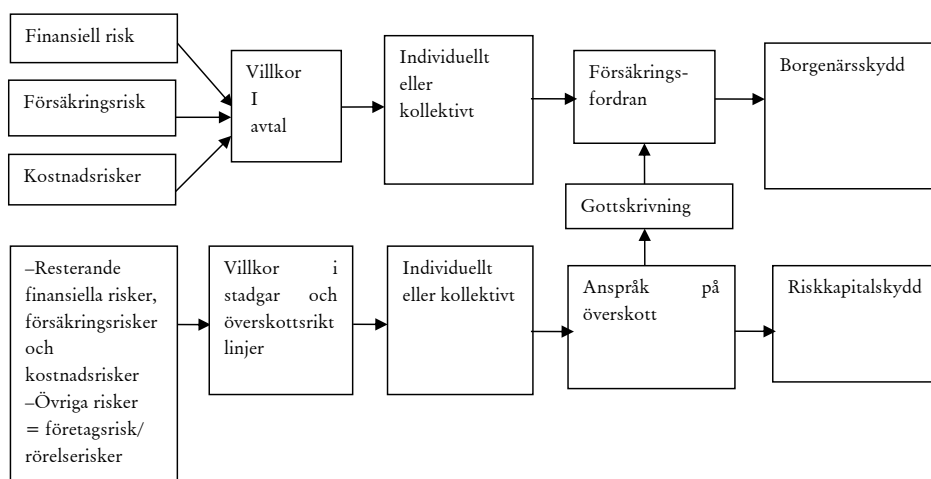
Våra förslag förhindrar inte heller ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag från att även fortsättningsvis meddela livförsäkringar som saknar en bindande rätt till ränta eller återbäring. Företag kan fortfarande ha stora överskott, men dessa ska genomlysas och regleras på företagsnivå. Vidare bör överskottet omfattas av skyddsregler som utformas efter mönster från vad som gäller för den som har rätt till överskott på grund av tillskjutet riskkapital i ekonomiska föreningar i allmänhet.

Vi anser inte att våra utgångspunkter stjälper konsolideringsfondens ställning enligt solvens II-reglerna. Vi anser i stället att våra utgångspunkter och förslag kan stärka konsolideringsfondens ställning som en mer renodlad och tydlig överskottsfond.

En schematisk beskrivning av vägarna att skydda försäkringstagarnas rättigheter i ömsesidigt verkande försäkringsföretag

De ovan beskrivna alternativa vägarna för att skydda försäkringstagares rättigheter i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag kan schematiskt beskrivas på följande sätt (se fig.). Vi har där beaktat våra förslag i betänkandet bl.a. om var företaget överskottsregler ska finnas. Det kan anmärkas att i livförsäkringsföretag som får dela ut vinst tillkommer anspråk på överskott till företagets ägare på grund av individuella aktieandelar eller medlemsinsatser.

Figur 5.1

5.2 Överskottsreglernas omfattning

5.2.1 Vilka rättigheter och överskott ska överskottsreglerna omfatta?

Förslag: Överskottsreglerna i FRL ska omfatta försäkringstagarnas anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Som företagets överskott beaktas alla tillgångar och värden som inte belastas av försäkringsfordringar eller andra förpliktelser och som inte heller belastas av tillskjutet aktiekapital eller externt villkorat riskkapital (en s.k. balansräkningsansats). Företagets överskottsregler ska innehålla mer detaljerade regler om hanteringen av överskott för olika försäkringar, dvs. hur och när överskott som är relevant för företagets överskottshantering bestäms, hur olika försäkringar grupperas i överskottshänseende och hur olika källor till överskottet beaktas. Tillgångar, delresultat och andra värden som försäkringstagarna har rätt till enligt villkor i avtal är inte företagets eller olika försäkringars överskott som omfattas av överskottsregler. Sådana värden utgör, beroende på innehållet i avtalsvillkoren, garanterade försäkringsbelopp eller villkorad åter-

bäring samt därmed en försäkringsfordran, som ska betecknas så i FRL och i andra sammanhang.

Skälen för förslaget:

Överskottsregler ska skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott

Såsom tidigare framgått använder vi begreppet ”överskottsregler” för att beteckna dels de regler i lag som styr hur överskott hanteras i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag, dels de regler som företaget tillämpar i sin överskottshantering och som givetvis måste vara förenliga med lagen. I ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag har försäkringstagare, utöver rätten till försäkringsfordran enligt försäkringsavtalet, ett anspråk på överskott som är företagets riskkapital. Anspråket uppkommer i ett hybridbolag på grund av tecknandet av livförsäkringen i förening med vinstutdelningsförbudet och kontributionsprincipen. Rättigheterna till överskottet uppkommer på motsvarande sätt i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Dessa företag saknar nämligen idag sådana formella kapitalinsatser som annars brukar grunda anspråk på företagets överskott (jfr ekonomiska föreningar i allmänhet). Att anspråket på företagets överskott uppkommer på grund av försäkringen innebär också att försäkringstagarna får del av överskottet i framtiden såsom återbäring från försäkringen, om inte överskotten dessförinnan använts för att täcka företagets förluster eller behålls som beredskap för att täcka framtida underskott. Försäkringstagarna har alltså en särskild typ av rättighet som med hänsyn till sin ekonomiska och juridiska substans kan betecknas som ett ”anspråk på överskott”. Denna terminologi bör därför ligga till grund för framtida överskottsregler.

Överskottet är en rest efter beaktande av bl.a. försäkringstagarnas fordringar på återbäring enligt försäkringsavtal

Försäkringstagarnas anspråk på överskott i ett ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag måste bestämmas som en restpost sedan företaget beaktat bl.a. försäkringstagarnas garanterade och villkorade rätt till återbäring genom försäkringsavtalet eller en av företaget gjord ensidig utfästelse. Här är det dock inte fråga om en rätt till

överskott i ovan angiven mening. Det är i stället en rätt till nominella eller reala belopp, avkastningen på vissa tillgångar, särskilt beräknade nettobelopp eller andra värden kopplade till i avtalet angivna faktorer. Sådana värden motsvarar ett bindande åtagande för företaget mot försäkringstagaren (försäkringsfordran) och företaget kan inte disponera över sådana värden som företagets riskkapital (före 1999 års försäkringsrörelsereform var dock situationen annorlunda genom att förluster i livförsäkringsbolag kunde beaktas genom kollektiva nedskrivningar av försäkringsfordringar).

Mot denna bakgrund bör begreppet överskott inte längre användas i FRL eller hos försäkringsföretagen som begrepp för sådana tillgångar, belopp eller andra värden som försäkringstagare eller andra har rätt till enligt försäkringsavtal eller andra avtal. Här bör man i stället konsekvent använda begreppen ”fordringsrätt”, ”rätt till återbäring”, ”villkorad återbäring” och ”återbäringshantering” för att klargöra vad det är fråga om i rättsligt hänseende. Om det som försäkringstagaren har rätt till enligt avtalet inte är villkorad av värdeförändringar på tillgångar, delresultat eller motsvarande rörliga faktorer, utan enligt villkoren är mer nominellt eller reellt bestämt, är det istället fråga om ”garanterade försäkringsbelopp”. I båda fallen ger dock avtalet upphov till en ”försäkringsfordran”, men det är mellan ”rätten till återbäring” och ”anspråk på överskott” som gränsdragningsproblemen uppkommer och där rättigheterna måste tydliggöras noga av företaget på förhand. Det anförda innebär att begreppet återbäring i olika varianter inte längre får användas för att beskriva anspråk på överskott. Det anförda innebär också att begreppet överskott i olika varianter inte längre får användas för att beskriva rättigheter till återbäring.

Däremot kan den som skjutit till företaget riskkapital i form av exempelvis förlagsinsatser ha ett anspråk på överskott som tillgodoses genom vinstutdelning, om företaget får dela ut vinst. Den som tillfört ett ömsesidigt försäkringsbolag garantikapital, vilket kan användas som företagets riskkapital, har också ett anspråk på återbetalning av garantikapitalet som sådant, vilket aktualiseras i vissa situationer (se vidare avsnitt 5.7).

Överskottet kan härröra från olika källor och fördelas på olika försäkringar

I ett livförsäkringsföretag som bestämmer sina premier för en försäkring med medvetna säkerhetsmarginaler om framtida kapitalavkastning, försäkringsrisker och driftskostnader uppkommer normalt överskott från samtliga dessa tre källor. Därmed uppkommer ett överskott från försäkringen enligt överskottsreglerna i FRL som kan användas som företagets riskkapital.

Fördelningen av överskott på olika försäkringar kan redan enligt gällande rätt ske enligt olika metoder, såsom kollektiv premie-rabatt, pensionstilläggsmetoden eller retrospektivreservmetoden. Även andra metoder kan förekomma (se avsnitt 4.3). I den mån försäkringstagarna *inte* har en rätt till rabatten, pensionstillägget eller kommunicerade värden enligt villkoren i försäkringsavtalet, så föreligger enbart ett anspråk på överskott enligt den terminologi som vi nyss har valt. Sådana anspråk på överskott omfattas av de överskottsregler som vi föreslår nedan för att förstärka försäkringstagarnas skydd (se avsnitt 5.4).

Hur olika resultatkällor mer konkret ska beaktas och olika försäkringar avgränsas i företagets överskottshantering bör enligt vår mening på samma sätt som i dag ytterst bestämmas hos det enskilda företaget. Utrymmet kan visserligen begränsas av allmänna principer i form av skälighetsprincipen eller kontributionsprincipen. Det begränsas också av den allmänna likabehandlingsprincipen (se vidare avsnitt 5.4.7). Inom denna ram finns dock redan i dag ett relativt stort utrymme för olika metoder och tillämpning hos olika företag. Företag kan alltså i praktiken använda olika principer i fråga om när överskott som inte behålls för förlusttäckning gottskrivs försäkringar, t.ex. löpande eller först vid utbetalning av garanterade försäkringsbelopp. Företag kan också ha olika principer för hur överskott gottskrivs försäkringstagarna, t.ex. genom engångsutbetalning eller genom förstärkning av försäkringsförmåner. Vi anser att det varken är möjligt eller lämpligt att genom lag eller annan offentlig reglering bestämma en viss metod och tillämpning som alla ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag måste tillämpa. Företagets överskottsregler ska i stället innehålla mer detaljerade regler om hanteringen av olika försäkringars överskott, dvs. hur olika försäkringar ska grupperas i överskottshänseende och hur olika källor till överskottet ska beaktas.

Överskottsreglerna måste även behandla hanteringen av underskott

Även där medvetna säkerhetsmarginaler eftersträvas vid premieberäkningen dessa företag kan det uppstå underskott i en eller flera av de tre källor som vanligtvis bidrar till överskottet för olika livförsäkringar. Företagets indelningar av olika försäkringar och principerna för beräkning och fördelning av resultat-källor kan ha avgörande betydelse för om underskott på olika försäkringar uppkommer.

För att ge ett exempel på ovanstående kan nämnas fallet att ett företag lägger årets resultat enligt årsredovisningen som grund för överskottshantering. Företaget kan i början av företagets livslängd räkna med underskott för många eller rent av alla olika försäkringar, eftersom premierna i början behövs för att finansiera rörelsens uppbyggnad och belastar årets resultat. Det är först senare när företaget genererar vinster i årsredovisningen som underskottet försvinner för att ersättas av ett överskott. Om företaget enbart belastar den ena försäkringen med större delen av sådana kostnader kommer den andra försäkringen att ha mindre underskott.

Överskottsreglerna måste enligt vår mening även beakta situationer vid företagets och olika försäkringars underskott. I konsekvens med bedömningen av vad som är företagets överskott, är företagets underskott en situation när tillgångarna och andra företagsvärden inte räcker till för att svara mot försäkringsfordringar och andra förpliktelser och anspråk på riskkapital från aktieägare eller andra som bidragit med riskkapital. Ett underskott enligt våra överskottsregler kan, precis som överskott, vara hänförliga till olika källor eller olika försäkringar. Även en minskning av överskott, vare sig anspråket är kollektivt eller individuellt bestämt, bör förstås också beaktas i företagets överskottsregler.⁵

Som vi återkommer till ska livförsäkringsföretag som omfattas av vårt huvudförslag dokumentera sina överskottsregler i bolagsordningen eller stadgarna och riktlinjer för överskottshantering (se avsnitt 5.4.1 och 5.4.2).

⁵ Att företaget har ett underskott i överskotts-sammanhang innebär inte automatiskt att företaget är konkursmässigt eller ens insolvent enligt solvensreglerna. Det kan nämligen finnas tillräcklig likviditet för att betala förfallna förpliktelser samt andra tillgångar som motsvarar externt riskkapital. Som vi återkommer till avsnitt 5.3.3 kan också överskott i detta sammanhang beräknas enligt principer som avviker från beräkningen i solvens-sammanhang.

5.2.2 Vilka försäkringsföretag bör överskottsreglerna omfatta?

Bedömning: Överskottsreglerna i FRL bör omfatta såväl hybridbolag som ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.

Skälen för bedömningen:

Hybridbolag

En försäkringstagare kan bidra till det överskott som är hybridbolagets riskkapital på ett eller flera sätt. Det kan initialt ha skett genom att premierna för detta slag av försäkringar har beräknats med medvetna säkerhetsmarginaler. Det kan också ske under försäkringstiden genom att överskott från vissa försäkringar används för att täcka underskott i andra försäkringar. Det kan dessutom ske i senare skeden genom att inte allt överskott ligger till grund för utbetalningar från försäkringen vid återköp, flytt eller försäkringsfall, eftersom ett överskott behålls för företagets konsolidering. Det bör dock anmärkas att försäkringstagaren kan ha ”kompenserats” genom att överskott från andra försäkringar har använts för att täcka underskott i hans försäkringar under försäkringstiden, t.ex. i början av avtalstiden.

Som tidigare framgått behandlas och redovisas konsolideringsfonden i dag som eget kapital även i hybridbolag. Detta gäller i varje fall enligt lagbegränsad IFRS. Försäkringstagarna har därför under avtalstiden ett anspråk på eget kapital i hybridbolaget, trots att de i associationsrättslig mening inte är delägare i bolaget. Det är i stället aktieägarna som på stämman och genom utseende av styrelsen har det reella inflytandet över bolaget, dock givetvis med de begränsningar som associationsrättsliga och rörelserättsliga regler ställer upp i form av bl.a. ett vinstutdelningsförbud.

Försäkringstagarna har därför en utsatt position i hybridbolaget. Det beror på den särskilda rollen som finansiär av företagets riskkapital samtidigt som försäkringstagarna saknar motsvarande insyn och inflytande som en aktieägare normalt har. Den utsatta positionen förstärks av att användningen och fördelningen av riskkapital kan vara utjämnad över en längre tid och är mer eller mindre diskretionär och komplicerad att förstå för andra än dem som är särskilt insatta i företagets specifika förhållanden. Det finns därmed

en risk för att försäkringstagarnas överskott används på ett sätt som inte utgår från försäkringstagarnas ekonomiska bästa, utan i stället utgår från aktieägarens eller ledande befattningshavares bästa.

Det finns vidare en risk för att överskottet fördelas på ett orättvist sätt mellan försäkringstagare i den mening att de enskilda försäkringstagare som svarat för riskkapitalet och bidragit till överskottet inte får del av det trots att försäkringsföretaget genom information och ibland till och med allmänna avtalsvillkor gett förväntningar om överskott. Det senare gäller inte minst om en minoritet av försäkringstagare i hybridbolaget missgynnas till fördel för flertalet försäkringstagare. I så mening kan överskottsfordelningen vara ett minoritetsskyddsproblem. Men det kan även finnas risk för att en majoritet missgynnas till fördel för en minoritet. Därmed kan överskottsfordelningen inte bara anses vara ett minoritetsskyddsproblem.

De risker som vi här pekar på kan inte bara drabba försäkringstagare hos företaget som är konsumenter utan även försäkringstagare som är större företag. I så mån är överskottsfordelningen inte enbart ett konsumentskyddsproblem.

Ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar

Även i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar kan företagets överskott i praktiken användas på ett sätt som inte är förenligt med försäkringstagarkollektivets bästa. I dessa fall finns visserligen ingen aktieägare som kan gynnas. Då försäkringstagarna är ägare i sådana företag anses ofta att risken för en orättvis överskottshantering är mindre än i hybridbolag. Försäkringstagarnas direkta insyn och inflytande kan dock ofta ha begränsats genom utseende av fullmäktige som ska företräda försäkringstagarnas intressen. Det kan dessutom ifrågasättas om ett direkt inflytande på stämman alltid bidrar till en rättvisare överskottsfordelning, eftersom livförsäkringsverksamhet är komplicerad och olika grupper av försäkringstagare kan ha olika intressen. Detta gäller inte minst överskottshanteringen som ofta bygger på komplicerade fördelningstekniker.

Företagsrisken i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar bärs också, i likhet med hybridbolagen, av försäkringstagarna i försäkringstagarrollen genom anspråk på överskott i en

ofördelad konsolideringsfond, än som en delägare eller medlem med anspråk på mera individualiserade delägarinsatser, vilket är det vanliga i ekonomiska föreningar i allmänhet. Det kan därför ifrågasättas om försäkringstagarnas ställning i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar i praktiken alltid är bättre än i hybridbolagen.

Risken för en orättvis fördelning av överskott *mellan* olika försäkringstagare, i den mening att de enskilda försäkringstagare som bidragit till överskottet inte får del av det om företaget tillämpar kontributionsmetoden, är, enligt vår mening, typiskt sett, inte mindre i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar jämfört med hybridbolag. Det beror på att överskottshanteringen även här är föremål för mer eller mindre diskretionära beslut beroende på försäkringsavtalens och bolagsordningens respektive stadgarnas närmare innehåll samt kan vara mycket svår att förstå för andra än den som är särskilt insatta i företagets överskottshantering. Det är också svårt för försäkringstagare i allmänhet att förstå vilka effekter innehållet i bolagsordningen eller stadgarna och de försäkrings tekniska riktlinjerna kan få för deras anspråk på överskott.

Ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som får dela ut vinst

Reglerna i FRL och ÅRFL för vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag gäller i många avseenden även för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Där har dock överskottsfrågorna inte tidigare ställts på sin spets eftersom vinstutdelning enligt 1982 års FRL enbart varit möjlig genom värdeöverföringar i form av ränta på garantikapital. Enligt FRL utökas dock möjligheterna att dela ut vinst enligt FL:s regler bl.a. till externa förlagsandelsinnehavare. För sådana företag innehåller FRL överskottsregler som består av en blandning av överskottsregler i 1982 års FRL och överskottsregler av liknande slag som för ekonomiska föreningar enligt FL (se 12 kap. 64 och 70 §§ FRL och 13 kap. 19 och 22 §§ FRL). Det är enligt vår mening inte helt klart hur sådana regler i FRL ska tillämpas parallellt och de överensstämmer mindre väl med vilka överskottsfonder som sådana företag kan ha enligt ÅRFL. Det gör att det är än viktigare att överväga hur överskottsreglerna ska se ut för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.

Regleringen för alla ömsesidiga livförsäkringsföretag och livförsäkringsföreningar måste utformas med hänsyn till att försäkringstagarna genom ingående av försäkringsavtalet i regel också har blivit delägare respektive medlemmar i företaget. De får därmed i grunden både ett större ansvar och intresse jämfört med hybridbolaget av att kunna bidra med företagets reella riskkapital i en eller annan form. Om de bidrar med företagets riskkapital bör de ha ett skydd som är minst lika starkt som en medlem i en ekonomisk förening i allmänhet. Behovet av ett sådant skydd för försäkringstagarna ökar enligt vår mening när ett ömsesidigt livförsäkringsbolag och en livförsäkringsförening får dela ut vinst enligt FL:s regler till externa finansärer.

Avslutningsvis kan konstateras att ömsesidiga livförsäkringsföretag och försäkringsföreningar omfattas av utredningsuppdraget. Redan av detta skäl bör man mera förutsättningslöst överväga överskottsreglerna för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar med utgångspunkten att förstärka försäkringstagarnas skydd även i sådana företag.

5.2.3 Vilka regler bör översynen omfatta?

Bedömning: Översynen i detta sammanhang bör beakta alla bestämmelser i olika lagar som styr hur överskott och underskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag hanteras.

Skälen för bedömningen: Överskottshantering avser i vid mening inte bara hantering av årets vinst och ackumulerade vinster i årsredovisningen och på företagsstämma, utan även hantering av delresultat och oredovisade övervärden som inte är bortlovade som en försäkringsfordran. Överskottshantering angår även inrättande av och dispositioner av associationsrättsliga fonder som direkt eller indirekt påverkar försäkringstagarnas anspråk på överskott. Överskott kan enligt gällande FRL fördelas till försäkringstagare på grund av rättigheter som följer av avtal om försäkring, t.ex. avtal om rätt till årets vinst, eller av bolagsordning eller av stadgar och lag, t.ex. kontributionsprincipen enligt FRL. Ömsesidigt verkande livförsäkringsbolag kan använda överskottet för att täcka underskott i företaget som sådant eller för en viss grupp eller visst kollektiv av försäkringstagare.

För att säkerställa att försäkringstagarna i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag får ett starkt och heltäckande riskkapital-skydd för sitt anspråk på överskott, behöver vi beakta alla bestämmelser i olika lagar som reglerar hur överskott och underskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag ska eller får disponeras. Bestämmelser bör beaktas oavsett om de finns i ABL, FL, FRL eller ÅRFL. Således måste man t.ex. beakta regler som möjliggör vinstutdelning till externa intressenter, eftersom sådana dispositioner på ett avgörande sätt påverkar försäkringstagarnas anspråk på överskott. Vi kan alltså inte enbart begränsa översynen till bestämmelserna om konsolideringsfonden och särreglerna för överskottshantering i FRL.

Det följer redan av utredningsdirektiven att hänsyn ska tas till en kommande ny redovisningsstandard om försäkringsavtal och nya rörelseregler genom solvens II-direktivet. Enligt vår mening bör man även beakta förslaget till ny lagstiftning för ekonomiska föreningar som nyligen lagts fram och remissbehandlats (se SOU 2010:190 En ny lag om ekonomiska föreningar). Det är betydelsefullt även om en associationsrättslig anpassning för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar till en ny FL inte är aktuell i detta sammanhang. Våra förslag bör dock inte motverka en framtida anpassning till en ny lag om ekonomiska föreningar.

5.3 Överskottsreglernas inriktning

5.3.1 Principer för utformning av nya överskottsregler I

Förslag: Regleringen av överskottshantering i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag ska tillgodose följande ändamål:

1. Tillåta att olika återbäringsmetoder används, men endast om det är förenligt med försäkringstagarnas intressen i det enskilda företaget.
2. Främja en tydlig uppdelning av, å ena sidan, rätt till återbärning reglerat av försäkringsavtal respektive, å andra sidan, anspråk på överskott som är företagets riskkapital reglerat av bolagsordning eller stadgar.
3. Vara neutrala mellan olika företagsformer, om det inte finns sakliga skäl för skillnader med hänsyn till företagsformen.

4. Ge företagets ägare – vare sig dessa är aktieägare, delägare eller medlemmar – goda möjligheter att styra och kontrollera företagets verksamhet samt att anskaffa riskkapital, om det inte finns skäl för undantag med hänsyn till försäkringsstagarnas skydd för anspråk på överskott.

Skälen för förslaget: I detta avsnitt behandlas vilka principer som bör vara vägledande för utformningen av överskottsregler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

Tillåta olika metoder för återbärings- och överskottshantering

I dag kan överskott fördelas som återbäring till försäkringstagarna genom olika metoder, såsom kollektiv premierabatt, pensions-tilläggsmetoden eller retrospektivreservsmetoden. Bestämmelserna i FRL bör inte heller i framtiden peka ut en viss metod för fördelning av överskott som måste användas av alla livförsäkringsföretag eller vissa kategorier av livförsäkringsföretag. En sådan grundsyn är i överensstämmelse med de ändringar som gjorts i FRL under de senaste decennierna, och ger även ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag goda möjligheter att utveckla olika livförsäkringsprodukter. Vår utgångspunkt är alltså att olika metoder i sig ska få tillämpas av livförsäkringsföretag och att de överskottsregler som finns ska gälla oavsett tillämpad metod. Det bör dock finnas goda garantier för att tillämpade metoder är förenliga med befintliga försäkringstagares intressen i det enskilda företaget. Ett försäkringsföretag bör alltså inte fritt kunna använda och blanda olika metoder samtidigt eller kunna införa nya metoder hur som helst (vi återkommer till denna fråga i bl.a. avsnitt 5.4.18). Främja en tydlig uppdelning mellan rätt till återbäring och anspråk på överskott

I dag kan försäkringsavtal innehålla föreskrifter om att försäkringstagare har rätt till uppkomna överskott eller liknande uttryckssätt trots att överskottet får användas som företagets riskkapital för att täcka uppkomna underskott och allmänna rörelserisker. Lagreglerna om överskottshantering bör, enligt vår mening, främja en tydligare uppdelning av, å ena sidan, rätt till garanterad eller villkorad återbäring enligt försäkringsavtal och, å andra sidan, anspråk på överskott enligt bolagsordning eller stadgar. I det senare fallet är nämligen försäkringstagarens möjligheter att få del av överskottet

beroende av företagets mer eller mindre diskretionära beslut samtidigt som överskottet kan användas som företagets riskkapital.

Det bör vara tydligt för försäkringstagare och andra externa intressenter vad som är det ena eller andra. Det är centralt att försäkringstagarna vet vad de har att fordra och under vilka förutsättningar, liksom hur de kan påverka, t.ex. om de kan gå till domstol och åberopa en fordran eller behöva närvara och göra sin röst hörd på stämma. Det anförda gäller oavsett om försäkringstagarna har individuella eller kollektiva rättigheter till återbäring enligt försäkringsfordran, eller om de har individuella eller kollektiva anspråk på överskott som är företagets riskkapital.

Neutralitet mellan olika företagsformer

Försäkringstagarnas skydd för försäkringsfordringar och anspråk på riskkapital bör inte vara beroende av i vilken företagsform som verksamheten bedrivs. Det kan dock finnas skäl för avvikelser från denna princip om det finns grundläggande skillnader mellan olika företagsformer som har saklig betydelse. Som redan tidigare framgått innebär redan nuvarande FRL att försäkringstagare inte får ha några anspråk på överskott, enligt vår terminologi, i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, eftersom sådana företag inte får ha någon konsolideringsfond. Där ska aktieägarna svara för företagets riskkapital, eftersom de som ägare har anspråk på företagets överskott. En annan grundläggande skillnad är att försäkringstagare är delägare eller medlemmar i ömsesidiga försäkringsbolag respektive försäkringsföreningar, men inte i hybridbolagen. Vi återkommer till vilken betydelse det senare bör ha för utformningen av överskottsregleringen.

Överskottsreglerna bör helst inte förhindra en effektiv ägarstyrning

Överskottsreglerna bör som princip utformas så att företagets ägare, vare sig det är aktieägare i ett aktiebolag, delägare i ömsesidiga livförsäkringsföretag eller medlemmar i en livförsäkringsförening, inte förhindras att styra och kontrollera sitt företag på ett effektivt sätt. Detta kan ske direkt genom att ägarna har personlig insyn och inflytande på stämman. Men det kan i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar också vara fråga om insyn

och inflytande genom försäkringstagarrepresentanter i form av fullmäktige som utses i särskild ordning. Fullmäktige fullgör då föreningsstämmans uppgifter.

När försäkringstagarna har anspråk på överskott i hybridbolag, dvs. livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst, kan nyss nämnda princip om en effektiv ägarstyrning inte tillgodoses fullt ut. Det är i sådana fall sakligt befogat att göra undantag från principen just för att skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott. Ägaren kan inte få styra företaget som denne vill, utan försäkringstagarnas anspråk på överskott måste skyddas.

Motsvarande inskränkningar behövs för att skydda försäkringstagares anspråk på överskott som kan användas som företagets riskkapital i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Där är det mer fråga om ett skydd för anspråket i förhållande till andra delägare eller medlemmar. En försäkringstagare eller försäkrad kan dessutom ha anspråk på överskott utan att vara delägare eller medlem. I sådana fall blir det fråga om ett skydd mot missbruk av företagets ägare eller dess representanter.

5.3.2 Överskottsreglernas syften

Förslag: Överskottsreglernas syfte är att främja att företagets och olika försäkringars överskott används på ett förutsägbart och rättvist sätt. De utformas efter mönster från regler om minoritetsskydd i ekonomiska föreningar i allmänhet och om konsumentskydd för ett diskretionärt förvaltad kapital i andra sammanhang.

Skälen för förslaget: Föremålet för utredningens arbete i förevarande del är att utforma en lämplig avtals- och associationsrättslig företagsreglering av försäkringstagarnas anspråk på överskott som är företagets riskkapital i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

Kärnan i problemet är att skapa en reglering – genom krav på avtal, bolagsordning och stadgar eller andra mekanismer – som tydliggör vilka rättigheter försäkringstagare har beträffande försäkringsfordran och vilka rättigheter de har till överskott som är företagets riskkapital. I det senare fallet ska reglerna tillgodose försäkringstagares intressen av att bli behandlad på ett förutsebart och rättvist

sätt som investerare av riskkapitalet i förhållande till andra investerare i företaget.

Bestämmelserna för att skydda försäkringstagarna anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag bör mot denna bakgrund lämpligen utformas efter mönster från skyddet för minoritetsägare i ekonomiska föreningar i allmänhet. Man bör också beakta andra sammanhang där konsumentskyddsskäl motiverar ett skydd för ett mer eller mindre diskretionärt förvaltad kapital, såsom värdepappersområdet. Bestämmelserna bör i linje med sådana regleringar först och främst säkerställa att försäkringstagarna får tydlig och relevant information på förhand om företagets regler för användningen av överskottet. Bestämmelserna bör också säkerställa att försäkringstagarnas anspråk på överskott ska beaktas på ett tillbörligt sätt i samband med olika beslut av bolagsorganen samt tillvaratas i samband med olika företagsförändringar. Bestämmelserna bör dessutom säkerställa att försäkringstagarna har rätt till insyn och inflytande över användningen av överskottet, om de inte redan har tillräcklig insyn och inflytande som delägare eller medlem av företaget.

5.3.3 Principer för beaktande av nya redovisnings- och solvensregler

Förslag och bedömning: Överskottsreglerna för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag i FRL utformas som en självständig associationsrättslig reglering utan direkta samband med redovisnings- och solvensregleringen. Lagreglerna ska dock inte förhindra att ett företags överskottsregler har sådana samband. Konsekvenserna för överskottshanteringen av en kommande ny internationell redovisningsstandard om försäkringsavtal blir därmed beroende av i vilken utsträckning företagets överskottsregler är kopplade till poster i årsredovisningens balansräkning och resultaträkning och om den nya standarden kommer att tillämpas där. Konsekvenserna för överskottshanteringen av Solvens II-regler blir också beroende av i vilken utsträckning företagets överskottsregler är kopplade till förhållanden som bestäms av solvensreglerna. (En utförligare genomgång av Solvens II-utredningens förslag med hänsyn till våra förslag finns i avsnitt 13).

Skälen för förslaget och bedömningen:

Samordningen med årsredovisningsreglerna

Externredovisningens primära syfte är att till företagets alla intressenter ge en rättvisande bild av de samlade anspråken på företaget liksom dess ställning i övrigt. Överskottsreglerna i FRL syftar däremot till att överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag ska disponeras på ett förutsägbart och rättvist sätt mellan de försäkringstagare som har anspråk på överskottet (se avsnitt 5.3.2). De båda regelsystemen har därför olika syften.

Lagreglerna om överskottshantering i FRL bör enligt vår mening ändå vara förenliga med redovisningsreglerna för juridisk person, så att inte konflikter och svårigheter uppkommer när reglerna tillämpas samtidigt i ett företag. Det anförda innebär inte att lagreglerna för överskottshantering måste sammanfalla med eller ens bygga på redovisningsreglerna. Det är snarare så att lagreglerna om överskottshantering måste beakta konsekvenserna av redovisningsregleringen. Det är i första hand angeläget att försäkringstagarnas rättigheter i överskott hänseende inte kan kringgås genom ändringar i redovisningsreglerna, t.ex. genom nya slag av bokföringsmässiga dispositioner. – Sådana konsekvenser kan i sista hand kunna beaktas genom den nuvarande allmänna rörelseregeln om god försäkringsstandard. – Men det är också viktigt att beakta vilka konsekvenser våra förslag till ändringar i FRL:s överskottsregler kan få för tillämpningen av redovisningsreglerna i företagets årsredovisning.

Förenligheten med redovisningsreglerna för företaget som juridisk person motiveras av att den juridiska personen är avtalspart med försäkringstagarna. Den juridiska personen erhåller avkastning och reavinst från dotterföretag och andra innehav. Det är också den juridiska personens överskott som fördelas mellan försäkringstagarna och ägarna i företaget, om inte förr så i varje fall efter företagets likvidation.⁶

Vi återkommer i det följande till hur överskottsregleringen närmare bör utformas för att vara förenlig med den pågående redo-

⁶ För att säkerställa detta bör man föreslå förändringar i likvidationsreglerna som beaktar försäkringstagarnas eller, i förekommande fall, försäkrades anspråk på överskott även om dessa inte är delägare eller medlem i företaget. Av samma skäl bör försäkrade få vara delägare också i andra ömsesidiga försäkringsbolag än enbart de som meddelar försäkringar som avser förmåner för anställda grundas på kollektivavtal (se 12 kap. 1 § FRL).

visningsutveckling som kommer till uttryck i IASB:s förslag till nya redovisningsregler för försäkringsföretag. Enligt vår mening underlättas samordningen om överskottsreglerna bygger på en tydlig uppdelning i försäkringsfordringar och anspråk på överskott i enlighet med åtagandets ekonomiska innebörd såsom vi föreslår.

Samordningen med solvensreglerna

Solvensreglerna har ett annat syfte än både överskottsreglerna i FRL och redovisningsreglerna. Målet med solvensreglerna är att försäkringsföretagen kan stå för sina förpliktelser och därmed ge försäkringstagarna ett gott skydd för försäkringsfordringar. Finansiellt starka försäkringsföretag kan också bidra till stabilitet i hela det finansiella systemet (se SOU 2011:68 s. 39). Våra förslag till överskottsreglering bör vara förenliga med nya solvensregler enligt solvens II-direktivet. Detta innebär inte att solvensreglerna måste ligga till grund för beräkning och fördelning av överskott till försäkringstagarna. Även här måste dock lagreglerna på de båda områdena gå att tillämpa samtidigt i praktiken, så att inte konflikter och motstridigheter uppkommer när reglerna tillämpas i företaget.

Vi återkommer till hur överskottsreglerna närmare bör utformas för att vara förenlig med nya solvensregler enligt Solvens II-direktivet. Det kan dock redan här konstateras att EU:s nya solvensregler lägger mindre vikt än tidigare solvensreglering vid om ett överskott klassas som skuld eller eget kapital enligt nationella associationsrättsliga eller redovisningsrättsliga regler. Det är i stället villkoren för åtaganden och anspråket enligt nya solvensreglerna som mer självständigt avgör om ett överskott enligt överskottsreglerna ska beaktas som något som föranleder kapitalkrav eller något som får ingå som en del av kapitalbasen och hur det då ska beräknas.

Enligt vår mening underlättas samordningen med solvensreglerna om överskottsreglerna bygger på en tydlig uppdelning i försäkringsfordringar och anspråk på överskott i enlighet med åtagandets ekonomiska innebörd och vårt förslag. En närmare genomgång av Solvens II-utredningens förslag med hänsyn till våra förslag finns i avsnitt 13.

Närmare om samordningen mellan överskottsregler respektive redovisningsregler och solvens II-regler

Överskottsregler enligt FRL som är direkt kopplade till årsredovisningen kan motverka en IFRS-anpassning av årsredovisningen. Det gäller exempelvis om företaget måste redovisa vissa poster som inte är förenliga med IFRS bara för att uppfylla krav i överskottsreglerna. Detta innebär i sin tur att enhetliga redovisningsregler för samma slag av överskott inte kan tillämpas i ett livförsäkringsföretags årsredovisning och koncernredovisning. Sådana enhetliga redovisningsregler har åtminstone hittills ansetts vara en stor fördel inte minst för externa intressenter till försäkringsföretag. I sammanhanget bör även beaktas att solvens II-reglerna bygger på att redovisningsregler enligt IFRS i största möjliga utsträckning ska användas i solvensbalansräkningen, även om man där gör vissa avsteg vid bestämmande av vad som föranleder kapitalkrav och vad som får ingå i kapitalbasen. Svenska redovisningsregler som är förenliga med IFRS bör alltså som regel vara bättre förenliga med solvens II-regler än nationella varianter av redovisningsregler. Detta talar också för att man inte bör utforma överskottsreglerna så att dessa tvingar fram en viss redovisning i företagets balansräkning eller resultaträkning i årsredovisningen. En annan sak är att det kan finnas anledning att kräva information om överskottshantering i årsredovisningen.

En väg för att främja förenlighet mellan ett livförsäkringsföretags överskottsregler och framtida redovisningsregler är att utforma överskottsregleringen så att tillämpningen av en kommande internationell redovisningsstandard om redovisning av försäkringsavtal inte förhindras. Detta talar också för att överskottsregleringen i FRL inte bör utformas så att de direkt bygger på vad som är redovisat årsvinst eller andra redovisningsmässiga poster i företagets balansräkning.

Förenlighet mellan överskottsregler och framtida redovisningsregler underlättas om överskottsreglerna utformas så att det redovisade resultatet enligt den nya standarden – eventuellt med vissa justeringar – får ligga till grund för stämmans dispositioner av redovisat överskott och/eller en närmare fördelning av företagets överskott på olika försäkringar. Det nu anförda talar för att enskilda försäkringsföretag inte bör hindras från att bygga sin överskottshantering i associationsrättsligt sammanhang på redovisat årsvinst eller andra redovisningsposter. Överskottsreglerna i FRL bör där-

för utformas så att företag inte förhindras att lägga redovisad årsvinst eller andra redovisningsmässiga poster i den nya standarden till grund för sin överskottshantering.

En principiell fråga om samordningen mellan överskottsregler i FRL och solvens II-reglerna är i vad mån de förstnämnda ska beakta externa och interna krav på kapital. Enligt solvens II-reglerna ska försäkringsföretag – utöver en beräkning av solvenskapitalkravet och minimikapitalkravet – göra en bedömning av den egna risken och solvensen, en s.k. ORSA. Det är en framåtblickande bedömning av hur mycket buffertkapital som företaget under de närmaste åren behöver med avseende på företagets specifika riskprofil, risktolerans och affärsstrategi. Solvenskravet, minimikapitalet och den egna bedömningen av solvenskravet kan påverka vilka överskott som ett försäkringsföretag har utrymme för att gottskriva försäkringstagarna som garanterad eller villkorad återbäring. Detta är inte ett tillräckligt skäl för att överskottsreglerna i FRL måste vara kopplade till solvensreglerna. Företag kan ha andra möjligheter att förstärka buffertkapitalet på som kompenserar gottskrivningen. Vidare avser överskottsreglerna en fördelning av överskott på olika försäkringar, och detta är inget annat än en preliminär fördelning av företagets riskkapital. Det är alltså principiellt felaktigt att utforma överskottsreglerna i FRL så att dessa ska förhindra eller förbjuda vissa gottskrivningar.

Det har tidigare ansetts att överskottsmedel i konsolideringsfonden inom eget kapital är sämre skyddade jämfört med om motsvarande överskott skulle redovisas som en försäkringsteknisk avsättning i form av garanterad eller villkorad återbäring. Tanken bakom detta är att en försäkringsteknisk avsättning föranleder kapitalkrav och krav på placeringstillgångar samt förmånsrätt. Som framgår i annat sammanhang beaktas enligt solvens II-regler en större del av företagets tillgångar och skulder än nuvarande solvensregler. Genom nya sätt att beräkna kapitalkrav för alla slag av företagets risker får uppdelningen i skuldtäckningstillgångar och fria tillgångar mindre betydelse i solvenshänseende. Genom att alla tillgångar i företaget omfattas av allmänna placeringsregler i form av en aktsamhetsprincip och vissa kompletterande placeringsprinciper får det mindre betydelse i ett kapitalförvaltningsperspektiv om tillgångarna motsvarar försäkringstekniska avsättningar eller överskott för placeringsreglernas tillämpning.

Som vi tidigare slagit fast har överskottsreglerna i FRL och solvensreglerna olika syften. Syftet med överskottsreglerna att

främja en förutsägbar och rättvis överskottshantering kan inte tillgodoses enbart genom att överskott omklassificeras till en försäkringsteknisk avsättning och behandlas som ett oförbindande åtagande mot försäkringstagarna i solvenssammanhang. Det löser inte problemet med att överskotten kan behandlas mer eller mindre diskretionärt.

När det gäller förmånsrätten kan man också konstatera följande. Försäkringstagarna har enligt dagens regler inte förmånsrätt i överskott i konsolideringsfonden. Solvens II-utredningens förslag innebär ingen ändring av detta förhållande. Överskottsreglerna avser emellertid hantering och användning av överskott som är företagets riskkapital. Dess egenskap som riskkapital förutsätter att inte någon har förmånsrätt i motsvarande tillgångar. Förmånsrätten enligt FRL bör dessutom som i alla andra förmånsrättsregleringar kopplas till vad som är fordringar, dvs. i detta fall försäkringstagarnas försäkringsfordringar. Det finns sammanfattningsvis inte anledning att där beakta de förmånsrättsliga aspekterna i överskottsreglerna enligt FRL.

Samordningen mellan överskottsregler och solvensregler för tjänstepensionsinstitut

Vissa företag som enbart bedriver tjänstepensionsverksamhet kan komma att omfattas av särskilda solvensregler som primärt har sin grund i tjänstepensionsdirektivet (se SOU 2011:68 s. 85 ff).

Konsekvenserna av en ny redovisningsstandard om försäkringsavtal

De närmare konsekvenserna av en tillämpning av en kommande redovisningsstandard om försäkringsavtal för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag måste visserligen analyseras vidare i annat sammanhang, bl.a. eftersom standarden ännu inte har antagits av IASB. En eventuell skuldföring av konsolideringsfonden, eller delar av konsolideringsfonden, i externredovisningen på grund av en kommande standard behöver dock varken vara till fördel eller nackdel för försäkringstagarna eller försäkringsföretagens i solvenssammanhang. Vi utgår då från att solvens II-reglerna innebär att överskottsmedel definierat enligt solvens II-reglerna kan beaktas som

primärkapital oavsett hur posten har behandlats enligt redovisningsreglerna.

En klassificering av konsolideringsfonden som skuld eller eget kapital i externredovisningen enligt en ny redovisningsstandard behöver inte heller få någon självständig betydelse för företagets överskottshantering med hänsyn till de överskottsregler som vi nu föreslår. Detta förutsätter dock att företagets överskottsregler är utformades så att dessa inte har en direkt koppling till hur ett åtagande eller anspråk har behandlats i externredovisningen. De förslag vi lämnar bygger på att en sådan frikoppling från externredovisningen är möjlig.

Vi föreslår i det följande vissa bestämmelser om att företaget ska lämna upplysningar om sin associationsrättsliga överskottshantering i förvaltningsberättelsen (se avsnitt 5.4.12). Genom att informationen ska lämnas där torde vårt förslag inte komma i konflikt med den kommande standarden eller andra internationella redovisningsstandarder.⁷

Slutsats

Mot bakgrund av det anförda blir fokus för utredningens arbete att mera självständigt från behandlingen i redovisningen och solvens-sammanhang utforma en associationsrättslig reglering för alla ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag vilken främjar en förutsebar och rättvis användning och fördelning av sådana överskott som försäkringstagarna har anspråk på men som kan användas som företagets riskkapital.

5.3.4 Förhållandet mellan huvudförslaget och övriga förslag om överskottshanteringen

Huvudförslaget för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst

I det följande behandlas först vårt huvudförslag för att förstärka skyddet för försäkringstagarnas anspråk på överskott som är riskkapital i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

⁷ Ändringar av ÅRFL kan krävas för att den nya redovisningsstandardens ska kunna tillämpas fullt ut i årsredovisningen för juridisk person.

Huvudförslaget bygger på att livförsäkringsföretag alltså ska samla överskott i en konsolideringsfond och även i övrigt i allt väsentligt får tillämpa nuvarande överskottsregler i FRL. En förutsättning för detta är dock att allt överskott i företaget ska återgå till försäkringstagarna som återbäring, om de inte ska användas för förlusttäckning (självfinansiering). Vinstutdelning får alltså inte ske till ägare eller externa intressenter. Huvudförslaget gäller alltså för alla livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst och kan förkortat beskrivas som en överskottshantering enligt FRL.

Huvudförslaget innebär inga krav på ombildning av företaget eller övergång till någon helt ny form av överskottshantering. Därmed lämnas olika förslag som ska tydliggöra vilka anspråk försäkringstagare har på företaget och förbättra deras insyn och inflytande över överskottshanteringen (se avsnitt 5.4).

Optionerna för livförsäkringsföretag som vill dela ut vinst

Såsom vi återkommer till bör vissa delar av vårt huvudförslag gälla även för livförsäkringsföretag som får dela ut vinst. Det finns redan i dag en option för livförsäkringsföretag att ta in villkor om vinstutdelning i bolagsordningen eller stadgarna. Livförsäkringsföretag som får dela ut vinst ska enligt våra förslag alltid tillämpa en överskottshantering enligt FL eller ABL. En överskottshantering enligt FL blir enligt våra förslag obligatorisk för ömsesidiga livförsäkringsföretag eller livförsäkringsföreningar som vill dela ut vinst, exempelvis till förlagsandelsinnehavare⁸ (se avsnitt 5.5). Förslaget här kan därför rätteligen betecknas som en ”option med vissa förbehåll”. En liknande överskottshantering enligt ABL är redan i dag obligatorisk för livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst, men vissa delar av vårt huvudförslag bör gälla även för sådana aktiebolag (se avsnitt 5.6).

Våra förslag om överskottshanteringen bygger alltså på en uppdelning mellan, å ena sidan, livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst och, å andra sidan, livförsäkringsföretag som får dela ut vinst. Gränsdragningen styrs av om företaget saknar eller har villkor om vinstutdelning i bolagsordningen eller stadgarna. Terminologin överensstämmer inte bara sakligt sett med företagets skilda karaktärer,

⁸ Å andra sidan föreslås förbättringar i fråga om andra former av externt riskkapital.

utan också med begreppsbildning i 1982 års FRL och gällande redovisningslagstiftning (se 5 kap. 4 § ÅRFL).

Anpassningar av reglerna för externt riskkapital och överskottsfonder

För att överskottsreglerna ska möjliggöra en rättvis och förutsägbar överskottshantering måste bestämmelserna för hanteringen av riskkapital från andra än försäkringstagarna vara väl anpassade till vad som gäller för hanteringen av försäkringstagarnas överskott. Vi föreslår i det följande vissa ändringar i reglerna om externt villkorat riskkapital för att dessa bättre ska överensstämma med vårt huvudförslag och den föreslagna optionen för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar (se avsnitt 5.5). Vissa av förslagen där berör även vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag.

Redan i dag ska livförsäkringsföretag ha olika överskottsfonder beroende på om de får dela ut vinst eller inte (se 5 kap. 4 § ÅRFL). I dag är inte regleringen om överskottsfonder i FRL helt konsekvent med den i ÅRFL. Våra grundläggande förslag ger också anledning att behandla vilka överskottsfonder som bör finnas i olika ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

5.4 Överskottshantering enligt FRL för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst – Huvudförslaget

5.4.1 Precisering av rättigheter i försäkringsavtal respektive bolagsordning eller stadgar

Förslag: Det införs en bestämmelse i FRL som anger att det av försäkringsavtalet ska framgå om försäkringen medför rätt till återbäring eller inte. Om försäkringen medför rätt till återbäring ska avtalsvillkoren om denna vara tillräckligt tydliga och preciserade. Villkoren får inte utformas så att försäkringstagaren därigenom bär allmän företagsrisk. Det förtydligas att samma krav gäller även för avgifter och kostnader som ska betalas som premier.

Om försäkringen, i ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, medför ett anspråk på överskott ska avtalet enbart innehålla en upplysning om att försäkringen medför ett anspråk

på överskott, att sådana överskott är företagets riskkapital och att närmare regler om hanteringen av överskott finns i företagets bolagsordning eller stadgar och de särskilda riktlinjer för överskottshantering som vi föreslår i avsnitt 5.4.2 (företagets överskottsregler).

I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska bolagsordningen eller stadgarna innehålla vissa grundläggande regler om överskottshantering. Det är om överskotten ska tillfalla försäkringstagare och/eller försäkrade, om anspråken på överskott är kollektiva och/eller individuella samt om överskottshantering ska avvika från kontributionsprincipen och, i så fall, vilken princip som istället ska gälla.

Skälen för förslaget:

Rätt till återbäring

En försäkringstagares olika rättigheter gentemot försäkringsföretag bör behandlas i enlighet med sin ekonomiska innebörd. Enligt vår mening är det av grundläggande betydelse att en avgränsning sker redan genom försäkringsavtalet. Avtalet ska därför ange om en rätt till återbäring finns och vilka förutsättningar som gäller för denna. Vidare bör avtalet även ange om det inte finns någon sådan rätt.

Som framgår av förarbeten till FRL är det väsentligt att villkor om återbäring är tillräckligt tydliga och heltäckande samt att villkoren inte utformas så att försäkringstagarna genom avtalet bär en allmän rörelserisk (se prop. 1998/99:87 s. 201). För att ytterligare inskräpa dessa krav bör de nu framgå direkt av lag. Bestämmelsen bör lämpligen tas in i FRL. Vad som utgör allmän rörelserisk behandlas i författningskommentaren till bestämmelsen.

Enligt vår mening är rättigheter till återbäring alltid individuella i den meningen att de kan individualiseras under hela avtalstiden. Rättigheterna kan vara kopplade till vissa tillgångar, andelar i en särskild förvaltningsportfölj eller andra delresultat eller värden i företagen som en försäkring har del i enligt avtalet. På så sätt kan återbäringen vara kollektivt baserad. Vi ser dock inget behov av att i FRL precisera detta förhållande eller hur villkor om återbäring i detaljer får se ut. Ytterligare krav på villkorens utformning kan givetvis följa av FAL och annan lagstiftning som reglerar avtalsvillkor.

Vi anser att betydligt större krav på avtalsvilkorens tydlighet och precision bör ställas i livförsäkringsföretag som får dela ut vinst. Där ska nämligen företagets ägare svara för riskkapitalet genom särskilt tillskjutet riskkapital, varför det är än viktigare att företaget inte kan övervältra allmän rörelserisk på försäkringstagarna genom tillämpningen av allmänna villkor i livförsäkringsavtalet. Det anförda gäller jämfört med livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, där försäkringstagarna överskott ändå svarar för den allmänna rörelserisken via konsolideringsfonden.

I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst finns det dock anledning att ställa större krav på nya slag av försäkringar som introduceras och nybildade försäkringsföretag jämfört med äldre försäkringar och företag. Större krav bör ställas inte minst om företag inför nya produkter med rätt till villkorad återbäring utan anspråk på överskott, särskilt när det finns befintliga försäkringar som har ett anspråk på överskott.

Skälet för en differentierad bedömning är att äldre försäkringar och företag tillkommit under helt andra regleringsmässiga förutsättningar där det mot bakgrund av en obligatorisk skälighetsprincip varit nödvändigt att försäkringsavtal haft ett allmänt innehåll. Detta berodde inte minst på att väsentliga delar av rättigheter och skyldigheter mellan försäkringsföretag och försäkringstagare bestämdes genom s.k. försäkringstekniska grunder som stadfästes av Finansinspektionen. Det är för sådana försäkringar betydligt svårare att i efterhand precisera och tydliggöra villkoren i avtalen utan att göra om försäkringarna från grunden. De aspekter som nu behandlats bör komma till uttryck i bestämmelsen genom att avtalsvilkoren om återbäring ska vara "tillräckligt" tydliga och preciserade.

Motsvarande krav på tydlighet och precision bör givetvis gälla för villkor om avgifter för garantier av olika slag och om kostnader för försäkringen. För att inte bestämmelsen ska tolkas motsatsvis bör den även omfatta sådana villkor. Kravet på att försäkringsavtalsvilkoren inte får utformas så att försäkringen på grund av dessa villkor medför allmän rörelserisk bör också gälla för premievilkoren.

Anspråk på överskott

Anspråk på överskott som kan användas som företagets riskkapital får inte regleras i försäkringsavtalet. Anspråket förvandlas då till en rätt till återbäring som ska behandlas som en försäkringsfordran. Reglerna om användning och fördelning av överskott bör i stället finnas i företagets bolagsordning eller stadgar, även om försäkringstagarna inte är aktieägare, delägare eller medlem i företaget. Grunden för rättigheterna i företagets överskott är nämligen vinstutdelningsförbudet och, i förekommande fall, kontributionsprincipen eller annan princip om användning av företagets överskott. Anspråket på överskott bör därför tydligare än idag grundas på företagets bolagsordning eller stadgar. Anspråket uppkommer emellertid genom ingående av ett försäkringsavtal. Man kan därför uttrycka det som så att "försäkringen medför ett anspråk på överskott" i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, men att bolagsordningen eller stadgarna avgör hur överskottet ska användas och fördelas.

När det gäller anspråken på överskott bör försäkringsavtalet alltså enbart innehålla en upplysning om försäkringen medför ett anspråk på överskott eller inte. Detta är av grundläggande betydelse för försäkringstagare att veta när försäkringsavtalet ingås. Vi föreslår därför en bestämmelse i FRL om att försäkringsavtalet ska innehålla en sådan upplysning. Upplysningen får inte någon självständig avtalsrättslig betydelse. Avtalsvillkoren i övrigt får emellertid en indirekt betydelse i denna del så till vida att överskott i detta sammanhang bestäms efter beaktande av vad försäkringstagarna har rätt till enligt försäkringsavtalet.

Anspråket på överskott i ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst kan vara kollektivt under avtalstiden. Det behöver alltså inte individualiseras genom formella insatser eller andra andelar som fördelas på olika försäkringar. Detta förhindrar emellertid inte att anspråket på överskott ska beaktas vid företagsändringar eller när försäkringsförhållandet upphör, såsom vid övergång till vinstutdelning, beståndsöverlåtelse, återköp, flytt eller försäkringsfall. Det som skiljer anspråket på överskott från rätten till återbäring är emellertid att företaget inte har någon avtalsenlig skyldighet att betala ut överskottet och att överskottet kan användas som riskkapital om det behövs för att infria eller trygga försäkringsfordringar. Det kan således ha använts för förlusttäckning när försäkringsförhållandet upphör. Och om det finns kvar kan det

behållas för framtida förlusttäckning när företaget finner det befogat. Utöver en erinran om att försäkringen medför ett anspråk på överskott bör försäkringsavtalet även upplysa om att sådana överskott är företagets riskkapital. Vi föreslår en bestämmelse även om detta.

Vilket slag av anspråk på överskott som finns i ett livförsäkringsföretag bör i de väsentligaste frågorna framgå redan av företagets bolagsordning eller stadgar. I livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst bör nämnda associationsrättsliga instrument åtminstone ange om överskotten ska tillfalla försäkringstagare och/eller försäkrade, om anspråk på överskott är kollektiva och/eller individualiserade, om överskottshanteringen ska ske enligt någon princip som avviker från kontributionsprincip och, i förekommande fall, i stället ska ske. Vi föreslår en bestämmelse om att sådana grundläggande överskottsregler ska tas in i bolagsordningen. Att enbart avvikelser från kontributionsprincipen behöver regleras motiveras av vårt förslag att behålla kontributionsprincipen som en huvudregel för överskottshanteringen i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst (se avsnitt 5.4.13). Reglerna i bolagsordningen om överskottshanteringen måste under alla förhållanden vara förenliga med den förstärkta likabehandlingsprincipen som inte är möjlig att avtala bort (se vidare avsnitt 5.4.7).

I övrigt bör reglerna om överskottshanteringen, inom ramen för föreskrifterna i bolagsordningen eller stadgarna, framgå av de riktlinjer för överskottshantering som vi föreslår ska införas för alla livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst (se vidare avsnitt 5.4.2).

Mot denna bakgrund bör försäkringsavtalet för berörda försäkringar upplysa om att regler om hanteringen av överskott finns i företagets bolagsordning eller stadgar jämte kompletterande riktlinjer för överskottshanteringen (företagets överskottsregler). Detta krav bör också framgå av FRL.

5.4.2 Riktlinjer för överskottshanteringen och överskottsbalansräkning

Förslag: Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska, som ett komplement till bolagsordningen eller stadgarna, upprätta särskilda riktlinjer för överskottshanteringen (överskottsriktlinjer). Riktlinjerna ska sammanfatta olika förhållanden av

betydelse för överskottshanteringen och precisera företagets principer för överskottshanteringen i olika avseenden. I sådana riktlinjer ska följande anges.

1. Vilka försäkringar som medför rätt till återbäring enligt försäkringsavtal.
2. Vilka försäkringar som medför anspråk på överskott enligt företagets bolagsordning eller stadgar samt om anspråken är kollektiva eller individuella.
3. Vilka försäkringar som omfattas av skälighetsprincipen, kontributionsprincipen eller därifrån helt eller delvis avvikande principer genom villkor i försäkringsavtalet respektive regler i bolagsordningen eller stadgarna.
4. Vilka närmare principer som tillämpas för att bestämma olika försäkringars överskott mot bakgrund av – och med hänvisning till – en analys i samband med bestämmande av premierna och övriga väsentliga villkor för en livförsäkringsprodukt första gången samt vid efterföljande väsentliga ändringar av premierna eller övriga villkor för försäkringen.
5. Om försäkringen omfattas av skälighets- eller kontributionsprincipen anges i principerna vilken hänsyn som tas till skillnader mellan försäkringar
 - a) tecknade vid samma tidpunkt
 - b) ingående i olika delbestånd, och
 - c) deras kapitalavkastning, försäkringsriskresultat och driftskostnader, såväl vid tecknandet som under försäkringstiden vid utbetalning och i samband med bl.a. återköp och flytt.
6. Om försäkringen inte omfattas av skälighets- och kontributionsprincipen anges om och på vilket sätt hänsyn tas till de skillnader som anges i 5a–5c. Det ska då även särskilt anges hur företaget hanterar sådana över- eller underskott som finns vid det tillfälle som principen avtalas bort.
7. Hur överskott från olika försäkringar får användas för att täcka underskott från andra försäkringar och vilken kompen-sation som utgår för detta.

8. Hur principerna förhåller sig till hanteringen av överskott i företagets årsredovisning, solvensbalansräkning och kapitalbas.
9. Principerna för överskottshantering ska vara tillräckligt fullständiga och preciserade.
10. Överskottsriktlinjerna ska ange rutinerna för tillämpningen av företagets överskottsregler.
11. Företaget ska regelbundet och vid behov utvärdera antagna principer för överskottshantering samt rutinerna kring användning och fördelning av överskott enligt regler som tas in i riktlinjerna samt ändra överskottsriktlinjerna, om det finns särskilda skäl.

Det införs inga bestämmelser om upprättande av en överskottsbalansräkning och dess innehåll.

Vi återkommer till frågor om information om överskottsriktlinjerna och överskottshantering i avsnitt 5.4.15 och 5.4.16.

Skälen för förslaget:

Förslagets bakgrund

Överskottshantering kan ske på olika sätt i olika ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. I praktiken följer enskilda företag principer som är mer preciserade än som framgår av kontributionsprincipen eller, i förekommande fall, skälighetsprincipen. Nämnda principer ger mer uttryck för vad enskilda företag ska sträva efter i sin överskottshantering men inrymmer i sig olika tillämpningar i åtskilliga frågor, t.ex. vilken metod för gottskrivning av överskott som tillämpas, om samma metod ska gälla för alla företagets försäkringar, hur överskottet för olika försäkringar beräknas, om överskott från vissa försäkringar ska kunna användas för att täcka underskott på andra försäkringar eller om försäkringen löpande ska behandlas som en egen och avgränsad resultatenheter där avgifter anpassas så att inga underskott uppkommer, etc. Detta och de syften som vi anser att överskottsreglerna ska uppfylla innebär att ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag måste lägga mer fokus på att främja finansiell rättvisa genom förutsägbarhet på förhand. Enligt vår mening är detta

inte oförenligt med kontributionsprincipen och skälighetshetsprincipen enligt gällande FRL, även om den senare ställer något större krav på att löpande bestämma skäliga premier och avgifter för försäkringsfordran. Vi har nyss fastslagit att livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska fastställa vissa grundläggande principer för överskottshanteringen i bolagsordningen eller stadgarna (se avsnitt 5.4.3). Dessa bör kompletteras sådana mer preciserade regler som tas in i särskilda överskottsriktlinjer.

Utgångspunkten för vårt förslag om överskottsriktlinjer har varit de principer som Finansinspektionen tidigare lyft fram för sin tillsyn (se Finansinspektionens rapport, Fördelning av överskott i traditionell livförsäkring, Fi 2008:15). Vårt förslag till överskottsriktlinjer är emellertid bredare genom att dessa ska upprättas av alla livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst och ska behandla alla försäkringar som företaget meddelar, även om vissa delar av riktlinjerna bara blir aktuella för vissa av företagets försäkringar. Enligt vår mening är detta nödvändigt för att försäkringstagare och andra intressenter ska få en heltäckande bild av företagets överskottshantering. Som tidigare nämnts omfattar begreppet överskottshantering även hantering av olika försäkringars underskott.

Överskottshanteringen ska preciseras i nya överskottsriktlinjer som antas av styrelsen

Vårt förslag innebär att de mer detaljerade principerna för överskottshantering ska fastställas och dokumenteras av företaget. Detta motiveras av att företagets principer för överskottshanteringen ska vara möjliga att bedöma på förhand och att kontrollera i efterhand. En sådan kontroll ska i princip vara möjlig att göra av utomstående, exempelvis en tillsynsmyndighet, utan företagets medverkan. Vi föreslår att ömsesidigt verkande försäkringsföretag ska dokumentera sina principer i särskilda riktlinjer för överskottshanteringen betecknade för överskottsriktlinjer. I likhet med nuvarande försäkringstekniska riktlinjer, placeringsriktlinjer och riktlinjer för hantering av intressekonflikter bör överskottsriktlinjerna antas av styrelsen. Sådana riktlinjer ska ha samma syfte som övriga riktlinjer, nämligen att ligga till grund för företagets styrning och kontroll och kunna användas i Finansinspektionens tillsyn. De ska också främja att överskott fördelas på ett rättvist sätt samt framförallt förbättra försäkrings-

tagarnas och andra intressenters insyn i överskottshantering. Riktlinjerna måste därför offentliggöras tillsammans med en konsekvensanalys av vad riktlinjerna innebär för försäkrings-tagarna. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 5.4.15.

Riktlinjerna ska sammanfatta om det finns rätt till återbäring enligt försäkringsavtal och/eller anspråk på riskkapital

För att överskottsriktlinjerna ska ge en god överblick av överskottshantering genom överskottsriktlinjerna bör de beskriva vilka försäkringar som har rätt till återbäring enligt försäkringsavtalet. De bör också beskriva vilka försäkringar som har anspråk på företagets överskott och ansvar för olika underskott enligt reglerna i bolagsordningen. I denna del kommer alltså riktlinjerna att sammanfatta vad som gäller för olika försäkringar enligt villkoren i försäkringsavtalet respektive bolagsordningen eller stadgarna (se avsnitt 5.4.1).

Sammanfatta tillämpliga överordnade överskottsprinciper

Överskott behandlas olika beroende på om försäkringar omfattas av skälighets- och kontributionsprincipen eller inte. Det får därför anses som grundläggande att företaget klargör och dokumenterar vilka försäkringar som omfattas av olika överskottsprinciper. I denna del kommer riktlinjerna att sammanfatta vad som gäller för olika försäkringar enligt bolagsordningen eller stadgarna (se avsnitt 5.4.1).

Klargöra och precisera hur överskott fördelas på olika försäkringar

Analysen av betalningar för försäkringar är av grundläggande betydelse för överskottshantering. Detta gäller inte bara analysen av om betalningarna för försäkringen i sig medför ett anspråk på överskott, utan analysen har också betydelse för om försäkringen bidrar till andra försäkringars underskott. Olika försäkringars bidrag till överskott eller underskott måste därför beaktas redan i samband med bestämmande av premierna för en livförsäkringsprodukt första gången. Försäkringar kan antas bidra på olika sätt till överskottet beroende på om premierna bestäms med stora

säkerhetsmarginaler eller inte. I samband med ändrade premier eller villkor som påverkar bidraget till överskottet måste företaget göra en ny analys och bedömning av hur försäkringens överskott påverkas. Företaget bör i sina överskottsriktlinjer klargöra principer som tillämpas för att bestämma olika försäkringars överskott.

Klargöra och precisera överskottshanteringen när skälighets- eller kontributionsprincipen gäller

Om skälighets- eller kontributionsprincipen gäller måste företaget fastställa mer detaljerade principer än lagbestämmelserna om hur över- och underskott på sådana försäkringar ska hanteras. Dessa detaljprinciper bör, mot bakgrund av skälighets- och kontributionsprincipens innebörd, ange hur rimlig hänsyn tas till skillnader mellan försäkringar, grupper av försäkringar tecknade vid samma tidpunkt och delbestånd. Principerna bör, av samma skäl, ange hur rimlig hänsyn tas till skillnader i fråga om försäkringarnas bidrag till kapitalavkastning, försäkringsriskresultat och driftskostnader, såväl vid tecknandet som under försäkringstiden, vid utbetalning, återköp, flytt och ändring till fribrev. Även hanteringen när försäkringsfall inträffar och försäkringen ska betalas ut bör beaktas. Det bör av principerna också framgå om uppkomna underskott får täckas av andra försäkringstagares överskott, hur detta får ske och hur de försäkringar som bidrar med överskottet ska kompenseras för detta.

Klargöra och precisera överskottshanteringen om skälighets- och kontributionsprincipen har avtalats bort

Om kontributionsprincipen eller, i förekommande fall, skälighetsprincipen har avtalats bort för en försäkring kommer de avtalsrättsliga delarna av principen att bestämmas enligt villkoren i försäkringsavtalet såsom en försäkringsfordran. Om försäkringen även därutöver medför ett anspråk på överskott behöver företaget klargöra i bolagsordningen enligt vilken alternativ princip som överskotten från försäkringen ska bestämmas och fördelas.

En sådan förändring som nyss behandlats skulle innebära att försäkringarnas överskott eller, i förekommande fall, underskott kommer att tillgodogöras respektive bäras av andra försäkringar

enligt kontributionsprincipen, om inte också avvikelser därifrån tas in i bolagsordningen eller stadgarna (jfr avsnitt 5.4.13). Hur övriga försäkringar ska svara för underskott och få del av överskott måste i sådana fall vara förenligt med skälighets- och kontributionsprincipen, om inte tillämplig princip "avtalas bort" genom avtal respektive ändrade regler i bolagsordningen eller stadgarna också för sådana försäkringar.

Mot denna bakgrund bör livförsäkringsföretagets principer för överskottshanteringen särskilt ange hur överskott och underskott ska hanteras om skälighets- och kontributionsprincipen ersatts av andra regler i försäkringsavtalet eller bolagsordningen, t.ex. om underskott i ett visst bestånd inte längre ska kunna täckas av överskott hänförligt till andra försäkringar. Ett sätt skulle kunna vara att företaget tar in villkor i försäkringsavtalet om avgifter och villkorad återbäring som är specifikt relaterade till ifrågavarande försäkringar, men utan ansvar för allmän rörelserisk, så att det inte ska uppkomma några underskott som belastar försäkringar med anspråk på överskott.

Företagets principer för överskottshanteringen kan därför även fortsättningsvis behöva särskilt beakta de försäkringsavtal för vilka skälighets- och kontributionsprincipen en gång har avtalats bort. Detta kan som nyss framgått bero på att förändringar som avser denna grupp inte alls ska kunna påverka försäkringar med anspråk på överskott? Det kan också bero på att deras underskott framdeles bara ska kunna täckas av vissa andra försäkringars överskott.

Anta tillräckligt tydliga och fullständiga principer

Företagets överskottshantering ska vara möjlig att förutse i förväg och att kontrollera i efterhand. I annat fall är det inte möjligt att bedöma om fördelningen av överskott är rimlig. Kontrollen ska vara möjlig att göra inte bara av företagets kontrollorgan, utan även av en utomstående tillsynsmyndighet eller annan sakkunnig (se vidare avsnitt 5.4.14). Kontrollen ska i princip kunna ske utan hjälp eller ytterligare information från företaget. Av dessa skäl måste företagets principer beakta olika försäkringar på ett tillräckligt detaljerat och heltäckande sätt. Företagets principer för överskottshanteringen måste alltså vara tillräckligt tydliga och fullständiga.

Ange sambandet med försäkringsavtalen, företagets bolagsordning eller stadgar, solvensbalansräkningen och årsredovisningen

För att användningen och fördelningen av överskott till försäkringstagare ska kunna gå att förutse och kontrollera i efterhand på ett tillfredsställande sätt, bör det av överskottsriktlinjerna framgå hur principerna för överskottshantering i riktlinjerna förhåller sig till gällande försäkringsavtal och bolagsordning eller stadgar.

Om företagets användning och fördelning av överskott som riskkapital mellan olika försäkringarna påverkas av kapitalkrav eller kapitalbehov enligt en egen risk- och solvensbedömning, beräknade enligt solvensreglerna, bör även detta klargöras i företagets principer för överskottshantering. Ett samband kan exempelvis finnas genom att överskott vid återköp eller överföringen av försäkringens minskas om solvensen underskrider viss nivå. I riktlinjerna bör alltså även beskrivas om, och i så fall på vilket sätt, företagets överskottshantering har samband med beräkningen av försäkringstekniska avsättningar och en sådan solvensbalansräkning som ska upprättas enligt solvens II-reglerna. Även sambandet med behandlingen av överskottsmedel i kapitalbasen bör framgå. Det bör anmärkas att rätt till återbäring enligt försäkringsavtalet inte får kopplas till sådana nivåer, eftersom rätten till sådan återbäring inte får stå allmän rörelserisk (se förslaget i avsnitt 5.4.1).

Överskottshantering enligt FRL måste även gå att härleda till redovisningen och dispositioner av vinster eller andra överskott i redovisningen för juridisk person. Detta innebär att en extern granskare måste kunna överblicka och förstå sambandet och eventuella skillnader mellan, å ena sidan, de överskott som används och fördelas på olika försäkringar i den löpande överskottshantering respektive, å andra sidan, de överskott som redovisas i årsredovisningen för juridisk person. Detta bör alltså beskrivas i riktlinjerna för överskottshantering.

Fastställa och följa upp principer och rutiner för fördelning av överskott

Som inledningsvis nämnts bör berörda företag dokumentera alla relevanta principer som tillämpas i överskottshanteringen. Även företagets rutiner för att tillämpa sina överskottsregler bör därför framgå av överskottsriktlinjerna.

Företaget bör även löpande se över sina principer och rutiner kring fördelning av överskott och systematiskt utvärdera fastställda principer respektive rutinerna. Denna interna kontroll bör avse om företagets överskottsregler följs och om överskott fördelas på ett rättvist sätt. Detta innebär att den interna kontrollen i detta avseende har en delvis annan inriktning än den interna kontrollen enligt solvensreglerna. Hur företagets överskottsregler ska granskas och utvärderas internt bör anges i överskottsriktlinjerna. Sådana utvärderingar bör ske minst en gång per år eller när särskild anledning av annat skäl uppkommer.

Ändringar om det finns särskilda skäl

Om det vid sådana utvärderingar visar sig att antagna principer leder till en felaktig fördelning av överskott måste företaget ändra sina principer för överskottshanteringen. Detsamma gäller om det på grund av lagändringar eller liknande tillkommer en omständighet som inte fanns eller inte var känd när riktlinjerna upprättades, t.ex. en ny skatt som fordrar justeringar av riktlinjerna för att skatten ska täckas endast av det bestånd som skatten avser. För att ge uttryck för att principerna bara ska ändras när det finns ett sakligt skäl till det bör ändringar av riktlinjerna för överskottshanteringen villkoras av att det finns särskilda skäl. En särskild bestämmelse om detta bör tas in i FRL. Bestämmelsen bör inte bara avse överskottsriktlinjerna utan även bolagsordningen eller stadgarna, även om sådana regler inte torde komma att ändras annat än undantagsvis. En vägledning för när överskottsriktlinjerna kan ändras på grund av särskilda skäl har tagits in i författningskommentaren.

Överskottsbalansräkning

När vare sig stämma eller styrelse ska fördela överskott behövs i praktiken någon typ av beräkningsmässigt underlag. Detta gäller inte minst av interna kontrollskäl, men även för att tillsynsmyndigheten och andra ska kunna granska överskottshanteringen. Om inte ett företags överskottshantering helt grundas på företagets årsredovisning behöver de facto företaget ta fram och upprätta ett särskilt beräkningsunderlag (s.k. överskottsbalansräkning). Vi har övervägt att införa ett formellt krav på en sådan balansräkning men har avstått, eftersom förhållandena kan skifta betydligt mellan olika företag och att det finns en risk för att fokus förskjuts till vilka formella krav som ska gälla för en sådan överskottsbalansräkning. Hur ofta sådana balansräkningar behöver upprättas, vad den ska innehålla och hur värderingen måste ske måste i själva verket avgöras av vad som är relevant med hänsyn till företagets etablerade principer för överskottshanteringen och överskottsriktlinjernas innehåll i övrigt.

Information om överskottshanteringen

Enligt vår mening bör företagets överskottsregler ges in till Finansinspektionen för att offentliggöras så att företagets intressenter lätt kan få tillgång till företagets tillämpade överskottsregler. Vi återkommer till denna fråga och andra informationsfrågor om överskottshanteringen i avsnitt 5.4.7 och 5.4.15 och 5.4.16.

5.4.3 Kompetensfördelningen mellan stämman och styrelsen

Förslag och bedömning: Som en följd av våra förslag om bolagsordningens eller stadgarnas innehåll kommer bolagsstämman eller föreningsstämman (stämman) att bestämma om överskott ska gottskrivas försäkringstagare eller försäkrade, om anspråk på överskott är kollektivt eller individuellt och om överskottshanteringen ska ske enligt skälighetsprincipen, contributionsprincipen eller någon annan grundläggande princip för olika försäkringar.

Styrelsen ska anta överskottsriktlinjerna och den kommer därmed i praktiken att bestämma hur överskott som är före-

tagets riskkapital ska fördelas mellan olika försäkringar, hur ett eventuellt underskott för olika försäkringar ska täckas av andra gruppers överskott och vilken kompensation som då ska utgå mellan försäkringarna. Styrelsen kommer även att bestämma hur överskott ska beaktas vid återköp, flytt och upphörandet av försäkringsförhållandet i andra fall samt vid övergång till vinstutdelning och andra företagsförändringar som berör överskottet.

Stämman ska, på samma sätt som i dag, på årsstämman besluta om redovisningsmässiga dispositioner i form av omföring av årsvinst till konsolideringsfonden och användning av konsolideringsfonden för förlusttäckning. Stämman ska även besluta om hur stora överskott som får användas som återbäring även i andra fall än när företagets överskottsregler bygger på årsredovisningen.

Bakgrund: I 11 kap. 19 § FRL finns bestämmelser om att livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska inrätta en konsolideringsfond för förlusttäckning. Av bestämmelserna framgår motsatsvis att en sådan fond inte får användas för överföring till aktiekapitalet. Genom regler i bolagsordningen kan det bestämmas att fonden, i den utsträckning den inte behövs för förlusttäckning, får användas även för andra ändamål. Det kan i första hand vara frågan om villkor om att fonden, i den mån den inte behövs för bolagets konsolidering, ska tillföras försäkringstagarna eller andra ersättningsberättigade som återbäring. Enligt bestämmelsen ska nedsättningen av fonden beslutas av bolagsstämman. Bestämmelsen stämmer överens i sak med 12 kap. 9 § fjärde stycket 1982 års FRL (prop. 2009/10:246 s. 474). I 1982 års lag fanns dock ingen uttrycklig bestämmelse om att nedsättningen skulle beslutas av stämman.

Motsvarande bestämmelse finns för ömsesidiga livförsäkringsbolag i 12 kap. 70 §. Enligt förarbetena överensstämmer nämnda bestämmelser i sak med 12 kap. 9 § sista stycket 1982 års FRL (a. prop. s. 494). Motsvarande bestämmelse finns även för livförsäkringsföreningar i 13 kap. 22 § FRL.

Skälen för förslaget och bedömningen:

Principerna för kompetensfördelningen mellan stämman och styrelsen

I livförsäkringsföretag som inte får dela ut ska företagets grundläggande överskottsregler preciseras i bolagsordningen eller stadgarna (se avsnitt 5.4.1). Därmed kommer stämman att bestämma om överskott ska gottskrivas försäkringstagare eller försäkrade, om anspråk på överskott är kollektivt eller individuellt och om överskottshantering ska ske enligt skälighetsprincipen, kontributionsprincipen eller någon annan grundläggande princip för olika försäkringar. Detta är konsekvent med vilka frågor som delägare och medlemmar bestämmer över i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar idag.

Styrelsen ska enligt vårt förslag anta överskottsriktlinjerna. Därmed kommer styrelsen, och inte stämman, att besluta om den löpande fördelningen av överskott som är företagets riskkapital. Styrelsen kommer därmed i praktiken att bestämma hur detta överskott ska fördelas mellan olika försäkringar, hur ett eventuellt underskott för olika försäkringar ska täckas av andra gruppers överskott och vilken kompensation som då ska utgå mellan försäkringarna. Styrelsen kommer därigenom även att bestämma hur överskott ska gottskrivas som återbäring vid återköp eller flytt. När det gäller beståndsöverlåtelse och upphörandet av företaget genom fusion eller likvidation aktualisera stämmans ansvar och befogenhet på ett särskilt sätt. Detsamma gäller vid övergång till vinstutdelning och vissa andra företagsändringar som berör överskottet. Sådana fall som ibland grundas på regler som finns i stadgarna utöver de överskottsregler som vi föreslår. Enligt vår mening bör inte överskottsriktlinjerna inte reglera specifikt vad som bör gälla för överskott vid likvidation, fusion, delning och motsvarande företagsändringar. Istället bör man i bestämmelserna om dessa förfaranden föreskriva att fördelningen mellan försäkringstagare och försäkrade i dessa fall ska vara förenligt med företagets överskottsregler bolagsordning och riktlinjerna (se förslaget till 5.3.1. och 5.3.2).

En ordning i enlighet med det ovan anförda är enligt vår bedömning principiellt förenligt med hur många livförsäkringsföretag i princip gör i dag. Vi anser att den föreslagna ordningen är ändamålsenligt i alla livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, eftersom överskottshantering där avser försäkringstagarnas anspråk på överskott. Detsamma gäller alltså även för ömsesidiga

livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar eftersom det där i dag är försäkringen i sig, och inte delägarskapet eller särskilt tillskjutet ägarkapital, som grundar anspråk på överskotten. Överskottet bör alltså inte vara fritt för ägarnas disposition, såsom för livförsäkringsföretag som får dela ut vinst där överskottet tillhör ägarna. Det är med andra ord detta grundläggande förhållande som motiverar avsteg från de principer om stämmans och styrelsens befogenheter som gäller för vanliga aktiebolag och föreningar. Enligt vår mening bidrar denna avvikande ordning till en mer rättvis överskottsfordelning, eftersom en majoritetsägare får svårare att genomdriva en fördelning som gynnar denne, oavsett om det är som ägare eller försäkringstagare i företaget. Det senare förhindrar inte att överskottet har samma värde och roll som företagens riskkapital, dvs. kan användas för att täcka underskott från andra försäkringar och allmänna rörelserisker i företaget.

Det bör framhållas att vi i andra sammanhang föreslår nya regler i FRL om återköps- och flyttvärde respektive övergång till vinstutdelning och andra verksamhetsändringar som måste ta hänsyn till våra föreslagna överskottstregler.

Vilket bolagsorgan bör bestämma tillgängligt överskott?

Gällande överskottsregler i FRL förutsätter underförstått att företagets överskottsregler är kopplade till konsolideringsfonden i årsredovisning. Enligt våra förslag och i praktiken behöver detta emellertid inte alltid vara fallet, utan överskott som ska beaktas i den löpande hanteringen kan bestämmas på annat sätt, t.ex. med utgångspunkt i en särskild upprättad balansräkning enligt retrospektivreservmetoden. Detta ger anledning att mer generellt överväga frågan om kompetensfordelningen mellan stämman och styrelsen i överskottshantering när det gäller vem som ska bestämma ramarna för hur stort överskott som får fördelas, eller snarare hur stort överskott som inte får fördelas, relaterat till företagets behov av riskkapital. Det bör uppmärksammas att vi nu, liksom i andra delar av avsnitt 5.4, enbart behandlar livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, om inte annat särskilt framgår.

Om företagets överskottshantering är direkt kopplad till överskott i konsolideringsfonden bestäms tillgängliga överskott genom beslutet om nedsättning av konsolideringsfonden. Det är alltså här fråga om att bestämma sådana överskott i fonden som inte måste

användas för förlusttäckning och som inte heller ska behållas som överskott för bolagets konsolidering för att täcka framtida förluster. Vi anser att den nuvarande principen är lämplig och att stämman ska bestämma vilka överskott som är tillgängliga för överskottsfordelning. Beslut av stämman att vissa överskott ska gottskrivas som återbäring, även om överskottet ännu inte har fördelats mellan försäkringstagarna, kan jämföras med beslutad vinstutdelning i sådana företag som får dela ut vinst. Såsom framgår av avsnitt 5.4.1 är det dock alltså fråga om överskott i överskottsreglernas mening, så länge inte överskottet genom ett beslut i företaget gottskrivas försäkringstagarna så att det blir en förpliktelse i avtalet (försäkringsfordran).

Bestämmande av tillgängliga överskott genom delegation

Det ovan angivna stämmer enligt vår uppfattning i princip med hur företagen gör i dag. Det förekommer emellertid också att stämman bekräftar styrelsen beslut om gottskrivning och fördelning av överskott som återbäring först i efterhand. Vi ser inte tillräckliga skäl för att underkänna en sådan delegationsordning. Denna bör emellertid ha stöd i företagets bolagsordning och innehålla närmare ramar för delegationen. Vi föreslår därför nya bestämmelser i FRL i enlighet med denna inriktning. Sådana delegationsbestämmelser bör även kunna innehålla begränsningar för storleken på vad som får gottskrivas vid olika tillfällen kopplade till företagets solvenssituation.

Förhållandet till redovisningsmässiga dispositioner

Stämman bör i likhet med tidigare besluta om redovisningsmässiga dispositioner i form av avsättning av årsvinsten till konsolideringsfonden och användning av konsolideringsfonden för förlusttäckning. Detta gäller oavsett om överskottshantering enligt FRL grundas på årsredovisningen eller inte. Stämman bör även besluta om hur stora överskott som får användas som återbäring även i andra fall än när företagets överskottsregler bygger på årsredovisningen, om inte delegering till styrelsen sker enligt närmare regler i bolagsordningen. Ett särskilt stämmobeslut om vad som är tillgängliga överskott vid sidan av redovisningsmässiga disposi-

tioner blir alltså aktuellt om företagets överskottshantering enligt FRL baseras på från årsredovisningen avvikande principer, dvs. i praktiken på en särskild så kallad överskottsbalansräkning. Själva fördelningen av underskott mellan olika försäkringar i överskottssammanhang bör emellertid bestämmas av styrelsen utifrån överskottsriktlinjerna. Detsamma bör gälla om företagets principer för överskottshantering är direkt kopplade till årsredovisningens vinstdispositioner. Även frågor om kompensation för att vissa försäkringar måste svara för andra försäkringars underskott ska, som tidigare utvecklats, omfattas av styrelsens mandat och regleras i överskottsriktlinjerna (se avsnitt 5.4.2).

Själva beslutet om gottskrivningen till enskilda försäkringstagare kan fattas på lägre nivå i samband med exempelvis återköp, flytt och utbetalningar vid försäkringsfall. Det gäller eftersom överskottsreglerna är bindande för företaget gäller reglerna i riktlinjerna för fördelningen av tillgängliga överskott så länge de inte ändras.

5.4.4 Förespeglingsförbudet förtydligas

Förslag: Det förtydligas att försäkringsföretag inte får förespegla framtida återbäring som saknar grund i försäkringsavtalets villkor.

Skälen för förslaget: Enligt det s.k. förespeglingsförbudet i FRL får livförsäkringsföretag inte förespegla framtida återbäring som saknar grund i försäkringsavtalet (se 4 kap. 12 § FRL). Det är lämpligt att ändra bestämmelsen så att det tydligare än idag framgår att förbudet avser att förespegla återbäring som saknar grund i ”villkoren” i försäkringsavtalet. Ändringen är också naturlig som en mer redaktionell följd Anpassning av våra förslag att i FRL tydligare skilja på, å ena sidan, rätt till återbäring enligt villkor i avtalet respektive, å andra sidan, anspråk på överskott enligt bolagsordning eller stadgar och, i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, överskottsriktlinjerna. Tillämpningen av bestämmelsen när det gäller begrepp i överskottsriktlinjer och i information till försäkringstagarna behandlas närmare i författningskommentaren.

Av bestämmelsen följer att överskott som försäkringstagarna har anspråk på enligt bolagsordningen eller stadgarna inte får, varken i överskottsriktlinjerna eller i information till försäkrings-

tagarna eller försäkringsmarknaden, beskrivas i termer av allokerad återbäring eller preliminär fördelad återbäring, eller liknande. Överskottet måste beskrivas som företagets riskkapital eftersom det kan användas som sådant. Detta utesluter inte i sig att exempel kan ges i information till försäkringstagare om hur stora överskotten kan bli i vissa situationer. Detta förutsätter emellertid att gemene man inte förväxlar beloppet med sådan återbäring som denna har rätt till enligt försäkringsavtal. Även prognoser om framtida villkorad återbäring måste givetvis utformas så att försäkringstagare i gemen förstår att det råder osäkerhet och vilken osäkerhet som finns i de prognosticerade beloppen.

5.4.5 Värdeöverföringsreglerna i livförsäkringsaktiebolag

Förslag och bedömning: Det inför ett förtydligande i FRL om att alla värdeöverföringar enligt ABL ska jämföras med vinstutdelning. Vidare förtydligas att värdeöverföringar får ske i de sällsynta fall som regleras i 11 kap. FRL, trots att detta inte framgår av bolagsordningen. Det bör inte införas några särbestämmelser i FRL om vad som är att anse som värdeöverföring eller affärsmissigt, eller om bevisbördans fördelning i tvister om olovlig vinstutdelning. En lämplig nyanserad tillämpning med hänsyn till särförhållandena i hybridbolag kan ske redan enligt gällande bestämmelser. Skyddet för försäkringstagarnas anspråk på överskott i samband med likvidation, fusion och delning måste tillgodoses genom särregler i FRL.

Bakgrund: Bestämmelser om vinstutdelning i 1982 års FRL byggde på motsvarande bestämmelser i 1975 års ABL. I förarbetena till 1982 års FRL och i litteraturen hänvisas i allmänna ordalag till ABL:s regelverk (se prop. 1975:103 s. 476 och prop. 1981/82:180 del 1 s. 261).

Bestämmelserna om värdeöverföringar i gällande ABL bygger på samma principer som de som låg bakom bestämmelserna i 1975 års lag, men reglerna har preciserats och utvecklats i en rad avseenden, bl.a. genom införandet av värdeöverföringsbegreppet. De ändringar som gjordes i ABL i förhållande till den tidigare lagen var, när det gäller värdeöverföringar, till stor del avsedda att utgöra en kodifiering av den praxis som vuxit fram kring tillämpningen av de

tidigare bestämmelserna (se framför allt NJA 1995 s. 742, NJA 1997 s. 418 och NJA 1999 s. 426).

Enligt nuvarande FRL gäller 2005 års ABL genom en allmän hänvisning. Den stadgar att föreskrifterna för aktiebolag i allmänhet gäller, om inte något annat följer av denna lag eller är särskilt föreskrivet. För ABL-bestämmelser som gäller genom hänvisningarna används begreppet värdeöverföring, om inte enbart vinstutdelning som sådan avses. I rubriker till vissa bestämmelser i FRL används också begreppet värdeöverföring (se t.ex. rubriken till 11 kap. 16 § och 12 kap. 67 §). I FRL:s huvudregel om värdeöverföringar för olika företagsformer används dock, i överensstämmelse med 1982 års FRL, fortfarande enbart begreppet vinstutdelning (se 11 kap. 16 §, 12 kap. 64 § och 13 kap. 20 § FRL).

Med värdeöverföring avses enligt 17 kap. 1 § ABL, utöver formenliga överföringar av bolagets medel till aktieägare, annan affärshändelse som medför att bolagets förmögenhet minskar och som inte har rent affärsmässig karaktär för bolaget. Med affärshändelse avses alla förändringar i storleken och sammansättningen av bolagets förmögenhet som beror på företagets ekonomiska relationer med omvärlden, såsom in- och utbetalningar, uppkomsten av fordringar eller skulder samt egna tillskott till och uttag ur verksamheten av pengar, varor eller annat (se 1 kap. 2 § första stycket 7 BFL). Det saknar i princip betydelse för tillämpningen av bestämmelserna om mottagaren är aktieägare eller inte.

För att en affärshändelse ska anses vara en värdeöverföring av aktuellt slag förutsätts enligt bestämmelsen att den får till följd att bolagets förmögenhet direkt eller indirekt minskar. Ett typexempel på förtäckt vinstutdelning utgörs av försäljning av egendom till ett pris som understiger egendomens marknadsvärde. Även en skuldökning till förmån för annan utgör en värdeöverföring.

Med förtäckt vinstutdelning brukar avses att värdeöverföringen inte följt formenliga regler om vinstutdelning. Eftersom formell vinstutdelning överhuvudtaget inte får ske i hybridbolag är fokus för värdeöverföringsreglerna i dessa bolag huruvida förtäckt vinstutdelning har skett. För att förtäckt vinstutdelning ska föreligga krävs att affärshändelsen som innebär en värdeöverföring inte har rent affärsmässig karaktär för bolaget (jfr 17 kap. 1 § första stycket 4). Bedömningen av om så är fallet ska främst göras med hänsyn till utåt iakttagbara omständigheter, varvid särskild betydelse får tillmätas skillnaden mellan parternas prestationer (värdediskre-

pansen). Vid bedömningen kan också finnas skäl att väga in bl.a. transaktionens rättsliga form och mottagarens relation till bolaget.

Frågan om en transaktion ska anses utgöra en värdeöverföring prövas med hänsyn till förhållandena när bolaget förband sig till transaktionen. Senare inträffade förändringar i prestationernas värde bör inte medföra att en vid besluts- eller avtalstillfället klanderfri transaktion anses omfattad av bestämmelserna om värdeöverföringar.

Även en fråntagen affärsmöjlighet kan strida mot vinstutdelningsförbudet, om fråntagandet kan bedömas som en affärshändelse som medför en förmögenhetsminskning i bolaget.

För att en mistad affärsmöjlighet ska strida mot vinstutdelningsreglerna måste dock behållandet av affärsmöjligheten ha ett värde för livbolaget. För att en talan om återbäring i motsvarande fall ska kunna få framgång måste på motsvarande sätt återgången av affärsmöjligheten tillföra livbolaget värden eller en (egen) affärsmöjlighet. Det krävs dock ingen visad vinning för motparten för att en mistad affärsmöjlighet ska strida mot vinstutdelningsförbudet.

Om en värdeöverföring till aktieägare eller annan sker i strid mot FRL ska värdet betalas tillbaka, dvs. mottagaren ska betala tillbaka vad han erhållit med ränta (Jfr NJA 1997 s. 418). Vid brister i återbetalningen kan vissa bolagsanknutna personer bli ersättningsansvariga (se 17 kap. 7 § ABL). Ett avtal om en otillåten värdeöverföring som ingåtts men som ännu inte har verkställts är att anses som ogiltigt. Återbetalning och bristtäckningsansvar vid överträdelse av vinstutdelningsreglerna förutsätter att en värdeöverföring faktisk skett från livförsäkringsbolaget. En utbetalning mellan bolaget och tredje man som strider mot bolagsverksamheten, t.ex. en gåva eller en benefik rättshandling i något annat fall än som anges i 17 kap. 6 och 7 §§ ABL, är ogiltig. Utskiftning av ett bolags tillgångar vid likvidation inte faller in under begreppet värdeöverföring. Detta motiveras av att skyddet för aktieägare och borgenärer tillgodoses genom andra slag av bestämmelser än de som knutits till begreppet värdeöverföring (se prop. 2004/05:85 s. 371).

En motsvarande begränsning av begreppet värdeöverföring gäller andra transaktioner som reglerats i aktiebolagslagen i 23 och 24 kap. (fusion och delning av aktiebolag) trots att sådana transaktioner innefattar överföring av tillgångar m.m. Det skydd som ges ett aktiebolags intressenter i 23 kap. och 24 kap. anses vara tillräckligt, varför det inte har ansetts vara nödvändigt att låta dessa transaktioner omfattas av kapitalskyddsbestämmelserna i 17 kap.

Skälen för förslaget och bedömningen:

Bör värdeöverföringsförbudet för hybridbolag förtydligas i FRL?

Sedan införande av vinstutdelningsförbudet för livförsäkringsaktiebolag år 1982 och återinförandet av vinstutdelningsmöjligheten även i andra bolag än fondförsäkringsbolag år 1999, har den associationsrättsliga lagstiftningen i ABL ändrats för att förtydliga att vinstutdelningsreglerna omfattar alla värdeöverföringar från ett aktiebolag. Detta får också anses gälla vid tillämpningen av vinstutdelningsreglerna i gällande FRL som överförts i sak oförändrade från 1982 års FRL. Således har exempelvis i livförsäkringsaktiebolag en återbetalning av ett villkorat aktieägartillskott ansetts stå i strid med vinstutdelningsförbudet (se dnr Fi95/4770). Att FRL:s vinstutdelningsförbud i sak innebär ett värdeöverföringsförbud framgår även indirekt av vissa rubriker till paragrafer i FRL.

Även om vinstutdelningsförbudet i FRL för livförsäkringsbolag redan i dag måste anses omfatta även andra värdeöverföringar enligt 17 kap. 3 § ABL än bara vinstutdelning, finns det enligt vår mening ett värde av att markera detta tydligt i FRL. Förbudet ska ju redan i dag förhindra även andra värdeöverföringar än formell vinstutdelning vilka medför att bolagets förmögenhet minskar och inte har rent affärsmässig karaktär för bolaget. För att undvika risken för miss-tolkningar – som ökar när FRL mer generellt hänvisar till ABL men behåller vinstutdelningsbegreppet i bestämmelserna – bör bestämmelserna i FRL anpassas till ABL:s värdeöverföringsbegrepp. Därmed klargörs också tydligare än i dag att livförsäkringsbolag inte omfattas av den för vanliga aktiebolag erkända praxisen att värdeöverföringar får ske utan hinder av formella vinstutdelningsregler, så länge samtliga aktieägare är överens om detta. Vårt förslag tydliggör att även sådana värdeöverföringar ska förutsätta stöd i ett livförsäkringsaktiebolags bolagsordning för att vara lovlig.

Måste alla värdeöverföringar framgå av bolagsordningen?

Vissa värdeöverföringar får ske från hybridbolag enligt särskilda bestämmelser i FRL trots att dessa inte har stöd i bolagsordningen. Det gäller i första hand minskning av aktiekapitalet eller reservfond för återbetalning till aktieägarna. Det gäller också gåva till allmännyttiga ändamål som får ske enligt 17 kap. 5 § ABL – en regel som gäller enligt 11 kap. 1 § FRL. För att beakta sådana fall bör det av

huvudregeln om värdeöverföringsförbudet framgå att värdeöverföringar också får ske om det är förenligt med 11 kap. FRL.

Alternativet till ett sådant undantag är att kräva att samtliga värdeöverföringar som ska tillåtas måste preciseras i bolagsordningen för att reglerna i 11 kap. FRL ska få tillämpas. En sådan regel är administrativt betungande. I princip måste då bolaget ändra bolagsordningen innan en minskning av aktiekapitalet eller en gåva till allmännyttiga ändamål får ske, om man inte tidigare infört regler som tillåter detta eller en generell regel som tillåter värdeöverföringar enligt 11 kap. FRL. Vi har därför stannat för att värdeöverföringar i livförsäkringsbolag ska förutsätta bestämmelser i bolagsordningen och även i övrigt vara förenligt med 11 kap. FRL, varmed även innefattas dess hänvisningar till 17 kap. FRL.⁹

Värdeöverföringar i samband med fusion och andra företagsändringar

Nämnda bestämmelser är inte utformade för att beakta försäkringstagares anspråk på överskott i hybridbolag. Mot denna bakgrund måste försäkringstagares anspråk på överskott i nyss nämnda situationer säkerställas genom särregler i FRL. Vi återkommer till sådana frågor i det följande.

En strängare tillämpning av vinstutdelningsreglerna i hybridbolag?

Mot anförda bakgrund förutsätter vi att bedömningen av huruvida en förtäckt vinstutdelning ska anses ha ägt rum enligt FRL i grunden ska bedömas enligt samma principer som används för att avgöra om en värdeöverföring har ägt rum enligt ABL. Dock är det naturligt att vid tolkningen och tillämpningen av värdeöverföringsbestämmelserna beakta de delvis olika syften som bär upp vinstutdelningsreglerna i ABL respektive FRL. I ABL motiveras de av att värdeöverföringar kan innebära risker för bolagets borgenärer att inte få betalt för sina fordringar och att majoritetsaktieägare kan genomföra förmögenhetsöverföringar som gynnar dem på minoritetsaktieägares bekostnad (se prop. 2004/05:85 s. 370). Vinstutdelningsförbudet i FRL för hybridbolaget kan knappast motiveras av sådana intressen. Det motiveras i stället av skyddet för försäkringstagarnas rättigheter i överskott som

⁹ Om ett villkor i bolagsordningen inte är förenligt med lagen har naturligtvis lagen företräde.

är företagets riskkapital. Enligt vår mening bör detta påverka tillämpningen av värdeöverföringsreglerna.

Det är exempelvis rimligt att vid tillämpningen av värdeöverföringsreglerna se annorlunda på situationen när ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag ingår transaktioner med sitt vinstutdelande moderbolag, än när ett vinstutdelande aktiebolag rättshandlar med tredje man (jfr skiljedomen i målet mellan Skandia och Skandia Liv, s.132). I relationen mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag finns en inbyggd intressekonflikt mellan livbolagets försäkringstagare (som i reell mening är ägare till bolagets förmögenhet men som inte förvaltar denna förmögenhet) och dess aktieägare (som inte har någon rätt i bolagets tillgångar utöver aktiekapitalet men som förvaltar förmögenheten) som rimligen måste tillmätas betydelse vid tillämpningen av värdeöverföringsbestämmelserna (jfr a.a. s. 113). Där anförs bl.a. att förhållandet mellan ett icke vinstutdelande livförsäkringsbolag och dess aktieägare har sysslomannaliknande drag, vilket kan motivera att bestämmelserna om olovlig vinstutdelning i nuvarande FRL tillämpas något strängare mot aktieägaren än ABL:s bestämmelser.

Vi ansluter oss till denna bedömning. Enligt vår mening är det också rimligt att se annorlunda på situationen när avtal avser inköp av dotterföretag och andra strukturaffärer jämfört med avtal inom ramen för mera ordinär kapitalförvaltning. Det gäller särskilt om strukturaffären inte initierats i hybridbolagets intresse. I sådana fall bör vinstutdelningsreglerna tillämpas strängare än de skulle ha tillämpats vid motsvarande strukturaffärer med ett vinstutdelande aktiebolag.

Ett alternativ till en sådan mer nyanserad bedömning inom ramen för de allmänna bestämmelserna om värdeöverföring är att införa en uttrycklig bestämmelse om ett strängare krav på affärsmässighet för att internt transaktioner mellan hybridbolaget och aktieägaren eller dennes närstående företag samt vid strukturaffärer som inte initierats i hybridbolagets intresse, ska anses lovliga. En sådan bestämmelse skulle kunna utformas så att värdeöverföringar som inte är ofrånkomliga till följd av lag eller annan offentligrättslig eller avtalsrättslig förpliktelse – t.ex. skattebetalningar enligt lag eller skadestånd efter en oberoende prövning – bör den endast anses affärsmässig om den är marknadsmässig och syftar till att skapa ett mervärde för försäkringstagarna i form av framtida överskott som överstiger värdeöverföringen (försäkringstagarmervärde). En sådan

bestämmelse skulle motiveras just av hybridbolagens sysslomannalikhande drag och syftet med vinstutdelningsförbudet i sådana bolag.

Genom den föreslagna ändringen skulle alltså redan i värdeöverföringsreglerna klargöras att bolagsstämman och styrelse i icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag har att förvalta försäkringstagarnas kapital på ett sätt som syftar till att primärt skapa framtida intäkter eller kostnadsbesparingar för försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade, och inte främst intressen som finns hos aktieägare eller tredje man. Vi har emellertid stannat för att inte föreslå någon sådan särbestämmelse, utan vi anser att försäkringstagarnas anspråk i överskott som är bolagets riskkapital kan tillgodoses tillräckligt väl inom ramen för en nyanserad tillämpning av gällande värdeöverföringsregler.

En sådan bedömning utesluter inte att en tillämpning av andra allmänna regler eller principer kan gå minst lika långt, såsom ett sparsamhetskrav enligt skälighetsprincipen eller ett ansvar som s.k. shadow director enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer. Sådana principer kan innebära ett högre krav på att ägaren förvaltar överskottet i hybridbolag för försäkringstagarnas bästa än vad som följer av förbudet mot olovlig vinstutdelning, dvs. att se till att förmögenhetsförvaltningen hela tiden sker på det ekonomiskt förmånligaste sättet för försäkringstagarna. Frågorna om ett sådant ansvar för aktieägaren till ett hybridbolag har dock inte prövats i praxis och vi är inte beredda att föreslå införandet av några särskilda bestämmelser om detta i det här sammanhanget.

Försäkringstagarnas skydd för anspråk på överskott i likvidation m.m.

Såsom tidigare framgått gäller inte begreppet värdeöverföring och kapitalskyddsbestämmelserna i 17 kap. ABL i samband med likvidation, fusion och delning av aktiebolag, trots att sådana transaktioner innefattar överföring av tillgångar m.m. Det skydd som ges ett aktiebolags intressenter i 23 kap. och 24 kap. anses i ett vanligt aktiebolag vara tillräckligt, varför det inte är nödvändigt att låta dessa transaktioner omfattas av kapitalskyddsbestämmelserna i 17 kap. På motsvarande sätt bör försäkringstagarnas anspråk på överskott som är riskkapital i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag vid behov skyddas genom särskilda regler i sådana sammanhang. Redan i dag finns särskilda bestämmelser om fusioner mellan

försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och vinstutdelande bolag.

Bör bevisbördan regleras särskilt i FRL?

Den särskilda situation som gäller för icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag genom förekomsten av en extern ägare som bestämmer över förvaltningen kan även behöva beaktas i praxis genom fördelningen av bevisbördan eller lättnader i beviskravet på det sätt som skedde i tidigare nämnda skiljedomsavgörande. I modern bevisrätt spelar det en viss roll för bevisbördans fördelning vem av parterna som har lättast att lägga fram en bevisning. I likhet med vad som vanligtvis gäller inom associationsrätten bör man emellertid inte heller här i lag införa några särskilda bestämmelser om bevisbördans placering eller styrka.

5.4.6 Värdeöverföringsreglerna i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar

Bedömning: Det behövs inge ändringar i värdeöverföringsreglerna för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst.

Bakgrund: I *ömsesidiga livförsäkringsbolag* och livförsäkringsföreningar saknas, till skillnad från försäkringsaktiebolag och ekonomiska föreningar i allmänhet, bestämmelser om vinstutdelning till försäkringstagarna i egenskap av ägare (delägare respektive medlem). Vinster och andra överskott kan alltså inte överföras till delägaren genom beslut om vinstutdelning på bolagsstämman enligt associationsrättsliga bestämmelser i FL. Fördelningen av vinster och andra överskott kan därmed bara överföras till delägarna i egenskap av försäkringstagare som återbäring inom ramen för försäkringsavtalet och FRL:s återbäringsregler. Vinstutdelning enligt associationsrättsliga bestämmelser i FL kan emellertid ske till garanter och innehavare av förlagsandelar. Detta förutsätter regler i bolagsordningen (se 12 kap. 11 § 11, 14 och 17 FRL).

För *livförsäkringsföreningar* föreskrivs uttryckligen att bestämmelserna om utbetalning av föreningens medel genom vinstutdelning, insatsemission och överskottsutdelning enligt FL inte

gäller för medlemmarna i en försäkringsförening och att föreningens medel endast får delas ut till dem i egenskap av försäkringstagare och då som återbäring eller, i samband med föreningens likvidation, som skifteslikvid (13 kap. 19 § första stycket FRL). Vinstutdelning enligt FL får emellertid ske till personer som skjutit till verksamhetskapital i skadeförsäkringsföreningar och, om det följer av stadgarna (13 kap. 20 § FRL). Motsvarande ordning gäller för personer som skjutit till förlagsinsatser, eftersom detta förutsätter bestämmelser i föreningens stadgar (se 2 kap. 2 § FL samt 13 kap. 6 § FRL).

Skälen för bedömningen: För ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar gäller, i likhet med livförsäkringsaktiebolag, att vinstutdelning endast får ske om det följer av bolagsordningen eller stadgarna. Som huvudregel gäller alltså ett vinstutdelningsförbud.

Vinstutdelningsreglerna för ekonomiska föreningar i FL och för ömsesidiga försäkringsbolag respektive försäkringsföreningar i FRL är inte anpassade till värdeöverföringsbegreppet och värdeöverföringsreglerna i ABL. Ett vinstutdelningsförbud enligt FRL bör dock ändå tolkas som ett värdeöverföringsförbud på samma sätt som tidigare gällde vinstutdelningsreglerna för aktiebolag. Även rubrikerna till olika bestämmelser i FRL stödjer denna tolkning. Man kan därför behålla nuvarande vinstutdelningsterminologi för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar, utan att det inkräktar på försäkringstagarnas rätt till överskott i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst. Enligt vår mening är detta lämpligt för att inte i onödan avvika från FL som utgör den associationsrättsliga basen för ömsesidiga livförsäkringsbolag och försäkringsföreningar.

Vinstutdelningsreglerna i FL skyddar inte värdeöverföringar från ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar i samband med likvidation och fusion. På motsvarande sätt som för hybridbolag behövs särbestämmelser i FRL för att skydda försäkringstagares anspråk på överskott i sådana situationer.

Vi återkommer i det följande till vad som bör gälla i fråga om vinstutdelning till delägare och medlemmar, avkastning på garantikapital och förlagsinsatser samt övriga frågor om vinstutdelning i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar (se avsnitt 5.5 och 5.7).

5.4.7 En förstärkt likabehandlingsprincip

Förslag och bedömning: I FRL införs en förstärkt likabehandlingsprincip i överskottshänseende. Den utformas som en begränsning för stämman, styrelsen och annan ledande befattningshavare att fatta beslut som inte tillbörligt beaktar befintliga försäkringstagares överskott.

Skälen för förslaget och bedömningen: Verksamhetsförändringar som kan sammanfattas under rubriken övergång till eller från vinstutdelande livförsäkringsrörelse, fusion, delning och liknande företagsändringar behandlas i det följande Gemensamt för en övergång till vinstutdelning och jämförbara fall är att i första hand stämman beslutar om en företagsändring som kan påverka försäkringstagarnas anspråk på överskott. Ett skydd för sådana anspråk gäller delvis i dag genom att en övergång till vinstutdelning eller motsvarande fusion inte får försämra befintliga försäkringstagares rätt.

Enligt vår mening bör motsvarande hänsyn tas i alla beslut som fattas av stämman och styrelsen eller annan ställföreträdare vilka innefattar användning av överskott. Redan i dag gäller för övrigt motsvarande princip genom förarbetsuttalanden till bestämmelsen om god standardprincipen. Där framgår nämligen att företag inte bör handla så att särskilda skyddsbestämmelser kringgås, t.ex. överskottsreglerna, samt att företag bör ha interna föreskrifter och rutiner för att främja en tillbörlig behandling av den skyddsvärda kretsen (se prop. 1998/99:87 s. 80). Det är tveksamt om god standardprincipen fått den betydelse i alla företag som avsetts. För att tydliggöra kravet i överskottshänseende bör man enligt vår mening förstärka de associationsrättsliga reglerna i detta avseende och klargöra att stämman, styrelsen och annan ställföreträdare endast får fatta beslut som på ett tillbörligt sätt beaktar företagets och olika försäkringars överskott. Kravet bör tas in i nuvarande bestämmelse om att stämman och styrelsen eller annan ställföreträdare inte får behandla försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade otillbörligt jämfört med exempelvis andra försäkringstagare. Den regeln bör också tydligt begränsas till livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst.

Vårt förslag gäller både stämmans och styrelsens eller annan ställföreträdarens beslut. Detta innebär att styrelsen även vid verkställigheten av stämmans beslut måste pröva att detta på ett tillbör-

ligt sätt beaktar företagets och olika försäkringars överskott på det sätt som krävs enligt paragrafen. En sådan avvikelse jämfört med företag i allmänhet är enligt vår mening motiverad, eftersom försäkringstagarnas överskott svarar för företagets riskkapital i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst.

5.4.8 Riktlinjer för investeringar av försäkringstagarnas överskott

Förslag och bedömning: Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska ange sina principer för förvaltningen av tillgångar som motsvarar överskott. Sådana principer ska tas in i företagets överskottsriktlinjer och omfattas av samma regler som överskottsriktlinjerna i övrigt.

Skälen för förslaget och bedömningen: Om företagets strategier för att förvalta överskott ändrats väsentligt sedan försäkringsavtalen ingicks kan en försäkringstagare vilja ändra sitt sparande genom att flytta sin försäkring om det är möjligt eller ändra sammansättningen av annat sparande. Detta talar för att livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska ha interna riktlinjer om förvaltningen av tillgångar som motsvarar företagets överskott och regelbundet informera försäkringstagarna om tillgångarnas sammansättning och sina principer för förvaltningen av dessa. Dokumenterade riktlinjer om förvaltning av överskott möjliggör också en kontroll av att tillgångar som motsvarar överskott placeras i enlighet med informationen till försäkringstagarna.

Solvens II-utredningens förslag om att ersätta nuvarande placeringsriktlinjer med styrdokument enligt solvens II-direktivet talar för att företagets principer för förvaltning av tillgångar som motsvarar överskott tas in i de av oss föreslagna överskottsriktlinjerna (se avsnitt 5.4.3). En ordning där företagets principer för investeringar av tillgångar motsvarande försäkringstagares överskott tas in i företagets överskottsriktlinjer markerar samhörigheten med överskottsreglerna i övrigt. Det innebär att företagets intressenter i ett sammanhang får en mer heltäckande beskrivning av överskottshantering i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst.

Som tidigare angivits kan en så kallad överskottsbalansräkning, som kan komma att behövas i praktiken, komma att avvika väsentligt från en solvensbalansräkning, bl.a. när det gäller värderingen av tillgångar och försäkringsfordringar. Varken nuvarande placeringsregler eller kommande investeringsregler enligt Solvens II-direktivet kan därför ersätta de regler som vi föreslår. Vårt förslag i denna del har dessutom ett mer begränsat och specifikt syfte än solvensreglernas investeringsregler. Det bör dessutom betonas att om investeringsreglerna enligt solvens II-direktivet har betydelse för hur företaget förvaltar tillgångar motsvarande företags eller olika försäkringars överskott, är det viktigt att försäkringstagarna får reda på detta genom att ta del av överskottsriktlinjerna.

De överskottsregler som vi föreslår bygger på en balansräkningsansats där bl.a. tillgångar och försäkringsfordringar beaktas brutto. Överskottsanspråk framgår därmed till belopp och inte som ett netto. Det är därför inte bara möjligt, utan också lämpligt och ändamålsenligt att företagets överskottsriktlinjer ska behandla företagets principer för förvaltningen av tillgångar som motsvarar överskott.

Vi föreslår därför att företagets principer om investeringar av tillgångar som motsvarar överskott enligt överskottsreglerna i FRL tas in i överskottsriktlinjerna. Sådana principer kommer därför även att omfattas av de dokumentations-, uppföljnings- och ändringskrav samt offentliggörande, om inga särbestämmelser införs. Vidare gäller samma krav att på efterlevnad av företaget, om det inte finns särskilda skäl. I detta avseende är emellertid innehållet i överskottsriktlinjerna ett utflöde av vilka strategier företaget har för att investera tillgångar som motsvarar överskott. Ett strategibyte är därför redan i sig ett särskilt skäl för att ändra riktlinjerna. Någon särskild bestämmelse som klargör detta kan inte anses nödvändig, utan tillgodoses av den tidigare föreslagna bestämmelsen om att förevarande riktlinjer ”ska” ändras, om det finns särskilda skäl.

Informationen om tillgångar motsvarande överskott tillgodoses genom att överskottsriktlinjerna offentliggörs. Informationen om själva anspråken på överskott bör tillgodoses genom förbättrad information i värdebesked och årsredovisningen (se vidare avsnitt 5.4.15 och 5.4.16).

5.4.9 Riktlinjer för hantering av intressekonflikter i överskottshanteringen

Förslag: Det förtydligas att riktlinjer för hantering av intressekonflikter i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska särskilt behandla intressekonflikter i överskottshanteringen. Företaget ska där ange intressekonflikter som finns vid hantering av företagets och olika försäkringars överskott samt vad företaget gör för att hantera sådana intressekonflikter.

Om riktlinjer för intressekonflikter avskaffas på grund av Solvens II-utredningens förslag ska riktlinjerna i denna del tas in i företagets överskottsriktlinjer.

Skälen för förslaget: Ett försäkringsföretag som driver direkt försäkringsrörelse ska redan idag upprätta och följa riktlinjer för hantering av intressekonflikter mellan företagets intressenter. Styrelsen ansvarar för att sådana riktlinjer, i likhet med försäkrings tekniska riktlinjer och placeringsriktlinjer, följs och ska fort löpande pröva om de behöver ändras (se 8 kap. 7 och 8 §§ FRL).

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om omfattningen av skyldigheten att lämna information om placeringsriktlinjer och vilka försäkringar som inte ska omfattas av den skyldigheten och vilka uppgifter som placeringsriktlinjer ska innehålla (se 8 kap. 9 § FRL). Bemyndigandet omfattar alltså inte riktlinjerna för intressekonflikter.

Ett sätt att förstärka försäkringstagares skydd för anspråk på överskott som är företagets riskkapital är att förtydliga nuvarande bestämmelser om riktlinjer för hantering av intressekonflikter. Det kan i lagtext slås fast att sådana riktlinjer i livförsäkringsaktiebolag, ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst även ska omfatta intressekonflikter i företagets överskottshantering och på vilka sätt som företaget hanterar sådana intressekonflikter i syfte att skydda livförsäkringstagarnas anspråk på överskott.

I denna del bör riktlinjerna beakta alla slag av relevanta intressekonflikter i överskottshanteringen. Vilka intressekonflikter som kan finnas och på vilka sätt de lämpligen bör hanteras är beroende av förhållandena i det enskilda företaget. Att livförsäkringsföretag ska ha lämpliga arrangemang för att hantera intressekonflikter i överskottshanteringen följer enligt utredningens bedömning redan

av bestämmelsen i 8 kap. 7 § FRL eller i varje fall av det allmänna kravet på att verksamheten ska bedrivas i enlighet med god försäkringsstandard. Företaget måste alltså identifiera, analysera, utveckla och beskriva lämpliga sätt för att hantera de intressekonflikter som är förenade med användningen av överskott från olika försäkringar som kan användas som riskkapital i företaget. Det gäller alltså även intressekonflikter vid fördelning av överskott för att täcka eventuella underskott i olika försäkringar och vad företaget gör för att ta om hand intressekonflikter vid denna fördelning.

Som vi behandlar i annat sammanhang kan riktlinjerna för intressekonflikter komma att utmönstras med anledning av Solvens II-utredningens förslag (se avsnitt 12). I sådana fall bör de av oss föreslagna riktlinjerna för intressekonflikter i överskottshanteringen tas in i de överskottsriktlinjer som föreslagits i avsnitt 5.4.2.

5.4.10 En föreskriftsrätt om innehåll i och utformning av överskottsriktlinjer m.m.

Förslag: Det införs en rätt för regeringen eller annan myndighet att meddela föreskrifter om innehållet i och utformningen av riktlinjerna för överskottshantering och riktlinjerna för intressekonflikter. Bemyndigandet kan även omfatta försäkringstekniska riktlinjer och ersätta nuvarande bemyndigande om uppgifter i placeringsriktlinjerna.

Skälen för förslaget: Vi har tidigare föreslagit att ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag ska upprätta särskilda riktlinjer för överskottshanteringen. Vi har också föreslagit ett förtydligande av att riktlinjerna för intressekonflikter särskilt ska behandla intressekonflikter i överskottshanteringen. För att sådana riktlinjer ska få ett heltäckande och lämpligt innehåll är det lämpligt att regeringen eller Finansinspektionen kan meddela till lagen kompletterande och förtydligande föreskrifter om vilka uppgifter som ska ingå i riktlinjerna i detta avseende och hur uppgifterna ska struktureras. Det bör därför införas ett nytt bemyndigande för regeringen eller, efter vidaredelegation, annan myndighet att meddela angivna regler i myndighetsföreskrifter. Bemyndigande bör inte begränsas till sådana riktlinjer vi har föreslagit, utan även omfatta försäkringstekniska riktlinjer där motsvarande behov kan finnas i fråga om

återbäringsvillkor. Ett heltäckande bemyndigande för alla riktlinjer medför också att myndigheterna kan reglera hur olika riktlinjer ska samordnas med varandra, t.ex. hur uppgifterna om fördelningen av återbäring i de försäkringstekniska riktlinjerna ska avgränsas och samordnas med uppgifterna om fördelning av överskott i överskottsriktlinjerna. Detsamma gäller för innehållet i placeringsriktlinjerna i fråga om placeringen av alla tillgångar respektive skuld-täckningstillgångar respektive innehållet i överskottsriktlinjerna om investeringar av försäkringstagarnas överskott. Det finns redan en föreskriftsrätt om uppgifter i placeringsriktlinjer (se 8 kap. 9 § 3 FRL). Det nya bemyndigandet bör lämpligen vara heltäckande och omfatta även sådana riktlinjer.

Vårt förslag i denna del bör övervägas vidare med hänsyn till Solvens II-utredningens förslag om att ersätta nuvarande riktlinjer med styrdokument enligt solvens II-direktivet. Enligt vår mening förändrar inte sistnämnda förslag behovet av ett bemyndigande för överskottsriktlinjer och riktlinjerna för intressekonflikter i överskottsfrågor. Avsikten med bemyndigandet är att myndigheterna ska reglera vilka frågor som ska behandlas i riktlinjerna och hur riktlinjerna ska struktureras, men inte reglera vad som gäller mellan bolaget och försäkringstagarna inbördes i civilrättsligt avseende. Det finns därför inga konstitutionella skäl med hänsyn till RF som talar emot ett bemyndigande av angivet slag,

5.4.11 Förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade i hybridbolag

Förslag: Det klargörs att försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott ska ha rätt till behållna tillgångar i en likvidation i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Även då görs avdrag för aktiekapitalet och överkursfonden.

De angivna ska även ha rätt att föra talan mot bolagsstämmbeslut som berör dem och strider mot lag, bolagsordningen och överskottsriktlinjerna. Samtidigt slopas rätten att föra talan mot beslut som strider mot de försäkringstekniska riktlinjerna och placeringsriktlinjerna slopas.

Vidare införs ett förbud för styrelsen att följa anvisningar som strider mot överskottsriktlinjerna.

Bakgrund: Det bör uppmärksammas att det endast i ett fall uppställs särregler i FRL för klandertalen i försäkringsaktiebolag. Trots att 11 kap. 6 § FRL innebär en avvikelse från den associationsrättsliga principen att beslut av styrelsen, som antar de försäkringstekniska riktlinjerna och placeringsriktlinjerna, inte bör binda stämman som överordnat organ, gjordes bedömningen i den senaste revideringen av FRL att bestämmelsen borde behållas i hybridbolag där försäkringstagarna bidrar med riskkapital och står företagsrisken. Där framhölls att det var mindre lämpligt att i det sammanhanget ändra fördelning av inflytande mellan styrelsen och aktieägare i sådana bolag. Det hänvisades i stället till denna utredning för en närmare analys av frågan och trots en konstaterad skillnad i klanderhänseende mellan nu nämnda riktlinjer och riktlinjer för hantering av intressekonflikter lämnades regeln oförändrad (se prop. 2009/10:246 s. 239–240). I sammanhanget bör även nämnas att det av 7 kap. 50 § ABL följer att klandertalan mot ett bolagsstämmobeslut får föras – förutom av aktieägare – av styrelsen, en styrelseledamot eller den verkställande direktören.

Skälen för förslaget:

Anspråk på överskott i likvidation

Det finns inte i dag några uttryckliga bestämmelser om att försäkringstagarna och försäkrade med anspråk på överskott har rätt till det överskott som uppkommer i ett hybridbolags likvidation sedan företagets förpliktelser har infriats och tillskjutet riskkapital har återbetalats. Detta framstår närmast som ett förbiseende och motsvarande torde ändå följa av en ändamålsenligt tolkning av vinstutdelningsförbudet och principerna för gottskrivning av överskott i samband med övergång till vinstutdelning. Enligt vår mening bör det ändå klargöras att sådana överskott bör tillkomma de som har anspråk på företagets överskott som är företagets riskkapital, dvs. försäkringstagare och försäkrade beroende på vad bolagsordningen innehåller (se våra förslag i avsnitt 5.4.1). Bolagsordningen ska kompletteras av mer preciserade överskottsregler i hybridbolagets överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.2). Det bör därför framgå av bestämmelsen om skifte av överskott i ett hybridbolags likvidation att fördelningen där ska vara förenlig med företagets överskottsregler. I likhet med vad som gäller för övergång till vinstutdelning

bör deras rätt avse de behållna tillgångarna efter avdrag för aktiekapitalet och överkursfonden. Detta bör också klargöras i bestämmelsen.

Talan om skadestånd vid överträdelse av lag och överskottsregler

I egenskap av ”annan” kan en försäkringstagare eller försäkrad redan i dag föra talan om skadestånd med anledning av överträdelser av bl.a. bolagsordningen och FRL (se 29 kap. 1-3 §§ ABL och 12 kap. 51 § FRL). Den rättsliga ställning och stora betydelse som våra föreslagna överskottsriktlinjer kommer att ha motiverar att nämnda bestämmelser även kan tillämpas vid överträdelser av dessa. Bestämmelsen i 12 kap. 51 § bör därför kompletteras så att den även omfattar överskottsriktlinjer.

Klander av stämmobeslut

Eftersom försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott ska ha rätt till behållna tillgångar vid slutskifte i likvidation och kunna föra talan om skadestånd, bör de även ges en möjlighet att kunna föra en talan om upphävande av ett beslut som strider mot lagens eller företagets överskottsregler. En sådana talerätt finns i dag enligt 11 kap. 6 § FRL när det gäller försäkringstekniska riktlinjer och placeringsriktlinjer. Bestämmelsen omfattar visserligen inte uttryckligen en rätt för försäkringstagare och försäkrade att föra sådan talan, men det är i deras intresse som riktlinjerna upprättas.

Genom våra förslag kommer företagets överskottsregler att utgöra de interna riktlinjer där det är motiverat av ett avsteg från vanliga associationsrättsliga bestämmelser om talerätt. Till följd av våra och Solvens II-utredningens förslag får de försäkringstekniska riktlinjerna och placeringsriktlinjerna – eller motsvarande styrdokument som enligt solvens II-utredningens förslag ska ersätta dessa – en tydligare roll som en del av företagsstyrningen som sådan. Det finns därför inte längre någon anledning att ha kvar någon särskild talerätt i FRL avseende överträdelser av försäkringstekniska riktlinjer eller placeringsriktlinjer.

Vidare bör bestämmelsen i 11 kap. 6 § vidgas så att försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott kan föra klander-

talans mot överträdelser av vinstutdelningsförbudet i FRL och överskottsreglerna i bolagsordningen. Det finns inte heller något skäl att föra klandertalan mot andra bolagsstämmobeslut som berör dem. Den bestämmelse som det hänvisas till i ABL ger nämligen grund för talan mot överträdelser av ABL och bolagsordningen.

Som tidigare anförts bör talerätten tillkomma försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott. De som enbart är försäkringskunder i företaget bör inte ha någon särskild talerätt i detta sammanhang.

Utredningen anser alltså att det finns goda skäl med hänsyn till företagsformens särart och försäkringstagarnas riskkapitalskydd att frånga den allmänna associationsrättsliga principen om att beslut av styrelsen inte bör binda stämman som överordnat organ. Det bör således också framgå av bestämmelser i 11 kap. 6 § att styrelsen inte heller är skyldigt att följa anvisningar från stämman eller annat företagsorgan som strider mot överskottsriktlinjerna.

5.4.12 Förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar

Förslag och bedömning: Bestämmelserna om vem som kan vara delägare i ömsesidiga livförsäkringsbolag vidgas så att alla försäkrade med anspråk på överskott kan vara delägare. Likvidationsreglerna ändras så att försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott ska ha rätt till behållna tillgångar efter en likvidation i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar, oavsett om dessa är delägare eller medlemmar.

De angivna ska även ha rätt att föra talan mot stämmobeslut som strider mot lag, bolagsordning eller stadgar och företagets överskottsriktlinjer. Även skadeståndsansvaret utvidgas till att avse överträdelser av överskottsriktlinjer. Styrelsen får inte heller följa anvisning från stämman eller annat organ som står i strid med bl.a. FRL eller överskottsriktlinjerna.

Våra förslag i dessa delar förändrar inte underlaget för försäkringstagarnas förmånsrätt för fordran på grund av försäkringsavtal enligt särskilda bestämmelser.

Bakgrund: Enligt FRL är försäkringstagare delägare i ömsesidiga försäkringsbolag. Försäkrade kan bara vara delägare i vissa fall. Det är om försäkringen tecknats av en arbetsgivare och grundas på kollektivavtal (se 12 kap. 1 §). För livförsäkringsföreningar finns ingen motsvarande begränsningar. Där finns större möjligheter att bestämma om försäkringstagare och/eller kan försäkrade ska vara medlemmar i företaget (se 13 kap. 1 § och prop. 2009/10:246 s. 356 f.).

I FRL finns bestämmelser för ömsesidiga försäkringsbolag om vem som har rätt till överskottet efter en likvidation, dvs. behållna tillgångar sedan företagens förpliktelser har betalats. Enligt FRL har delägarna rätten till de behållna tillgångarna (se 12 kap. 77 §). I försäkringsföreningar ska stadgarna ange hur man ska förfara med föreningens behållna tillgångar när föreningen upplöses (se 2 kap. 2 § FL och 13 kap. 2 § FRL).

För ömsesidiga försäkringsbolag finns inte i dag någon bestämmelse motsvarande 7 kap. 17 § FL om talerätt för delägare mot stämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordningen. Däremot gäller 13 kap. FL om skadeståndsansvar vid överträdelser av FL och FRL (se 12 kap. 87 FRL).

För livförsäkringsföreningar gäller en talerätt mot stämmobeslut för delägare på grund av den allmänna hänvisningen till FL. I fråga om skadeståndsansvar gäller samma som för ömsesidiga försäkringsbolag (se 13 kap. 38 § FRL).

Skälen för förslaget och bedömningen: Vi har i det föregående föreslagit att bolagsordningen i alla livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska ange i fall försäkringstagare och/eller försäkrade har anspråk på överskott i det aktuella företaget (se avsnitt 5.4.1). I annat sammanhang föreslås att försäkrade ska höras vid en övergång till vinstutdelning i sådana företag. Det framstår därmed inte som motiverat att i ömsesidiga livförsäkringsbolag begränsa delägarkretsen till försäkrade i försäkringar som tecknas av en arbetsgivare och grundas på kollektivavtal. En möjlighet att låta försäkrade med anspråk på överskott bli delägare innebär att sådana rättighetshavare får en insyn och inflytande över företagens överskottshantering redan i egenskap av delägare. Försäkrade kan för övrigt vara medlemmar i livförsäkringsföreningar utan begränsning. Alla försäkrade med anspråk på överskott bör därför kunna göras till delägare även i ömsesidiga livförsäkringsföretag, och 12 kap. 1 § FRL bör ändras så att detta möjliggörs.

Rätten till behållet överskott efter en likvidation i ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst bör tillkomma dem som svarar för företagets riskkapital, dvs. de försäkringstagare och försäkrade som har anspråk på företagets överskott på grund av försäkring. Detta bör gälla även om dessa av något skäl inte är företagets delägare eller medlemmar. Likvidationsreglerna för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar bör därför ändras i enlighet med det anförda.

Såsom nyss framgått saknar delägare i ömsesidiga försäkringsbolag en talerätt mot stämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordningen. Detta framstår närmast som ett förbiseende och en talerätt blir än viktigare när de grundläggande överskottsreglerna regleras där. Den rättsliga ställning och stora betydelse som våra föreslagna överskottsriktlinjer motiverar att talerätten även gäller överträdelser av dessa. Av samma skäl bör skadeståndsansvaret utvidgas till att avse överträdelser av överskottsriktlinjer. Vi föreslår därför kompletteringar av FRL i detta avseende

På samma sätt som för försäkringsaktiebolagen bör det finnas ett förbud för styrelsen att följa anvisningar från stämman eller annat organ (jfr avsnitt 5.4.11).

I FRL finns särskilda regler om förmånsrätt som anknyter till fordran som grundas på försäkringsavtal (se 6 kap. 31 §). Våra förslag i det föregående innebär att försäkrade ska kunna göras till delägare i ömsesidiga försäkringsbolag. Vidare ska försäkringstagare och försäkrade på grund av anspråket på överskott ha del av behållna tillgångar i en likvidation i samma mån som en delägare, vilket förutsätter att fordringarna har infriats. Våra förslag innebär därför i sig ingen utvidgning av underlaget för försäkringstagarnas förmånsrätt enligt förstnämnda bestämmelser.

5.4.13 Ändringar av överskottsregler med koppling till årsredovisningen och kontributionsprincipen

Förslag: Bestämmelserna i FRL om att årsvinsten ska användas för återbäring om inte annat följer av bolagsordningen eller stadgarna och FRL eller ÅRFL slopas. Vissa bestämmelserna om bolagsordningen ändras också så att överskottshantering inte behöver kopplas till vinster och förluster i årsredovisningen.

Bestämmelserna om att överskott återbäring ska gottskrivas enligt kontributionsmetoden om inte annat följer av försäkringsavtal och bolagsordning eller stadgar behålls, men anpassas till våra förslag i övrigt bl.a. genom att begränsas till livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst.

Bakgrund: I 11 kap. 17 § FRL stadgas att årsvinsten ska användas för återbäring om inte annat följer av bolagsordningen eller stadgarna, FRL och ÅRFL.

Enligt 11 kap. 3 § ska det i bolagsordningen anges hur bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller på annat sätt täcka bolagets förlust.

I 18 § anges att ett livförsäkringsaktiebolag ska gottskriva återbäring med en fördelning som utgår från försäkringars bidrag till överskottet, om inte annat följer av försäkringsavtalet eller stadgarna.

Skälen för förslaget: Reglerna i 11 kap. 17 §, liksom motsvarande bestämmelser för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar, syftar till att främja en mer löpande fördelning av återbäring i den mån inte överskotten behövs som riskkapital (se prop. 1998/99:87 s. 196). Vi har tidigare slagit fast att överskottsreglerna i FRL inte bör bygga på en obligatorisk koppling till årsredovisningen (se avsnitt 5.3.3). Detta innebär att överskottsreglerna i FRL inte längre bör kopplas till årsvinsten eller fonder i årsredovisningen.

Vidare ska återbäringshantering framdeles ske på grund av villkor i försäkringsavtal medan överskottshantering i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska ske på grund av regler i företagens bolagsordning eller stadgar som kompletteras av överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.1). Våra förslag i detta sammanhang syftar dessutom till ett förstärkt skydd för försäkringstagarnas anspråk på överskott. Det finns därför inte längre något egentligt skäl att genom överskottsregler i FRL försöka främja en årlig gottskrivning av överskott. Denna typ av bestämmelser utgör också det slag av överskottsregler som vi övervägt men ansett mindre lämpliga (se avsnitt 5.10).

På grund av anförda skäl bör bestämmelsen i 11 kap. 17 § FRL och motsvarande bestämmelser för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar slopas.

Vad vi anført om att överskottsreglerna i FRL inte bör innehålla en obligatorisk koppling till årsredovisningen innebär också att här

ovan angivna bestämmelser om bolagsordningens innehåll bör ändras. De nuvarande bestämmelserna bör begränsas till dispositioner av vinster och förluster i årsredovisningen, eftersom sådana krävs av redovisningsmässiga skäl. Vidare bör en ny bestämmelse införas om hur tillgängliga överskott enligt företagets överskottsregler ska bestämmas i fall detta inte grundas på årsredovisningen. Det finns vissa skäl för att 11 kap. 18 § – som anvisar kontributionsprincip som huvudregel för överskottshantering för livförsäkringsaktiebolag – samt motsvarande bestämmelserna för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar borde slopas. Alla livförsäkringsföretag behöver ju till följd av våra förslag ta in bestämmelser i bolagsordningen eller stadgarna bl.a. om vilka som har rätt till överskott (se avsnitt 5.4.1). Företag skulle då även behöva precisera i bolagsordningen att kontributionsprincipen ska tillämpas, om inte annan princip ska tillämpas. Därmed fyller lagregeln ingen egentlig funktion.

Vi har emellertid stannat för att bestämmelsen bör behållas såsom en huvudregel för överskottshantering, men att den bör anpassas till våra övriga förslag. För det första bör den begränsas till fördelning av ”överskott”, eftersom den i sak avser det. För det andra bör den från kontributionsprincipen avvikande regleringen finnas i ”bolagsordningen eller stadgarna”, eftersom villkor om återbäring i avtal inte får kopplas till överskotten och inte bör vara beroende av rättigheter enligt lag, utan alltid framgå av avtalet (se avsnitt 5.4.1). För det tredje bör bestämmelsen begränsas till livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, eftersom försäkringsstagare enbart kan ha anspråk på överskott på grund av försäkringar i sådana företag. Vissa andra författningstekniska anpassningar bör också göra vilka framgår av författningskommentaren.

5.4.14 En oberoende kontroll av företagets överskottshantering

Förslag och bedömning: Det införs ett särskilt krav i FRL på en oberoende kontroll av överskottshantering i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst. Kontrollen ska göras av företagets revisor eller av annan sakkunnig som är lämplig för uppdraget. Kontrollen ska avse om företaget följer överskottsreglerna i FRL och företagets överskottsregler. Den som kontrollerar ska utfärda ett skriftligt yttrande avseende kontrollen som överlämnas till styrelsen och bolagsstämman. Det bör inte införas några

bestämmelser om yttrandets innehåll. Det bör inte heller införas några bestämmelser om obligatoriska kommittéer eller annat rådgivande organ som ska biträda styrelsen vid hantering av överskott.

Bakgrund: Ansvaret för ett försäkringsföretags verksamhet i sin helhet åvilar dess ledning (styrelse och verkställande direktör). I detta ligger ett ansvar för att företaget har samlat den kunskap som fordras för att driva rörelsen. Aktuarien, som kan vara anställd i företaget eller uppdragstagare, har en betydelsefull roll (se prop. 1998/99:87 s. 350 ff.). Enligt 5 kap. 14 § första stycket FRL ska de försäkringstekniska utredningarna och beräkningarna utföras under överinseende av en eller flera aktuarier. Aktuarien ska ha den insikt och erfarenhet i dessa frågor som fordras med hänsyn till arten och omfattningen av företagets verksamhet. Det åvilar således försäkringsföretagets ledning att rätt kompetens tillförs verksamheten. Solvens II-utredningens förslag mot bakgrund av solvens II-direktivet behandlar krav på system för internkontroll, regel efterlevnad och internrevision (se SOU 2011:68 s. 315 ff.). Enligt andra bestämmelser ska företagets revisor granska företagets räkenskaper (se bl.a. 11 kap. 11 §, 12 kap. 42 och 43 §§ samt 13 kap. 18 §). Revisorer kan även ha särskilda granskningsuppgifter vid sidan av räkenskapsrevisionen, såsom granskning och yttrande över värde på appotegendom (se 13 kap. 8 § ABL).

Skälen för förslaget och bedömningen: En lämplig väg för att förbättra försäkringstagarnas skydd för överskott som får användas som företagets riskkapital i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst är att säkerställa en oberoende kontroll av företagets överskottshantering. Den bör vara inriktad på en särskild granskning av om företagets överskottshantering sker enligt lag och om företaget antagna riktlinjer följs. Kontrollen kan även visa på behov av ändrade överskottsriktlinjer för att tillgodose företagets överskottsprinciper i bolagsordningen eller stadgarna.

Enligt vår mening bör en sådan kontroll göras utöver den som kan behöva göras av överskottshanteringen inom ramen för företags internkontroll, regel efterlevnad och internrevision till följd av solvens II-utredningens förslag och solvens II-direktivet. Detta motiveras inte minst av att överskottsregleringen inte är en del av EU:s solvensreglering. Granskningen som ska göras i detta sammanhang är alltså en kontroll av att företagets överskottshantering sker enligt tillämpliga lagbestämmelser, bestämmelser i bolags-

ordning eller stadgar samt företagets riktlinjer för överskottshantering.

Vi har övervägt obligatoriska bestämmelser om att företag måste inrätta ett speciellt oberoende och rådgivande organ för överskottshantering, t.ex. en överskottskommitté av liknande slag som en revisionskommitté. Kommittén skulle kunna bestå av personer från företaget och/eller externa specialister eller företrädare med olika slag av kompetenser. Tillskapandet av obligatoriska kommittéer eller nya bolagsrättsligt organ bör emellertid enligt vår mening tillämpas med försiktighet. Detta kan leda till tvekan om att det är stämman och styrelsen som ytterst har ansvaret för företagets överskottshantering. Ett krav på obligatoriska kommittéer torde även kräva ytterligare bestämmelser om hur ett sådant organ ska vara sammansatt, vilka uppgifter som detta organ ska ha och till vem eller vilka det ska rapportera. Det ger också upphov till följdfrågor om inte ett organ kan undvaras om överskottshantering är enkel eller om företaget är mindre. Vårt förslag utesluter dock inte att ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag som en del av den utvärdering av företagets överskottsregler som företaget ska göra enligt vårt förslag (se avsnitt 5.4.2) utser en styrelsekommitté med särskilt uppdrag att bistå styrelsen som rådgivande organ i frågor om överskottshantering.

Vi föreslår att den externa kontrollen får göras av företags revisor, eftersom denna redan har god kunskap om företagets förhållanden och årligen ska revidera företagets räkenskaper. Det blir med vårt förslag alltså fråga om en kontroll på särskilt uppdrag av företaget utöver annan revision, såsom revisionen av företagets räkenskaper samt företagets interna kontroll och styrning som revisorn ska göra. Att företaget revisor får svara för den oberoende kontrollen är också naturligt med hänsyn till att revisorn kommer att granska den information om överskottshantering i förvaltningsberättelsen som vi föreslår. Som ett led i sin ordinarie granskning granskar revisorn även företagets interna kontroll vilket även berör överskottshantering. Det ligger därför nära till hands att revisorerna får granska även ifrågavarande aspekter. Det kan både finnas skäl för att en revisor vill avstå ett sådant uppdrag eller för styrelsen att anlita någon annan sakkunnig. Lagen bör därför ge utrymme för annan att göra kontrollen. Vi anser inte att det finns skäl att föreskriva att det ska vara fråga om en advokat, aktuarie eller viss yrkeskategori. Kontrollen bör även kunna utföras av annan som är oberoende och lämplig för uppdraget.

För att i bestämmelsen ge viss struktur för hur granskningen ska ske föreslår vi att den ska ske enligt bestämmelserna om lekmanna-revisor. De bestämmelser för yrket som kan gälla för granskaren bör emellertid ha försteg framför sådana bestämmelser i fall dessa inte är förenliga. Vi föreslår därför att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska kunna meddela föreskifter om att kontrollen får utföras enligt andra regler. Därmed ges möjligheter till lämpliga anpassningar till yrkesetiska regler för bl.a. advokater eller aktuarier.

Den som granskar överskottshanteringens bör utfärda ett skriftligt yttrande från kontrollen. Yttrandet bör överlämnas till stämman och styrelsen. Även detta bör framgå av ifrågavarande bestämmelse i FRL.

Vi har övervägt att föreslå regler om innehållet i yttrandet från granskningen men avstått. Denna fråga kan i stället regleras av Finansinspektionen genom allmänna råd. Vad som skulle kunna vara relevant att ange är bl.a. information om hur kontrollen gjorts, viktigare iakttagelser vid granskningen, ett mera allmänt uttalande om företagets överskottsregler kan bedömas förenliga med FRL och om företaget följt sina antagna överskottsregler samt förslag eller rekommendationer om ändringar eller förtydliganden av företagets överskottsregler.

5.4.15 Förbättrad information om överskottshantering till försäkringstagarna

Förslag och bedömning: Företagets antagna och ändrade överskottsriktlinjer ska ges in till Finansinspektionen för att offentliggöras tillsammans med en analys av konsekvenserna för försäkringstagare och andra. Även försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott ska underrättas om dessa.

Det införs en utökad informationsskyldighet om beslut som kan påverka företagets eller olika försäkringars överskott på ett väsentligt sätt. Informationen ska lämnas i rimlig tid före beslutet, om det inte finns särskilda hinder. Informationen ska lämnas på motsvarande sätt som vi föreslår för underrättelser till försäkringstagarna vid övergång till vinstutdelning (se avsnitt 11.3.3). Informationen behöver inte lämnas särskilt om motsvarande information ska lämnas på grund av andra bestämmelser eller om det finns särskild anledning för att avstå.

Informationsbehovet kan i övrigt tillgodoses genom regler från regeringen eller Finansinspektionen inom ramen för bemyndigandet till den allmänna informationsbestämmelsen i FRL.

Skälen för förslaget och bedömningen:

Information om företagets överskottsregler

Enligt vår mening har försäkringstagarna ett berättigat intresse av att få regelbunden information om hur livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst använder deras överskott samt om och hur överskottet förändras över tiden.

Den angivna informationen kan till stor del tillgodoses redan genom att företagets riktlinjer för överskottshantering och ändringarna i dessa offentliggörs. Det bör alltså införas bestämmelse som tillgodoser detta. I likhet med försäkringstekniska riktlinjer bör det föreskrivas att riktlinjerna ska ges in till Finansinspektionen innan de börjar tillämpas och offentliggöras där. Därmed får allmänheten tillgång till heltäckande och detaljerad information om företagets principer för hantering av överskott och underskott hänförliga till olika försäkringar. Riktlinjerna bör också åtföljas av en konsekvensanalys av motsvarande slag som krävs i dag för försäkringstekniska riktlinjer.

Överskottsriktlinjerna har en särskilt viktig roll och betydelse i vårt förslag till nya överskottsregler i FRL. Därför bör försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott även underrättas mer direkt om överskottsreglerna och konsekvensanalysen. Även de som erbjuds att teckna en försäkring som medför anspråk på överskott bör underrättas om riktlinjerna. Vi föreslår därför bestämmelser i FRL om detta.

En utökad informationskyldighet om väsentliga beslut i överskottshantering

Enligt vår mening bör livförsäkringsföretag löpande informera försäkringstagarna om alla viktiga beslut som kan beröra deras överskott på ett väsentligt sätt. Vi anser därför att det i FRL bör införas en generell bestämmelse om sådan information som inte

redan ska lämnas enligt andra bestämmelser, exempelvis som en del av konsekvensanalysen vid beslut om antagande och ändringar i nyss angivna överskottsriktlinjer eller i underrättelserna i samband med övergång till vinstutdelning.

En sådan utökad informationsskyldighet bör självfallet omfatta förändringar som innebär att företaget direkt eller indirekt meddelar nya livförsäkringsprodukter som i överskottshänseende på ett väsentligt sätt skiljer sig från de produkter som företaget meddelar. Det kan t.ex. vara fråga om att ett företag som enbart tecknat livförsäkringar med garantier som medför anspråk på överskott övergår till att teckna fondförsäkringar eller garantiförsäkringar, utan anspråk på överskott eller ansvar för underskott för de nya försäkringstagarna. Det kan även gälla nya affärer som innebär ett väsentligt annorlunda avgiftsuttag än befintliga försäkringar, t.ex. att de nya försäkringarna ska tecknas med mindre betryggande antaganden för beräkning av premier och förpliktelser. Det kan också vara fråga om förvärv av en ett annat företag, som en bank eller ett försäkringsföretag, eller försäljning av ett dotterföretag eller del av annan verksam såsom fastigheter. Det kan också innefatta en utlandssatsning eller någon annan betydelsefull verksamhets- eller företagsändring som kan innebära betydande åtaganden. Informationsbestämmelsen bör inte gälla för alla typer av beslut, utan bara för större och viktigare beslut som berör företagets överskott som helhet eller vissa försäkringars överskott på ett mer väsentligt sätt. Vad som är väsentligt eller inte i detta sammanhang bör ytterst bedömas i tillsynspraxis. En ledning för praxis bör vara att det är fråga om beslut av en större beloppsmässig eller principiell betydelse för överskottshanteringen som en extern investerare av riskkapital typiskt sett skulle ha intresse av att få information om.

Informationen om beslut som kan beröra företagets eller olika försäkringars överskott på ett väsentligt sätt bör lämnas i rimlig tid innan beslutet fattas. Om det av speciella skäl inte är möjligt att underrätta försäkringstagarna inom denna tid eller ens innan beslutet måste fattas, t.ex. därför att sekretessregler eller andra godtagbara affärsmässiga bedömningar gör att en pågående affär eller beslut inte kan avslöjas i förväg, bör underrättelsen lämnas så snart det kan ske efter det att beslutet fattats. I sådana fall är Finansinspektionen vanligtvis informerad och involverad i förväg, det kan t.ex. gälla ägar- och ledningsprövningsärenden. Vad som

nu anförts bör komma till uttryck i den här föreslagna informationsbestämmelsen.

Vi är medvetna om att den föreslagna bestämmelsen kan komma att medföra vissa tillämpningsproblem innan en enhetlig praxis kan etableras. Ändamålet med bestämmelsen, nämligen att de vars överskott kan användas som riskkapital får relevant och särskilt information om beslut som påverkar risken i kapitalet, väger emellertid tyngre.

Hur informationen ska lämnas

Informationen om överskottsriktlinjerna och om väsentliga beslut i överskottshanteringens bör lämnas på samma sätt som en underrättelse i samband med en övergång till vinstutdelning. Vi föreslår i nämnda sammanhang vissa förändringar för att underlätta sådana underrättelser jämfört med i dag. I båda fallen bör företag i undantagsfall få möjlighet att avstå att lämna information om det finns särskild anledning. Vad som kan räknas som särskild anledning har exemplifierats i författningskommentaren till bestämmelsen om undantag från underrättelser om överskottsregler.

När det gäller förevarande information om beslut som kan påverka överskott väsentligt bör det räcka med att företaget minst en gång per år erinrar berörda försäkringstagare och försäkrade om att informationen finns på hemsidan. Detta bör anses tillräckligt eftersom det här är fråga om mer regelbunden återkommande information.

Den som vill ha informationen skriftligt bör ha rätt att få den i sådan form.

Övrig information om överskottshanteringens

I övrigt bör informationsbehovet om överskott och dess hantering tillgodoses inom ramen för den allmänna bestämmelsen om informationsskyldighet i FRL. Den innebär att försäkringsföretag ska lämna försäkringstagarna den information som de behöver. Till bestämmelsen finns en föreskriftsrätt för regeringen som delegerats till Finansinspektionen [se 4 kap. 2 § och 18 § 2 FRL samt 7 kap. 2 § 8 försäkringsrörelseförordningen (2011:257)].

Genom sådana myndighetsföreskrifter bör regleras vilken sammanfattande information som bör lämnas om företagets över-

skottsregler samt olika försäkringars överskott och dess förändringar i värdebesked till försäkringstagare och andra ersättningsberättigade. Utgångspunkten bör vara att sådan information är rättvisande och lämnas i samband med att försäkringsföretaget i andra sammanhang informerar om försäkringens värdeutveckling. Hur informationen ska utformas bör givetvis regleras mot bakgrund av de principer som ligger till grund för våra förslag om överskottsregleringen i FRL.

Det bör understrykas att det av informationen och terminologin som används klart måste framgå vilka belopp och värden som försäkringstagaren har rätt till som försäkringsbelopp och återbäring enligt avtal respektive vilka belopp och andra värden som är överskott vilka försäkringstagaren, tillsammans med andra försäkringstagare, enbart har ett anspråk på enligt bolagsordningen och som får användas såsom företagets riskkapital (jfr avsnitt 5.4.1).

5.4.16 Förbättrad information om överskottshanteringen i årsredovisningen

Förslag: Livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska lämna utförligare information om företagets överskottshantering i årsredovisnings resultatanalys. De allmänna bestämmelserna om vilken information som ska lämnas tas in i lag medan mer detaljerade bestämmelser tas in i Finansinspektionens redovisningsföreskrifter.

Skälen för förslaget: Försäkringsföretag ska i dag i förvaltningsberättelsen lämna viss information om försäkringsrörelsens avsättningar och resultat uppdelat på försäkringsgrenar. Allmänna föreskrifter om detta finns i lag och mer detaljerade regler i Finansinspektionens redovisningsföreskrifter. Informationen lämnas i den så kallade resultatanalysen som ingår i förvaltningsberättelsen (se 6 kap. 3 § ÅRFL samt 6 kap. 3 § och bilaga 6 FFFS 2008:25 om årsredovisning i försäkringsföretag).

Det finns enligt vår mening anledning att kräva förbättrad information om överskottshanteringen i årsredovisningen. Det är i så fall naturligt att informationen lämnas i förvaltningsberättelsens resultatanalys. Sådan information bör bl.a. avse en sammanfattning av de principer som företaget tillämpar i sin överskottshantering,

beräkningen av företagets och olika försäkringars överskott i företagets löpande överskottshantering, principerna för förvaltningen av tillgångar motsvarande försäkringstagarnas överskott och ändringar i sådana principer. Detaljerad information bör även lämnas om hanteringen av överskott och underskott för olika försäkringar under året.

Förslaget bör genomföras genom att mera allmänna krav på vilken information som ska lämnas tas in i ÅRFL, medan regler om mer detaljerad information tas in i redovisningsföreskrifter från Finansinspektionen. Sådana regler kan införas av Finansinspektionen med stöd av det nuvarande bemyndigandet på redovisningsområdet i 1 kap. 4 § ÅRFL och den vidaredelegation som skett från regeringen.

5.4.17 Förbättrad försäkringstagarinsyn och -inflytande över företagsstyrningen

Förslag: Försäkringstagarnas skydd på anspråk på överskott i hybridbolag förstärks genom en utökad rätt till insyn och inflytande över företagsstyrningen. Sådana förslag behandlas i avsnitt 7.

I ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst ska försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott ha närvarorätt, frågerätt och förslagsrätt på stämman även när fullmäktige utsetts.

Skälen för förslaget: En aktieägare har insyn och inflytande över överskottet som är företagets riskkapital i ett aktiebolag på grund av sina rättigheter som aktieägare. På liknande sätt föreslår vi att skyddet för försäkringstagarnas anspråk på överskott i hybridbolag förstärks genom att öka deras insyn och inflytande över företagets styrning. Vi gör detta bl.a. genom förslaget om att ge dem rätt att närvara, ställa frågor och lämna förslag på stämman samt få del av vissa handlingar (se vidare avsnitt 7).

Motsvarande rättigheter är värdefulla för försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott i ömsesidiga livförsäkringsföretag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst oavsett, om dessa är delägare eller inte. Vi anser därför att dessa bör ges en lagstadgad rätt att närvara, ställa frågor och lämna förslag på stämman samt få del av vissa räkenskapshandlingar och

protokoll, även om fullmäktige utsetts. Vi föreslår därför bestämmelser i FRL om detta.

Vi har tidigare lämnat förslag om rätt för försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott att bl.a. klandra beslut av stämman som strider mot företagets överskottsregler (se avsnitt 5.4.11 och 5.4.12). Utökad insyn och inflytande på stämman är av vikt för att sådana rättigheter ska kunna utnyttjas väl.

5.4.18 Förbättrad tillsyn av överskottshanteringen och informationen om den samt avtalsvillkor

Bedömning: Försäkringstagarnas skydd för anspråk på överskott i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst bör och kan förstärkas genom förbättrad tillsyn av Finansinspektionen och Konsumentverket, med grund i gällande bestämmelser och i de som vi nu föreslår. Detta fråntar dock inte livförsäkringsföretagens stämma, styrelse och andra ställföreträdarens ansvar för att se till att överskottshanteringen sköts på ett sätt som är förenligt med lagens och företagets överskottsregler samt tillvaratar befintliga försäkringstagares och andra ersättningsberättigades intressen. De föreslagna bestämmelserna inskräper ytterligare deras ansvar för detta.

Skälen för bedömningen: Vi har tidigare föreslagit att försäkringstagarnas rättigheter till återbäring ska preciseras redan i avtalet om försäkring.

De av oss föreslagna riktlinjerna för överskottshantering ska i likhet med dagens ordning för försäkringstekniska riktlinjer antas av styrelsen och vara bindande för företaget samt ges in till Finansinspektionen senast i samband med att de börjar tillämpas. Riktlinjerna ska offentliggöras och i lämpliga delar ingå i annan information till försäkringstagarna.

I likhet med tidigare ska intagande av villkor i bolagsordningen eller stadgar godkännas av Finansinspektionen för att få verkställas. Detta gäller bl.a. regler där om vilka försäkringstagare och försäkrade som har anspråk på överskott och om från kontributionsprincipen avvikande villkor ska gälla för överskottshanteringen.

Vi har även föreslagit en rad ytterligare bestämmelser som ger grund för att Finansinspektionen ska kunna få information om och

ingripa mot överskottshantering som sker i strid mot försäkringstagarnas intressen i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst. Vissa verksamhetsförändringar som omfattas av vårt förslag om utökad information om överskottshanteringen i avsnitt 5.4.15 kan kräva tillstånd av Finansinspektionen, t.ex. beslut om meddelande av nya försäkringar som kräver ändringar i tillståndets omfattning. Normalt krävs dock inte tillstånd från Finansinspektionen för nyss behandlade beslut av stämman eller styrelsen, även om dessa berör överskott på ett väsentligt sätt. Besluten måste då prövas av Finansinspektionen inom ramen för den löpande tillsynen. Den föreslagna utvidgade likhetsprincipen ger Finansinspektionen klarare lagstöd för ingripanden genom föreläggande om rättelse enligt ingripandebestämmelserna i FRL. Genom att i sina myndighetsföreskrifter begära in från företagen den av oss föreslagna informationen om beslut som påverkar överskott väsentligt kan Finansinspektionen på ett tidigt skede få information om väsentliga beslut i företagets överskottshantering (se vidare avsnitt 5.4.18).

I sista hand finns bestämmelsen om god försäkringsstandard som grund för ingripanden även i överskottshänseende. Att olika metoder i ett företag inte strider mot varandra (se avsnitt 5.3.1) bör exempelvis kunna omhändertas genom den allmänna principen om god försäkringsstandard. Detta blir förstås också en fråga för Finansinspektionens prövning i samband med intagande av regler om överskottshantering i bolagsordningen eller stadgar respektive i den löpande tillsynen av överskottshanteringen med hänsyn till sådana regler och antagna överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.1 och 5.4.2). Vi vill påpeka att det som Finansinspektionen ska ingripa mot inte är rena affärsmässiga bedömningar i den löpande verksamheten hos olika företag, utan beslut som inte grundas på rena affärsmässiga bedömningar eller som fattas i strid mot underlag om vad som är affärsmässigt bäst för de försäkringstagare och försäkrade som har anspråk på företagets överskott och därmed svarar för dess riskkapital.

Det finns således goda förutsättningar för Finansinspektionen att bedriva en effektiv och kvalitativt god tillsyn som säkerställer ett gott konsument- och försäkringstagarskydd för försäkringstagares och försäkrades anspråk på överskott i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Även Europeiska kommissionen – som i ett ärende haft anledning att granska den nuvarande regleringen på detta område i FRL och funnit att den svenska regleringen inför-

livar försäkringsdirektiven på ett riktigt sätt – har pekat på behovet av en förbättrad genomlysning och en förbättrad tillsyn av svenska konsumentvårdande myndigheter.

Finansinspektionen har erhållit stora resursförstärkningar under senare tid. I sammanhanget bör anmärkas att Finansinspektionen redan tidigare har aviserat sin avsikt att skärpa tillsynen av överskottshantering i traditionella livförsäkringsföretag.¹⁰

Tillsynen på försäkringsområdet berör även Konsumentverkets ansvarsområde. Det gäller inte minst kravet att försäkringstagares rätt till återbäring enligt försäkringsavtal är tillräckligt tydliga och precisa samt inte är oskäligen mot konsumenterna och jämställda. Även missledande information till försäkringstagare om anspråk i överskott som kan användas som företagets riskkapital kan omfattas av Konsumentverkets tillsyn. Finansinspektionen och Konsumentverket bör dock kunna komma överens sinsemellan om hur tillsynen av sådan information bäst ska bedrivas.

Vi ser sammanfattningsvis inget behov av nya lagregler utöver de som finns och föreslagits för att Konsumentverket tillsammans med Finansinspektionen ska kunna bedriva en effektiv och kvalitativ god tillsyn av de svenska livförsäkringsföretagens återbärings- och överskottshantering.

De föreslagna bestämmelserna är givetvis också värdefulla för att ytterligare inskräpa ansvaret för stämman, styrelsen och andra ställföreträdare i de ömsesidigt verkande försäkringsbolagens att agera på ett sätt som överensstämmer med överskottsreglerna och som tillvaratar de befintliga försäkringstagarnas intressen i överskottshänseende. Myndigheternas tillsyn fråntar inte företagen deras ansvar för detta.

¹⁰ I rapporten Konsumentskyddet på finansmarknaderna framhålls att Finansinspektionen genom sin tillsyn kan få en uppfattning om de problem konsumenten möter, och även verka för att försäkringsföretagen själva följer och analyserar dessa frågor. Inspektionen har i rapporten vissa förväntningar på hur företagen bör organisera en sådan intern analys och hur de bör kunna redovisa den. Företagens åtgärder kommer sedan att följas upp i tillsynen (se Finansinspektionens rapport 2009:10 s. 62).

5.5 Överskottshantering enligt FL för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst – Optionen

5.5.1 Optionens huvudsakliga innehåll

Förslag: Ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar får tillämpa en överskottshantering med vinstutdelning enligt lagen om ekonomiska föreningar (optionen) i stället för en överskottshantering enligt 1982 års FRL. I så fall ska företaget ha ett särskilt avgränsat ägarkapital efter förebild från reglerna om medlemsinsatser i ekonomiska föreningar i allmänhet (delägarkapital respektive medlemskapital). Vidare ska överskott hanteras enligt FL samt kunna delas ut till delägarna respektive medlemmarna och, i förekommande fall, externa finansiärer, genom vinstutdelning enligt samma lag.

En överskottshantering enligt FL ska vara obligatorisk för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som har regler om vinstutdelning till medlemmar eller externa finansiärer i bolagsordningen eller stadgarna och får dela ut vinst.

Skälen för förslaget:

En överskottshantering enligt FL ska vara ett alternativ till en överskottshantering enligt FRL

En viktig utgångspunkt för våra förslag om överskottshanteringen i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag är att företagen ska göra en tydlig åtskillnad mellan vad försäkringstagare har rätt till enligt avtal och vad som utgör anspråk i överskott som får användas som företagets riskkapital. Detta ligger till grund för vårt förslag till nya överskottsregler i FRL för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst i avsnitt 5.4. En sådan överskottshantering bygger i princip på vad som gällde redan enligt 1982 års FRL.

I de överskottsreglerna som gäller för ekonomiska föreningar i allmänhet görs en tydlig åtskillnad mellan fordringar som kund enligt avtal respektive anspråk på överskott på grund av medlemsinsatser. De olika slagen av rättigheter bestäms genom olika slag av finansiella instrument. Detta gäller inte bara om insatserna betalas

genom engångsinbetalningar, utan även om insatser betalas in löpande samtidigt med vederlaget för köp av tjänster från föreningen.

Införandet av en överskottshantering enligt FL även för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar innebär att alla eller vissa försäkringstagare kan svara för företagets riskkapital i rollen som ägare till det berörda företaget (delägare i ett ömsesidigt livförsäkringsbolag respektive medlem i en livförsäkringsförening). Det skulle ske på ett för dem och övriga företagsintressenter öppet och tydligt sätt genom att deras anspråk på överskott som får användas som företagets riskkapital grundas på tillskjutet ägar- respektive medlemskapital och bli föremål för en överskottshantering enligt associationsrättsliga regler för ekonomiska föreningar i allmänhet i FL.

Det bör uppmärksammas att en sådan överskottshantering, som bygger på en indelning i bundna och fria fonder, delvis införts den 1 april 2011 genom FRL för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som får dela ut vinst till externa intressenter som bidrar med riskkapital (se 12 kap. 64 § och 13 kap. 19 § FRL). Men en överskottshantering enligt FL är nu inte ett alternativ till en överskottshantering enligt 1982 års FRL. Den utgör snarare ett komplement till en överskottshantering med konsolideringsfond som kommer till uttryck i 12 kap. 70 § och 13 kap. 22 § FRL. I praktiken skulle båda sätten för överskottshantering kunna förekomma samtidigt i ett och samma bolag, om inte Finansinspektionen vid godkännande av vinstutdelningsvillkor i bolagsordningen eller stadgarna ställer upp begränsningar som går längre än vad FRL medger.

Vi anser att det bör finnas en möjlighet för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar att tillämpa en överskottshantering anpassad efter FL:s överskottsregler. För att motverka nya hybrider bland de svenska livförsäkringsföretagen bör enskilda företag inte få blanda en överskottshantering enligt FRL med en överskottshantering enligt FL. I så fall blir det än svårare för försäkringstagare och delägare att förstå företagets överskottshantering. Det strider mot kravet på en tydligare överskottshantering, särskilt om företaget skulle ta upp externt villkorat riskkapital med anspråk på vinstutdelning (se avsnitt 5.8.8).

Enligt vår mening uppkommer betydande svårigheter för Finansinspektionen att vid prövningen av bolagsordningen eller stadgarna säkerställa en enhetlig praxis bland berörda bolag som tillgodoser en rättvis och förutsägbar behandling av olika försäkrings-

tagares och försäkrades anspråk på överskott. Finansinspektionen skulle bl.a. behöva förvägra företaget att inrätta fonder som företaget får inrätta enligt lag för att överskottshanteringen ska bli överblickbar.

En överskottshantering enligt FL som bygger på att företag delar ut vinst till ägarna (medlemmarna) bör enligt vår mening vara ett alternativ till en överskottshantering med konsolideringsfond och därtill anknutna bestämmelser om överskottshanteringen med utgångspunkt i 1982 års FRL (se 12 kap. 70 § och 13 kap. 22 § FRL). Ett enskilt företag bör inte få blanda dessa två så helt skilda ordningar för överskottshantering.

Vi anser alltså att företagsformerna på livförsäkringsområdet bör tydliggöras genom en tydlig rågång mellan, å ena sidan, livförsäkringsföretag som har en självfinansierande överskottshantering utan vinstutdelning med utgångspunkt i 1982 års FRL och, å andra sidan, livförsäkringsföretag som har en överskottshantering som bygger på vinstutdelning även till externa finansärer, med utgångspunkt i anknuten associationsrättslig lagstiftning, dvs. ABL för livförsäkringsaktiebolag respektive FL för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar.

Det första alternativet kan man kalla för en överskottshantering enligt FRL. Det andra alternativet kan man kalla för optionen eller en överskottshantering enligt FL.

En överskottshantering enligt FL ska vara obligatorisk om företaget får dela ut vinst

Om värdeöverföringar till externa intressenter ska få göras mer diskretionärt i annan form än genom utbetalning av avtalad ränta på förlagslån, garantikapital eller verksamhetskapital är det även i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar väsentligt att försäkringstagarnas riskkapital identifieras och separeras från deras försäkringsfordringar. Deras riskkapital, vare sig de tillskjuts som insatser i samband med premieinbetalningar eller består av vinster eller andra ackumulerade överskott, bör avgränsas konsekvent från försäkringsfordringarna. Därmed läggs grunden för en överskottshantering som är anpassad för vinstutdelning till försäkringstagare och externa intressenter som svarar för riskkapital i form av ägarinsatser och förlagsinsatser. Det framgår därmed också öppet för försäkringstagarna att t.ex. innehavare av förlagsandelar

har rätt till vinstutdelning på sitt riskkapital framför delägarinsatser eller medlemsinsatser. Vidare uppnås att försäkringstagarnas anspråk på riskkapital skyddas i minst samma utsträckning som gäller för medlemmars insatskapital i ekonomiska föreningar i allmänhet. Det anförda tillgodoses genom att bestämmelser i FL om medlemmar (3 kap.) och återbetalning av medlemsinsatser (4 kap.) ska gälla för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Redan gällande FRL ger uttryck för en överskottshantering i denna riktning genom att vinstutdelning till garantier och innehavare av förlagsinsatser grundas på balanserade vinster och en indelning i fria och bundna fonder (se 12 kap. 64 § och 13 kap. 19 § FRL). Detta är en annan överskottshantering än den som kommer till uttryck i användningen av konsolideringsfonden för återbäring eller förlusttäckning (se 12 kap. 70 § och 13 kap. 22 §). De senare bestämmelserna är i och för sig inte formellt begränsade till det fallet att allt överskott ska återgå till försäkringstagarna i form av återbäring. Det är dock svårt att se hur företag ska kunna tillämpa båda bestämmelserna samtidigt på ett överskådligt och förutsebart sätt för försäkringstagarna och investerare.

En överskottsreglering enligt ABL gäller för vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Överskottsreglerna i ABL och FL har flera likheter genom att de bygger på inrättande av fria och bundna fonder samt en redovisning av balanserade vinster och förluster. Därmed är det konsekvent att den här diskuterade överskottshantering enligt FL ska vara obligatorisk för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som får dela ut vinst genom vinstutdelning på stämma. Det kan åter erinras om att det i praktiken blir fråga om en sådan överskottshantering som redan idag kommer till uttryck i 12 kap. 64 § och 13 kap. 19 och 20 §§ FRL. Skillnaden med vårt förslag blir att överskottsreglerna i FL måste tillämpas mer konsekvent genom att försäkringstagarnas riskkapital i bolaget måste renodlas som ägarkapital, att anspråket på överskott grundas på gjorda delägar- och medlemsinsatser samt att reglerna i FL även i övrigt ska tillämpas i överskottshantering. Det gäller såväl ifråga om vilka regler företaget ska ha i bolagsordningen och hur överskott hanteras i den praktiska tillämpningen. Såsom vi återkommer till bör endast några avvikelser föreskrivas.

Mot angivna bakgrund bör ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar få dela ut vinst enbart om företaget i sin

helhet tillämpar FL i sin överskottshantering. I så mening har optionen ett obligatoriskt inslag.

5.5.2 Optionens närmare innehåll

Förslag och bedömning: Delägarkapital och medlemskapital ska skjutas till av företagets delägare respektive medlemmar. För dessa ska gälla bestämmelserna i 3 och 4 kap. FL. Utöver vad som följer av FL tillåts även insatser som är kvotandelar.

Bestämmelserna i 10 kap. FL om överskottsutdelning och annan användning av företagets egendom ska tillämpas. Överskottsutdelning och återbetalning av insatser kan dock kopplas till överskott bestämt på annat sätt än enligt FL.

Redan av FL följer ett kopplingsförbud mellan försäkringsfordringar och de överskott som delägarna eller medlemmarna får anspråk på till följd av inbetalda delägar- eller medlemsinsatser.

Endast vissa av våra förslag i avsnitt 5.4 ska gälla för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. Det är bestämmelsen om tydliga och precisa avtalsvillkor om premier och rätt till återbäring (se avsnitt 5.4.1) samt det preciserade förespeglingsförbudet (se avsnitt 5.4.4).

Det ska av firmanamnet framgå om ett ömsesidigt livförsäkringsbolag eller en livförsäkringsförening får dela ut vinst.

Skälen för förslaget och bedömningen:

Ett individualiserat riskkapital från delägarna respektive medlemmarna genom ägarinsatser

I ett livförsäkringsföretag som tillämpar överskottsreglerna i FL bör delägarna respektive medlemmarna svara för tillskottet av företagets riskkapital genom särskilda insatser som är individualiserade. Dessa bör kallas för delägarinsatser i ömsesidiga försäkringsbolag och medlemsinsatser i livförsäkringsföreningar. För sådana insatser bör gälla vad som föreskrivs för medlemsinsatser i 3 och 4 kap. FL. Vi föreslår att det hänvisas dit och klargörs att bestämmelserna gäller för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. Vi föreslår också en anpassnings-

bestämmelse i FRL om att vad som gäller för medlemsinsatser även bör gälla för delägarinsatser.

Delägarinsatser respektive medlemsinsatser bör endast få skjutas till av företagets delägare eller medlemmar. Det anförda följer enligt vår mening redan av hänvisningen till nämnda bestämmelser i FL.

En överskottshantering genom vinstutdelning till delägarna respektive medlemmarna

När optionen tillämpas ska överskottshanteringen att ske genom vinstutdelning till delägarna eller medlemmarna och i övrigt enligt samma ordning som i ekonomiska föreningar i allmänhet. Detta bör tillgodoses genom hänvisningar till 10 kap. FL. Vilka finansieringsformer och överskottsfonder som får förekomma i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som tillämpar en överskottshantering enligt FL behandlas senare (se avsnitt 5.7 och 5.8).

Vilka särregler bör gälla för i förhållande till FL?

Överskottshanteringen i livförsäkringsföretag har traditionellt berört fonder där försäkringstagarna har kollektiva anspråk på överskott. Delägarinsatserna respektive medlemsinsatserna bör därför kunna individualiseras som individuella kvotandelar av motsvarande slag som i aktiebolag. Detta kan också vara en fördel när företagets överskottsregler enligt bolagsordningen eller stadgarna inte ska bygga på företagets årsredovisning. Om insatserna ska bestämmas som nominella insatser eller en kvotandel bör bestämmas av delägarna eller medlemmarna och regleras i dess bolagsordning eller stadgar. Vi föreslår därför särbestämmelser om detta i FRL jämfört med FL.

Enligt FL samlas överskott som inte har delats ut, respektive underskott som ännu inte har minskat ägarkapitalet, upp i olika fonder eller motsvarande negativa poster. Överskottet samlas upp i en reservfond, om en sådan ska inrättas enligt stadgarna. Annars samlas överskott eller underskott upp i form av balanserade vinster eller förluster. Reservfonden och/eller balanserade vinster har medlemmarna ett slags kollektivt anspråk på såsom ägare. Överskott i

reservfonden får användas för förlusttäckning om inte balanserade vinster kan användas. Balanserade förluster kan täckas genom minskning av medlemsinsatserna. Vi ser ingen anledning att ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst ska ha andra överskottsfonder eller hantera överskott på något principiellt avvikande sätt. Vi föreslår därför inga särregler i förhållande till 10 kap. FL, utom i ett avseende.

Vi har tidigare tagit ställning för att ett livförsäkringsföretags överskottsregler inte ska behöva kopplas till årsredovisningen (se avsnitt 5.3.3.). Detta bör även gälla för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. Vad en delägare eller medlem kan få ut vid en avgång som delägare eller medlem behöver därför inte kopplas till vad som utgör eget kapital enligt balansräkningen, såsom föreskrivs i FL för ekonomiska föreningar i allmänhet (se 4 kap. 1 §). Av motsvarande skäl bör inte överskottsutdelning behöva fördelas till ägarna på grund val av årets resultat såsom föreskrivs för ekonomiska föreningar i allmänhet (se 10 kap. 1 § första stycket 2). Vi föreslår därför att vad man kan få i dessa sammanhang får kopplas till överskott bestämt på annat sätt och att detta i så fall ska bestämmas i bolagsordningen eller stadgarna. Vi föreslår en särbestämmelse i FRL jämfört med FL som klargör detta. Bestämmelserna bör framgå av nuvarande särregler om bolagsordningens respektive stadgarnas tillstånd för de olika företagsformerna i 11, 12 och 13 kap.

Vi har övervägt om FRL bör kräva eller medge att företaget i bolagsordningen eller stadgarna får föreskriva att försäkringsfordran och anspråket på ägarkapitalet är odelbara, så att ägarandelen inte kan överlåtas eller på annat sätt förfogas över skilt från försäkringsfordran. Detta skulle kunna anses vara naturligt med hänsyn till att delägarskapet i ett ömsesidigt försäkringsbolag i regel uppkommer och upphör som en direkt följd av att ett försäkringsavtal ingås respektive upphör. En odelbarhet skulle kunna anses vara lämpligt med hänsyn till att medlemskapet i en försäkringsförening kan villkoras av att ett försäkringsavtal ingås (se prop. 2009/10:246 s. 286 och 356).

Vi har dock inte funnit några sakliga skäl för att kräva eller ens medge en sådan mellanform av överskottshantering. Tvärtom förutsätter en klar åtskillnad mellan försäkringsfordringar och anspråk på överskott ett kopplingsförbud. Ett kopplingsförbud följer enligt vår mening redan av att överskottsreglerna i FL. Det behövs alltså

ingen ytterligare bestämmelse i FRL för att klargöra ett kopplingsförbud.

Vilka särregler bör gälla jämfört med företag som inte får dela ut vinst?

Vi har tidigare föreslagit flera ändringar i FRL som ska gälla för ömsesidiga livförsäkringsföretag eller livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst. Enbart vissa av dessa blir relevanta för företag som ska tillämpa optionen och därmed överskottsreglerna i FL.

Vårt tidigare förslag om en precisering av avtalsvillkor avseende återbäring (se avsnitt 5.4.1) – dvs. att avtalsvillkoren ska innehålla tillräckligt tydliga och precisa villkor om premier och återbäring – får särskild betydelse när företaget får dela ut vinst. På samma sätt som i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst kan företagets ägare i egenskap av försäkringstagare bära finansiella, aktuariella och kostnadsrisker för försäkringarna inom ramen för villkorad återbäring. Men det bör även här ske genom tydliga och preciserade villkor, och dessa får inte utformas så att försäkringstagarna bär allmän rörelserisk. I detta avseende bör alltså göras motsvarande bedömning som i fråga om vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Sådana allmänna rörelserisker bör bäras ägarnas överskott och drabbar i sista hand deras delägarkapital respektive medlemskapital. Den föreslagna bestämmelsen om precisering av avtalsvillkor bör alltså definitivt gälla för sådana ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Vårt förslag om att det ska erinras i avtalet om försäkringstagarna har anspråk på överskott som är företagets riskkapital (se avsnitt 5.4.1) bör inte gälla för ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. Det motiveras av att försäkringstagare inte får ha sådana anspråk på grund av försäkringar där.

I företag som får dela ut vinst bör överskottsreglerna vara enkla och tydliga att tillämpa. De bör i sin helhet framgå av bolagsordningen. I likhet med vad som gäller för ekonomiska föreningar får det anses tillräckligt med bestämmelser om att grunderna för fördelning av överskott ska framgå. Vårt förslag till bestämmelser om överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.2) bör således inte gälla för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Den särskilda kompetensfördelning som behandlas i avsnitt 5.4.3 blir inte heller aktuell i berörda företag. Överskott bör i stället hanteras av delägarna eller medlemmarna på stämman i den utsträckning som gäller för ekonomiska föreningar i allmänhet. Stämman får dock uppdra åt styrelsen att lämna gottgörelse enligt 10 kap. 5 §. Motsvarande möjlighet bör finnas för optionsföretagen. Detta följer av förslaget om hänvisningar till 10 kap. FL.

Det preciserade förespeglingsförbudet (se avsnitt 5.4.4) är relevant för alla livförsäkringsföretag och bör definitivt gälla för optionsföretagen.

Vad vi tidigare anfört om att i värdeöverföringsreglerna för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar behålla vinstutdelningsbegreppet, på samma sätt som i FL, är relevant också när sådana företag får dela ut vinst (se avsnitt 5.4.6).

Det finns inte skäl för att ha särregler om förvaltning av tillgångar motsvarande överskott (se avsnitt 5.4.8) eller en regel som särskilt erinrar om att överskottshantering ska beaktas i riktlinjer för intressekonflikter (se avsnitt 5.4.9).

De intressekonflikter som en överskottshantering enligt FL innebär bör beaktas, men det kan ske inom ramen för de allmänna bestämmelserna om riktlinjer för intressekonflikter som gäller för alla försäkringsföretag idag.

Vi finner inte heller tillräckliga skäl för att ha en särskild oberoende kontroll av överskottshantering (se avsnitt 5.4.14).

Våra förslag utesluter givetvis inte att företag som får dela ut vinst har villkor i avtalet om avgifter för garantier och för sina driftskostnader. Överskott från sådana avgifter om rörelsen går bättre än förväntat kommer företagets delägare eller medlemmar tillgodo i form av överskottsutdelning enligt FL eller vinstutdelning på stämma baserat på storleken av inbetalda eller genom insatsemission tillgodoförda insatser. Detta måste ske på ett sätt som är förenligt med den associationsrättsliga generalklausulen (likabehandlingsprincipen) i FRL. I likhet med ekonomiska föreningar i allmänhet bör en sådan princip anses tillräcklig även i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. En förstärkt likabehandlingsprincip av det slag som vi tidigare föreslagit för de som inte får dela ut vinst (se avsnitt 5.4.7) bör således inte gälla för dem.

I ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst får inte försäkringstagare eller försäkrade ha anspråk på överskott på grund av försäkringar. Sådana anspråk på

överskott tillkommer enbart delägarna respektive medlemmarna på grund av inbetalda ägarinsatser (delägar- eller medlemsinsatser). Vårt förslag i avsnitt 5.4.12 om förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott genom en talerätt mot stämmobeslut och rätt till tillgångar vid företagets likvidation blir därmed inte relevant för nämnda företag.

Däremot bör försäkrade med anspråk på överskott på grund av inbetalda delägar- eller medlemsinsatser få göras till delägare respektive medlem i alla ömsesidiga livförsäkringsföretaget. En sådan förändring är naturlig om företaget övergår till vinstutdelning. Genom att göras till delägare kan den försäkrade skjuta till delägar-kapital och svara för riskkapitalet även efter övergången. Vårt förslag till ändringar om att försäkrade med anspråk på överskott kan göras till delägare möjliggör detta (avsnitt 5.4.12). Bestäm-melsen bör alltså anpassas så att den kan tillämpas även i sådana fall.

För att särskilt beakta sådana fall och då det är osäkert vad nya redovisningsregler för försäkringsföretag kommer att innebära bör det medges att överskott som ska fördelas på ägarna inte alltid måste bygga på årsredovisningen (se avsnitt 5.4.13)

Vårt förslag om förbättrad information om överskotts-hanteringen är kopplade till om försäkringen som sådan medför anspråk på överskott och bör därför inte gälla för optionsföretagen (se avsnitt 5.4.15). Optionsföretagen bör klargöra grunderna för vinstutdelning av överskott i bolagsordningen eller stadgarna vilket bör framgå av reglerna.

I övrigt framgår information om användning av överskott genom information till ägarna om beslut om vinstutdelning på stämma i samma utsträckning som i ekonomiska föreningar i allmänhet, dvs. genom information i årsredovisningen och stämmoprotokoll. Om företaget tillämpar en överskottshantering som inte bygger på redovisade vinster är det relevant att lämna upplysningar om det i årsredovisningen. Det beror på att ägarna regelmässigt är försäkringstagare och att överskottsutdelning kan förekomma vid sidan av vanlig vinstutdelning (se vidare avsnitt 12.1).

Våra förslag om förbättrad tillsyn av Finansinspektionen och Konsumentverket/KO får främst betydelse för tillsynen avseende livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, men i de delar där samma bestämmelser ska gälla alla livförsäkringsföretag förbättras i och för sig också möjligheterna till tillsyn av vinstutdelande livförsäkringsföretag (se avsnitt 5.4.18). I sådana företag kommer dock skyddet för anspråk på överskott att huvudsakligen tillgodo-

ses genom de minoritetsskyddsregler som FL innehåller. Detta är konsekvent med vad som gäller för ekonomiska föreningar i allmänhet samt medlemsbanker och kreditmarknadsföreningar. Ett skydd för konsumenter och försäkringstagare som delägare eller medlemmar i vinstutdelande livförsäkringsföretag kommer därmed huvudsakligen att ske med stöd av regler utanför FRL.

Fortfarande måste dock Finansinspektionen i sin tillsyn ingripa om företag bryter mot bestämmelser som kan föranleda sanktioner enligt FRL. En viktig del av Finansinspektionens tillsyn enligt FRL blir också att i samband med godkännande av bolagsordnings- eller stadgeändringar beakta att reglerna om delägar- eller medlemskapital blir rättvisa och förutsägbara för bolagets försäkringstagare och försäkrade som ska bidra med sådant kapital (se vidare avsnitt 11 om övergång till vinstutdelning).

Den löpande tillsynen av överskottshantering kan dock förväntas bli mindre aktiv jämfört med livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst och där vi identifierat större behov av särregler i FRL jämfört med ABL och FL för att skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott. Givetvis måste den tillsyn enligt solvensreglerna som ska skydda optionsföretagens försäkringsfordringar vara lika stark som i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Detta skyddsbehov blir inte mindre bara för att försäkringstagaren är en av delägarna eller medlemmarna med anspråk på överskott på grund av delägarinsatser respektive medlemsinsatser.

Våra förslag innebär en tydligare rågång mellan ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst jämfört med de som inte får dela ut vinst. De förslag som lämnas innebär att överskottsreglerna skiljer sig åt i väsentliga avseenden. Vi föreslår att det av firmanamnet ska framgå om företaget får dela ut vinst enligt bolagsordningen eller stadgar. Detta bör framgå genom tillägget, vinstutdelande, som får förkortas (vinstud.). De företag som inte har ett sådant tillägg är per definition ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst.

5.6 Nya överskottsregler i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst

Förslag: Endast vissa av våra förslag i avsnitt 5.4 för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst ska gälla för livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Det är förslaget om tydliga och precisa avtalsvillkor om premier och rätt till återbäring (se avsnitt 5.4.1) samt det preciserade förespeglingsförbudet (se avsnitt 5.4.4). Detsamma gäller förslaget att tydliggöra att vinstutdelningsförbudet är ett värdeöverföringsförbud (se avsnitt 5.4.6) och det preciserade förespeglingsförbudet.

Det behövs ingen ny bestämmelse i FRL för att klargöra att företag inte får vidta associationsrättsliga dispositioner eller missgynnande transaktioner i kapitalförvaltningen som inkräktar på underlaget för försäkringstagarnas rätt till återbäring eller återbäringsreglerna i försäkringsavtalet.

Det ska av firmanamnet framgå om ett livförsäkringsaktiebolag får dela ut vinst.

Skälen för förslaget:

Utgångspunkter

I ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska överskottsreglerna syfta till att åstadkomma en förutsägbar och rättvis överskottshantering av företagets riskkapital som försäkringstagarna har anspråk på (se avsnitt 5.4.1 och 5.4.2).

I ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag får ingen konsolideringsfond finnas och det är aktieägarna som har anspråk på företagets överskott. I ett sådant företag får försäkringstagaren inte ha något anspråk på bolagets överskott. En försäkringstagare kan dock samtidigt vara aktieägare eller en extern finansiär med rättigheter enligt exempelvis ett kapitalandelslån, där kapitalet kan användas som villkorat riskkapital. I ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag separeras således redan i dag rättigheterna som försäkringstagare och investerare genom att bolaget emitterar aktier och andra riskkapitalinstrument som separata finansiella instrument skilt från försäkringsavtalet.

Försäkringstagarnas rättigheter och skyldigheter i ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag ska regleras på ett fullständigt,

tydligt och precist sätt i försäkringsavtalet. Att så sker ska bl.a. säkerställas i samband med prövningen vid ombildning till ett vinstutdelande livförsäkringsbolag och inom ramen för den löpande tillsynen av försäkringsbolagen. Därigenom kommer försäkringstagarnas rättigheter gentemot företaget redan i dag att i sin helhet regleras av vanliga avtalsrättsliga regler. Det finns bestämmelser i avtalsrätten som ska säkerställa att avtalsvillkor är tydliga och inte oskäligen gentemot enskilda försäkringstagare. Dessa innebär bl.a. möjligheter att bortse från eller jämka oskäligen avtalsvillkor. Vidare är möjligheterna till detta större för konsumentavtal än för andra avtal.

Om försäkringstagaren samtidigt skulle vara aktieägare i bolaget har denne ett anspråk på överskott på grund av rättigheterna som aktieägare. Därmed finns ett sådant riskkapitalskydd som aktieägare enligt ABL och ett mer utvidgat investerarskydd om aktien skulle noteras.

Det finns redan vissa bestämmelser i FRL som avser att förhindra att överskottsreglerna i avtalet kringgås genom associationsrättsliga dispositioner eller missgynnande transaktioner i kapitalförvaltningen som inkräktar på underlaget för försäkringstagarnas rätt till överskott. Sådana aspekter omfattas enligt vår mening av försäkringsföretagens ansvar och Finansinspektionens tillsyn enligt den allmänna bestämmelsen om god försäkringsstandard i FRL (se 4 kap. 3 § FRL). Den bestämmelsen har – när det gäller försäkringsbolagen – överförts från 1 kap. 1 a § i 1982 års FRL. Ett krav på god försäkringsstandard bör, enligt förarbetsuttalandena till bestämmelsen, även avse vissa andra frågor än de som direkt rör anskaffningen av försäkringar, förvaltningen och skaderegleringen. Bolaget bör t.ex. handla så att inte särskilda skyddsbestämmelser kringgås, t.ex. överskottsreglerna i livförsäkringsbolaget (se prop. 1998/99:87 s. 182).

Enligt vår mening bör detsamma självfallet gälla när villkoren om rätt till återbäring av tillgångar eller andra värden som uppkommer i företaget finns i avtalet om försäkring. Företaget bör alltså handla så att inte återbäringsreglerna i avtalet kringgås genom associationsrättsliga dispositioner eller missgynnande transaktioner i kapitalförvaltningen som inkräktar på underlaget för försäkringstagarnas rätt till återbäring. Ett förbud mot detta följer enligt vår mening redan av god standardprincipen. Det behövs alltså ingen ny bestämmelse som fastslår detta.

I motsats till tidigare gällande standardregel bemyndigas regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer enligt den nya försäkringsrörelselagen att meddela föreskrifter om vilka åtgärder som ett försäkringsföretag ska vidta för att uppfylla kraven på sådan standard (se 4 kap. 18 § 3 FRL). Denna föreskriftsrätt kan även användas för att förtydliga vad som är missgynnande handlande i förevarande sammanhang.

Vilka särregler bör gälla jämfört med livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst?

Mot den anförda bakgrunden saknas enligt vår mening i och för sig behov av ytterligare regler för att främja en förutsägbar och överskådlig återbäringshantering i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Regleringen för vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag omfattas inte heller direkt av utredningens uppdrag. Vi har dock tidigare föreslagit en bestämmelse om avtalsvillkor i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Bestämmelsen innebär att villkor om avgifter och kostnader som premier och återbärning i försäkringsavtal ska vara tillräckligt tydliga och precisa. Som nyss framhållits gäller sådana krav särskilt i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Den föreslagna bestämmelsen bör i denna del definitivt gälla för vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag (se avsnitt 5.4.1).

Vårt förslag i nämnda avsnitt om att det ska erinras i avtalet om försäkringstagarna har anspråk på överskott som är företagets riskkapital bör inte gälla för vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, eftersom försäkringstagare inte får ha sådana anspråk där. Det preciserade förespeglingsförbudet (se avsnitt 5.4.4) är relevant för alla livförsäkringsföretag och bör definitivt gälla för sådana livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst.

Våra föreslagna ändringar om förtydligande av värdeöverföringsreglerna får betydelse för alla livförsäkringsaktiebolag, om inget undantag införs för de som får dela ut vinst (se avsnitt 5.4.5). I livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst är dock de vanliga motiven för värdeöverföringsreglerna i ABL relevanta, nämligen att värdeöverföringar kan innebära risker för bolagets borgenärer att inte få betalt för sina fordringar och att majoritetsaktieägare kan genomföra förmögenhetsöverföringar som gynnar dem på minoritetsaktieägares bekostnad (se prop. 2004/05:85 s. 370).

Med företagets borgenärer och fordringar bör givetvis jämföras försäkringstagare och deras rätt till återbäring eller andra försäkringsfordringar enligt försäkringsavtal. Men det finns enligt vår mening också ett särskilt försäkringstagarintresse av att inga värdeöverföringar kan ske från bolaget vid sidan av de regler som följer av bolagsordningen eller av 11 kap. FRL. Det gäller sådana värdeöverföringar som i och för sig är förenliga med praxis för företag i allmänhet men som skulle minska försäkringstagarnas underlag för avtalad villkorad återbäring. Aktiebolagsrättslig praxis om att värdeöverföringar får ske utan formenliga beslut om vinstutdelning om samtliga aktieägare är överens kan därför exempelvis inte utan vidare tillämpas på livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Enligt vår mening kan sådana aspekter beaktas redan inom ramen för tillämpningen av de allmänna värdeöverföringsreglerna i ABL. Några särregler behövs därmed inte.

Det kan anmärkas att för bolag som redan har regler om vinstutdelning i bolagsordningen får den föreslagna ändringen ingen annan konsekvens än att det tydligare klargörs att värdeöverföringar på andra sätt än vinstutdelning eller enligt 11 kap. är olovliga, vilket redan får anses följa av att vinstutdelningsförbudet ansetts som ett värdeöverföringsförbud i aktiebolagsrättslig praxis.

I nu behandlade företag bör överskottsreglerna vara enkla och tydliga att tillämpa och i sin helhet framgå av bolagsordningen. Dessutom har försäkringstagarna inga anspråk på överskott i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Vårt förslag till bestämmelser om överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.2) bör redan av detta skäl inte gälla för livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Den särskilda kompetensfördelningen som behandlas i avsnitt 5.4.3 blir inte heller aktuell i berörda företag, utan överskott hanteras av aktieägarna på stämman i den utsträckning som gäller för aktiebolag i allmänhet. Detsamma gäller en förstärkt likabehandlingsprincip (se avsnitt 5.4.7).

Det finns inte heller någon anledning att ha särregler om investeringar av överskott (se avsnitt 5.4.8) eller särskilt erinra om riktlinjer för intressekonflikter (se avsnitt 5.4.9). I den del som sådana riktlinjer beaktar försäkringstagare i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag är det också ifråga om intressekonflikter i återbäringshanteringen och inte överskottshantering.

I livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst får inte försäkringstagare ha anspråk på överskott. Vårt förslag i avsnitt 5.4.11 om förstärkta rättigheter för försäkringstagare och försäkrade med

anspråk på överskott genom en talerätt mot stämmobeslut och rätt till tillgångar vid ett företags likvidation blir därmed inte relevant för nämnda företag.

Vi finner inte heller några skäl för att här föreskriva krav på en särskild oberoende kontroll av överskottshanteringen (se avsnitt 5.4.14).

För att särskilt beakta att försäkringstagare skulle kunna bli aktieägare efter ett hybridbolags övergång till vinstutdelning och då det är osäkert vad nya redovisningsregler för försäkringsföretag kommer att innebära bör det medges att överskott som ska fördelas på ägarna inte alltid måste bygga på årsredovisningen (se avsnitt 5.4.13).

Vårt förslag om förbättrad information om överskottshanteringen är kopplade till att försäkringen som sådan medför ett anspråk på överskott och bör därför inte gälla livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst (se avsnitt 5.4.15). Företag bör klargöra grunderna för vinstutdelning av överskott mellan aktieägarna i bolagsordningen vilket redan framgår av ABL. I övrigt framgår information om användning av överskott även här genom information till ägarna om beslut om vinstutdelning på stämma i samma utsträckning som i ekonomiska föreningar i allmänhet, dvs. genom information i årsredovisningen och stämmoprotokoll.

Våra förslag om förbättrad tillsyn av Finansinspektionen och Konsumentverket får främst betydelse för tillsynen avseende livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst, men i de delar där samma bestämmelser ska gälla alla livförsäkringsföretag förbättras i och för sig också möjligheterna till tillsyn av vinstutdelande livförsäkringsföretag för att skydda försäkringstagarna (se avsnitt 5.4.18). I sådana företag kommer dock skyddet för anspråk på överskott att tillgodoses genom de minoritetsskyddsregler som ABL innehåller ifråga om aktiebolag i allmänhet. Ett skydd för konsumenter och försäkringstagare som eventuella aktieägare i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag kommer därmed huvudsakligen att ske med stöd av regler utanför FRL, exempelvis om delägarrättigheterna noteras på en marknad. Fortfarande måste dock tillsynen även av dessa företag beakta och beivra att företaget följer sådana bestämmelser som kan föranleda sanktioner enligt FRL.

En viktig del av Finansinspektionens tillsyn enligt FRL blir också att i samband med godkännande av bolagsordnings- eller stadgeändringar beakta att reglerna om överskott blir rättvisa och förutsägbara för bolagets försäkringstagare och försäkrade, om

dessa ska bidra med sådant kapital som aktieägare efter övergången till vinstutdelning. Den löpande tillsynen av överskottshantering om en bred krets försäkringstagare skulle bli aktieägare kan dock förväntas bli mindre aktiv jämfört med livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och där vi identifierat ett större behov av särregler i FRL jämfört med ABL för att skydda försäkringstagarnas anspråk på överskott.

En tydlig rågång gäller mellan livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst jämfört med de som inte får dela ut vinst. Vi föreslår därför att det av firmanamnet ska framgå om ett livförsäkringsaktiebolag får dela ut vinst enligt bolagsordningen eller stadgarna genom tillägget, vinstutdelande, som får förkortas (vinstutd.). De företag som inte har ett sådant tillägg är per definition ett livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst.

Sammanfattningsvis överensstämmer vår bedömning av vilka föreslagna överskottsregler i FRL som bör gälla för livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst nära med de som vi anser bör gälla för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

5.7 Upptagande av externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning – Överväganden och förslag

5.7.1 Utgångspunkter

Bedömning: Förutsättningarna för upptagande och användning av externt villkorat riskkapital i form av konvertibla skuldebrev och annan kapitalanskaffning i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag bör behandlas i detta sammanhang.

Förutsättningarna för dem att ta upp externt villkorat riskkapital bör förbättras i sak och tydligare än i dag regleras i lag.

Tillåtna finansieringsformer bör även vara förenliga med våra övriga förslag till nya överskottsregler i FRL genom att deras ekonomiska innebörd blir avgörande för om de ska få användas i livförsäkringsföretag som inte får respektive får dela ut vinst.

Hänsyn bör också tas till i vilken utsträckning motsvarande finansieringsformer får användas i vanliga aktiebolag eller ekonomiska föreningar.

Skälen för bedömningen: Frågor om anskaffning, hantering och återbetalning av externt villkorat riskkapital och ägarkapital är en viktig del av överskottshantering i ömsesidigt verkande försäkringsföretag. Reglerna om detta ingår bland de överskottsregler som vi har att analysera.

I enlighet med regeringens strävan vid utformningen av 1982 års FRL och nuvarande FRL bör reglerna förbättra de ömsesidiga försäkringsbolagens och försäkringsföreningarnas förmåga att klara finansiella problem och förbättra deras finansieringsmöjligheter. Överskottsreglerna på detta område bör förbättra förutsättningarna för att anskaffa externt villkorat riskkapital och annat kapital än som varit möjligt enligt 1982 års FRL. Detta bör ske genom att förutsättningarna förbättras i sak så att riskkapitalet i större utsträckning än tidigare kan ingå i kapitalbasen enligt Solvens II-direktivet. Vidare bör försäkringsföretag få använda samma former för kapitalanskaffning som i andra svenska företag, om detta är förenliga med upplåningsförbudet för försäkringsföretag och företagets överskottsregler i övrigt.

I framtida överskottsregler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag på detta område finns det enligt vår mening inte anledning att tillmäta själva formen för tillskotten eller klassificeringen i redovisningen eller solvensen någon avgörande betydelse. Av detta skäl bör inte heller reglerna bygga på den terminologi som finns där. Avgörande bör i stället vara åtagandets ekonomiska substans. Det väsentliga är med andra ord om det externt tillförda kapitalet och eventuell avtalad avkastning kan användas effektivt som riskkapital för att täcka underskott som uppkommer från försäkringsfordringar och andra bindande åtaganden. Detta överensstämmer i sak med utgångspunkterna för nuvarande FRL att i större utsträckning tillåta upplåningsformer med efterställd rätt i ett försäkringsbolags tillgångar eller vinst (se prop. 2009/10:246 s. 321). Det är med andra ord fråga om något annat än att investeraren genom förhandlingar eller ackord kan tvingas gå med på att efterge en fordran eller att investeraren blir lottlös i en konkurs såsom oprioriterad borgenär. Endast under angivna förutsättningar kan tillgångar motsvarande kapitalbeloppet betraktas som ett externt villkorat riskkapital och inte ett bindande åtagande som bara reducerar det ömsesidigt verkande företagets överskott. Såsom tidigare framgått uppkommer sådana anspråk på grund av försäkringar i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst respektive på grund av delägar- eller medlemsinsatser enligt våra

förslag för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

På motsvarande sätt bör hänsyn tas till om upptagandet av kapitalet medför en rätt till ränta eller ett anspråk på utdelning för investeraren. I båda fallen reduceras dock avkastningen till investeraren det överskott som försäkringstagarna har rättigheter i på grund av försäkringen eller inbetalda insatser, även om räntan och kapitalet i sig skulle kunna användas som ett villkorat riskkapital för att täcka försäkringsfordringar.

Vår översyn av FRL:s regler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag om externt villkorat riskkapital och annan anskaffning av riskkapital (som ett sammanfattande begrepp används i fortsättningen kapitalanskaffning) är alltså i första hand motiverat för att tillvarata försäkringstagarnas skydd för deras anspråk på överskott som kan användas som företagets riskkapital. Förhållandena i ömsesidigt verkande försäkringsföretag skiljer sig således i grunden från företag i allmänhet där det regelmässigt alltid är företagets ägare som står för riskkapitalet genom ett tydligt definierat ägar kapital. Enligt vår mening bör det redan av detta skäl framgå tydligt av lag vilka former för externt riskkapital som kan förekomma i olika företagsformer och vilka förutsättningar som gäller för användningen av externt villkorat riskkapital, inte minst i relation till försäkringstagarnas överskott. Detta är enligt vår mening särskilt viktigt för att bibehålla förtroendet bland försäkringstagarna för de ömsesidiga bolagen och försäkringsföreningarna som kooperativ associationsform.

Tydliga lagregler om formerna och förutsättningarna för användning av externt riskkapital och annan kapitalanskaffning är också viktigt för att undanröja osäkerhet hos externa investerare om vad som egentligen gäller för deras insatser av riskkapital i förhållande till annat riskkapital i försäkringsföretag. Annars kan i praktiken försäkringsföretagens möjligheter till kapitalförsörjning försämrats och försvåras av att nya finansieringsformer tillåts.

Enligt vår bedömning är det viktigt att förutsättningar för kapitaltillskott samt rätten till avkastning och eventuell återbetalning inte skiljer sig nämnvärt från vad som gäller för motsvarande kapitalformer i företag i allmänhet. Detta gäller speciellt om företaget använder hybridinstrument som utvecklats i praxis för aktiebolag och ekonomiska föreningar i allmänhet. Sådana instrument kan ju noteras på en marknad och bli föremål för förvärv av andra än den som ursprungligen gjorde tillskottet till försäkringsföretaget.

Överskottsreglerna i förevarande del är alltså även viktiga för att säkerställa ett tredjemansskydd för den som förvärvar instrumentet. Om tredjemansskyddet är svagt försvåras försäkringsföretagens möjligheter att skaffa externt villkorat riskkapital och annan finansiering eller ägarkapital samtidigt som kapitalkostnaderna för detta kan öka.

Mot denna bakgrund bör FRL:s regler om upptagande av extern villkorat riskkapital och andra finansieringsformer bygga på följande principer. Sådana finansieringsformer som till sin konstruktion och ekonomiska innebörd bygger på att företaget delar ut vinst bör inte tillåtas i försäkringsföretag som annars inte får dela ut vinst. Sådana finansieringsformer som inte förekommer i aktiebolag i allmänhet bör inte heller förekomma i försäkringsaktiebolag. Sådana finansieringsformer som inte förekommer i ekonomiska föreningar bör inte heller förekomma i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. De finansieringsformer som ska få användas bör dessutom vara förenliga med de övriga överskottsregler enligt FRL som livförsäkringsföretaget tillämpar.

Vi behandlar i det följande vilka former för kapitalanskaffning som i enlighet med våra utgångspunkter bör få användas i ett livförsäkringsföretag beroende på om företaget får dela ut vinst eller inte samt beroende på om formen förekommer i motsvarande företagsform för företag i allmänhet (se avsnitt 5.9.2–5.9.7). Efter denna behandling återkommer vi till frågan hur en avgränsning av finansieringsformer bör göras beroende på vilka överskottsregler som företaget tillämpar i övrigt och om det även finns skäl för att anpassa gällande låneförbudsregler i FRL. Som vi tidigare föreslagit ska ett livförsäkringsföretag antingen tillämpa en överskottshantering med utgångspunkt i 1982 års FRL eller också optionerna innebärande en överskottshantering enligt ABL för livförsäkringsaktiebolag respektive FL för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.

5.7.2 Vinstandelslån och kapitalandelslån

Förslag: Vinstandelslån och kapitalandelslån får även framgent användas av livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst. Dessa lån får inte användas av hybridbolag eller ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar.

Bakgrund: I 5 kap. 17 och 18 §§ 1982 FRL fanns ett förbud för ömsesidiga försäkringsbolag mot upptagande av vinstandelslån och s.k. kapitalandelslån. Ett vinstandelslån är ett lån där rätt till ränta är beroende av bolagets utdelning eller vinst (vinstandelsbevis). Ett kapitalandelslån är ett finansiellt instrument där återbetalning bestäms på annat sätt än genom ett nominellt eller indexerat penningbelopp. Belopp som bolaget ska betala tillbaka är helt eller delvis beroende av utdelningen till aktieägarna, kursutvecklingen på bolagets aktier, dess resultat eller finansiella ställning.

För vinstutdelande försäkringsaktiebolag är vinstandelslån sedan tidigare tillåtna och FRL innebär ingen förändring av detta. För hybridbolagen innebär FRL dock ett fortsatt förbud mot båda typerna av upplåning (se 11 kap. 14 och 15 §§ FRL).

När kapitalandelslån blev tillåtna för försäkringsaktiebolag i FRL kunde enligt regeringen ett förbud för vinstandelslån och kapitalandelslån för ömsesidiga försäkringsbolag inte motiveras av att den drivna verksamheten är försäkring. Upplåningsformerna vinstandelslån och kapitalandelslån ansågs därför tillåtna enligt FRL under förutsättning att dessa inte innebär att långivarna ges något inflytande i bolagets angelägenheter. Det övervägdes om bolagsstämman i samband med beslut om upptagande av sådana lån ska föreläggas ett särskilt beslutsunderlag, eftersom lånet inkräktar på principen att allt överskott ska gå tillbaka till försäkringstagarna, att det i vissa situationer kan innebära en belastning för bolagets ägare (försäkringstagarna) och att för försäkringsaktiebolag kommer samma krav på bolagsstämmobeslut för upptagande av kapitalandelslån att gälla som för andra aktiebolag. Eftersom möjligheten till upplåning för försäkringsföretag även i framtiden skulle vara begränsad i storleken, ansåg regeringen att det inte fanns något behov av sådana regler vid sidan av upplåningsbegränsningsregeln i 5 kap. 1 § 1982 års FRL som överfördes till 4 kap. 5 § FRL (se prop. 2009/10:246 s. 321). Det anförda innebär att upptagandet av denna typ av lån liksom annan upplåning även i framtiden kommer att begränsas med hänsyn till vad som kan anses vara av ringa betydelse utifrån rörelsens omfattning och kapitalbasens storlek eller vad som annars följer av föreskrifter eller beslut av Finansinspektionen.

I sammanhanget uppmärksammades att FL innehåller en beloppsbegränsningsregel vid inlösen av förlagsinsatser. Begränsningsregeln är kopplad till föreningens egna kapital enligt den senast fastställda balansräkningen. Några skäl för att särskilt omnämna enskilda poster i ett ömsesidigt försäkringsbolags egna kapital fanns enligt

regeringen inte anledning att göra. Någon konflikt mellan 5 kap. 8 § FL och de nya möjligheterna att ta upp vinstandelslån ansågs alltså inte finnas (se prop. 2009/10:246 s. 321).

Det finns inte något förbud för försäkringsföreningar att ta upp vinstandelslån eller kapitalandelslån (jfr a. prop. s. 359).

Skälen för förslaget:

Begränsningar för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst

Som framgår kan villkoren för vinstandelslån och kapitalandelslån utformas så att de blir identiska med utdelning på en aktie. De kan med andra ord utformas så att större delen av företagets vinst kan delas ut till andra än försäkringstagare. Om ett hybridbolag tar upp sådana lån, t.ex. från aktieägaren, måste det anses som ett direkt kringgående av ett värdeöverföringsförbud.

Det skulle eventuellt kunna hävdas att övriga regler i FRL – såsom ett värdeöverföringsförbud som huvudregel, upplåningsbegränsningarna, god försäkringsstandard och krav som Finansinspektionen kan uppställa i sin prövning av de villkor i bolagsordningen som finansieringsformerna kräver – medför att vinstandelslån och kapitalandelslån i praktiken måste användas på ett sätt som innebär att vinstutdelning trots allt inte sker, utan bara utgivande av mer ränteliknande avkastning och att lånen bara får emitteras och vara utestående så länge det behövs av solvensskäl och är förenligt med vinstutdelningsförbudet. Förutom att det är en inkonsekvens lagstiftning att tillåta en ny finansieringsform i fall den inte kan användas på det sätt som den är definierad och vanligtvis används i företag i allmänhet, så försvårar det för försäkringstagares och andra externa intressenters möjligheter att förstå överskottshantering i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

Som tidigare angetts kan vinstandelsbevis och kapitalandelsbevis dessutom överlåtas av borgenären och komma att noteras på en marknadsplats. Från ett investerarperspektiv får det anses vara direkt vilseledande om det finns finansiella instrument betecknade för vinstandelsbevis i företag som överhuvudtaget inte får dela ut vinst.

Sammanfattningsvis bör det klart framgå av FRL att vinstandelslån och kapitalandelslån är förbjudna åtminstone i hybridbolag samt andra ömsesidigt verkande livförsäkringsbolag som inte

får dela ut vinst enligt bolagsordningen eller stadgarna. Det bör anmärkas att vårt förslag inte utgör hinder för sådana företag att ta upp vanliga förlagslån som under vissa förutsättningar kan användas i kapitalbasen enligt solvens II-reglerna.

Begränsningar med hänsyn till användningen av kapitalformerna i företag i allmänhet?

Med hänsyn till hur vinstandelslån och kapitalandelslån brukar användas i företag i allmänhet kan det ifrågasättas om inte sådana finansieringsformer enbart borde begränsas till kapitalassociationer (aktiebolag) och inte alls få användas i personassociationer (ömsesidiga försäkringsbolag eller försäkringsföreningar). På angivna lån kan räntan helt eller delvis styras av hur stor utdelning till aktieägarna som bolagsstämman beslutar, kursutvecklingen på bolagets aktier, bolagets resultat eller bolagets finansiella ställning. I ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar finns inga aktier. På grund av särförhållandena i sådana företag jämfört med aktiebolag kan räntan knappast styras av andra faktorer än företagets resultat och ställning för att det fortfarande ska vara fråga om ett vinstandelslån eller kapitalandelslån. Det skulle i så fall kunna hävdas att lånen inte medför bättre finansieringsmöjligheter än förlagslån och garantikapital. Där kan ju räntan också kopplas till resultatet och ställningen.

Som tidigare framgått brukar vissa praktiska motiv anföras för kapitalandelslån. Dessa motiv är förenklat att utgöra ett alternativ till nyemission och ändå behålla ägarkontrollen, att vara ett intressant alternativ till dagens incitamentsprogram baserade på aktier eller optioner i bolaget, att möjliggöra finansiering utan risk för ansvarsgenombrott såsom aktieägare för investeraren samt att skapa skattefördelar genom att avkastningen är avdragsgill för företaget. Andra fördelar som nämnts är att kapitalkostnadsbördan anpassas efter företagets betalningsförmåga och att finansieringslösningar kan skraddarsys. Vidare brukar nämnas att det kan tillskapas aktieliknande instrument som i princip är identiska med aktier, men med större flexibilitet än vid en nyemission där befintliga aktieägare har företrädesrätt.

Det kan enligt vår mening ifrågasättas om de motiv som ansett som fördelar med vinstandelslån och kapitalandelslån i aktiebolag överhuvudtaget kan vara till fördel för försäkringstagare i ömse-

sidigt verkande försäkringsföretag, vilka svarar för riskkapitalet där. Det skulle kunna hävdas att de fördelar som är relevanta med hänsyn till en sådan personassociation som ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar är, lika väl kan tillgodoses genom förlagslån och garantikapital eller förlagsinsatser.

Problemet är inte först och främst att vinstandelslån och kapitalandelslån som används på sedvanligt sätt innebär att uppkomna överskott som försäkringstagarna annars har anspråk på som riskkapital minskar genom en mer skönmässigt bestämd och stadigvarande utdelning erhålls om bolaget går bra, även om upplåningsbegränsningarna i sig begränsar problemets storlek.

När det gäller vinstandelslånen finns ett särskilt problem genom att företaget får ett bindande åtagande att återbetala kapitalet. Endast i fråga om möjligheten att slippa betala ränta om företaget gör förluster kan lånet vara till fördel för försäkringstagarna. Nackdelen är att räntan kan bli högre än vanligt låneränta. Om företaget underlåter att ta upp lånet så slipper de emellertid räntekostnader helt och hållet. Vinstandelslånen har därför inget större värde som externt villkorat riskkapital i företaget. Sådana finansieringsformer skulle således enbart ha ett värde för att tillgodose behovet av likviditet eller s.k. hävstångseffekter. Möjligheter att låna till det förra ändamålet är begränsade och till det senare ändamålet i princip förbjudet.

Kapitalandelslånen kan däremot ha ett värde som externt villkorat riskkapital, eftersom sådana lån är förenade med betalningsbefrielse om försäkringsföretaget inte kan infria sina bindande åtaganden. Ett problem ur överskottssynpunkt är att både vinstandelslån och kapitalandelslån i ekonomisk mening är en slags blandform av riskkapital och bindande åtaganden, trots att de betecknas för lån. Tillåtande av sådana finansieringsformer är i mindre överensstämmelse med utredningens utgångspunkter att främja en tydligare gränsdragning mellan förpliktelser och överskott som får användas som företagets riskkapital i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Denna nackdel ökar om sådana företag samtidigt kan använda andra former av extern riskkapital, där kapitalet är en blandform mellan skulder och riskkapital, såsom garantikapital i ömsesidiga försäkringsbolag och verksamhetskapital i livförsäkringsföreningar, förlagslån och förlagsinsatser. Detta kan försvåra genomlysningen av överskottshantering.

Det är alltså först och främst skyddet för försäkringstagarnas anspråk på överskott – oavsett om detta anspråk grundas på för-

säkringen eller, enligt vårt förslag, delägar- eller medlemsinsatser – som talar för ett förbud mot vinstandelslån och kapitalandelslån i ömsesidigt verkande försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar, dvs. en intresseavvägning mellan avsaknad av fördelar för försäkringstagarna jämfört med vanliga förlagslån och garantikapital i kombination med de särskilda risker och nackdelar som kan uppkomma jämfört med garantikapital och verksamhetskapital.

Man behöver alltså inte i sig ta ställning till om skyddet för ”långivaren” försämras på grund av att vinstandelslån- och kapitalandelslån ges ut av ett ömsesidigt verkande försäkringsbolag eller försäkringsförening jämfört med ett vanligt aktiebolag, dvs. på grund av att förhållandena i ett livförsäkringsbolag skiljer sig så väsentligt från förhållandena i ett vanligt aktiebolag. Men om t.ex. låneförbudet i FRL skulle tolkas så att förtidsinlösen måste ske om likviditetsbehovet bortfaller trots att låneavtalet innehåller andra villkor så kan det vara ett problem också ur långgivarens synvinkel.

Det framstår som omotiverat att begränsa ett förbud mot vinstandelslån och kapitalandelslån till livförsäkringsföretag. Som tidigare angetts innehåller inte FL några bestämmelser om den här typen av lån. I ett skadeförsäkringsföretag kan alla väsentliga fördelar för försäkringstagarna med denna typ av lån uppnås genom vanliga förlagslån.

Sammanfattningsvis bör inte vinstandelslån och kapitalandelslån få användas av ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.

5.7.3 Konvertibla skuldebrev

Bedömning: Konvertibla skuldebrev ska som i dag endast få användas i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst och som därmed tillämpar överskottsreglerna i ABL.

Skälen för bedömningen: Mot bakgrund av att aktierna i ett hybridbolag inte noteras och svårligen kan marknadsvärdera samt att sådana aktier inte heller medför någon rätt till utdelning saknas grundläggande förutsättningar för användningen av konvertibla skuldebrev där. Konvertibla skuldebrev är helt enkelt oförenliga med förhållandena i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

Konvertibla skuldebrev förekommer så vitt vi vet endast i aktiebolag och inte i ekonomiska föreningar. Det bör därför inte införas någon motsvarande kapitalanskaffningsform i ömsesidiga försäkringsbolag eller försäkringsföreningar. En begränsning för sådana företag att använda sådana skuldebrev kan lämpligen framgå av FRL. Begränsningen bör även gälla motsvarande skadeförsäkringsföretag av samma skäl som tidigare anförts beträffande enhetliga regler om vinstandelslån och kapitalandelslån.

För att inte riskera en felaktig tolkning bör undantaget avse alla de lån och instrument som omnämns i 11 kap. 14 och 15 §§ FRL.

5.7.4 Förlagsinsatser

Förslag: Förlagsinsatser får endast användas i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. I avsnitt 5.9.8 behandlar vi om kravet att kapitalet ska vara begränsat till storleken på övrigt eget kapital bör tas bort. I likhet med garantikapitalet ska en återbetalning av förlagsinsatser vara förenlig med kapitalbasreglerna.

Bakgrund: Ömsesidiga försäkringsbolag får enligt 12 kap. 23 § FRL ta upp förlagsinsatser i enlighet med vad som gäller enligt 5 kap. FL. En särregel i förhållande till FL finns om den tillåtna storleken. Särregeln gäller för sådana insatser som inte betalas in av delägare. Den sammanlagda summan av sådana externa förlagsinsatser får efter tillskjutandet högst motsvara bolagets övriga egna kapital. Vad som utgör övrigt eget kapital bedöms enligt FRL med utgångspunkt i årsredovisningens balansräkning. Enligt FL är motsvarande begränsning kopplad till medlemsinsatsernas storlek.

Om det finns synnerliga skäl får enligt paragrafen Finansinspektionen i ett enskilt fall kunna ge tillstånd till högre förlagsinsats. Ett sådant tillstånd kan enligt förarbetena bli aktuellt framför allt i en situation när försäkringsbolagets eget kapital på grund av finansiella problem är så litet att begränsningen hindrar ett nödvändigt kapitaltillskott (se prop. 2009/10:246).

Motsvarande bestämmelser gäller för försäkringsföreningar (se 13 kap. 9 § FRL och prop. 2009/10:246 s. 502).

Skälen för förslaget: Eftersom avkastning på förlagsinsatser både till form och i sak utgår genom vinstutdelning enligt FL bör

förlagsinsatser endast tillåtas i livförsäkringsföretag som får dela ut vinst.

Förlagsinsatser förekommer inte i aktieföretag i allmänhet. De bör därför inte heller få förekomma i försäkringsaktieföretag. Det har såvitt vi vet inte ifrågasatts om förlagsinsatser ska kunna användas i aktieföretag. Vi ser därför inte behov av någon bestämmelse i FRL som föreskriver en sådan begränsning.

I dag finns en begränsning av för återbetalning av garantikapital i ömsesidiga försäkringsbolag som är villkorad av att kapitalbasreglerna i FRL följs (se 12 kap. 10 § FRL). För att stärka förlagsinsatsernas ställning som riskkapital bör bestämmelsen ändras så att motsvarande begränsningar gälla även för förlagsinsatser för dessa. Sådana bestämmelser bör tas in i 12 och 13 kap. FRL. .

5.7.5 Garantikapital och verksamhetskapital

Förslag: Garantikapital och verksamhetskapital får endast användas i ömsesidiga livförsäkringsbolag respektive livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst. Livförsäkringsföreningar ska, på motsvarande sätt som för garantikapital i ömsesidiga livförsäkringsbolag, även kunna ta upp externt riskkapital i form av verksamhetskapital under rörelsens gång. Samma förutsättningar ska även i övrigt gälla för upptagandet av sådant externt villkorat riskkapital i båda företagsformerna. I båda företagsformerna ska sådant riskkapital benämnas för garantikapital.

Skälen för förslaget: I ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar kan behovet av extern villkorat riskkapital tillgodoseas väl genom dagens garantikapital respektive i livförsäkringsföreningar. Detta förutsätter dock att det införs en möjlighet för livförsäkringsföreningar att ta upp sådant riskkapital under rörelsens gång. En sådan möjlighet finns i ömsesidiga försäkringsbolag när det gäller garantikapitalet.

Det finns i dag inget förbud mot garantikapital eller verksamhetskapital i vinstutdelande ömsesidiga livförsäkringsbolag och försäkringsföreningar. Sådana kapitalinsatser bygger emellertid på principen om självfinansiering av försäkringsrörelsen, eftersom kapitalet ska återbetalas när det inte längre behövs. Till detta

kommer att en samtidig förekomst av förlagsinsatser och garantikapital eller verksamhetskapital komplicerar överskottshanteringen, eftersom företagen måste reglera ordningen mellan insatserna på företagsbasis och olika lagregler gäller för hur kapitalet ska hanteras, inte minst eftersom garantikapitalet alltid måste återbetalas när det inte längre behövs. För att undvika sådana problem, främja försäkringstagarnas förståelse av överskottshanteringen och förenkla reglerna bör enligt vår mening kapitalformerna garantikapital och dess motsvarighet verksamhetskapital enbart få förekomma i icke-vinstutdelande ömsesidiga livförsäkringsbolag respektive livförsäkringsföreningar.

Eftersom vi anser att samma förutsättningar bör gälla för garantikapital och verksamhetskapital och båda berörda företag är kooperativa företag saknas skäl för att ha olika beteckningar för kapitalinsatserna. Enligt vår mening är en gemensam beteckning att föredra eftersom det klargör för försäkringstagare och andra intressenter att det i båda fallen är fråga om extern villkorat riskkapital med samma ekonomiska innebörd. Mot denna bakgrund bör verksamhetskapital i FRL benämnas garantikapital som bättre återspeglar kapitalets karaktär som förstärkning till annat verksamhetskapital.

5.7.6 Fondemission i livförsäkringsaktiebolag

Förslag: Fondemission får, liksom hittills, enbart göras i livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst.

Skälen för förslaget: Ett förbud mot fondemission, emission av konvertibler och teckningsoptioner samt upptagande av kapital- och vinstandelslån i försäkringsaktiebolag gäller alltså för hybridbolagen (11 kap. 14 § FRL). Detta motiverades av att inte i det sammanhanget införa några nya materiella regler för hybridbolagen (se prop. 2009/10:246).

En fondemission innebär att företagets överskott överförs till aktiekapitalet som efter en nedsättning kan återbetalas till aktieägarna om vissa förutsättningar är uppfyllda. Med hänsyn till vinstutdelningsförbudet finns alltså fog för ett förbud mot fondemission i hybridbolag. Vi föreslår därför inga ändringar i FRL på denna punkt.

5.7.7 Ägarinsatser och insatsemissioner i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar

Förslag: Det klargörs i FRL att delägarinsatser och medlemsinsatser enbart får tas upp i sådana ömsesidiga livförsäkringsbolag och liv försäkringsföreningar som får dela ut vinst. Sådana företag får även göra insatsemissioner enligt FL av överskott som är tillgängliga för vinstutdelning.

Vidare ska särskilda bestämmelser gälla för inbetalningar och återbetalningarna med anledning av att insatserna ska utgöra företagets riskkapital, bl.a. ska en återbetalning vara förenlig med kapitalbasreglerna.

Skälen för förslaget: Såsom tidigare framgått anser vi att regler om renodlade ägarinsatser bör tillåtas i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Sådana företag bör ha möjligheter att ta in riskkapital direkt från sina ägare, exempelvis om företaget hamnar i finansiella svårigheter. En sådan ordning bör dock förutsätta att företaget får dela ut vinst till de ägare som har bidragit med riskkapital. Denna form för kapitalanskaffning bör därför begränsas till ömsesidiga livförsäkringsföretag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. Vissa bestämmelser om kvittningsförbud mot andra fordringar m.m. som i dag gäller insatser av garantikapital bör även gälla för dessa insatser.

Insatsemissioner innebär, på samma sätt som en fondemission i aktiebolag, att övervärden på tillgångar eller andra överskott överförs till ägarkapitalet. Sådana insatsemissioner bör därför tillåtas i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. Sådana insatsemissioner får göras i ekonomiska föreningar i allmänhet enligt FL och förbättrar företagens möjligheter att samla upp överskott som långsiktigt riskkapital. Det bör framgå av bestämmelserna i FRL att sådana får göras av belopp som företaget får använda som överskott enligt FRL. Detta ska enligt våra förslag framgå av företagets bolagsordning eller stadgar (se avsnitt 5.5.1). Insatsemissionen bör på samma sätt som i ekonomiska föreningar i allmänhet av borgenärsskyddsskal förutsätta att överskottet får användas för utdelning.

I dag finns en begränsning av för återbetalning av garantikapital i ömsesidiga försäkringsbolag som är villkorad av att kapitalbasreglerna följs (se 12 kap. 10 § FRL). För att stärka delägar-

insatserna och medlemsinsatsernas ställning som riskkapital bör bestämmelsen ändras så att motsvarande begränsningar gälla för dessa. Vidare bör man justera reglerna så att motsvarande begränsning gäller för garantikapital i försäkringsföreningar. För försäkringsföreningarnas del krävs alltså en helt ny bestämmelse.

Vidare bör vissa bestämmelser gälla för inbetalningarna av delägar- och medlemsinsatser som en följd av att dessa är riskkapital. Det innefattar bl.a. ett kvittningsförbud mot andra fordringar (se 12 kap. 16–20 §§). Bestämmelserna bör omfatta även inbetalningar av delägarinsatser.

5.7.8 Uttaxering i livförsäkringsföreningar

Förslag: Uttaxering ska inte få ske i livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Skälen för förslaget: En uttaxeringsmöjlighet innebär att medlemmarna personligen kan krävas på kapital för att täcka förluster i företaget eller andra brister. Man kan uttrycka det så att medlemmarna, när uttaxeringsvillkor finns, får ett personligt ansvar för företagets försäkringsfordringar inom de ramar som stadgarna anger (se vidare prop 2009/10:246 s. 210).

I dag finns uttaxeringsmöjligheter för livförsäkringsföreningar som går längre än de som finns för ömsesidiga livförsäkringsbolag (se 13 kap. 3 § FRL). Detta har motiverats med att en rätt till uttaxering är av betydelse vid bedömningen av en försäkringsförenings soliditet och att behålla bristtäckningsansvaret i försäkringsföreningarna av EU-rättsliga skäl är en nödvändighet för att kunna undanta mindre försäkringsföreningar, helt eller delvis, från FRL. Ett annat skäl mot att ändra var att slopande av uttaxeringsrätten i vissa understödsföreningar skulle kunna medföra ett minskat försäkringsskydd (a. prop. s. 347).

En uttaxering är enligt vår mening oförenlig med förutsättningarna för överskottshantering i en livförsäkringsförening som får dela ut vinst. Där ska ju medlemmarna svara för företagets riskkapital genom särskilda delägarinsatser. En sådan ordning blir mindre ändamålsenlig om delägarna ändå kan krävas på ytterligare kapital när det redan tillskjutna riskkapitalet (medlemsinsatserna)

har förlorats. Om uttaxering ska ske innan medlemsinsatserna tas i anspråk bär, å andra sidan, medlemsinsatserna ingen företagsrisk.

Om medlemsinsatser är möjliga faller argumenten om soliditets-skäl och minskat försäkringstagarskydd som åberopats förarbetena till gällande regler i FRL. Sådana aspekter ska för övrigt gotas vi en sådana övergång till vinstutdelning som är en förutsättning för att ta upp medlemsinsatser enligt våra förslag (se avsnitt 11).

En uttaxering utgör för övrigt ett undantag från FL om att medlemmar inte svarar personligen för företagets förpliktelser. Uttaxering förekommer alltså inte i ekonomiska föreningar i allmänhet. Sådant är därför inte beaktat i bestämmelser i 10 kap. FL om utdelning och annan användning av föreningens egendom, vilka ska tillämpas av livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst. En uttaxeringshantering parallellt med en överskottshantering enligt 10 kap. FL torde därför förutsätta någon typ av särregler i FRL. Vi kan dock inte se några sakliga motiv för sådana särregler för livförsäkringsföreningen som får dela ut vinst.

Visserligen kan en uttaxering vara en av flera nödvändiga förutsättningar för att en livförsäkringsförening ska kunna få dispens från vissa bestämmelser i försäkringsrörelselagen. solvensregler. Detta är dock inte ensamt ett tillräckligt skäl för att öppna upp för en oklar överskottshantering i nämnda företag.

Överskottshantering i livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst bygger på en självfinansiering från försäkringstagarna. I sådana fall är en uttaxering från dem med stöd av villkor i stadgarna när företaget inte kan infria försäkringsfordringar inte lika främmande ur överskottssynpunkt (jfr 2009/10:246 s. 288). Om sådana villkor skulle förekomma i livförsäkringsföreningar bör de givetvis beaktas i de överskottsriktlinjer som ska upprättas enligt våra förslag (se 5.4.2).

Mot denna bakgrund föreslår vi att uttaxering inte ska få ske i livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst.

5.7.9 Ytterligare anpassningar av förutsättningarna för olika former av riskkapital

Bedömning och förslag: Den avgränsning av olika kapitalanskaffningsformer som vi tidigare föreslagit säkerställer en god samordning med våra tidigare förslag om överskottshantering.

För att inte försämra företagens möjligheter att använda kapital som riskkapital enligt solvens II-reglerna bör dock vissa förändringar göras i förutsättningarna för olika finansieringsformer.

Möjligheterna för ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar att använda garantikapital som riskkapital förbättras. Detta sker genom slopandet av dels återbetalningskravet så snart kapitalet inte längre behövs, dels vinstutdelningsbegränsningar för utbetalning av räntan på kapitalet.

Möjligheten för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som får dela ut vinst att använda förlagsinsatser som riskkapital förbättras genom att nuvarande begränsning i FRL till storleken på övrigt eget kapital utgår.

Nuvarande begränsning till ringa upplåning slopas i upplåningsreglerna för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst i fråga om upplåningens omfattning. Där ska endast gälla de upplåningsbegränsningar som följer av förbudet mot försäkringsfrämmande verksamhet.

Skälen för bedömningen och förslaget:

Förenligheten av olika finansieringsformer med överskottshantering i övrigt

Tillåtna former för upptagande av externt villkorat riskkapital bör inte bara bero på om företaget får dela ut vinst eller inte respektive om de förekommer i motsvarande svenska företag i allmänhet. De former som får användas och vilka förutsättningar som ska gälla för olika finansieringsformer bör även vara förenliga med företagets överskottshantering i övrigt. Såsom tidigare framgått får livförsäkringsföretag enligt vårt förslag tillämpa antingen en överskottshantering enligt huvudförslaget med utgångspunkt i 1982 års FRL eller också en överskottshantering enligt optionerna med utgångs-

punkt i ABL för hybridbolag respektive FL för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Även möjligheten att ta upp ägarkapital i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar bör endast få ske om det är förenligt med den överskottshantering livförsäkringsföretaget väljer.

Förutsättningarna för upptagande av och användning av externt riskkapital i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag måste alltså avgöras med hänsyn till de regler som vi föreslår för upptagande av och användningen av försäkringstagarnas överskott som är företagets riskkapital, vara sig försäkringstagarna svarar för riskkapitalet i rollen som försäkringstagare eller ägare. Det är varken möjligt eller lämpligt att avgöra dessa frågor isolerat från varandra. Redan de förslag vi lämnat ovan om ändringarna i överskottshantering för försäkringstagarnas riskkapital ger anledning att se över reglerna om användning av externt riskkapital.

Det finns först anledning att behandla om inte externt villkorat riskkapital i form av vinstandelslån och kapitalandelslån samt förlagsinsatser enligt FL bör få användas trots att företaget i övrigt tillämpar en överskottshantering som bygger på 1982 års FRL. Det skulle enkelt kunna uppnås genom att det enskilda företaget tar in regler i bolagsordningen eller stadgarna om att vinstutdelning enbart få ske till de externa finansiärer som skjutit till kapitalet. Ingen utdelning av vinst enligt FL skulle dock ske till försäkringstagarna, utan dessa skulle alltså få del av överskott genom en återbäringshantering enligt 1982 års FRL. Vidare skulle företaget i avtal med externa finansiärer i alla ömsesidiga livförsäkringsbolag och försäkringsföreningar mer fritt kunna bestämma hur överskott och underskott ska fördelas genom "vinstutdelning" mellan försäkringsföretaget och externa finansiärer. Eftersom detta kräver nya och ändrade villkor i bolagsordningen eller stadgarna krävs i praktiken Finansinspektionens godkännande. Genom denna ordning skulle försäkringstagarnas anspråk på överskott tillvaratas.

En sådan ordning som nu skisserats innebär i praktiken att enskilda företag mer fritt skulle kunna välja olika former för extern finansiering och överskottshantering i det enskilda fallet. Ett ömsesidigt livförsäkringsföretag skulle exempelvis samtidigt kunna ha garantikapital, vinstandelslån, kapitalandelslån och förlagsinsatser i form av nominella insatser från externa investerare med rätt till ränta och/eller vinstutdelning. Samtidigt skulle försäkringstagarnas riskkapital i likhet med tidigare samlas upp i en mer ofördelad överskottsfond som i första hand ska användas för förlusttäckning,

men också kunna användas för återbäring genom särskilda beslut om det framgår av stadgarna.

Visserligen förhindras inte en sådan ordning av gällande FRL. I förarbetena antyds rent av att en sådan ordning skulle vara möjlig (se prop. 2009/10:246 s. 317–319). Frågorna om tillåtna finansieringsformer och framför allt hanteringen av överskott i ömsesidigt verksamma livförsäkringsföretag har emellertid överlämnats till utredningen.

Såsom tidigare framgått saknas också regler om vinstandelslån och kapitalandelslån i ekonomiska föreningar i allmänhet. Såvitt vi känner till förekommer inte sådana finansieringsformer där. Detta talar starkt emot att vinstandelslån och kapitalandelslån ska tillåtas i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. I ekonomiska föreningar i allmänhet finns inte heller någon motsvarighet till garantikapital eller verksamhetskapital, vilket kan bero på att förlagsinsatser bedömts räcka för att tillgodose behovet av extern riskkapital. En anpassning till en överskottshantering enligt FL är alltså ett annat skäl för att vinstandelslån och kapitalandelslån bör begränsas till livförsäkringsaktiebolag och garantikapital de senare formerna för externt riskkapital till ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som inte får dela ut vinst. De begränsningar som vi tidigare föreslagit för nu nämnda finansieringsformer är helt enkelt bäst förenliga med de överskottsregler som företaget i övrigt ska tillämpa.

Vad som ovan angetts för vinstandelslån och kapitalandelslån är relevant även för förlagsinsatser. Enligt våra utgångspunkter (se avsnitt 5.8.1) bör även överskottsreglerna för externa finansiärs riskkapital i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag vara så enkla och tydliga som möjligt och ansluta till förutsättningarna för användningen av motsvarande former av externt riskkapital i företag i allmänhet. De bör också i hög grad framgå redan av lag. I grunden bör de utgå från principen att de som bidrar med mest riskkapital och står störst risk ska ha kompensation för detta.

Om ett företag har riskkapital från flera källor är det särskilt viktigt att överskottshantering sker öppet och att värdeöverföringar som innebär kompensation för bidraget till riskkapitalet sker på samma sätt och i samma former, särskilt om en av de som bidragit har rätt till vinstutdelning. Av bl.a. detta skäl är det enligt vår mening olämpligt att i ett och samma företag ha en överskottshantering som bygger på 1982 års FRL – där försäkringstagarna får kompensation för sitt bidrag till riskkapitalet genom en mer eller

mindre diskretionär återbäringshantering – jämte en parallell överskottshantering enligt FL med bundna och fria fonder – där finansierarna får kompensation för sitt villkorade riskkapital genom en mer eller mindre diskretionär vinstutdelning.

Sådana mer permanenta former av riskkapital som bygger på vinstutdelning bör förutsätta att företaget tillämpar en överskottshantering enligt ABL för livförsäkringsbolag och FL för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Det senare är alltså främst motiverat för att försäkringstagarnas riskkapital ska tydlig avgränsats som ägarkapital med ett riskkapitalskydd enligt FL och öppet visa huruvida vinstutdelning sker i samma mån till båda kategorierna av finansierare av riskkapital i förhållande till riskkapitalets storlek.

Problemet består i att det externa riskkapitalet medför rättigheter i överskott som ska tillgodoses genom vinstutdelning i förhållande till tillskjutet förlagskapital. Varken vinstandelslånet, kapitalandelslånet eller förlagskapitalet löper emellertid någon risk för att tas i anspråk för förlusttäckning i den löpande verksamheten förrän hela konsolideringsfonden har tagits i anspråk för förlusttäckning (jfr aktiekapital i hybridbolag). I nuvarande förarbetsuttalanden till FRL behandlas inte sådana aspekter, utan endast fallet vad som händer om bolaget går i konkurs eller likvidation. De problem som identifieras i förarbetena godtas med hänvisning till att det är stämman, där försäkringstagarna är representerade direkt eller indirekt, som slutligt tar ställning.

De problem i den löpande överskottshantering som vi pekat på beror i grunden på att i ett och samma bolag måste vissa överskott hanteras enligt FL för att ligga till grund för vinstutdelning till externa intressenter, medan andra överskott måste hanteras enligt 1982 års FRL i en konsolideringsfond för att ligga till grund för förlusttäckning och, i vissa fall, återbärning till försäkringstagarna. Företagen kommer således att samtidigt tillämpa dubbla regleringar med helt olika utgångspunkter för hantering och fördelning av överskott och underskott mellan försäkringstagare och externa investerare. Detta skulle ge upphov till nya problem utöver de som redan idag är förenade med en hantering av överskott eller underskott mellan olika försäkringstagargrupper i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag. Sammantaget skulle detta inte bara försvåra utan rent av omöjliggöra en rimlig genomlysning och försägarhet i företagets överskottshantering.

Anpassningar bl.a. för att inte försämra försäkringsföretagens finansieringsmöjligheter i sak

Slopande av möjligheterna att ta upp förlagsinsatser i ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst innebär en viss försämring jämfört med dagens regler, eftersom reglerna för den form som tillåts, kräver återbetalning så snart kapitalet inte behövs. Det bör beaktas genom att nämnda återbetalningskrav slopas. Vi föreslår därför en sådan ändring såväl för livförsäkringsaktiebolag som ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Företagen får därmed större möjligheter att bestämma när återbetalning ska ske och kan mer långsiktigt trygga ett kapitalbehov med externt riskkapital (på motsvarande sätt som om de fått använda förlagsinsatser enligt FL). Vi bedömer samtidigt att samtliga försäkringsföretag och dess delägare eller dess fullmäktige kommer att ha ett egenintresse av att begränsa tiden så att den inte blir längre än vad som är befogat ur riskkapital-synpunkt.

I dag gäller vinstutdelningsbegränsningar enligt lag för utbetalning av ränta på garantikapital. Vårt förslag i övrigt innebär emellertid att företag inte ska blanda överskottsregler enligt FRL och FL. Enligt vår mening bör företaget ha lättare att attrahera riskkapital om begränsningen tas bort. Det kan också ifrågasättas vilken nytta det gör att tillämpa vinstutdelningsregler för viss transaktion på ett företag som i övrigt inte får dela ut vinst. Av dessa skäl bör den angivna vinstutdelningsbegränsningen för utbetalning av ränta på garantikapital tas bort. Däremot bör spärren för återbetalning av själva garantikapitalet kopplad till kapitalbasreglerna behållas. Detta förstärker garantikapitalets ställning som riskkapital.

Enligt våra utgångspunkter ska ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst tillämpa överskottsreglerna i FL utan särregler. Trots detta anser vi att den i FL angivna begränsningen för storleken på förlagsinsatser (kopplad till medlemsinsatsernas storlek) inte bör gälla för dem. Detta underlättar för sådana företag att anskaffa externt riskkapital (på motsvarande sätt som om de hade fått använda garantikapital där ingen beloppsgräns finns). Gällande begränsning i FRL relaterat till företagets eget kapital är även mindre lämplig med hänsyn till att villkoren för riskkapitalet bör kunna utformas så att dessa anknyter till överskott enligt överskottsreglerna i FRL eller, framför allt, kapital-

behovet enligt solvens II-reglerna. Vi beaktar också att nuvarande begränsning för förlagsinsatser i FL föreslagits borttagen i förslaget till ny föreningslag.

I livförsäkringsföretag som får dela ut vinst bör, som en konsekvens av det nyss anförda, endast finnas de begränsningar som kan följa av det på EU-rätten grundade förbudet mot försäkringsfrämmande rörelse. Risker och kostnaderna för en ökad upplåning kommer därmed att tynga ägarnas riskkapital utan att äventyra försäkringsfordringarna.

Vi bedömer att bestämmelserna om vilka ändamål som upplåning är tillåten för inte avviker på något avgörande sätt från EU-rätten. Bestämmelserna för tjänstepensionsverksamhet överensstämmer närmast helt med tjänstepensionsdirektivet. Enbart när det gäller begränsningen att upplåningen ska vara ringa om inte annat medges av Finansinspektionen avviker FRL från EG-rätten. Vi föreslår därför att denna gräns inte ska gälla för livförsäkringsföretag som får dela ut vinst. Detta torde underlätta deras möjligheter att anskaffa lån som riskkapital. Det öppnar dock samtidigt möjligheter att finansiera försäkringsverksamheten genom att använda en checkkredit eller s.k. kreditlinor för att finansiera driften om företag som får finansiella problem. Som exempel kan nämnas att ett fondförsäkringsföretag med en stark solvens kan, om kapitaltillgångarna inte är snabbt realiserbara, hamna i likviditetsbrist när prognostiserade intäkter uteblir eller att man måste göra stora externa utbetalningar i form av skatteinbetalningar eller skadestånd. Om ett sådant företag använder sig av krediter för att driva verksamheten vidare, och om företaget ägs av ett ömsesidigt verkande företag, överförs risken för denna upplåning till försäkringstagarna i moderbolaget. Detta förslag förutsätter emellertid att företaget ska tillämpa solvens II-regleringen i solvenshänseende som på ett bättre sätt än gällande reglering beakta alla åtaganden och risker i ett försäkringsföretag.

Konsekvenser av våra förslag om upptagande av externt villkorat riskkapital och annan kapitalanskaffning

En genomlysning av ett ömsesidigt försäkringsföretags överskottshantering försvåras om det i ett och samma företag kan förekomma flera former av externa kapitalinsatser vilka inte har någon tydlig i lag angiven företrädesordning sinsemellan i en likvidation eller

konkurs. Gällande FRL förhindrar inte att ett ömsesidigt försäkringsbolag eller en försäkringsförening, utöver garantikapital respektive verksamhetskaptal, samtidigt emitterar vinstandelslån, kapitalandelslån och förlagsinsatser. Reglerna bygger på att företrädesrätten sinsemellan skulle bestämmas genom avtal med de enskilda investerarna. Av sakrättsliga skäl är det enligt vår mening viktigt att finansieringsformerna begränsas och att företrädesordningen mellan kvarvarande finansieringsformer sinsemellan framgår på förhand genom olika lagbestämmelser.

Vi anser också att det kan uppkomma betydande svårigheter för Finansinspektionen att styra praxis för överskottshantering i en lämplig riktning enbart genom kontrollen av villkoren för olika slag av externa riskkapitalinsatser i bolagsordningen eller stadgarna. Det finns därmed en påtaglig risk för att olika ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar företag på sikt utvecklar egna varianter av hybridinstrument och överskottsregler som är lika många som antalet berörda företag. En sådan utveckling är inte till fördel för försäkringstagare, investerare eller försäkringsbranschen i stort.

Vårt förslag innebär i stället att man i lag begränsar formerna för upptagande av externt riskkapital till de som former som är lämpliga med hänsyn till associationsformen och den överskottshantering som företaget väljer. Vidare föreslås slopande av lagbegränsningar som vi bedömer försämrar möjligheterna att använda externt kapital som långsiktigt riskkapital i kapitalbasen enligt nya solvens II-regler.

Om försäkringstagarna har ett tydligt anspråk på riskkapital i rollen som ägare ska riskkapitalskyddet i stället tillgodoses genom vanliga överskottsregler i ABL, när det är ett aktiebolag, respektive FL, när det är ett ömsesidigt försäkringsbolag eller försäkringsförening. Även i de två senare företagsformerna ska skyddet för försäkringsfordringarna alltså vara minst lika starkt som i ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och riskkapitalskyddet tillgodoses genom vanliga associationsrättsliga regler i FL.

För ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som inte får dela ut vinst stärks garantikapitalets och verksamhetskapalets ställning som riskkapital genom borttagande av lagkravet på återbetalning när kapitalet inte behövs i rörelsen. Ett sådant latent krav på återbetalning försvagar ställningen som riskkapital och vi bedömer att delägarna och dess representanter i form av fullmäktige på stämman knappast har intresse av att behålla det

externa riskkapitalet längre än nödvändigt. Däremot bör behovet för försäkringsrörelsen alltså behållas som en nödvändig förutsättning för upptagande av garantikapital respektive verksamhetskapital under löpande verksamhet.

Även kravet på Finansinspektionens prövning för återbetalning av garantikapital och verksamhetskapital bör behållas. Vi bedömer att den senare prövningen inte bara är till fördel för försäkringstagarna utan också till fördel för klassificeringen av kapitalet i solvens II-sammanhang.

Borttagandet av vinstutdelningsbegränsningarna för ränta på garantikapital bedöms förbättra möjligheterna för berörda företag att betala avkastning till externa investerare på tillhandahållet riskkapital. Därigenom torde det bli lättare att anskaffa nödvändigt riskkapital under rörelsens gång.

Borttagandet av möjligheten för ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar att ta upp vinstandelslån och kapitalandelslån bedömer vi inte får några praktiska konsekvenser. Som tidigare framgått kan berörda företag i varje fall ta upp garantikapital om behov finns och slopandet av begränsningar där får här fattas något? I samtliga livförsäkringsföretag ska det också, liksom i dag, finnas möjligheter att anskaffa externt villkorat riskkapital genom emittering av förlagslån. Enligt vår mening bör villkoren för ränta i sådana lån, inom vissa ramar, kunna kopplas till storleken på överskott enligt FRL, redovisad vinst eller behovet av kapital enligt solvens II-reglerna, utan att det är fråga om vinstutdelning i lagens mening.

Vårt förslag att slopa begränsningen för ringa upplåning för livförsäkringsbolag som får dela ut vinst innebär förbättrade förutsättningar för dessa att använda förlagslån.

Sammantaget bedömer vi att våra förslag om kapitalanskaffning förbättrar de svenska livförsäkringsföretagens möjligheter att anskaffa externt riskkapital som kan räknas in i kapitalbasen enligt nya solvens II-regler trots att finansieringsformerna begränsas för olika företagsformer. För hybridbolag förändras inte reglerna och förbättrade möjligheter för sådana företag att anskaffa kapital förutsätter att företaget ombildas till ett vinstutdelande företag.

5.8 Anpassningar av regler om överskottsfonder

Förslag: Det klargörs i FRL att en konsolideringsfond enbart får förekomma i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som inte får dela ut vinst samt att endast livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst får ha en reservfond. Det klargörs vidare att endast ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som tillämpar optionen och därmed får dela ut vinst ska ha sådana överskottsfonder som framgår av FL.

Bakgrund: Ett *ömsesidigt livförsäkringsbolag* ska enligt FRL ha en konsolideringsfond (se 12 kap. 70 § FRL). Bestämmelsen är inte i sig begränsad till icke-vinstutdelande livförsäkringsbolag. Bestämmelsen torde därmed avvika från 1982 års FRL där inrättandet av fonden var begränsad till bolag som inte får dela ut vinst (se 12 kap. 9 § i 1982 års FRL). Genom att 5 kap. 4 § 1 ÅRFL anger att en konsolideringsfond enbart kan finnas i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst torde dock, på grund av redovisningsreglerna, samma ordning som tidigare ändå gälla, nämligen att en konsolideringsfond enbart får finnas i ömsesidiga livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst.

En *livförsäkringsförening* ska enligt FRL ha en konsolideringsfond. Fonden får sättas ned bara för att täcka förluster eller för ett annat ändamål som anges i stadgarna, och en sådan nedsättning får bara beslutas av föreningsstämman (13 kap. 22 § FRL). Bestämmelsen är inte i sig begränsad till icke-vinstutdelande livförsäkringsföreningar. Genom att 5 kap. 4 § 1 ÅRFL anger att en konsolideringsfond enbart kan finnas i livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst torde dock, på grund av redovisningsreglerna, samma ordning som för ömsesidiga försäkringsbolag gälla, nämligen att en konsolideringsfond enbart får finnas i livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst.

Skälen för förslaget: I förarbetena till FRL framhålls att åtgärder även utanför det associationsrättsliga området kan vara erforderliga för att främja möjligheterna till försäkringstagarnas inflytande. Krav på en åtskillnad mellan försäkringstagarnas medel och försäkringsföretagets riskkapital är ett sätt att uppnå ett bättre skydd för försäkringstagarna. I det sammanhanget betonades dock att en reformering av detta slag snarast hör samman med hanteringen av överskott i alla former av försäkringsföretag som drivs enligt

ömsesidiga principer, vilket inbegriper icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag och försäkringsföreningar (prop. 2009/10:246 s. 305). Dessa frågeställningar hänfördes därför till förevarande utredning.

Enligt vår mening bör det klart framgå av FRL att en konsolideringsfond endast får förekomma i sådana ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som inte får dela ut vinst. Förslaget är sakligt befogat med hänsyn till utgångspunkterna för överskottsreglerna, nämligen att sådana livförsäkringsföretag antingen bör tillämpa en överskottshantering med utgångspunkt i 1982 års FRL eller också med utgångspunkt i FL.

Enbart livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst kan ha en reservfond enligt ÅRFL. En reservfond vid sidan av konsolideringsfonden går inte att förena med övriga överskottsregler för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst. Som en följd av detta bör förtydligas att en nedsättning av en reservfond för utbetalning till aktieägaren enligt 11 kap. 29 § FRL enbart blir aktuell för livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

I sådana ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar som får dela ut vinst bör alltså försäkringstagarnas riskkapital hanteras enligt FL:s ordning som bygger på ägarinsatser (delägar- eller medlemsinsatser).¹¹ En konsolideringsfond bör alltså inte få förekomma i sådana företag. Detta motiveras sammanfattningsvis av att avgränsningen mellan försäkringstagarnas (ägarnas) och externa finansiärers riskkapital blir tydligare, att det behövs för att bestämmelserna i FL om förlagsinsatser och användning av fonder för förlusttäckning ska fungera i tillämpningen och, inte minst, för att såväl försäkringstagarnas som externa finansiärers intressen samtidigt ska kunna tillgodoses på ett förutsebart och öppet sätt.

Den sistnämnda genomlysningen baseras helt enkelt på att reglerna bör säkerställa att företagen klart och tydligt visar hur överskott fördelas i proportion till hur delägarna eller medlemmarna och externa intressenter har bidragit med riskkapital. Detta förutsätter i sin tur en tydligare avgränsning mellan försäkringstagarnas riskkapital och försäkringsfordringar.

¹¹ Alternativet skulle vara att försäkringstagarnas riskkapital samlas som ett mera renodlat förlusttäckningskapital i en reservfond enligt FL. Detta torde enbart vara lämpligt i fall överskottet kan förväntas vara litet samt överskott och underskott utjämnas löpande genom premiesättningen snarare än användning och fördelning av överskott. Även om detta kan anses godtagbart i skadeförsäkringsföretag bör man kräva att riskkapitalet redovisas som ett tydligt ägarkapital i alla ömsesidiga försäkringsbolag och livförsäkringsföretag som får dela ut vinst.

Vårt förslag innebär i praktiken att ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst ska inrätta överskottsfonder och beakta ägarkapital och eventuellt externt villkorat riskkapital i överensstämmelse med principerna i FL. Överskott som inte används för vinstutdelning eller insatsemissioner baserat på kapitalinsatserna kan antingen sättas av till reservfonden eller också hanteras som balanserade vinster. Sådana överskott kan senare tillföras försäkringstagarna som ägare genom vinstutdelning eller ökning av ägarkapitalet genom insatsemission.

Det nyss anförda förhindrar inte att överskottsutdelning enligt FL baseras på olika försäkringstagargrupperns bidrag till överskottet beräknat på annat sätt än enligt redovisningsreglerna. Vi har tidigare föreslaget en särregel i FRL som möjliggör detta.

5.9 Vissa överskottsregler som övervägts men förkastats

5.9.1 Begränsningar av överskott som får användas som företagets riskkapital?

Bedömning: Det bör inte införas några bestämmelser som kräver att livförsäkringsföretag löpande måste gottskriva företagets överskott såsom garanterad eller villkorad återbäring.

Skälen för bedömningen:

Förslagets innebörd

Vi har övervägt om det finns anledning att i lag kräva att överskott ska löpande gottskrivas försäkringstagarna som garanterad eller villkorad återbäring. En sådan reglering skulle gå ut på att konsolideringsfonden måste begränsas till vad som behövs för företagets långsiktiga konsolidering.

Det skulle således vara fråga om att i lag via krav på företaget bestämma en lämplig nivå på företagets kollektiva buffertkapital i associationsrättsligt avseende med hänsyn till den faktiska bedrivna verksamheten. Nivåerna skulle därför behöva omprövas regelbundet, t.ex. årsvis och vid andra större förändringar som är relevanta för behovet av riskkapital. Resterande del av överskottet

skulle alltså företaget löpande behöva gottskriva individuella försäkringstagare och/eller grupper av försäkringstagare som garanterad eller villkorad återbäring. En sådan obligatorisk fördelning av överskott som återbäring skulle också kunna bestämmas genom detaljerade principer i riktlinjer för överskottshantering som är en del av vårt huvudförslag (se förslaget i avsnitt 5.4.2).

Ett sådant förslag skulle likna den hantering som görs i fråga om bestämmande av återbäringsräntan inom ramen för den kollektiva konsolideringen.¹² Men syftet skulle vara att samtidigt bestämma, dels konsolideringsfondens maximala storlek som riskkapital enligt överskottsreglerna, dels löpande gottskriva och fördela uppkomna överskott som inte längre behövs som företagets riskkapital såsom återbäring. Förslaget skulle motiveras av att det är viktigt att motverka uppbyggnaden av stora ackumulerade ofördelade överskott som företaget mer diskretionärt kan använda för förlusttäckning. Förslaget skulle också bygga på att försäkringstagarnas rättigheter i företagets överskott i så stor utsträckning som möjligt bör skyddas av sedvanliga borgenärsskyddsregler. För att inte urholka skyddet måste det också finnas ett förbud för företaget att ta tillbaka sådana överskott som en gång har fördelats som återbäring.

Däremot kan inte allt överskott gottskrivas försäkringstagarna, eftersom försäkringstagarna överskott måste svara för det företagets riskkapital, i varje fall om företaget inte får dela ut vinst. I gengäld skulle försäkringstagarna ha anspråk på alla framtida överskott som uppkommer genom vinstutdelningsförbudet.

Vår bedömning av förslaget

Det diskuterade förslaget skulle innebära en löpande fördelning av överskott som blir återbäring och därmed omfattas av ett skydd som försäkringsfordringar. Förslaget förutsätter inte bara att företaget kan hitta principer för hur begränsningen av konsolideringsfonden bör ske samt väl fungerande metoder för hur nivån för det kollektiva riskkapitalet regelbundet ska omprövas.

¹² Den kollektiva konsolideringen är ett mått på värdet av försäkringsföretagets samlade tillgångar i förhållande till en uppskattning av samtliga åtaganden, såväl det garanterade som preliminärt gottskrivna överskott. Begreppet kollektiv konsolidering berör enbart ömsesidigt verkande livförsäkringsbolag. Finansinspektionen rekommenderar livförsäkringsbolagen att fastställa en konsolideringspolicy som anger inom vilket spann bolagets konsolidering kan befinna sig.

Det förutsätter också att företag kan hitta bra och rättvisande tekniker för att löpande fördela delar av dagens överskott i konsolideringsfonden som garanterad eller villkorad återbäring och för att avgränsa konsolideringsfonden, så att den enbart utgör ett mer kollektivt riskkapital/buffertkapital som ska bära allmänna företagsrisker. Vidare förutsätter alternativet att Finansinspektionen tillsyn inriktas på att underkänna ett företags bedömning av ett "alltför stort överskott". Detta innebär uppenbara intressekonflikter för en tillsynsmyndighet som enligt FRL har som sin primära uppgift att främja att försäkringsföretag kan fullgöra sina bindande åtaganden. På så sätt är det diskuterade förslaget även mindre förenligt med stabilitetsprincipen.

Förslaget är också mindre förenligt med principen om att lagstiftningen inte bör föreskriva en viss metod för fördelning av överskott. Alternativet strider också mot principen om produktfrihet, eftersom försäkringsföretaget oavsett villkoren i avtalet om försäkring skulle vara skyldigt enligt lag att regelbundet gottskriva livförsäkringstagarna sådana överskott som inte bedöms behövas för företagets långsiktiga konsolidering.

För det överskott som ändå måste finnas i fonden kvarstår de problem som ligger bakom behovet av ändringar i nuvarande reglering, även om kapitalet skulle vara mindre om reglerna blir effektiva. Dessutom kvarstår behovet av att säkerställa en förutsägbar och rättvis hantering av de överskott som inte har gottskrivits och bland försäkringstagarna som återbäring. Man kan lite tillspetsat säga att det diskuterade förslaget i bästa fall reducerar problemets storlek men inte problemet i sig.

5.9.2 Överskottsregler motsvarande den danska eller brittiska regleringen?

Bedömning: Det bör inte införas några detaljerade regler om hur kontributionsprincipen ska tillgodoses motsvarande överskottsregleringen i Danmark eller gottskrivning av "excess surplus" motsvarande överskottsregleringen i Storbritannien.

Skälen för bedömningen: De nyligen införda danska överskottsreglerna innebär en detaljerad reglering av hur uppkomna överskott ska fördelas mellan bolaget och försäkringstagarna och mellan olika

försäkringstagare enligt kontributionsprincipen (se avsnitt 4.8.1). En sådan reglering har fördelar genom att tillhandahålla närmare anvisningar för tillämpningen och tvingar fram beaktande av att försäkringar kan bidra till överskott på olika sätt beroende på antagen ränta, risk och driftskostnader vid bestämmandet av premierna.

Den danska regleringen måste dock ses mot bakgrund av att man där fortfarande har kvar ordningen med betryggande grunder som är bindande för premiesättningen samt att försäkringstagarnas överskott kan ingå inom eget kapital och användas som riskkapital även i vinstutdelande livförsäkringsbolag. Därmed uppkommer ett större behov av detaljerade regler för att löpande öronmärka och fördela överskott mellan försäkringstagarna och ägarna till bolaget samt mellan olika försäkringar.

De nuvarande svenska överskottsreglerna, som vi bygger vidare på, har emellertid inte längre något tvingande krav på betryggande grunder som alltid måste tillämpas vid premiesättningen. Den innebär dessutom att försäkringstagarnas överskott inte får ha anspråk på företagets överskott, om företaget får dela ut vinst. Deras rättigheter som försäkringstagare ska avtalsregleras som försäkringsfodringar medan de som ägare har tillskjutit riskkapital som medför anspråk på överskott. Av detta skäl får inte någon konsolideringsfond finnas i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. I sådana företag ska försäkringstagarnas rätt till tillgångar och värden framgå av tydliga och precisa villkor i avtalet om försäkring, och vi föreslår motsvarande bestämmelser för ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar som får dela ut vinst.

Vidare innebär vårt förslag till överskottshantering för livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst – där försäkringstagarna står för företagets riskkapital – att företaget ska upprätta riktlinjer för överskottshantering. Företaget ska i dessa beakta att försäkringar kan ha bidragit till överskottet på olika sätt i fall där kontributionsprincipen gäller för försäkringarna. Företaget ska ha och följa egna regler om överskottshantering, och därmed behövs inte detaljregler från myndighetshåll som binder företagen vid en viss administrativ metod för livförsäkringsprodukter inom regleringens område.

I den danska regleringen är överskottshantering direkt kopplad till posterna i balansräkningen enligt redovisningsreglerna och innehållet i redovisningen blir direkt styrande för hur stora

överskott som löpande gottskrivs försäkringstagare och ägare. Detta torde vara ett problem på sikt om redovisningen av försäkringsavtal behöver förändras med anledning av nya redovisningsregler från IASB. Vi har tidigare bedömt att de svenska överskottsreglerna inte ska ha en sådan obligatorisk koppling till redovisningen.

Vi har även övervägt vissa inslag i den brittiska regleringen, som kräver att "bonus" tilldelas vid "excess surplus" är lämpliga för svenska förhållanden. Där är det dock fråga om "with profit-fonder" som både försäkringstagarna och företagets ägare har anspråk på. Som tidigare framgått ska sådana blandade överskottsfonder inte få förekomma i svenska livförsäkringsföretag som får dela ut vinst till ägarna.

De inslag i den danska och brittiska regleringen som nyss diskuterats innebär även produktbegränsningar. De förbjuder i praktiken livförsäkringar där överskott gottskrivs som återbäring först vid utbetalningstidpunkten även i ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag.

Däremot innehåller vårt huvudförslag för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag vissa inslag som även kännetecknar den brittiska regleringen. Det är först och främst förslaget till riktlinjer för överskottshantering. Detta kan jämföras med en sådan plan för fördelning av överskott vars roll föreslås förstärkas i det brittiska förslaget. Detsamma gäller vårt förslag till förbud mot beslut av stämma och styrelse som kan antas försämra befintliga försäkringstagarnas rätt till överskott. Detta kan jämföras med det brittiska förslaget om att nya affärer inte får försämra för "with-profit-försäkringstagare".

5.9.3 Ombildning av hybridbolag till ett aktiebolag med begränsad vinstutdelning?

Bedömning: Det bör inte införas något krav eller någon möjlighet för ett hybridbolag att ombildas till ett aktiebolag med begränsad vinstutdelning.

Skälen för bedömningen:

Förslaget innebär

Vi har övervägt – men förkastat – ett alternativ som innebär att nuvarande överskottsregler om konsolideringsfonden och dess användning utmönstras för hybridbolag, utan att det är fråga om en obligatorisk ombildning till ett livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst.. Detta alternativ skulle innebära krav på att företaget ska reglera all fördelning av överskott till försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringar direkt i försäkringsavtalet, så att försäkringstagarna inte får ha något anspråk på överskott som får användas som företagens riskkapital. I likhet med vad vi föreslagit i avsnitt 5.4.1 skulle försäkringstagarna kunna bära finansiella, aktuariella och kostnadsrisker hänförliga till försäkringarna inom ramen för villkorad återbäring, men inte allmän rörelserisk eller företagsrisk. Ägarna till företaget måste därför till följd av förändringen stå sådan risk och svara för företagens riskkapital i större utsträckning än idag.

I samband med övergången till sådan verksamhet skulle konsolideringsfonden och andra överskottsmedel behöva omföras till garanterad eller villkorad återbäring. Däremot inte alla övervärden eftersom försäkringstagarna även fortsättningsvis skulle få del av dessa genom villkorad återbäring eller på annat sätt. I samband med övergången skulle företagens aktieägare också behöva skjuta till nytt riskkapital i form av aktiekapital och eventuell överkursfond för att täcka allmän rörelserisk eller företagsrisk. Det är osäkert hur stor ett sådant tillskott skulle behöva vara men det är inte fråga om samma nivåer som vid ombildning till ett vinstutdelande livförsäkringsföretag, eftersom aktieägarna enligt detta alternativ inte skulle behöva stå någon aktuariell eller finansiell risk.

För att kompensera aktieägarna för övertagandet av sådana risker som försäkringstagarna tidigare svarade för, så skulle aktie-

ägaren ha rätt till begränsad vinstutdelning baserat på storleken på sitt riskkapital. Lagtekniskt skulle detta åstadkommas genom att aktiebolaget får rätt till begränsad vinstutdelning genom att ombildas till ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning enligt ABL. I likhet med sådana aktiebolag skulle aktieägarna till livförsäkringsbolaget kunna ges en rätt till en årlig avkastning på tillskjutet riskkapital som uppgår till statslåneräntan + 1 procent.

Bedömningen av alternativet

Alternativet innebär att försäkringstagare i hybridbolag inte längre har något anspråk på överskott som är företagets riskkapital. De skulle dock få bära finansiella, aktuariella eller kostnadsrisker hänförliga till ingångna försäkringsavtal genom bestämmelser om villkorad återbäring i försäkringsavtalet.

Även om försäkringstagare inte skulle ha något anspråk på överskott som är företagets riskkapital så kvarstår en betydande del av de intressekonflikter som idag finns i hybridbolag. Aktieägarna får exempelvis knappast något större intresse av att främja försäkringstagarnas ekonomiska intresse än tidigare, eftersom avkastningen till ägarna är oberoende av om företaget bedrivs på ett effektivt sätt. Det finns en uppenbar risk för att verksamheten enbart bedrivs med hänsyn ägarens intresse av att skydda sitt riskkapital och årligen uppbära den lagenliga avkastningen.

Alternativet innebär visserligen inget rättsligt krav på ombildning av hybridbolag. Aktieägare kan dock anse att den begränsade utdelningen är för låg även med hänsyn till kvarvarande risker för exempelvis administrativa fel och därför anse sig tvingade att ombilda bolaget till ett livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst.

Det kan definitivt ifrågasättas om nyttan av förslaget är tillräckligt stort jämfört med dagens reglering för att motivera de ombildningskostnader i form av nya avtal, riktlinjer och andra anpassningar som förslaget i sig medför.

6 Företagsstyrning i hybridbolag – en bakgrund

6.1 Behovet av reform och utgångspunkter för en sådan

Även om försäkringstagarna i ett försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst (hybridbolag) har anspråk i företaget överskott och starka ekonomiska drivkrafter att övervaka bolagets skötsel saknar de i stort sett associationsrättsliga eller andra rättigheter för att göra det. Detta gäller även försäkrade med anspråk på överskott i hybridbolaget. Aktieägarna är däremot utrustade med samma instrument som i aktiebolag i allmänhet genom vilka de bl.a. kan utse och avsätta styrelsen samt övervaka ledningens arbete.

Enligt direktiven till utredningen ska utredaren överväga hur försäkringstagarna kan ges ett ökat inflytande över styrningen i hybridbolag och i så fall i vilka former ett sådant inflytande bör utövas. Vidare ska utredaren bedöma om dessa åtgärder kan anses tillräckliga – beaktat de förslag som lämnas beträffande konsolideringsfonden – för att det inte ska anses motiverat med en tvingande ombildning till vinstutdelande verksamhet eller till ett ömsesidigt försäkringsbolag (se dir. 2010:43 s. 20 ö). Ett sådant förslag har lämnats av Försäkringsföretagsutredningen (se SOU 2006:55 s. 195 ff.).

Huvudförslaget om nya överskottsregler för ömsesidigt verkande livförsäkringsföretag omfattar sådana livförsäkringsföretag som inte får dela ut vinst. Bestämmelserna enligt huvudförslaget ska tillämpas på alla hybridbolag om de inte enbart avser ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Grunden för förslagen är att överskott enligt FRL är tillgångar som inte belastas av vad försäkringstagare och andra har rätt till enligt avtal eller av aktiekapitalet eller annat utifrån tillskjutet riskkapital. Vidare klargörs att överskottsreglerna i FRL har ett annat syfte än

redovisnings- och solvensreglerna, nämligen att främja en förutsägbar och rättvis överskottshantering, varför de inte måste kopplas till de senare regelsystemen (närmare om förslagen, se avsnitt 5.4).

Vad som nu nämnts bildar en allmän utgångspunkt för en reformering av regler för företagsstyrning i hybridbolag. Det finns nämligen anledning att även i detta sammanhang analyseras huvudförslaget till en reformerad överskottshantering. En utökad rätt till insyn och inflytande för försäkringstagare i hybridbolag blir nämligen föga värd, om inte hanteringen och fördelningen av riskkapitalet går att överblicka för dessa. På så sätt stärker utredningens förslag om överskottsregler värdet av försäkringstagarnas insyn och inflytande i sådana företag. De överväganden och förslag om förbättrade möjligheter till en effektiv företagsstyrning i hybridbolag som lämnas nedan (se avsnitt 7.2) knyter således an till förslag och bedömningar om överskottshantering som läggs fram under avsnitt 5.4 (se även avsnitt 14.3 som innehåller utredningens ställningstagande i frågan om tillräckligheten av föreslagna åtgärder för att inte kräva en tvångsombildning av hybridbolag).

6.2 Tidigare behandling av frågan om företagsstyrning i ömsesidiga livförsäkringsbolag

Redan vid 1999 års försäkringsrörelsereform identifierade regeringen vissa brister i regleringen av livförsäkringsverksamhet och förordade en tydligare uppdelning mellan försäkringstagarnas fordringsrätt och deras anspråk i eget kapital. De reformer som då genomfördes fick dock inte avsedd effekt eftersom det saknades verkliga drivkrafter hos företagen att göra en sådan uppdelning. Få bolag har ombildats till vinstutdelande livförsäkringsbolag, och på så sätt genomfört en uppdelning, eftersom det med dagens regler krävs stora kapitalinsatser för att övergå till vinstutdelande verksamhet. De bolag som har fortsatt att bedriva ömsesidig verksamhet har inte heller löpande gottskrivit försäkringstagarna en större andel av överskottet. Även Placeringsutredningen menade att det bör göras en tydlig åtskillnad mellan försäkringstagarnas fordringsrätt och riskkapitalet (se SOU 2003:14 s. 36 ff. och SOU 2003:84 s. 161).

Finansinspektionen föreslog i sin rapport Intressekonflikter i livbolagen (Fi 2003:2) att regeringen i samband med en översyn av reglerna om försäkringsbolag skulle undersöka möjligheterna till förändringar som på olika sätt stärker försäkringstagarnas ställning

i livförsäkringsbolagen. De förslag som Finansinspektionen där framförde kom senare att i stora delar genomföras genom lagstiftning som syftade till att återupprätta förtroendet för livförsäkringsbolagen i väntan på Försäkringsföretagsutredningens förslag (se prop. 2003/04:109). I direktiven till sistnämnd utredning uttalades att denna skulle analysera frågor om fördelning av överskott mellan olika grupper som bidrar med riskkapital i de olika associationsformerna och överväga hur försäkringstagarna kan ges ett ökat inflytande över styrningen i företag då de bidrar med riskkapital. I uppdraget ingick att överväga reglerna om konsolideringsfonden och att se över ombildningsreglerna (se dir. 2003:125). I sammanhanget kan även nämnas att Förtroendekommissionen uttalade att det associationsrättsliga upplägget i ett hybridbolag är en anomali och att detta upplägg oundvikligen leder till intressekonflikter (se SOU 2004:47 s. 301).

Regler om förstärkt skydd för försäkringstagare i livförsäkringsbolag

I propositionen förstärkt skydd för försäkringstagare i livförsäkringsbolag föreslogs en rad åtgärder kring bolagsstyrning med detta syfte (se prop. 2003/04:109). Förslagen kan delas in på följande sätt:

- *ökat oberoende för styrelseledamöter i hybridbolag och i ömsesidiga bolag*

Ett förslag lämnades om att flertalet av styrelseledamöterna i hybridbolag och ömsesidiga bolag varken ska vara anställda eller styrelseledamöter i något bolag inom samma företagsgrupp. Syftet med förslaget var att stärka styrelsens oberoende i förhållande till ledande befattningshavare i försäkringsbolag där det antingen finns ett svagt ägarintresse eller risk för intressekonflikter.

- *försäkringstagarrepresentant i hybridbolag*

Det föreslogs att en försäkringstagarrepresentant i hybridbolagets styrelse ska utses – enligt bestämmelse i bolagsordningen – av försäkringstagarna eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem. Tidigare gällde kravet på försäkringstagarrepresentant alla försäkringsaktiebolag som inte uteslutande bedrev återförsäkring.

Som syfte angavs att det var rimligt att ålägga hybridbolagen – som använder försäkringstagarnas medel som riskkapital – att

skapa förutsättningar för ett direkt försäkringstagarinflytande. Detta genom att en intresseorganisation som har direkt koppling till försäkringstagarna utser styrelseledamöter eller genom att en process anordnas genom vilken försäkringstagarna direkt utser sin styrelseledamot.

Samtidigt togs kravet i tidigare lagstiftning om att försäkringstagarrepresentanten ska ha ett särskilt uppdrag i styrelsearbetet bort. Detta för att styrelsen ska kunna fungera som ett effektivt kollektiv. Det konstateras i propositionen att försäkringstagarrepresentantens uppgift blir – på samma sätt som för övriga styrelseledamöter – att tillgodose ett riskkapitalintresse, genom att representera försäkringstagarna som bidragsgivare av riskkapital i dessa företag. Oberoendekravet för försäkringstagarrepresentanten utökas dessutom i jämförelse med tidigare lagstiftning så att representanten inte får vara aktieägare, anställd eller styrelseledamot i företag som ingår i samma företagsgrupp som försäkringsbolaget.

- *utvidgade jävsregler*

Det konstaterades i propositionen att det i hybridbolag som ingår i en företagsgrupp alltid finns en risk för att kostnader och intäkter fördelas på ett otillbörligt sätt mellan företagen i gruppen. En bestämmelse om ställföreträdarjäv föreslås därför införas för försäkringsbolag. Den innebär att en styrelseledamot eller verkställande direktör inte får handlägga frågor om avtal mellan försäkringsbolaget och en juridisk person som personen i fråga ensam eller tillsammans med annan får företräda. För hybridbolag och ömsesidiga försäkringsbolag gäller dock inte bestämmelsen om motparten är ett helägt dotterbolag av annat slag än ett hybridbolag.

- *associationsrättsliga generalklausuler*

I hybridbolag har försäkringstagarna dubbla roller genom att de bidrar till bolagets riskkapital. I propositionen föreslås därför att försäkringstagarna i dessa bolag ska ingå i den personkrets som inte otillbörligt får gynnas eller förfördelas av styrelse eller bolagsstämma.

- *riktlinjer för intressekonflikter*

Försäkringsbolag som meddelar direkt försäkring ska upprätta och följa riktlinjer för hantering av intressekonflikter mellan bolagets intressenter. Styrelsen ska fastställa riktlinjerna. Den

ska ansvara för att riktlinjerna följs och ska fortlöpande pröva om de behöver ändras.

Det konstateras i propositionen att det är av vikt för ett försäkringsbolag att självt identifiera och hantera situationer där intressekonflikter kan föreligga samt att detta behövs för att säkerställa att de beslut som fattas är förenliga med bolagets syfte.

- *utvidgade placeringsriktlinjer*

Som ett led i strävan att informationen till försäkringstagarna ska förbättras föreslås att försäkringsbolag åläggs att upprätta och lämna information om placeringsriktlinjer för bolagets samtliga tillgångar.

Samtliga dessa regler trädde i kraft den 1 juli 2004.

Försäkringsföretagsutredningens slutbetänkande

I försäkringsföretagsutredningens slutbetänkande (SOU 2006:55) – som överlämnades i maj 2006 – konstaterades att ett förstärkt inflytande för försäkringstagarna i ett aktiebolag skulle innebära ett avsteg från allmängiltiga principer för sådana bolag och att åtgärder med en sådan inriktning knappast skulle lösa förekommande problem. Detta eftersom en lösning där fordringsägare ges rätt till inflytande över ett aktiebolags verksamhet inte bidrar till en effektiv ägarstyrning. Där konstateras att lösningen i stället innebär en tydlig uppdelning mellan försäkringstagarnas medel och bolagets riskkapital. Som en konsekvens av detta resonemang föreslog utredningen därför att hybridbolag tvångsvis antingen skulle övergå till att tillämpa reglerna för vinstutdelande verksamhet eller ombildas till ett ömsesidigt försäkringsbolag. Den nuvarande ordningen med konsolideringsfond skulle bestå. Några sådana regler infördes dock inte.

En ny försäkringsrörelselag

I propositionen om en ny försäkringsrörelselag (prop. 2009/10:246) sägs i avsnittet allmänna utgångspunkter (avsnitt 5) att det inte har tagits någon slutlig ställning till frågan om hybridbolagen bör tvångsombildas och att det därför är viktigt att fortsätta arbetet med de problemställningar som rör dessa bolag. Efter en hänvis-

ning till denna utrednings direktiv, konstateras att det i propositionen inte föreslås någon mer genomgripande förändring av de materiella reglerna som nu styr hybridbolagen.

I avsnitt 6 om associationsrättsliga regler för försäkringsaktiebolag finns däremot vissa ställningstaganden beträffande hybridbolag. I avsnittet om bolagsstämma (avsnitt 6.3.4) läggs för dessa bolag fast att nu gällande möjligheter till klander av stämmobeslut som strider mot de av styrelsen beslutade försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna bibehålls. I motiven framhålls att dessa regler inte står i överensstämmelse med den kompetensfördelning som normalt råder mellan stämma och styrelse, men att det framstår som mindre lämpligt att i det sammanhanget ändra fördelningen av inflytande mellan styrelsen och aktieägare i hybridbolag. Detta särskilt som det är försäkringstagare som svarar för huvuddelen av riskkapitalet i dessa bolag. Det hänvisas till utredningen när det sägs att reglerna för hybridbolagen bör behållas oförändrade. Även i fråga om huruvida försäkringstagare i hybridbolagen ska ges närvaro- och yttranderätt vid bolagsstämman – en fråga som förs fram av en remissinstans – görs motsvarande hänvisning.

I avsnittet om bolagets ledning (avsnitt 6.3.5) föreslås att de avvikelser från aktiebolagslagens regler på området som nu gäller ska bestå. Detta gäller i huvudsak de regler som infördes genom propositionen om förstärkt skydd för försäkringstagare i livförsäkringsbolag (prop. 2003/04:109), se ovan.

I detta sammanhang föreslår en remissinstans att antalet styrelseledamöter som utses av försäkringstagarna utökas och menar att antalet ledamöter som utses av försäkringstagarna respektive av aktieägarna bättre ska spegla fördelningen av riskkapital. Även när det gällde denna fråga hänvisades till förevarande utredning.

6.3 Företagsstyrning i allmänna aktiebolag och hybridbolag

Aktiebolag i allmänhet – huvudsaklig reglering

Det forum där aktieägarnas inflytande utövas är bolagsstämman, som är aktiebolagets högsta beslutande organ (se 7 kap. 1 § ABL). Stämman kan avgöra varje fråga i bolaget, som inte uttryckligen faller under ett annat bolagsorgans exklusiva kompetens. Bolags-

stämman har således en överordnad ställning i förhållande till bolagets styrelse och verkställande direktör.

Styrelsen ska svara för bolagets organisation och förvaltning av bolagets angelägenheter (se 8 kap. 4 § ABL). Den vida beslutskompetens som lagen tillerkänner styrelsen begränsas i förhållande till stämman i första hand av de bestämmelser i ABL som ger stämman en exklusiv beslutanderätt i vissa frågor, exempelvis i fråga om ändring av bolagsordningen (3 kap. 4 §), val av styrelse (med undantag för arbetstagarrepresentanter i denna, 8 kap. 8 §) och revisorer (9 kap. 8 §) samt fastställelse av balans- och resultaträkningen (7 kap. 11 §).

Styrelsen är i sin förvaltning skyldig att rätta sig efter särskilda föreskrifter som har meddelats av bolagsstämman, förutsatt att föreskrifterna inte strider mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen (se 8 kap. 41 § andra stycket ABL). Den kan delegera uppgifter till personer inom eller utom styrelsen. Trots delegationen kvarstår dock det yttersta ansvaret på styrelsen för bolagets organisation och förvaltning samt skyldigheten att sörja för en betryggande kontroll av bolagets ekonomiska förhållanden. Vid en sådan delegation är styrelsen skyldig att handla med omsorg och fortlöpande kontrollera om delegationen kan upprätthållas (se 8 kap. 4 § ABL).

Styrelsen ska fastställa en skriftlig arbetsordning för sitt eget arbete. Finns det en arbetsfördelning mellan ledamöterna, ska också den framgå av arbetsordningen (se 8 kap. 6 § ABL). Inom styrelsen utses ofta utskott med uppgift att bereda frågor inom ett visst område, t.ex. ett revisionsutskott. Styrelsen kan även delegera beslutanderätt till ett sådant utskott – det slutliga ansvaret för beslut som fattas med stöd av delegationen kvarstår dock hos styrelsen. Styrelsens ordförande har ett särskilt ansvar för att leda arbetet och se till att styrelsen fullgör sina uppgifter enligt lag eller annan författning, myndigheters beslut och god sed på det aktuella företagsområdet. Om inte annat föreskrivs i bolagsordningen eller har beslutats av bolagsstämman väljer styrelsen ordförande (se 8 kap. 17 § ABL).

Styrelsen i ett aktiebolag har således en lojalitetsplikt mot bolaget vilket följer direkt av ABL, men även av allmänna associationsrättsliga principer. Styrelsen ska således förvalta bolagets angelägenheter i bolagets och samtliga aktieägares intressen.

Ett allmänt aktiebolag är, i den mån annat inte följer av bolagsordningen, vinstutdelande och aktieägarnas intresse är i första hand

att bolaget ska generera vinst som ska komma aktieägarna tillgodo (se 3 kap. 3 § ABL). Bolagsintresset motsvarar intressena för samtliga aktier. I det fall bolaget är helägt är bolagsintresset enkelt att fastställa och i de fall aktieägandet är fördelat motsvarar bolagsintresset samtliga aktieägars kollektiva intressen. För att upprätthålla skydd för aktieägarminoriteter och andra intressentgrupper, innehåller ABL regler om minoritetsskydd och om borgenärs-skydd.

Styrelsens uppgift enligt svensk kod för bolagsstyrning

Svensk kod för bolagsstyrning summerar styrelsens uppgift i noterade bolag genom att ange att denna ska förvalta bolagets angelägenheter i bolagets och samtliga aktieägars intresse.

I styrelsens uppgifter enligt koden ingår bl.a. att:

- fastställa verksamhetsmål och strategi,
- tillsätta, utvärdera och vid behov entlediga verkställande direktör,
- se till att det finns effektiva system för uppföljning och kontroll av bolagets verksamhet,
- se till att det finns en tillfredsställande kontroll av bolagets efterlevnad av lagar och andra regler som gäller för bolagets verksamhet,
- se till att erforderliga etiska riktlinjer fastställs för bolagets uppträdande, samt
- säkerställa att bolagets informationsgivning präglas av öppenhet samt är korrekt, relevant och tillförlitlig.

Vissa associationsrättsliga särregler för icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag (hybridbolag)

Enligt 11 kap. 1 § FRL gäller ABL:s regler om aktiebolag även för försäkringsaktiebolag, om inte annat följer av FRL eller är särskilt föreskrivet.

Aktiebolagets karaktär och verksamhetsföremål definieras i ABL och i bolagets bolagsordning (se 3 kap. 1 § 3 ABL). Med verksamhetsföremål i ett aktiebolag menas den verksamhet bolaget bedriver i enlighet med sin bolagsordning. Verksamhetens syfte är det ända-

mål för vilken verksamheten bedrivs, som huvudregel är detta i ett allmänt aktiebolag att bereda aktieägarna vinst (se 3 kap. 3 § ABL). Ett allmänt aktiebolag kan dock ha ett annat syfte med verksamheten än att maximera vinsten för aktieägarna. Om syftet med verksamheten inte är att bereda vinst för aktieägarna, ska det framgå av bolagsordningen (se 32 kap. 2 § ABL).

Detta gäller dock inte för livförsäkringsaktiebolag som i stället endast får dela ut vinst om det följer direkt av bolagsordningen (se 11 kap. 16 § FRL). Verksamhetens syfte är som huvudregel således inte att bereda aktieägarna vinst. Det implicita syftet med ett livförsäkringsaktiebolags verksamhet är i stället, som huvudregel, att maximera värdet för försäkringstagarna och främja deras intressen. Ett livförsäkringsaktiebolag vars bolagsordning inte tillåter vinstutdelning och som i stället drivs enligt ömsesidiga principer utgör i detta hänseende en blandning mellan ett allmänt aktiebolag och ett ömsesidigt försäkringsbolag.

Enligt 11 kap. 18 § FRL ska överskottet i ett livförsäkringsaktiebolag gottskrivas försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade som återbäring med en fördelning som utgår från försäkringstagarnas bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i försäkringsavtalet eller i bolagsordningen. Av 11 kap. 19 § FRL framgår att livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst ska ha en konsolideringsfond och att den fonden får sättas ned bara för att täcka förluster eller för annat ändamål som anges i bolagsordningen. Bakgrunden till dessa regler är, som konstaterats ovan, att det i ett hybridbolag är försäkringstagarna som i allt väsentligt bidrar med riskkapitalet och står för företagsrisken i bolaget.

Som nämnts styr bolagsordningen bolagets verksamhetsföremål. Bolagsordningen i ett hybridbolag beslutas av bolagsstämman, dvs. aktieägarna, enligt allmänna associationsrättsliga principer. Ett godkännande av bolagsordningen från Finansinspektionen krävs dock såväl i samband med bildandet av bolaget som vid senare ändringar av denna (se 2 kap. 8 och 9 §§ FRL).

Bolagsordningen är bindande för samtliga bolagsorgan som således ska vara lojala mot bolaget och agera i enlighet med vad som föreskrivs i denna, inkluderat verksamhetsföremålet och verksamhetens syfte. Bolagsorganen får därför t.ex. inte fatta beslut eller vidta åtgärder som är till nackdel för bolaget och till otillbörlig fördel för aktieägare eller annan (se 7 kap. 47 § ABL). Utöver denna regel gäller enligt 11 kap. 5 § FRL att bolagsstämman i ett försäkringsaktiebolag inte får fatta beslut som är ägnade att ge otill-

börlig fördel till aktieägare eller annan till nackdel för försäkringstagare eller andra ersättningsberättigade som på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen. Motsvarande regler gäller för styrelsen (se 8 kap. 41 § ABL och 11 kap. 11 § FRL).

Bolagsstämman ska även utse styrelsen i bolaget, om inte annat anges i bolagsordningen (se 8 kap. 8 § ABL). Styrelseledamöter i försäkringsaktiebolag ska dock ledningsprövas och godkännas av Finansinspektionen innan ledamöterna tillträder sin befattning (se 2 kap. 4 § första stycket 4 FRL).

Styrelsens sammansättning i ett försäkringsaktiebolag regleras i 11 kap. 7 § FRL. För hybridbolag gäller enligt denna bestämmelse att mer än hälften av ledamöterna måste vara personer som varken är anställda i bolaget eller anställda eller styrelseledamöter i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller en företagsgrupp av motsvarande slag. Dessutom gäller att minst en av styrelseledamöterna i ett sådant bolag ska utses av försäkringstagarna eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem.

Den av bolagsstämman valda styrelsen är kollektivt ansvarig för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter, även om delegering av uppgifter skett till den verkställande direktören eller annan i bolaget. Detta gäller även försäkringstagarrepresentanten som inte har något särskilt uppdrag i styrelsen. Styrelsen har således alltid det yttersta ansvaret för bolagets organisation och förvaltning.

Som tidigare har berörts ska styrelsen i alla lägen vara lojal mot bolaget och dess verksamhetsföremål och syfte. Detta gäller såväl för allmänna aktiebolag som för hybridbolag. I allmänna aktiebolag kommer denna lojalitetsplikt bl.a. till uttryck genom ABL:s kapital-skyddsregler. Enligt den lagstiftningen ska styrelsen föreslå hur vinsten i ett bolag ska disponeras och hur stor del av denna som ska vara föremål för vinstutdelning (se 18 kap. 2 § ABL). Till styrelsens förslag ska ett motiverat yttrande fogas om huruvida den föreslagna vinstutdelningen är försvarlig med hänsyn till kapitalskyddsreglerna i 17 kap. 3 § ABL. Enligt 18 kap. 1 § ABL kan bolagsstämman inte annat än i undantagsfall besluta om högre vinstutdelning än vad styrelsen föreslagit.

Styrelsens lojalitetsplikt mot bolaget och dess verksamhetsföremål i ett hybridbolag skiljer sig från lojalitetsplikten enligt ABL vilket utvecklas närmare nedan (se avsnitt 7.1).

Vinstutdelnings- och värdeöverföringsbegreppet

Nu gällande värdeöverföringsregler i ABL och FRL har beskrivits utförligt ovan (se avsnitt 5.4.5). Utredningen har ansett det rimligt att tolkningen och tillämpningen av värdeöverföringsbestämmelserna i hybridbolag ska beakta de delvis olika syften som bär upp vinstutdelningsreglerna i ABL respektive FRL. I ABL motiveras de av att värdeöverföringar kan innebära risker för bolagets borgenärer att inte få betalt för sina fordringar och att majoritetsaktieägare kan genomföra förmögenhetsöverföringar som gynnar dem på minoritetsaktieägars bekostnad. Vinstutdelningsförbudet i FRL för hybridbolag kan knappast motiveras av sådana intressen. Det motiveras i stället av skyddet för försäkringstagarnas anspråk i rättigheter i överskott som bolaget förvaltar och kan använda som riskkapital. Såsom tidigare utvecklats bör detta påverka tillämpningen av värdeöverföringsreglerna (se avsnitt 5.4.5).

6.4 Företagsstyrning i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar

De ömsesidiga försäkringsbolagen och försäkringsföreningarna ägs av försäkringstagarna och ändamålet med den ömsesidiga verksamheten där är följaktligen att tillgodose dessa personers ekonomiska intressen. En viktig beståndsdel i ömsesidiga försäkringsbolag är således att delägarna har inflytande över hur egendomen disponeras och hur verksamheten drivs. Detta inflytande utövas genom tillträde, direkt eller indirekt, till stämman. Således existerar ingen motsvarande intressekonflikt som i hybridbolag i förhållande till en ägare.

Olika delägare eller medlemmar kan dock ha väsentligt skilda ekonomiska intressen sinsemellan, t.ex. när det gäller vilken risk företaget ska ta eller hur verksamheten ska utvecklas i framtiden samt inte minst i fråga om hur överskottet ska fördelas mellan dem.

I ömsesidiga livförsäkringsbolag och försäkringsföreningar finns det inte någon skyldighet att göra särskilda delägarinsatser. Även i dessa företag finansierar delägarna respektive medlemmarna företagets riskkapital genom betalning av premier som fastställs betryggande eller för tjänstepensionsverksamhet aktsamt och som därför, särskilt i det första fallet, normalt leder till överskott. Det finns inte ens någon möjlighet att göra renodlade delägarinsatser i de

former som är tillåtna för ekonomiska föreningar i allmänhet, dvs. medlemsinsatser. I begränsad utsträckning får dock riskkapital i form av garantikapital eller förlagsinsatser tillskjutas av försäkringstagare eller utomstående personer. Önskemålet om oberoende från utomstående intressenter och en princip om självfinansiering innebär dock att behovet av riskkapital i rörelsen i huvudsak ska tillgodoses genom inbetalning av premier och ackumulering av vinster som överskottsmedel.

Som nämnts ovan riskerar ett system där försäkringstagarna bidrar med i stort sett hela riskkapitalet som försäkringstagare, men har begränsade möjligheter till insyn och inflytande över styrningen av verksamheten som ägare, att leda till företagsstyrningsproblem även i ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsföreningar. Det finns säkert många försäkringstagare som inte uppfattar att de bidrar med ett reellt riskkapital i ömsesidiga försäkringsbolag eller försäkringsföreningar. Bristerna återspeglas i att det i vissa fall kan saknas incitament till en effektiv ekonomisk styrning av företaget. Vidare finns även här en risk att styrningen inte sker i första hand med hänsyn till försäkringstagarnas intressen, utan med hänsyn till andra intressen som prioriteras av företagsledningen. Problemen – som förvärras i livförsäkringsföretag av att livförsäkringsavtal ofta är komplicerade och sträcker sig över lång tid – innebär en risk för att verksamheten inte enbart bedrivs med hänsyn till försäkringstagarnas bästa.

Företagsstyrningsproblem kan alltså finnas i sådana ömsesidiga försäkringsföretag där försäkringstagarna även är delägare. För att motverka dessa problem har i FRL införts regler som förstärker delägarnas inflytande över styrningen i ömsesidiga försäkringsbolag. Detta ska uppnås genom att de tillförsäkras möjligheter till ett ökat inflytande på bolagsstämman. Det reformerade representativa systemet innebär bl.a. att det i bolagsordningen ska anges om och hur fullmäktige (tidigare delegerade) ska utses och att minst hälften av fullmäktige ska utses av delägarna eller av organisationer som kan anses företräda delägarna.

Fullmäktigesystemet för ekonomiska föreningar i allmänhet innebär att den som önskar använda ett sådant system måste ha bestämmelser om detta i sina stadgar. Av stadgarna ska framgå bl.a. vilken beslutanderätt fullmäktige har och hur fullmäktige ska utses. Stadgarna utformas, i sin ursprungliga form, vid föreningens bildande och beslut att ändra dessa fattas av föreningsstämman. När en ekonomisk förening beslutar att tillämpa fullmäktigesystemet, innebär

detta att medlemmarna förlorar de flesta rättigheter som är förknippade med beslutsfattande på stämman. De har dock rätt att få ett ärende behandlat på stämman, att före stämman ta del av redovisningshandlingar och revisionsberättelse samt att ta del av protokoll från fullmäktigesammanträden.

Även när det gäller försäkringsföreningar avser lagstiftningen att motverka de företagsstyrningsproblem som kan uppkomma med ett fullmäktigesystem. I FRL har därför införts bestämmelser om att fullmäktigesystemet för ekonomiska föreningar ska tillämpas. Som en särregel i förhållande till FL, ska minst hälften av fullmäktige utses av föreningens medlemmar eller av organisationer som kan anses företräda dem. Detta är dock ingen förändring utan överensstämmer med vad som redan gällt för understödsföreningar enligt lagen (1972:262) om understödsföreningar.

Det är viktigt att påpeka att bolagsstyrningsproblem kan förekomma även i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och att en liten aktieägare som bidragit med riskkapital till ett aktiebolag kan ha svårt att få insyn och inflytande över bolagets förvaltning. I dagsläget ägs dock vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag vanligtvis av en enda aktieägare som antingen är en bank eller ett annat finansiellt företag vilket innebär att dessa problem inte uppstår i praktiken. Problemen är inte heller typiska för försäkringsaktiebolag utan gäller för aktiebolag generellt. Frågan om små aktieägars inflytande i vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag omfattas i varje fall inte av utredningsuppdraget och beaktas därför inte särskilt av utredningen.

7 Företagsstyrning i hybridbolag – överväganden och förslag

7.1 Utgångspunkter för framtida företagsstyrningsregler

7.1.1 Styrelsens tudelade lojalitetsplikt i ett hybridbolag

Även om försäkringstagarna i ett försäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst (hybridbolag) har rättigheter i företags överskott och starka ekonomiska drivkrafter att övervaka bolagets skötsel saknar de i stort sett associationsrättsliga eller andra rättigheter att göra det. Detta gäller även försäkrade med anspråk på överskott i hybridbolaget (med försäkringstagare avses i detta avsnitt även sådan försäkrad). Aktieägarna är däremot utrustade med samma instrument som i aktiebolag i allmänhet genom vilka de kan utse och avsätta styrelsen samt övervaka ledningens arbete.

Styrelsen i ett allmänt aktiebolag har som nämnts den huvudsakliga uppgiften att verka för att aktieägarnas intresse tillgodoses genom att bolaget ska generera vinst till ägarna. Som tidigare slagits fast kan syftet med ett hybridbolag inte vara att generera vinst till aktieägarna, och detta kan inte heller vara styrelsens uppdrag. Visserligen kan FRL:s förbud mot vinstutdelning sägas tala för att styrelsen ska verka för försäkringstagarnas bästa; man skulle rentav kunna anta någon form av lojalitetsplikt mot försäkringstagar-kollektivet, låt vara att detta inte kommer till uttryck i lagmotiv (se SOU 2006:55 s. 96). Det kan också konstateras att samtidigt som styrelsen i ett icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag har stort diskretionärt utrymme att agera på ett sätt som inte nödvändigtvis gynnar försäkringstagarna, saknas det i ett sådant bolag på samma gång grundläggande incitament för en effektiv ägarstyrning eftersom ägarna inte kan få avkastning på satsat kapital.

Detta resonemang öppnar för en långtgående lojalitetsplikt mot försäkringstagarna. Någon vägledande domstolspraxis har dock inte utvecklats. För ställningstaganden i frågan är man i stället hänvisad till övriga rättskällor och resonemang kring de principer som bär upp verksamheten i ett hybridbolag. I det sammanhanget är även den publicerade skiljedomen rörande kapitalförvaltningsavtalet hos Skandia av intresse.

Med beaktande av att värdena i hybridbolaget, inklusive affärsvärden med koppling till befintlig upparbetad försäkringsaffär, fullt ut är reserverade för försäkringstagarna ligger det nära till hands att stanna för lösningen att lojalitetsplikten för styrelsen i ett hybridbolag är tudelad, primär respektive sekundär. Den primära lojalitetsplikten bör följa vinstintresset, eller snarare rätten till bolagets överskott och ansvar för dess underskott. Styrelsen ska således i fall av intressekonflikt i första hand se till försäkringstagarnas intressen och i andra hand till det övriga bolagsintresset.

För en annan tolkning skulle det förhållandet tala att traditionen under tidigare år inom flera styrelser i hybridbolag byggt på en annan bedömning. Av de år 2003 redovisade granskningsrapporterna rörande Skandiakoncernen framgår att det inte var en främmande företeelse under 1990-talet med en "personalunion" mellan hybridbolagets styrelse och styrelsen i moderbolaget. En sådan ordning där aktieägarens intressen ligger i förgrunden kan dock knappast sägas vara hållbar efter de förtydliganden som kommit under senare år om kapitalskyddet i hybriden, främst Finansinspektionens uttalande avseende goodwillvärden i hybridbolag i myndighetens beslut rörande ombildningen av LF Liv (märk även i detta sammanhang skiljedomen rörande kapitalförvaltningsavtalet i Skandia). I sammanhanget bör man även uppmärksamma senare tillkomna regler om ökat oberoende för styrelseledamöter i hybridbolag som omöjliggör den ovan nämnda styrelselösningen.

Vilket värde ägandet av ett hybridbolag har måste besvaras utifrån förhållandena i det enskilda fallet. Den ägare av hybridbolaget som driver annan försäkringsverksamhet kan anse att kapitalinsatsen i form av ett ytterst blygsamt aktiekapital ger tillräcklig avkastning i form av olika samordningsvinster med den övriga rörelsen, t.ex. i form av den goodwill som ett brett produktutbud under gemensamt varumärke ger kombinerat med en bättre kostnadstäckning för integrerade affärssystem.

En annan typ av drivkraft har arbetsmarknadens parter. De är både förhandlare av kollektivavtal som innehåller tjänstepensions-

lösningar och – i egenskap av ägare till försäkringsföretag – leverantörer av de produkter som erbjuds inom avtalsområdet. Organisatoriskt kan det ligga nära till hands för arbetsmarknadens parter att driva försäkringsverksamheten i ett hybridbolag. Detta eftersom det möjliggör styrning genom aktieägandet från huvudmännen samtidigt som det signalerar oberoende genom vinstutdelningsförbudet.

Mot denna bakgrund bör utgångspunkten för förslagen om företagsstyrning i hybridbolag vara att styrelsens uppdrag i ett hybridbolag är att primärt verka för försäkringstagarnas bästa (riskkapitalintresset), men även sekundärt för ett väl fungerande bolag som tar tillvara samordningsvinster på ett sätt som knyter an till aktieägarintresset. Utifrån ett sådant resonemang kan hävdas att aktieägarintresset av att äga ett hybridbolag inte är kopplat enbart till ägandet av det bolaget i sig, utan intresset måste ses utifrån ett bredare perspektiv där hänsyn tas även till ägandet och rollen i andra företag inom företagsgruppen eller, i fall som rör kollektivavtalsparterna, att koppla ägarintresset till kollektivavtal avseende kollektivavtalsgrundade försäkringar.

Den sekundära lojaliteten mot aktieägaren torde främst innebära att styrelsen¹ i hybridbolag som ingår i en koncern – där moderbolaget driver annan försäkringsverksamhet – får utveckla och bestämma en affärsstrategi som inte avviker från den helhetsstrategi som har utvecklats för koncernen, dock under förutsättning att det inte försämrar försäkringstagarnas ekonomiska intressen i hybridbolaget. Det innebär ett krav på samråd i affärsplaneringen och i de strategiska besluten mellan hybridbolaget och dess aktieägare.

Den sekundära lojaliteten torde också i sådana koncerner innebära att hybridbolagets styrelse prövar möjligheter till ökat samarbete i driften om aktieägaren så begär och medverkar till sådant samarbete. Även i detta fall under förutsättning att samarbetet inte leder till en försämring av försäkringstagarnas ekonomiska intressen. Detta kan innebära att hybridbolaget avstår från att lansera samma produkt som aktieägaren eller att aktieägaren ges god tid av hybridbolaget att anpassa sig om de affärsmässiga förutsättningarna bortfaller för hybriden att samarbeta på ett visst område.

Nu beskriven anpassning till koncernstrategierna kräver ett tätt samarbete mellan koncernbolagen samtidigt som kravet på hybriden att slå vakt om företagets överskott och att agera som en rationell

¹ Med styrelse avses i detta avsnitt i förekommande fall även verkställande direktören när han eller hon har del i den förvaltning som behandlas.

kapitalägare för hybridbolagets bästa – samtidigt som försäkringstagarnas intressen värnas i första hand – i sin tur kräver ett korrekt beslutsunderlag samt utrymme för oberoende och självständiga överväganden i hybridbolagets styrelse.

Den sekundära lojaliteten mot aktieägaren och huvudmannen i partsrelaterade bolag kan få liknande konsekvenser. Det kan medföra att ett hybridbolag får uppdrag att genom försäkringsavtal tillgodose förmåner som förhandlats fram genom kollektivavtal. Det kan också innebära att en överenskommelse görs om att vissa förmåner inom kollektivavtalet kan tillgodoses av ett annat partsrelaterat bolag.

Lagstiftaren har tidigare ansett att intressekonflikter mellan försäkringstagare (arbetsgivare) och försäkrade (anställda) som kan uppstå inom kollektivavtalsgrundad försäkring kan tas om hand genom förhållandet att dessa båda representeras av två jämstarka parter med samma möjlighet till insyn och inflytande. Denna förhandlingsordning omhändertar dock inte ekonomiska intressekonflikter som uppstå om och när parterna mottar medel från försäkringsföretaget, antingen direkt till parternas medlemsorganisationer eller indirekt till verksamheter som ägs av parterna, såsom valcentraler. Vår utgångspunkt är att styrelsens uppdrag i ett hybridbolag är att primärt verka för försäkringstagarnas bästa (riskkapitalintresset), och enbart sekundärt för att tillvarata aktieägarnas (kollektivavtalsparternas) intressen bör därför även gälla för partsrelaterade hybridbolag.

7.1.2 Omfattningen av förbudet mot värdeöverföringar påverkar styrelsens uppdrag i ett hybridbolag

Vi har tidigare slagit fast att tolkningen och tillämpningen av värdeöverföringsbestämmelserna i hybridbolag ska beakta de delvis olika syften som bär upp vinstutdelningsreglerna i ABL respektive FRL. I ABL motiveras de av att värdeöverföringar kan innebära risker för bolagets borgenärer att inte få betalt för sina fordringar och att majoritetsaktieägare kan genomföra förmögenhetsöverföringar som gynnar dem på minoritetsaktieägares bekostnad. Vinstutdelningsförbudet i FRL för hybridbolag kan knappast motiveras av sådana intressen. Det motiveras i stället av skyddet för försäkringstagarnas anspråk i rättigheter i överskott som bolaget förvaltar och kan använda som riskkapital. Såsom tidigare utvecklats bör

detta påverka tillämpningen av värdeöverföringsreglerna (se avsnitt 5.4.5). Våra förslag och ställningstaganden påverkar i sin tur styrelsens uppdrag och måste givetvis beaktas i deras arbete.

7.1.3 Den förstärkta likabehandlingsprincipen påverkar styrelsens uppdrag i ett hybridbolag

I 7 kap. 47 § ABL stadgas en generell inskränkning i bolagsstämmans beslutanderätt. Enligt den paragrafen får stämman inte fatta ett beslut som är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för bolaget eller någon annan aktieägare. I ett försäkringsaktiebolag utökas denna skyddskrets genom att stämman i aktiebolag inte får fatta ett beslut som är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för de försäkringstagare eller andra ersättningsberättigade som på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen (se 11 kap. 5 § FRL). Motsvarande regler gäller för styrelsen eller någon annan ställföreträdare i ett försäkringsaktiebolag (se 8 kap. 41 § ABL och 11 kap. 11 § FRL).

Vi har tidigare föreslagit en förstärkt likabehandlingsprincip (se avsnitt 5.4.7). Denna innebär också att det ställs större krav på ägaren (stämman) och styrelsen att värda bolagets värden för bolagets och indirekt för försäkringstagarnas bästa än vad som gäller enligt ABL. Detta innebär också att styrelsen på denna grund får ett ansvar att värna om värden och intressen för försäkringstagarna som går längre än de krav som följer direkt av vinstutdelningsförbudet.

7.1.4 Stämmans anvisningsrätt, klandertalan och skadestånd

Det kan tyckas naturligt att styrelsen ska följa stämmans anvisningar. Det finns dock undantag från denna beslutshierarki redan enligt ABL.

Mer övergripande kan sägas att bolagsstämman inte får dirigera styrelsens förvaltning i sådan utsträckning att styrelsen berövas sin ställning som ett för verksamhetens utövande kompetent och ansvarigt organ (se prop. 1975:103 s. 236). Styrelsen får vidare inte följa en anvisning från bolagsstämman om den strider mot ABL, FRL, ÅRFL eller bolagsordningen (se 11 kap. 1 § FRL och 8 kap. 41 §

andra stycket ABL). Som allmän princip gäller dessutom att styrelsen inte får verkställa anvisningar från stämman om dessa innebär ett uppenbart åsidosättande av bolagets intressen.

Om ett bolagsstämmbeslut inte har kommit till i behörig ordning eller på annat sätt strider mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen, får en aktieägare, styrelsen, en styrelseledamot eller den verkställande direktören föra talan mot bolaget vid allmän domstol om att beslutet ska upphävas eller ändras (se 7 kap. 50 § ABL som gäller enligt 11 kap. 1 § FRL). När det gäller hybridbolag kompletteras bestämmelsen med att talan även föras mot ett bolagsstämmbeslut som strider mot de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna (se 11 kap. 6 § FRL).

En stiftare, styrelseledamot eller verkställande direktören som när han eller hon fullgör sitt uppdrag uppsåtligt eller av oaktsamhet skadar bolaget ska ersätta skadan. Detsamma gäller när skadan tillfogas en aktieägare eller någon annan genom överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen (se 29 kap. 1 § första stycket ABL och 11 kap. 1 § FRL).

En aktieägare ska ersätta skada som han eller hon uppsåtligt eller av grov oaktsamhet tillfogar bolaget, en aktieägare eller någon annan genom att medverka till överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen (se 29 kap. 3 § ABL).

För hybridbolag gäller det som föreskrivs om skadeståndsansvar i 29 kap. 1–3 §§ ABL även vid överträdelse enligt FRL (se 11 kap. 51 § FRL).

Vi har tidigare föreslagit flera förändringar i angivna bestämmelser som bl.a. innebär att försäkringstagare och försäkrade med anspråk på överskott får en rätt till klandertalan mot stämmbeslut samt att klanderrätten och skadeståndsansvaret även för dem utvidgas till överträdelser av överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.11). Dessa förändringar innebär också att det ställs större krav på ägaren (stämman) och styrelsen att vårda företagets överskott för bolagets och indirekt för försäkringstagarnas bästa enligt antagna principer – och direkta sanktioner i fall de inte gör detta – än vad som gäller enligt ABL. De anförda förslagen innebär också att styrelsen får ett större ansvar för att inom ramen för sin skyldighet att inte följa stämmans anvisningar pröva att ägarnas förvaltning av företagets värden inte inkräktar på FRL:s och företagets överskottsregler.

7.1.5 Principer för utformning av regler om företagsstyrning i hybridbolag

Bedömning: Följande principer ska vara vägledande för utredningens förslag om företagsstyrning i hybridbolag:

Förbättrad insyn och inflytande i företagsstyrningen är en del i att förstärka skyddet för försäkringstagarnas anspråk på riskkapital i sådana bolag.

Ändringarna bör ske i de associationsrättsliga reglerna för hybridbolag och ta sin utgångspunkt i företagsformens särdrag jämfört med aktiebolag i allmänhet.

Syftet med de nya reglerna bör vara att ge försäkringstagarna i hybridbolag större insyn och inflytande över riskkapitalet. De bör i detta avseende ha en rättslig ställning som i allt väsentligt motsvarar den som försäkringstagare har i ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar.

Föreslagna bestämmelser ska inte förhindra en effektiv bolagsstyrning i hybridbolag.

Skälen för bedömningen: De bolagsrättsliga reglerna syftar bl.a. till att ge förutsättningar för en väl fungerande styrning av bolaget med skydd för ägarminoriteter och andra ekonomiska intressenter. En väl fungerande styrning är inte minst viktig i finansiella företag under tillsyn. Aktiebolagets högsta beslutande organ är stämman. Bolagsstämman har en överordnad ställning i förhållande till styrelsen och styrelsen har i sin tur en överordnad ställning i förhållande till den verkställande direktören.

Försäkringstagarnas utsatta situation i ett hybridbolag har utvecklats ovan. Det finns således anledning att förstärka skyddet för deras anspråk på riskkapitalet i sådana bolag. Detta bör ske genom ändringar i de associationsrättsliga reglerna för hybridbolag, med utgångspunkt i företagsformens särdrag. Syftet med dessa ändringar bör vara att ge försäkringstagarna större insyn och inflytande över bolagets hantering av riskkapitalet. Detta kan ske genom närvaro- och yttranderätt på bolagsstämman, ytterligare regler som – efter mönster från föreningslagstiftningen – stärker försäkringstagarnas insyn- och inflytande samt ett utökat inflytande i styrelsen via ett antal styrelseledamöter som utses av försäkringstagarna eller av en intressegrupp som har anknytning till dem. Det kan även innefatta ett mandat att utse en oberoende styrelseordförande och genom ett tydliggörande av styrelsens uppdrag.

Det är viktigt att dessa nya regler inte leder till styrningsproblem i hybridbolaget när moderbolaget driver annan försäkringsverksamhet. Sådana problem kan uppkomma när det är fråga om strategibeslut eller beslut om koncerninterna avtal innefattande värdeutveckling eller värdefördelning inom respektive mellan koncernbolag. De nya reglerna bör utformas så att risken minimeras för att bolagsorganen stämman och styrelse blockerar varandras beslutsfattande på ett mindre lämpligt sätt. Detta kan skada försäkringstagarnas intressen.

7.2 Förbättrade insyns- och inflytandemöjligheter för försäkringstagare i hybridbolag

För att uppnå syftet med ett effektivt riskkapitalskydd i hybridbolag bör åtgärder enligt nedan genomföras utöver det huvudförslag som lämnats avseende överskottshantering (se avsnitt 5.4). Bestämmelserna enligt huvudförslaget ska tillämpas på alla hybridbolag om de inte enbart avser ömsesidiga livförsäkringsbolag och livförsäkringsföreningar. Det kan påminnas om att förslagen nedan även i vissa delar avser försäkrade med anspråk på överskott.

7.2.1 Närvaro- och yttranderätt på bolagsstämman

Förslag: Det införs en rätt för försäkringstagare att närvara och yttra sig på bolagsstämman i hybridbolag.

Skälen för förslaget: Försäkringstagarnas utsatta position i hybridbolaget har beskrivits ovan. Den är en följd av den dubbla rollen som både fordringsägare och investerare av riskkapital, men utan motsvarande insyn och inflytande som en ägare normalt har. Den utsatta positionen förstärks av att användningen och fördelningen av riskkapital är diskretionär. Det finns således en risk för att försäkringstagarnas överskott används på ett sätt som inte utgår från deras ekonomiska bästa, utan på ett sätt som mer gynnar aktieägaren.

Aktieägare får delta på bolagsstämman (se 7 kap. 2 § ABL). En aktieägare som inte är personligen närvarande vid bolagsstämman får utöva sin rätt vid stämman genom ett ombud (se 7 kap. 3 §). En

aktieägare eller ett ombud får ha med sig högst två biträden vid bolagsstämman. Biträden får yttra sig vid stämman (se 7 kap. 5 §). Bolagsstämman får besluta att den som inte är aktieägare ska ha rätt att närvara eller på annat sätt följa förhandlingarna vid stämman. En sådan närvarorätt kan även ha sin grund i bolagsordningen (se 7 kap. 6 §).

Försäkringstagare saknar rätt att närvara och yttra sig på ett hybridbolags bolagsstämma. En delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag har sådana rättigheter, även om ett system med fullmäktige har valts. Detta förutsatt att inte annat anges i bolagsordningen (se 12 kap. 32 § och 38 § fjärde stycket FRL). Detta gäller även för medlemmar i en försäkringsförening, med den skillnaden att presumptionen för närvaro- och yttranderätt saknas när ett system med fullmäktige har valts (se 13 kap. 2 § FRL och prop. 2009/10:246 s. 311 f.).

Det kan konstateras att bolagsstämman är aktiebolagets högsta beslutande organ även i frågor som rör överskott. Det är därför av vikt att försäkringstagare får insyn i denna beslutsprocess genom att de ges möjlighet att närvara och yttra sig på stämman i hybridbolaget. På så sätt tydliggörs att försäkringstagarnas roll som riskkapitalgivare också medför en rätt till insyn och inflytande i verksamheten som de finansierar.

7.2.2 Ytterligare åtgärder för att förbättra insyn och inflytande på stämman

Förslag och bedömning: Det införs en rätt för försäkringstagare och försäkrade med anspråk i överskott i ett hybridbolag att få ett ärende behandlat på ordinarie bolagsstämma i ett hybridbolag, att ta del av vissa handlingar före stämman, att ta del av stämmoprotokoll samt att få upplysningar från stämman (under vissa förutsättningar). Det bör dock inte införas någon rätt för försäkrade att närvara på stämman. Upplysningar och annan begärd information bör lämnas på samma sätt som underrättelse om företagets överskottsregler. Vi har tidigare föreslaget en utvidgad talerätt för försäkringstagare mot stämmobeslut (se 5.4.11)

Skälen för förslaget och bedömningen: Det finns anledning att överväga ytterligare åtgärder för att förbättra försäkringstagarnas och de försäkrades insyn och inflytande i de fall där de bidrar med

riskkapital och står företagsrisken. Detta kan lämpligen ske efter mönster från olika rättigheter till insyn och inflytande som medlemmar i en ekonomisk förening har enligt regler i FL.

Det bör inledningsvis vara fråga om en rätt för försäkringstagaren i ett hybridbolag att få ett ärende behandlat på bolagsstämman

En medlem i en ekonomisk förening har rätt att få ett ärende behandlat på föreningsstämman, om han begär det i den ordning och inom den tid som kan vara bestämd i stadgarna. Saknar stadgarna sådana bestämmelser, ska medlemmen skriftligen framställa sin begäran hos styrelsen i så god tid att ärendet kan tas upp i kallelsen till stämman (se 7 kap. 6 § FL). Även delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag och medlemmar i en försäkringsförening har en sådan rätt. Förslagsrätten för delägare i ömsesidiga försäkringsbolag kan dock inskränkas i bolagsordningen om fullmäktige har utsetts (se 12 kap. 32 och 36 §§ samt 13 kap. 2 § FRL). En aktieägars initiativrätt behandlas i 7 kap. 16 § ABL. Vi anser att motsvarande rättigheter bör tillkomma försäkringstagare med anspråk i hybridbolagets överskott som är företaget riskkapital.

Försäkringstagarna i ett hybridbolag bör även ges rätt att ta del av redovisningshandlingarna före bolagsstämman.

Under minst en vecka före föreningsstämman ska redovisningshandlingarna och revisionsberättelsen eller avskrifter därav hållas tillgängliga för medlemmarna hos den ekonomiska föreningen och genast sändas till medlemmar som begär det (se 7 kap. 8 § fjärde stycket FL). Även delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag och medlemmar i en försäkringsförening har en sådan rätt (se 12 kap. 32 § och 13 kap. 2 § FRL). En aktieägars rätt att ta del av redovisningshandlingar före bolagsstämman behandlas i 7 kap. 25 § ABL. Vi anser att motsvarande rättigheter bör tillkomma försäkringstagare med anspråk i hybridbolagets överskott som är företaget riskkapital.

Försäkringstagarna i ett hybridbolag bör få rätt att ta del av det justerade protokollet från stämman.

Senast tre veckor efter föreningsstämman ska det justerade protokollet hållas tillgängligt hos den ekonomiska föreningen för medlemmarna (se 7 kap. 10 § FL). Även delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag och medlemmar i en försäkringsförening har en sådan rätt (se 12 kap. 32 § och 13 kap. 2 § FRL). En aktieägars rätt att ta del av det justerade protokollet från bolagsstämman behandlas i 7 kap. 49 § ABL. Vi anser att motsvarande rättigheter bör till-

komma försäkringstagare med anspråk i hybridbolagets överskott som är företagets riskkapital.

Försäkringstagarna i ett hybridbolag bör ges rätt att – under vissa förutsättningar – få upplysningar på stämman från styrelsen och den verkställande direktören.

Om en medlem begär det och styrelsen finner att det kan ske utan väsentlig nackdel för den ekonomiska föreningen, ska styrelsen och verkställande direktören på föreningsstämman lämna upplysningar om förhållanden som kan inverka på bedömningen av föreningens årsredovisning och dess ställning i övrigt eller av ett ärende på stämman (se 7 kap. 11 § FL). Även delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag och medlemmar i en försäkringsförening har en sådan rätt (se 12 kap. 32 § och 13 kap. 2 § FRL). En aktieägares rätt att få upplysningar vid bolagsstämman från styrelsen och den verkställande direktören behandlas i 7 kap. 32 § ABL (och följande paragrafer). Vi anser att motsvarande rättigheter bör tillkomma försäkringstagare med anspråk i hybridbolagets överskott som är företagets riskkapital.

Försäkringstagare i ett hybridbolag bör få rätt att klandra ett stämmobeslut som strider mot överskottsriktlinjerna.

Om ett beslut av föreningsstämman inte har kommit till i behörig ordning eller i övrigt strider mot FL eller mot stadgarna, kan talan mot föreningen om att beslutet ska upphävas eller ändras föras bland andra av föreningsmedlemmar (7 kap. 17 § FL). Även delägare i ömsesidiga försäkringsbolag och medlemmar i en försäkringsförening har en sådan rätt (se 12 kap. 32 § och 13 kap. 2 § FRL). En aktieägares rätt att klandra ett stämmobeslut behandlas i 7 kap. 50 § ABL. När det gäller hybridbolag kompletteras bestämmelsen med en särregel som innebär att talan även får föras mot ett bolagsstämmobeslut som strider mot de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna (se 11 kap. 6 § FRL).

Vi har redan tidigare föreslagit att försäkringstagare med anspråk på överskott i hybridbolag ska ha en sådan klanderätt tillsammans med vissa andra ändringar av bestämmelserna, bl.a. en rätt att föra talan mot överträdelser av överskottsriktlinjer (se avsnitt 5.4.11).

Hur ska handlingarna ska lämnas

Våra föreslagna bestämmelser ger rätt att ta del av vissa handlingar. Fråga är på vilket sätt dessa bör lämnas. Utgångspunkten bör vara att de hålls tillgängliga på samma sätt som enligt ABL. Om någon begär att få del av informationen personligen bör denna lämnas på sätt som gäller för underrättelser om företagets överskottsregler (se vidare avsnitt 5.4.15). Därigenom tillgodoses att all relevant information om överskottshanteringen kan lämnas till en försäkringstagare på ett och samma sätt.

7.2.3 Insyn och inflytande i styrelsen

Förslag: Nuvarande krav på att minst hälften av styrelseledamöterna ska vara oberoende behålls. Mer än en fjärdedel av styrelseledamöterna i ett hybridbolag ska utses av försäkringstagarna eller försäkrade med anspråk på överskott eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem. Styrelsens ordförande ska vara oberoende.

Skälen för förslaget: För hybridbolag gäller enligt 11 kap. 7 § FRL att mer än hälften av styrelseledamöterna måste vara personer som varken är anställda i bolaget eller anställda eller styrelseledamöter i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller i en företagsgrupp av motsvarande slag. Dessutom gäller enligt den bestämmelsen att minst en av styrelseledamöterna i ett sådant bolag ska utses av försäkringstagarna eller av någon intressegrupp som har anknytning till dem.

Som nämnts ska alla överskott i ett hybridbolag tillfalla försäkringstagarna om de inte behövs för förlusttäckning eller annat ändamål som framgår av bolagsordningen. Detta innebär att försäkringstagarna bidrar med huvuddelen av det renodlade riskkapitalet i verksamheten och att de därmed står en reell företagsrisk. Trots att de bär den huvudsakliga risken för företagets skötsel och har starka incitament att övervaka överskottshanteringen, saknar de nästan helt det inflytande över dess verksamhet som krävs för att kunna göra det. Inflytandet inskränker sig till rättigheten att utse en försäkringstagarrepresentant i styrelsen.

Mot bakgrund av att försäkringstagarna i grunden finansierar hybridbolagets verksamhet bör de ges ett större inflytande över

dess verksamhet även via styrelsen. Detta bör lämpligen ske genom att försäkringstagarna eller någon intressegrupp som har anknytning till dem får utse mer än en fjärdedel av styrelseledamöterna i bolaget. Försäkrade med anspråk på överskott bör jämföras med försäkringstagare även i detta sammanhang. Ett sådant förslag bidrar till att säkerställa styrelsens primära lojalitetsplikt mot försäkringstagarna.

Styrelsens ordförande i ett hybridbolag har ett särskilt ansvar för att leda arbetet och se till att styrelsen fullgör sina uppgifter enligt lag eller annan författning samt myndigheters beslut (se närmare i 8 kap. 17 § första stycket ABL). Om annat inte föreskrivs i bolagsordningen eller har beslutats av bolagsstämman, väljer styrelsen ordföranden (se 8 kap. 17 § andra stycket ABL och 11 kap. 1 § FRL). För att ytterligare stärka försäkringstagarnas ställning i ett hybridbolag bör det i en särregel i FRL fastslås att styrelsens ordförande ska vara oberoende.

7.2.4 Styrelsens primära lojalitetsplikt lagfästs

Förslag: Det införs en bestämmelse om att styrelsen i ett hybridbolag i fall av intressekonflikt i första hand ska se till försäkringstagarnas intressen.

Skälen för förslaget: I föregående avsnitt har vi lämnat förslag om hur bestämmelserna om styrelserna i ett hybridbolag lämpligen reformeras. Det bör i detta sammanhang poängteras att styrelsen är kollektivt ansvarig för bolagets organisation och förvaltning av bolagets angelägenheter. Detta gäller även försäkringstagarrepresentanter som inte har något särskilt uppdrag i styrelsen.

Mot bakgrund av våra utgångspunkter måste hela styrelsen primärt verka för försäkringstagarnas bästa (se avsnitt 7.1.1). Detta bör tydliggöras i lag.

Sammanfattningsvis förstärker våra förslag försäkringstagarnas möjligheter till insyn och inflytande i hybridbolag, utan att det hindrar en effektiv bolagsstyrning även i sådana bolag. Enligt vår mening är det åtgärdspaket som nu föreslås väl avvägt för att minimera risken för att bolagsstämman och styrelsen blockerar varandras beslutsfattande. En sådan blockering skulle givetvis vara till men för både aktieägare och försäkringstagare i hybridbolaget.

I det sammanhanget bör även uppmärksammas de möjligheter till klander- och skadeståndstalan som föreslås i avsnitt 5.4.11. Dessa regler bör ha en viss dämpande effekt när det gäller överträdelser av de bestämmelser som där beskrivs. Vi bedömer att så är fallet även om bristande neutralitet föreligger mellan en styrelseledamots och en aktieägars ansvar i och med att ”tröskeln” för en aktieägars skadeståndsansvar är högre satt (grov oaktsamhet).